M. T. B. COLLEGE, SURAT
Manuscripts Library
No. Ref. Ser. 327
Title: Shiva Purana

327

Shiva Purāṇa			Title
			Author
			Editor
			Year, Vols.
			Publisher
327			Remarks

श्रीगणेशाय नमः ॥ जगतः पितरं शंभुं जगतो मातरं शिवां ॥ तत्सुतं च गणाधीशं नत्वैतद्वर्ण
याम्यहं ॥ वागीशायस्य वदने लक्ष्मीर्यस्य च वक्षसी ॥ तस्यास्ति हृदये संवित्तं नृसिंहमहं भजे ॥ एक
दा मुनयः सर्वे नैमिषारण्यवासिनः ॥ पप्रच्छुः परया भक्त्या व्यासशिष्यं गुणान्वितं ॥ ऋष
य ऊचुः ॥ सूत सूत महाभाग चिरं जीव सुखी भव ॥ पिबंतस्त्वन्मुखांभोजात् च्युतं हरिकथा
मृतं ॥ अवितृप्ताः पुनः किंचित्प्रष्टुमिच्छामहे नघ ॥ व्यासप्रसादात्सर्वज्ञो जातोसि कृतकृत्यतां ॥ ना
ज्ञातं विद्यते किंचित्भूतं भाव्यं भवच्च यत् ॥ गुरोः कृपां समासाद्य सर्वं ते सार्थकं कृतं ॥ कथयत्वं प्रसा
देन शिवरूपमनुत्तमं ॥ तत्पूजां परमां दिव्यां चरित्राण्यप्यनेकशः ॥ अगुणो गुणतां यातः कथं लोके
महेश्वरः ॥ शिवतत्त्वं वयं सर्वे न जानिमो विचारतः ॥ सृष्टेः पूर्वं कथं देव तन्मध्ये च कथं स्थितः ॥ त
दंते च कथं तिष्ठेत् शंकरो लोकशंकरः ॥ कथं प्रसन्नतां याति प्रसन्नः किं फलं पुनः ॥ यच्छत्यखिललो
केभ्यः सर्वं कथय सुव्रत ॥ इति पृष्टस्तदा तैस्तु श्रुत्वा हर्षसमन्वितः ॥ उवाच वचनं तत्र ऋषीणां

रास

शृण्वतां तदा ॥ इति श्रीशिवपुराणे परिपटीप्रश्नाध्यायः १ ॥ सूत उवाच ॥ सम्यक्प्र
ष्टं भवद्भिस्तु यथावत्कथयाम्यहं ॥ कालोपकल्पितं नैतत्पूर्वं व्यासेन भाषितं ॥ भवद्भिः प्रच्छते यद्व
त्तथा च नारदेन वै ॥ प्रष्टं पित्रे स्वयं तत्र ज्ञानाय परमात्मनः ॥ कस्मिंश्चित्समये विप्रा नारदो
ऋषिसत्तमः ॥ पृथिव्यामटनं कृत्वा शिवरूपाण्यनेकशः ॥ दृष्ट्वा नत्वा च संपूज्य तत्त्वं ज्ञातुं महात्मनः
पप्रच्छ ब्रह्मणे तत्र शिवरूपमनंतकं ॥ श्रीनारद उवाच ॥ ब्रह्मन् ब्रह्मविदां श्रेष्ठ पिता म
ह जगद्गुरोः ॥ त्वत्प्रसादान्मया सर्वं विष्णोर्माहात्म्यमुत्तमं ॥ भक्तिमार्गं ज्ञानमार्गं तपोमार्गं च दुश्चरं
दानमार्गं च तीर्थानां मार्गं च श्रुतवानहं ॥ न ज्ञातं शिवतत्त्वं च पूजां च विधिवत्क्रमात् ॥ चरित्रं विधि
वत्तस्य निवेदय मम प्रभो ॥ ससंदिग्धं चरित्रं हि देवस्य परमेष्ठिनः ॥ प्रच्छेयं परमं तत्त्वं निर्गुणस्य
गुणात्मनः ॥ तस्मात्त्वया च वक्तव्यं माहात्म्यं शंकरस्य च ॥ लोकानामुपकारार्थं व्रतानि च शिवस्य च
संतुष्टो भक्तवर्येभ्यः किं किं यच्छति वै फलं ॥ तदुत्पत्तिर्विवादं च गिरिजायाः सविस्तरं ॥ बहुभ्य

च

स्वस्तं पूर्वं नतः सोऽपि जगन्नाथो इतिश्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य जगत्पतेः उवाच वचनं तत्र ब्रह्मा लोकपितामहः ब्रह्मोवाच ब्रह्मन् ते साधु पृष्टोऽहं लोकानां हितकाम्यया यत्कृत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते चरणत्रयात् तत्वं नैवमयासम्यक् विष्णुना प्रभविष्णुना शिवस्य परमात्मकृपापात्रैर्नरैः सदा ब्रह्ममयं तेजोनानागतिसमन्वितं नश्चक्षुषानाति सूक्ष्मं च न चोष्णं नातिशीतत्वं आद्यंतरहितं दिव्यं सत्यज्ञानमनन्तकं योगिनोंतर्विधायैव ध्यायंतिनिर्मलाशयाः तद्रूपंसकलंह्यासीत्ज्ञानविज्ञानदंपरं क्रियतायेवकालेन तस्येच्छासमपद्यत सक्रतिर्नामसाप्रोक्तामूलकारणमित्युत आसन्नष्टौ तुनायस्यानानायुधसमन्विता राकाचंद्राननानारीविचित्रवसनाभृताः नानाचरणसंयुक्तानानागतिसमन्विताः नानानादमयीदेवीप्रकृत्यंशकजादिका अचित्यचेतसायुक्तासर्वयोनिसमुद्यता एकाकिनीयदाजाताविकारेचाप्यनेकधा यतोवैप्रकृतिर्देवीततोवैपुरुषस्तदा उभौचमिलितौतत्रविचारेतत्परेमुने आवाभ्यां

राम २

किंप्रकर्त्तव्यंध्यायतःस्मपरस्परं एतस्मिन्नंतरेवाणी समुत्पन्नाशुभाः शुभाः तपश्चैवप्रकर्त्तव्यं संशयस्यापनुत्तये ततस्तस्याश्चतच्छ्रुत्वातपस्तप्तंसुदारुणं कियत्कालंततोब्रह्मन् ध्यानमार्गपरायणौ प्रकृतिःपुरुषश्चैवप्रबुद्धौध्यानमार्गतः प्रबुद्धौविस्मयंप्राप्तौकियत्तप्तमहेइति तदोत्पन्नाध्वनिर्महान् सर्वाहिसंजाताविविधामुने ताभिर्व्याप्तंचसकलंब्रह्मरूपमनूत्तमं अनंतह्यनयंतच्चस्वर्हीनात्मापनाशनं तदाभ्यांतश्चपुरुषस्तयासरजलेत्वयं सुप्तापरमप्रीतौबहुकालंतयासह नारायणेतिसंज्ञातंतदानामप्रकल्पनः नारायणीतदानामप्रकृतेःसमतंमुने नात्मचिंचिन्तदाह्यासीत् प्रकृतीपुरुषौविना एतस्मिन्नंतरेब्रह्मन् तत्वान्यासन्महात्मनः प्रकृतेश्चमहानासीत्महतश्चगुणास्त्रयः अहंकारस्ततोजातस्तन्मात्राणिपराणिपंचभूतान्यतोप्यासन् ज्ञानविज्ञानकान्यतः तत्वानामितिसंख्यानंपुराणैरृषिसत्तमाः उत्पन्नंकेवलंसर्वंप्रकृतिपुरुषंविना तान्यान्यंकृतंसर्वंचतुर्विंशतिसंज्ञकं तमुत्थाप्यचसुप्तापद्मनेब्रह्मस्वरूपिणी सुप्तेनारायणेदेवेना

नौ पंकजमुत्तमं ॥ अनंतपत्रिकायुक्तं कर्णिकारसमन्वितं ॥ अनंतयोजनायाममनंतोच्छ्रायसंयुतं
कोटिसूर्यप्रतीकाशं सुंदरं सत्वरं सुतं ॥ तस्मात्पद्मात्ततो यज्ञे पुत्राहं हेमगर्भकः ॥ तन्मायामोहितश्चा
हं नाविदं कमलं विना ॥ कोहं का कुत आयातः किं कार्यं च मदीयकं ॥ कस्य पुत्रोहमुत्पन्नः केनैव नि
र्मितो ह्यहं ॥ इति संशयमापन्नं विधिमां समपद्यत ॥ किमर्थं मोहमायामि यत्र वै कमलस्थलं ॥ मत्क
र्त्ता च भवेत्तत्र इति ते तस्य चिंतयं ॥ इति बुद्धिं समासाद्य कमलादवरोहयत् ॥ नाले नाले गतस्तत्र
वर्षाणां शतकं मुने ॥ नलग्रंथं तु मया तत्र कमलस्थानमुत्तमं ॥ संशयं तु पुनः प्राप्तः कमलं गंतुमुत्सुकः ॥
आरुरोहाथ कमलं नालमार्गेण वै मुने ॥ नालमार्गे तु भ्रमतः गतं वर्षशतं पुनः ॥ क्षणमात्रं तदा तत्र
तिष्ठ तिष्ठेति वै श्रुतं ॥ परा वाणी समुत्पन्ना तपेति परमा शुभा ॥ तच्छ्रुत्वा तु ततस्तप्तं द्वादशाष्टं प्रय
त्नतः ॥ तदा हि भगवान् विष्णुश्चतुर्बाहुः सलोचनः ॥ ममैवानुग्रहं कर्तुं पीतांबरधरः शुभः ॥ शंखच
क्रायुधस्तत्र गदापद्मधरः परः ॥ घनशामलसर्वांगः प्रसन्नमुखपंकजः ॥ मुकुटादिभूषणैर्युक्तः

राम
३

कोटिकंदर्पसंयुतः ॥ प्रकृत्या निर्मितः सोथ मया दृष्टः पुरा मुने ॥ तं दृष्ट्वा सुंदरं रूपं विस्मयं परमं गतः
कालात्मकांचनाभश्च शुक्लकृष्णश्च निर्गुणः ॥ नारायणो महाबाहुः सर्वात्मा सदसन्मयः ॥ तथाभूत
मयं दृष्ट्वा हर्षितो ह्यभवं तदा ॥ माययामोहितस्तस्य तमवोचममर्षितः ॥ कस्त्वं वदेति हस्तेन समुत्थाप्य
सनातनं ॥ मया दृष्टो हि भगवान् मायामोहितचेतसा ॥ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा नामतो भगवान् हरिः ॥ उ
वाच तव निर्माता सत्वेन समलंकृतः ॥ वत्स जानासि भद्रं ते सत्यमेतद्वदामि ते ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा स्मि
तपूर्वं महामुने ॥ माययामोहितस्तस्य तमवोच जगत्प्रभुं ॥ भाषसे वत्स वत्सेति सगर्वं तुच्छया गिरा
मामाह त्वं स्मितं कृत्वा गुरुशिष्यमिवानघं ॥ इति प्रोक्तो मया देवः साक्षाच्च प्रकृतेः प्रभुः ॥ अब्रवी
न्मां मजा व्याप्तमज्ञं सर्वज्ञपंडितः ॥ कर्त्तारं जगतां साक्षात् प्रकृतेश्च प्रकर्त्तकं ॥ सनातनमजं विष्णुं वि
रंचे विश्वसंभवं ॥ विश्वात्मानं विधातारं धातारं पंकजेक्षणं ॥ किमर्थं कथ्यसे ब्रह्मन् नैष्ठिक्यं पाल
यव्रतं ॥ त्वं च धाता हि जगतामवतीर्णो मदंगतः ॥ विस्मितोसि जगन्नाथं नारायणमनामयं ॥ पु

रूपं परमात्मानं आत्मानं जगतां गुरुं विद्धि अच्युतमीशानं विश्वस्य प्रभवोद्भवं तवापराधो नास्त्य
त्र मम माया हि तत्रेदं शृणु सत्यं परं ब्रह्म नरं सर्वं तमसः परं ॥ मया सृष्टं पुरो यत्नं चतुर्विंशति त
त्त्वकं ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य ब्रह्मा क्रोधान्वितस्तदा ॥ को वात्रेति तिमन्युक्तः क्वचित्स्थानेन वेत्तव मा
यया मोहितश्चाहं युद्धं चक्रे सुदारुणं ॥ विवादशमनार्थं च बोधार्थं मुनयोरपि ॥ ज्योतिर्मात्रात्मरू
स्त्वाहं कालानलोपमं ॥ क्षयवृद्धिविनिर्मुक्तमादिमध्यान्तवर्जितं ॥ अप्रमेयमतिर्दृश्यमव्यक्तं
विश्वसंभवं ॥ यस्य ज्वालासहस्रोत्थैर्मोहितो भगवान्हरिः ॥ एवविधंतथात्मानं नीतोऽहं मुनिसत्तम
मामारुह्य गरुत्मंतं तत्र किमर्थं स्पर्द्धते धुना ॥ आगतं किंचिदेवेति हसंतौ युवयोर्वयोः ॥ कृते वास्य संभूति
परिज्ञा क्रियतामज ॥ वायुवेगसमो भूत्वा गरुडोऽहं विश्वभावन ॥ भवान्मूर्ध्नि प्रयत्नेन एतद्दंतं गवेषया
य ॥ हंसरूपं त्वयाधार्यं वरोऽहं चमया पुनः ॥ एवमुक्त्वा भगवान्स्वरूपमकरोत्तदा ॥ हंसश्चाहं तदा
ज्ञातो विष्णिष्टः पक्षसंयुतः ॥ तदा प्रभृति मां ब्रह्मन्हंसोऽसौ विश्रुतिं गतः ॥ हंसो हंसेति यो ब्रूयात्तस्यपु

ष्कर्नश्यति ॥ सुश्वेतो यनिलपक्षोवि [illegible] पक्षसंयुतः ॥ मनोनिलनयो स्तस्य तस्योद्गतो स
हं नारायणो विद्धि आत्मा सुश्वेतोऽभवत्तदा ॥ दशयोजनविस्तीर्णं आयातं शतयोजनं ॥ मेरुप
र्वतवर्षाणां तादृगन्यत्र दृष्टिगं ॥ कालादित्यसमाकीर्णं दीर्घघोरमलक्षयं ॥ ऋग्वेदादिचतुःपाद
विचित्रांगजरान्वितं ॥ वाराहरूपमास्थाय गतवान्तदधोजवात् ॥ एवंवर्षसहस्रंतु चरन्विष्णु
रधोगतः ॥ तदा प्रभृति लोकेषु श्वेतवाराहकल्पकः ॥ इतिशिवपुराणे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २
सूत उवाच ॥ तदनंतरं च यत्प्राप्तं भूयतोऽपि सत्तमाः ॥ श्रोतव्यं बहुधा कालं विधुना प्रभा
ना नापरूपदृश्यमप्यस्य मूर्तिलिंगस्वरूपकः ॥ तावत्कालं गतोह्यहं सहस्रमपि सूदन ॥ सत्वरं सर्व
यत्नेन तत्स्थानं ज्ञातुमिच्छया ॥ यातो नहि तथा स्थानं मरुत्कालादधोगतः ॥ तथैव भगवान्विष्णुः स्व
स्त्रस्त्रविलोचनः ॥ समागतोऽयमासाद्य मस्मारकिमिदंचिति ॥ अनिर्देश्यवपूरूपं नामकर्मविवर्जितं ॥
अलिंगलिंगतोयातं ध्यानमार्गप्रगोचरं ॥ स्वस्वचित्तंतदात्वानमस्कारपरायणो ॥ जानीयाद्योन

तेरूपंयोसिसोसिनमोस्तुते ॥ एवंशब्दशतंजातंनमस्कारंप्रकुर्वते ॥ तदासमभवत्तत्रसानंदंशब्द
लक्षणं ॥ ॐमितिचमुनिश्रेष्ठसुव्यक्तंप्लुतलक्षणं ॥ किमिदंत्वितिसंचिंत्यमयातिष्ठंमहास्वनं ॥ य
स्माच्छब्दःसमुत्पन्नस्तस्मैतुभ्यंनमोस्तुते ॥ लिंगस्यपश्चिमेभागेतदापश्यत्सनातनं ॥ आद्यंवर्णं
मकारंचउकारंचोत्तरेततः ॥ मकारंमध्यतश्चैवनादांतस्तस्यॐमिति ॥ सूर्यमंडलसंकाशंव
र्णमाद्यंतुदक्षिणे ॥ उत्तरेपावकंपक्षमुकारंऋषिसत्तमा ॥ शितांशुमंडलपक्षंमकारंतस्यमध्यतः
तस्योपरितदापश्यत्शुद्धस्फटिकसंनिभं ॥ ॐकारातीतममलंनिष्कलंनिरुपप्लवं ॥ निर्द्वंद्वंकेवलं
तत्वंबाह्याभ्यंतरवर्जितं ॥ आदिमध्यांतरहितंआनंदस्यापिकारणं ॥ सत्यमानंदममृतंपरंब्रह्म
परायणं ॥ एकाक्षरादकाराक्षोभगवान्नीललोहितः ॥ सर्गकर्त्ताअकाराक्षउकाराक्षस्तुपालकः
मकाराक्षस्तुयोनित्यमनुग्रहकरोभव ॥ अहमेवहरिर्ब्रह्मन्विस्मयाविष्टमानसः ॥ एतस्मिन्नं
तरेन्यच्चरूपमद्भुतसुंदरं ॥ पंचवक्त्रंदशभुजंकर्पूरगौरकंमुने ॥ नानाकांतिसमायुक्तंनानाभू

षणसंयुतं ॥ महोदरंमहावीर्यंमहापुरुषलक्षणं ॥ तंदृष्ट्वापरमंरूपंनिर्मिताअयमेवहि ॥ इतिवि
ज्ञायदेवेशंयथावत्श्रुतिसंमितैः ॥ मंत्रैर्महेश्वरंदेवंतुष्टुविचमहोदयं ॥ आवयोस्तुत्यसंतुष्टो
लिंगेगास्मित्रिरंजनः ॥ दिव्यंशब्दमयंरूपमास्थायप्रहसंस्थितः ॥ अकारस्तस्यमूर्धाचललाटंदी
र्घउच्यते ॥ इकारोदक्षिणंनेत्रंईकारोवामलोचनं ॥ उकारोदक्षिणंश्रोत्रंऊकारंवामउच्यते ॥ ऋ
कारोदक्षिणस्तस्यकपालपरमेष्ठिन ॥ वामकपोलऋकारतृलृनासापुटेउभे ॥ एकारऊर्द्धतश्चौष्ठ
ऐकारश्चाधरःस्मृतः ॥ ॐकारश्चतथौकारोदंतपंक्तिद्वयंक्रमात् ॥ अंअश्चतालुतुंजेतुदेवदेवश्च
धीमतः ॥ कादिपंचाक्षराण्यस्यपंचहस्ताश्चदक्षिणाः ॥ चादिपंचाक्षराण्येवपंचहस्ताश्चवामतः ॥ टा
दिपंचाक्षरंपादौतादिपंचाक्षरंतथा ॥ पकारश्चफकारश्चदेवपार्श्वेउदाहृते ॥ बकारःपृष्ठदे
शःस्यात्भकारोनाभिरेवच ॥ मकारोहृदयंप्रोक्तंमहादेवस्ययोगिनः ॥ यकारादिस्यकारांतंविभो
र्वैसप्तधातवः ॥ हकारःप्राणभूतश्चअंतरात्माचलद्वयं ॥ परमात्मास्वरूपंचक्षकारःसर्व

स्मिन्मानसे एवं स्तुतमयंरूपमगुणस्यगुणात्मनः तंदृष्ट्वाशंकरंदेवप्रावाग्मांसंस्तुतेविभु
र्थंतौएनस्तंवैरूपाकार्यायतंविनो इत्येवंवचनेश्रुत्वात्रसनःशंकरस्तदा उवाचवचनंत
त्रप्रसन्नोभवतोहिनदीयंतद्वचःश्रुत्वातत्रविष्णुर्मयासह उवाचयदिदेवेशप्रसन्नोभग
वान्हिनदीयास्मोभवांस्तत्रयथायुक्तंकरोतुवै इत्येतद्वचनंश्रुत्वाशंकुर्वाक्यमथाब्रवीत्॥
सृष्टिकर्त्ताभवेद्ब्रह्मासृष्ट्यंपाल्योहरिः मदीयश्चतथाप्यंशोभवेतोसंहरिष्यति इत्येवत्र
कृतिर्देवियानागयणात्मिका एतस्यासंभवेत्राज्ञाब्रह्माणीसंभविष्यति अन्यामूर्त्तिःपुनस्तत्र
प्रहरेःसंभविष्यति समाश्रयिष्यतेविष्णुंस्त्रीरूपेणसतद्दा पुनश्चकालीनाम्नावैमदंशो
ऽपिष्यति ज्योतिरूपेणसातत्रकार्यंसंभविष्यति एवंदेव्यस्तथाशक्तयः शूक्तयःपरमा
श्चनाः सृष्टिस्थितिविनाशेषुसत्यसंबंधितांगताः प्रीताःकुर्वंतिकल्याणंसर्वसौभाग्यदाःशु
भाः इत्येवंवचनंश्रुत्वाविष्णुर्वाक्यमथाब्रवीत् श्रीभगवानुवाच नवदुर्गेकरि

ष्यामिकार्यंसर्वमतंद्रितः किंचिद्विज्ञापनामेस्तियद्यज्ञातेवदाम्यहं ततोवचनमारब्धंशं
करेणसत्तमा यद्यदिष्टमनुग्रंदास्यामिहितकाम्यया विष्णुर्मयासहोवाचशंकरंशंकरं
करं॥ श्रीभगवानुवाच देवदेवनमस्तुभ्यंदेहितत्वंनमोस्तुते ध्येयसेयंतथापूज्येवक्तु
मर्हसिसुव्रत यस्त्वासर्वसामर्थ्यंनविद्यतिनसंशयः इत्युक्तःशंकरस्तस्मैदक्षिणादात्मकस्त्रिवं
ष्णवात्मकंपरंतत्वंज्ञेवाऽपरमात्मनः हरितत्वपरंतत्वंज्ञात्वारूपमपरंतत तद्रूपंतेप्रव
क्ष्यामिमंत्रंतत्वंशृणुनारदः विष्णोरयंयोवाचंतथातेब्रवीमिहं ऊंकारंप्रथमंमंत्रंकृत्वा पं
चकसंयुतं ऊंतत्वंतमसीत्युक्त्वाकारंरत्यच श्रुत्वास्फटिकसंकाशंमंत्ररूपंनमोनमः॥
मेधाकारमजंनूत्यः सर्वकामार्थसाधकं पुनर्मंत्रंतथान्यंचगायत्रीत्राणमंत्रकं चतुर्विंशति
वर्णाढ्यंचतुर्वर्गफलप्रदं पुनर्मंत्रंजयंमंत्रंदक्षिणामूर्त्तिसंज्ञकं पंचमंत्रास्तथाज्ञेज्ञापज
गवान्हरिः जपंतस्यदेवस्यात्रऽभूतोहरःस्वयं पुनःप्रस्तुत्येपरमात्मनेनि

गमेश्वासरूपेणददौतस्मैमहात्मने॥तत्रमंत्राश्चनेकेवैतत्रकर्माणिनकृताः॥सर्वविद्याविधिर्देवो
दत्त्वासोन्तर्हितोमुने॥ईशानःसर्वविद्यानांऋतिरेषासनातनी॥इतिविष्णुमदाविद्योहरिर्मुनिमदा
पुनः॥पुरतःश्वासरूपेणप्राप्तवाविगतंतदा॥स्वीयंज्ञानमदात्तस्मैरहस्यंपरमात्मने॥परमात्मापुन
र्नत्वंदत्तवान्रूपयाहरे॥संप्राप्यनिगमंतत्रपप्रछपुनरेवते॥कथंचतुष्यसेदेवनयाधेयः
कथंभवेत्॥किध्यानंचप्रकर्तव्यंमंत्रकंचकथंभवेत्॥एतत्सर्वंमहादेवकृत्वोपाकृत्वाममोपरि॥
कथनीयंप्रयत्नेनश्रुत्वैतोषपरायकं॥इत्येवंवचनंश्रुत्वाप्रसन्नोभगवान्हरः॥उवाचहर
येतत्रश्रृणुयावद्वितोहरे॥इदंलिंगंसदाहृज्यंध्यानंचैतादृशंभवेत्॥इदानीदृश्यतेयद्वत्तथाका
र्यंत्वयासह॥पूजितोलिंगरूपेणप्रसन्नोविविधंफलं॥दास्यामिसर्वलोकेशोमनोवांछाभवेत्कृता
यदाऽखेभवेत्तत्रपूजितेऽखनाशने॥इतिदत्वाहरस्तस्मैवरान्तर्धानंचकृत्॥उवाचवचनंदेव रास
विष्णवेप्रभविष्णवे॥अयंत्वयातथाकर्तासहैःकार्यंनिरंतरं॥पालयेत्सदादेवमज्ञक्तिंपरमांतु ७

रुं इत्युक्तमहस्तस्मैपूजाविधिमदात्प्रभो॥येनैवपूजितःशंभुःफलंयच्छत्यनेकशः॥तदहंक
थयिष्यामिसर्वपापहरंपरं॥ततःसर्वमयंदेवंविश्वरूपंमहेश्वरं॥अनंतमनिरूपंदेवंरूपजुःसा
मरूपिणं॥सर्गस्थितिलयादिकर्तारंपरमेश्वरं॥इत्युक्त्वापुनरिशानिर्वाग्मिदेवंमहेश्वरं॥ह
रिरुवाच॥ॐकारात्मकदेवायउकारात्मकरूपिणे॥तृतीयायमकारायशिवायपरमात्मने॥ज
ज्ञायज्ञानज्ञायनमस्तेज्ञानव्यापिने॥चित्तयेचित्तरूपायस्मृतिरूपायतेनमः॥ज्ञानाय ज्ञानगम्या
यनमस्तेपरमात्मने॥हिरण्यबाहवेतुभ्यंनमस्तेहेमरेतसे॥कपर्दिनेनमस्तुभ्यंनागयज्ञोपवीतिने
॥नमःकपर्दिनेत्र्यंबकत्र्यंबकत्र्यंबकायनमोनमः॥शिवायशिवरूपायव्यापिनेव्योमव्यापिने॥नमोनिधी
नांपतयेलिंगिनेलिंगरूपिणे॥तेजसेतेजसांनत्र्यंबकायनमस्तेसर्वरूपिणे॥मृगघ्नायवरिष्ठायवारि
जनेत्राययोगिने॥आत्मनेरूपयेतुभ्यंस्थाणवेविश्वयेनमः॥ॐकारायनमस्तुभ्यंसर्वज्ञायनमोनमः
विरागमतिरस्तुलाब्रह्मणासहितोहरिः॥सूतउवाच॥इदंस्तोत्रंपरंपुण्यंसर्वपापप्र

णाशनं ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा द्विजोत्तमान् ॥ स याति ब्रह्मसदनं पापकर्मरतोपि सन् ॥
कल्याणं वर्द्धते तस्य शुक्लपक्षे यथा शशी ॥ सर्वपापविशुद्ध्यर्थं विष्णुना परिभाषितं ॥ ॥ इति शि
वपुराणे तृतीयोऽध्यायः ॥ ॥ ३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अथोवाच महादेवः प्रीतोहं सुरसत्तम
पश्यतां मां महादेवं भयं सर्वं प्रमुच्यते ॥ युवां प्रसूतौ प्रकृतेर्मदिच्छया महाबलौ ॥ मया रूपं त्रिधा भि
न्नं निर्गुणं सगुणीकृतं ॥ अयं मे दक्षिणे ब्रह्मा पार्श्वे लोकपितामहः ॥ वामपार्श्वे च मे विष्णुर्विश्वात्मा
हृदये परः ॥ प्रीतोहं हृदये सम्यक् वरं दध्रि यदीप्सितं ॥ एवमुक्त्वा तु मां विष्णुं कराभ्यां परमेश्वरः ॥ प
स्पर्श करुणापूर्वं घृणया सघृणानिधिः ॥ ततः प्रहृष्टमनसा प्रणिपत्य महेश्वरं ॥ प्राह नारायणो
देवो लिंगस्थं लिंगवर्जितं ॥ यदि प्रीतिः समुत्पन्ना यदि देयो वरश्च नौ ॥ भक्तिर्भवति नौ नित्यं त्वयि चा
व्यभिचारिणी ॥ ॥ महादेवोवाच ॥ ॥ देवप्रसन्नवदनो भूत्वोवाच महामुने ॥ कार्यार्थं निर्मितौ देवौ
नादेयं विद्यते मम ॥ जानुभ्यामवनीं गत्वा पुनर्नारायणः स्वयं ॥ प्रणिपत्य च विश्वेशं प्राह मंदतरं वशी

राम
८

कृते देवनानाभेदो न वस्तुतः ॥ यथैकस्य मृदो भेदो नाम्ना पात्रे न वस्तुतः ॥ यथैकस्य समुद्रस्य
विकारे नैव वस्तुतः ॥ कारणस्यैव कार्ये च निदानं च निदर्शनं ॥ एवं ज्ञात्वा भवद्भ्यां तु न दृश्यं भेद
कारणं ॥ वस्तुतः सर्वसदृशं शिवरूपं मतं मम ॥ अहं भवानयं चैव रुद्रोयं यो भविष्यति ॥ एकं रूपं
न भेदोस्ति कृते भेदे च बंधनं ॥ तथापि च मदीयं वै शिवरूपं सनातनं ॥ मूलीभूतं सदोक्तं यत्स
त्यं ज्ञानमनंतकं ॥ एवं ज्ञात्वा सदा धेयं तत्त्वजिज्ञासुना त्वया ॥ विशेषोत्र कथं लभ्येत् श्रूयतां कथ्य
ते मम ॥ भवंतौ प्रकृतेर्जातौ नायं वै प्रकृतेः पुनः ॥ मदंशो भविता तात ब्रह्मणो भृगुटेस्तव ॥ गुणे
ष्वपि यथा प्रोक्तस्तामसः प्राकृतो हरेः ॥ वैकारिकश्च विज्ञेयो योहंकार उदाहृतः ॥ नामतो वस्तुतो
नैव तामसः परिचक्षते ॥ एतस्मात्कारणात् ब्रह्मन् करणीयमिदं त्वया ॥ समोहं सर्वलोकेषु पा
लयेज्जगदंडकं ॥ एतस्या प्रकृतेर्लक्ष्मी एतदंशा भविष्यति ॥ महाकालीति साख्याता सर्वकार्यवि
शारदा ॥ त्वं विष्णो मां समाश्रित्य कार्यं कर्तुमिहार्हसि ॥ ब्रह्मन् त्वं च स्वरां देवीं कार्यं कुरु अतंद्रितः ॥

राम
९

आवयोर्देवदेवेश विवादोऽसुरतस्करः इत्यागतोऽसि नत्वावां विवादशमनाय नौ ॥ तस्यतद्वच
नंश्रुत्वापुनरादरहरोहरिंप्रत्युवाचतं भ्रांतंजलिपुटंतदा ॥ शिवउवाच ॥ मयि
नक्लिष्टाभूयातंयुवयोरप्यनुज्ञया पार्थिवोचैवमस्त्वेवंविधायकुरुतांयुवां सेवांचविधिव
त्प्राप्नोतुत्वासुखनवाप्तय उपदिशाखिलानधर्मान्कर्माणिविविधानिच ब्रह्मनस्थिकुरुष्व
हिमदाज्ञापरिपालनंकुरुष्वसर्वरक्षांचपालयस्वचराचरं त्रिधाजिनोसुरविमोब्रह्मविष्णुरु
द्रत्वया ॥ सर्वरक्षाकरगुणैर्मिश्रोजेसदाहरेः मद्रूपंपरमंब्रह्मनरईशनवंगतः प्रगटीभ
वितोलोकेनाम्नाकरुइतिकीर्तितः मदंशात्त्वंसमासाद्यभूतेनैवनविष्यति योहंसोयेनभेदोस्ति
नूजाविधिविधानतः यथायंचयोतिषसंगतज्ञानादेःस्मृतानहि तथामन्गुणस्यापि
संयोगाद्भेदनंहि शिवरूपमेतच्चरुद्रोपिशिववत्सदा नतत्रपरभेदोवैकर्त्तव्यंचमलाघुनो।
वस्तुतोह्येकरूपत्वंहिधाजिन्त्रंजगत्स्मृत सुवर्णस्यथयैकस्यवस्तुत्वेनैवगण्यति ॥ ॐकारे

अर्द्धकालीसमाख्यित्वकरिष्येकार्यमुत्तमं चतुर्वर्णमयंलोकंतथाश्रमचतुष्टयं तदत्रैविविधैःका
र्यैस्तैःसुखनवाप्नुय ज्ञानविज्ञानसंयुक्तालोकानांहितकारकः मुक्तिदोप्रभवान्नूनंनवलोके
सनातनः महर्षिनिकुंजयदैनदेवतदर्शने ममैवरुद्रयेविष्णुर्विष्णोश्चरुद्रयेह्यहंउभयोरंतरं
वेत्तिसमजायतिसर्ववत् इदंलिंगंसदापूज्यंनवज्ञासुखदंनवे एतस्माच्चविधेरन्योवध्यत्वेन
मतोमम हैमंकापार्थिवंवापिलिंगंपूज्यंसदाबुधैः एवमुक्त्वासनज्ञवान्तत्रैवांतरधीयत त
दप्रभृतिलोकेस्मिन्लिंगेपूजाविधिःस्मृतः लिंगवेदिमहादेवोलिंगसाक्षिमहेश्वरः यस्तुलिं
गमभ्यर्चेत्तुकार्यकिंचित्तुनोतिच तस्यफलस्यसंख्यानंनशक्यामिमहामुने यस्तुलिंगसमाख्या
नंपठतेलिंगसंनिधौ पापात्साद्यिंगरूपोवैनात्रकार्यविचारणा ॥ इतिशिवपुराणेशि
वोत्पत्तिवर्णनोनामाध्यायः ४ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागलिंगोत्पत्तिमुना
वश्रुतायस्याःप्रभावेनदुःखनाशोनवेदिह तदेतेवयंश्रोतुंमाहात्म्यंशंकरस्यच स

हेश्चैव ब्रह्मकारंतु कथयत्वं विशोषतः ॥ सूत उवाच ॥ सम्यक्पृष्टं महाभाग यन्मां तंतद
नंतरं कथयिष्यामि संक्षेपाद्यथा पूर्वश्रुतं मया ॥ अंतर्हितेतदादेवेशिवरूपेसनातने ब्रह्मण
विष्णुनारूपेहंसवाराहयोस्तदा संस्तुतेचततस्तस्मायत्स्तुतेश्रूयतामिति ॥ रूपयऊचुः ॥ अ
स्माकंचशयस्तावत्तेछेत्तुमर्हसिप्रभो हंसवाराहयोरूपंतास्यांचैवधृतंकथं ॥ अन्यरूपंविरूपं
वाकिमत्रकारणंवदेत्येवंवचनंश्रुत्वासौतः पौराणिकोब्रवीत् ॥ गगनेहंसरूपस्यगतिर्नवर्त्ति
निश्चलात् ॥ हंसस्यैवविवेकोस्तिजलदुग्धविभागयोः ॥ अज्ञानज्ञानयोस्तत्वंतद्विवेकायहंस
कः विवेकोलभ्यतेनैवयतोहंसोव्यलीयत ॥ सृष्टेःप्रवृत्तिकामस्यहंसरूपंचसिद्धिदं ॥ वाराहका
रणंरूपंकथ्यार्थंचप्रवक्ष्यते यद्विभेदंचसंसारेरूपंचधृतवान्हरिः ॥ तद्विभेदंयथंश्रुत्वाक
थ्योवाराहसंज्ञितः तदिछावातथाज्ञातास्यांरूपंतथाधृतं ॥ नैवात्रविस्मयःकार्योहंसवारा
हकारणे ॥ श्रुतंचश्रुतमुत्तमंब्रह्मैवविश्रुतंचयत् ॥ अनंतेनिष्कलेनित्येनिर्गुणेगुणरूपिणी॥ राम
१०

तथैवब्रह्मविष्णुश्चतेषांतेपरमेतपः क्रियतांचैवकालेनप्राडुर्भूतोहरः स्वयं विस्मयेच
वरान्नूनंलप्स्यतेसुरेषुसुरक्षितोव्रज गुणाःसत्वादयश्चैवेतेसर्वेविमोहिताः तस्मात्वंसर्वतो
क्षेपुमान्पोषूत्तमोनविष्यति ब्रह्मणानिर्मितेलोकेयदादुःखंप्रजायते प्रदास्यंसर्वदुःखानां
नाशयत्स्मरेनव विविधानवतारांश्चगृहीत्वाकीर्तिमुत्तमां विस्तारयहरेर्लोकेकृपालुपरमेश्व
रः गुणरूपोह्यहंरूपोह्यनेनवपुषापुनः कार्यंकरिष्येलोकानांसर्वथानात्रसंशयः मनधेयेत
वांश्चैवतवध्येयोस्महंसदा आवयोरंतरंनैवएवमुक्तंपुरातव मत्कृत्यःपुरुषस्त्वांनि
तेयः करिष्यति तस्यांहंसकल्पेषुएवंनामीरितात्तदा मरुत् नरकेपातयिष्यामित्वद्वेषासुरू
पोनन लोकेस्मिन्मुक्तिदोन्नृणांनक्तिदश्चविशोषतः ध्येयःपूज्यश्चसर्वेषांनित्यंतुयंकुरु
रत्युक्तावैब्रह्मणंरुद्रेधत्तश्चयंहरिः कथयामासदुःखेषुसत्योनवसर्वदा सर्वाभ्यस्तश्च
देवेषुमुक्तिमुक्तिप्रदायकः नवत्वंसर्वथाश्रेष्ठोमुक्तिप्रदायकः सर्वेषांप्राणरूपश्चनवत्वंचम

मात्रया त्वेवसमाश्रिताये वैमामेवसमुपाश्रिताः अंतरंयश्चजानातिनिरयेपततेध्रुवं ६८६६
पंचयातावतरत्नीयेनदृश्या यावच्चब्रह्मणोप्यायुः शतवर्षमुदाहृतं चतुर्युगसहस्रंतत्
ब्रह्मणोदिनमुच्यते रात्रीचतावतीतस्यमानवेतत्क्रमेणतु तावत्सृष्टेश्चकार्यंवैकर्त्तव्यविधि
र्गुरोः गुरोश्चवचनात्सृष्टेर्मातस्तःपुरुषोत्तमः इत्येतद्वचनंश्रुत्वासर्वंतथेत्युक्तिवैहृ
दिः नवाचपरमप्रीतःशोकरःप्रियकाम्यया हरिरुवाच शोकरःप्रियतामेतत्कथासिंधो
जगत्पते सर्वंचैतत्करिष्यामिनवदाज्ञापरायणः मद्ध्येयंसदात्वेहिनविघ्नंतवचान्यथा॥
नवतःसर्वसामर्थ्यंनश्चैवैवपुरायंमया दृष्टमात्रमविचतेध्यानेवैपरमात्मनः चेतसोदू
रतोनैवमागच्छतुकदाचन मम जन्मक्षयोनित्यंतवनेशोकरिष्यति तस्यैवनिरयेवासोजाय
तेनात्रसंशयः एवंयोवेविजानातितस्यपुत्रिर्नदुर्लभा महिमाचनदीयोत्रवर्द्धितोनवतान ब्रह्म
घ कदाचिदवगणनाजायतेतेगुणेपरि तत्तत्तेतव्यमितिशोकंवचनंविष्णुवेक्रतः तच्छ्रुत्वा ११

वचनंदेवःप्रोवाचापराधकाः दृष्टुकामंतदधेशंभुः सर्वकल्याणकारकः अंतर्हितेतदादेवे
ब्रह्मलोकपितामहः तदीयंवचनंकर्तुंसमाधानपरायणः नमस्कृत्यतदाविष्णुंध्यानेनाप्यरेस्त
था आनंदपरमंगत्वासृष्टिकर्तुंमनोदधे विष्णुस्त्वापितदातत्रचतुर्विंशतिसत्रकं विष्णुस्था
पितदातत्रचैतध्यानमुपागतत पूर्वंसृष्टंजनेयत्रतत्रोज्झितंसमाप्तिपत्र अतोऽमनवत्रत्र च
तुर्विंशतिसत्रकं विराट्रूपंसमनवत्रजडरूपेतदंडकं ततःसंत्रायमापन्नंतपस्तेपेसुदारुणं॥
द्वादशाब्दंपुनस्तावद्विष्णुध्यानपरायणः तस्मिंश्चसमयेविष्णुराजगामतदोत्सुनारद प्रसन्नोस्मि
वरंब्रूहिनादेयंविद्यतेतव ब्रह्मोवाच युक्तमेतन्महाराजदत्तोत्सुनावते तयु
क्तंचाप्यतेमेऽजडीभूतेप्रदृश्यते प्राणाश्चतोनवानद्यतत्रचैतन्यमावह दृष्टुंचैवतदातेन
शोकरःप्रियकाम्यया अनेनरूपमास्थायत्रविवेशतदंडकं सहस्रशीर्षाःपुरुषःसहस्राक्षः स
हस्रपात् सभूमिंसर्वतःस्पृत्वातदंडंव्याप्यवानिति ॥ इतिश्रीवपुराणेब्रह्माणनिर्माणोना

माध्यायः ॥ ५ ॥ सूत उवाच ॥ श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशनीं ॥ प्रविष्टे विष्णुना
तस्मिन् ब्रह्मणा संस्तुते न वै ॥ सचेतनमभूत्तच्च चतुर्विंशतिसंज्ञकं ॥ पातालादिसमारभ्य सत्यलो
कावधि स्वयं ॥ राजते स्म हरिस्तत्र सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥ ब्रह्मांडस्य च नाशो वै नास्ति नाशो त्रयस्य वै
तत्पदं मे बुधा आहुः श्रुत्वा स्मृत्वा च नारद ॥ ततो ब्रह्मा ऋषीन् सप्त भृग्वादीन्निर्ममे तदा ॥ उत्संगा
न्नारदं श्रेष्ठं छायायाः कर्दमं तथा ॥ अंगुष्ठाच्च तथा दक्षं एवं दशक्रमेण तु ॥ भृगुश्चैव तथा जातो म
रीचिर्नाम वै ऋषिः ॥ ततश्च कश्यपो जज्ञे तेनैव पूरिता धरा ॥ षष्टिकन्यास्तथा जाताः दक्षस्यैव महा
त्मनः ॥ त्रयोदश तथा कन्या कश्यपाय महात्मने ॥ दत्ता दक्षेण ताः कन्या विधिवत्सर्वतप्रिय ॥ तत्तत्प्र
सूतिभिर्व्याप्तं तासां च कश्यपस्य च ॥ दिवाश्च दक्षजाश्चैव दैत्याश्च विविधास्तथा ॥ वृक्षाश्च पक्षिण
श्चैव सर्वपर्वतवीरुधः ॥ प्रसूता दक्षकन्याभिर्व्याप्तमेतच्चराचरं ॥ पातालं च समारभ्य सत्यलोकाव
धिध्रुवं ॥ ब्रह्मांडं सकलं व्याप्तं शून्यं नैव कदाचन ॥ सतीनामत्रिशूलाग्रे शंभुना रक्षिता सदा ॥ तपो

र्थं निर्मिता पूर्वं शंभुना प्रभविष्णुना ॥ तत्र गत्वा स्वयं शंभुं रुद्ररूपमहेश्वरः ॥ वामांगे यस्य वै कुं
ठो दक्षिणांगे तथा सती ॥ रुद्ररूपी सती कन्या रुद्राय परमात्मने ॥ दत्ता दक्षेण विधिवत् ब्रह्मभालोद्भ
वाय सा ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूत सूत महाभाग कथां पापप्रणाशनीं ॥ रुद्रोत्पत्तिमयं साधो कथ
यस्व प्रसादतः ॥ सूत उवाच ॥ शृण्वंतु ऋषयः श्रेष्ठाः कथां दिव्यां परस्य च ॥ अंतर्हिते महादे
वे विष्णवेंतर्हिते तथा ॥ ध्यानमार्गमुपाश्रित्य शंभोराज्ञामवाप्य च ॥ तपोलोकं समास्थाय ब्रह्मा तिष्ठ
त्तपोधनः ॥ अन्येषु सर्वलोकेषु यथायोग्यमवस्थिता ॥ ततश्च मानसाः पुत्राः ब्रह्मणा निर्मिता पुरा ॥ ते
चोर्द्धरेतसः सर्वे पश्चादन्यान् ऋषीन् प्रभुः ॥ ते विरक्ताश्च संजाताः पश्चात्क्रोधमवापत ॥ तेनैव रोद
नं चक्रे ततश्चैव भवद्धरः ॥ रोदनाद्रुद्रनामेति प्रसिद्धो भगवान्हरः ॥ ब्रह्मन् किं दुःखमुत्पन्नं स्फोटया
मि तवानघ ॥ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा वचनमब्रवीत् ॥ साधु चोक्तं त्वया देव सृष्टौ विघ्नोदयो भवेत्
तथा कार्यं त्वया देव सृष्टिः स्यादनपायिनी ॥ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा लोकानां दुःखहा हरः ॥ वचनं त्वु

क्तवान् तत्र सृष्टेः प्रियचिकीर्षया ॥ अहं चैव करिष्यामि सृष्टिमेतां सनातनीं ॥ इत्युक्त्वा ब्रह्मणे रुद्रो गुण
रूपी हरः स्वयं ॥ कैलाशमचलं यावन्निर्मितं ऋषिसत्तमाः ॥ कैलाशे नगरे रम्ये पंचवक्त्रः सदाशिवः ॥ ब्र
ह्मांडस्य तथा नाशो नाशो नास्ति च यस्य वै ॥ ततश्च मानसाः पुत्रा ब्रह्मणा निर्मितास्तदा ॥ नारदः कश्य
पाद्याश्च दशपुत्रा महाबलाः ॥ दक्षपुत्रीं सतीं नाम्नीमुपमेये सदाशिवः ॥ दत्ता दक्षेण सा देवी भवानी
ति प्रकीर्त्यते ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च गुणास्त्रय उदाहृताः ॥ विष्णुः सत्वं रजो ब्रह्मा तमो रुद्र उदाहृतः
तथा गुणमयी देवी लक्ष्मीः सत्वमुपाश्रिता ॥ राजसी च तथा ब्राह्मी तमोरूपा च सा सती ॥ गुणरूपा म
हालक्ष्मी या वै रुद्रमुपाश्रिता ॥ पुनश्च पार्वती जाता सा शिवं समुपागता ॥ ततो नामान्यनेकानि जाता
नि ऋषिसत्तमाः ॥ कालिका चंडिका भद्रा चामुंडा विजया जया ॥ जयंती भद्रकाली च दुर्गा भगवतीति
तीति च ॥ कामाक्षा कामदा देवी मुक्तिदा मुक्तिदा सती ॥ नामधेयान्यनेकानि प्रापसा पर्वतात्मजा ॥
गुणमय्यस्तथा देव्यो देवा गुणमयास्तथा ॥ मिलित्वा विविधां सृष्टिं चक्रुस्ते कार्यमुत्तमं ॥ इत्येवं वच

नं श्रुत्वा ऋषयो ह्यमलाशयाः ॥ षण्वतं परमां दिव्यां कथां चैव पुरातनां ॥ अप्राप्ततृप्तिं ते सर्वे प
प्रच्छुः पुनरेव तं ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूत सर्वं विजानासि प्रतापाच्च गुरोरिह ॥ त्वन्मुखांभोजसंवृ
त्तां पीत्वा हरिकथां वयं ॥ न तृप्तास्म पुनस्तां च पातुमिच्छामहे वयं ॥ प्रथमं दक्षपुत्री च पश्चाच्च पर्व
तात्मजा ॥ कथमेकशरीरेण द्वयोः पुत्री प्रजायते ॥ कथं वै पार्वती पुण्या पुनः शिवमुपागता ॥ एतत्स
र्वं तथान्यच्च सर्वं कथयितुमर्हसि ॥ तदुक्तं च तथा श्रुत्वा सूतो वचनमब्रवीत् ॥ ॥ इति शिवपु
राणे रहस्यसृष्टिनिरूपणं नामाध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथया
मि शुभां कथां ॥ यच्छ्रुत्वा सफलं जन्म भविष्यति न संशयः ॥ पूर्वं दक्षस्य रुद्रस्य स्पर्द्धा जाता महात्मनोः
ततो दक्षः स्वयं यज्ञं कृतवान् देवसंनिधौ ॥ नाहूयत तथा रुद्रं सर्वं प्रथमसंयुतं ॥ तदा देवी सती ना
म्नी पुत्री नाकारिता यदि ॥ तथागता पुनस्तत्र नाहूता पितुर्गृहं ॥ प्राप्य वज्रांशुभां तत्र देहत्यागम
था करोत् ॥ यज्ञध्वंसे तथा जाते देवलोकविवर्जिते ॥ रुद्रस्यानुचरैस्तत्र वीरभद्रादिभिः कृते ॥ रु

द्रेषु द्वे कथं लोके मुखं भवति सत्तमाः पश्चाद्रुद्रः प्रसन्नोभूत् देवानां स्तवनादपि पूर्ववच्च कृतं तेन
कृपालुत्वं महात्मना रुद्रश्च पूजितस्तेन देवैर्देववरस्तदा सती देहसमुत्पन्ना ज्वालालोकपितामहाः
पतिता पर्वते तत्र पूजिता सुखदायिनी ज्वालामुखीति सा प्रोक्ता सर्वकामफलप्रदा इदानीं पूज्य
ते लोकैः सर्वकामफलाप्तये सा देवी शैलराजस्य पत्नी मेनेति विश्रुता पितॄणां मानसी कन्या त
स्यां जन्म समादधे ततश्च पार्वती नाम प्रसिद्धमभवत्तदा सा पुनः शिवमाराध्य भर्त्तारं शिवमाश्रि
ता भजतां सर्वलोकानां फलं यच्छत्यनेकशः एतत्सर्वं समाख्यातं यत्प्रष्टोहं पुरातना यच्छ्रुत्वा
सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः इति श्रुत्वा वचस्तस्य नैमिषारण्यवासिनः पप्रच्छुरृषयः
श्रेष्ठः कथां पापविशोधनीं ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूत सूत महाभाग कथां च पापहारिणीं
श्रुत्वा च त्वन्मुखादेव न तृप्तास्म वयं प्रभो पुनः कथयतत्सर्वं शिवस्याराधनक्रमं यश्च य
श्च विधिप्रोक्तो येनैवाराधितः शिवः प्रसन्नेन शिवेनैव यस्मै दत्तं फलं च यत् पार्वत्या यत्क

तं पूर्वं शिवस्याराधनं पुनः त्रिपुरस्य वधश्चैव ज्योतिर्लिंगसमुद्भवः ज्योतिर्लिंगानि कतिधा किं ते
षां दर्शनं फलं ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैर्वा शंभुरीज्यते कथं कार्यं तथा ब्रूहि यथा व्यासमुखा
च्छ्रुतं तत्श्रुत्वा वचनं तेषां सूतः परमधर्मवित् उवाच सकलं तत्र प्रश्नस्याष्टक्रमेण तु ॥ सू
त उवाच ॥ सम्यक्पृष्टं भवद्भिश्च यद्रहस्यमुनीश्वराः तदहं कथयाम्यद्य यथा बुद्धि यथाश्रु
तं भवद्भिः प्रच्छते यद्वत्तथा व्यासेन वै पुरा पृष्टं सनत्कुमाराय तच्छ्रुतं ह्युपमन्युना ततो व्यासेन
वै श्रुत्वा शिवपूजादिकं च यत् मय्यारोपितमेतेन लोकानां हितकाम्यया यच्छ्रुतं चैव कृष्णेन ह्युप
मन्योर्महात्मनः तदहं कथयिष्यामि श्रूयतां ऋषिसत्तमाः वक्ष्यामि शृणु संक्षेपात् लिंगार्चन
विधिक्रमं वक्तुं वर्षशतेनापि न शक्यं विस्तरेण तु एवं च शंकररूपं सुखमीप्सुः सनातनं पू
जयेत्परया भक्त्या सर्वकामवराप्तये दरिद्रं रोगदुःखं च सकटं शत्रुसंभवं प्राप्तं चतुर्विधं ताव
द्यावन्नार्चयते शिवं पूजिते देवदेवेशे सर्वं दुःखं विलीयते यो वै मानुषमासाद्य सुखसंतानस

स्मरः तेनप्रज्ञोमलदेवः सर्वकामार्थसाधकः ब्राह्मणः क्षत्रियोवैश्यः शूद्रश्चविधिवत्क्रमात॥
प्रातःकालेसमुत्थायमृत्तैर्ब्रह्मसंज्ञिते विस्मोश्चस्मरणंकृत्वागुरोश्चैवतथापुनः तीर्थानिस्म
रणंकृत्वाध्यानंचैवहरेरिति मेघश्यामंचतुर्बाहुंनवकानामनन्तयत्पद तरूपंसुदर्शनंचक्रमिति
एतन्निसर्गः ततस्तोत्रंप्रजपेन्नामसहस्रंयातविधिपूर्वकं ततोस्नायमलोसर्गंदद्यादिशास्यादिशि
क्रमात एकांतेतुविधिकृत्वामलोसर्गस्यमंत्रवित प्रजपेदसमादायपंचवारंविशोधयेत स्त्रिय
श्चतुर्वारंवैश्योवारत्रयंतथा शूद्रश्चैवदिवारंचपतितश्चेद्दिधिश्चकः स्तौपादौचप्रक्षाल्यौपूर्व
वत्प्रजपेत्स्त्रीणांचशूद्रसाम्येनमृदादिगरुणमन्तं दंतकाष्ठंततःकुर्यात्तदाद्यंगुल्यनामतः
एकादशंगुलंराजावैश्योदशांगुलंतथा शूद्रोनवांगुलंकुर्यात्प्रतिमात्रैवसीदति कालदोषंवि
चार्यैवंसर्वंकर्तव्यमेवहि स्नानंतुविधिवत्कार्यंतीर्थादिषुक्रमेणतु देशकालाविरोधेनस्नानं
कार्यंसमंत्रकं आचमनंप्रथमंतत्रधौतवस्त्रंचधारयेत एकांतेसुस्थलेस्थित्वासंध्याविधिसमा

चरेत्ततस्तुसुस्थिरंस्थित्वापूजागारंप्रविश्यच पूजाद्रव्यंसमादायक्रमेणपूजयेच्छिवं प्रथमंचग
णाधीशंद्वारपालान्ततःपरं दिक्पालांश्चततःपश्चात्स्वात्मानंप्रकल्पयेत अथवाष्टदलेकृ
त्वापूजाद्रव्यसमीपतः उपविश्यततस्तत्रउपलस्थितंवप्रभुं आत्मनःसुस्थिरंस्थित्वाप्रक्षाल्यच
पुनःपुनः प्राणायामत्रयंकृत्वामध्येदेवंचत्र्यंबकं पंचवक्त्रंदशभुजंस्फटिकसन्निभं सर्वा
भरणसंयुक्तंव्याघ्रचर्मोत्तरीयकं तस्यसान्निध्यताःप्राप्तेर्दत्वेतापंनरस्तदा अपसर्पंतुयेभूता
येभूताभुविसंस्थिताः येभूताविघ्नकर्त्तारस्तेनश्यंतुशिवाज्ञया शैवतंत्रेसमाख्यायजेद्दैवरते
श्वरं देहशुद्धिंततःकृत्वामूलमंत्रन्यसेत्क्रमात सर्वत्रप्रणवेनैवषडंगन्यासमाचरेत्क्र
त्वाद्यादिप्रयोगंचततःपूजांसमाचरेत तथाप्याचमनायैवंपात्रंसंस्थापयेत्स्वयंकुशीमानकं
डंप्रकल्पीतदर्भैराछाद्यवारिणा अक्षतेषुपात्रेषुदिपेनोमंमुखीतलं प्रणवेनदिपेतेषु
पात्रेषुद्रव्यजातकं उशीरंचंदनंचैवपात्रेतुपरिकल्पयेत जातिकंकोलकर्पूरंबकुलंतमाल

कं चूर्णयित्वा यथान्यायं द्विपेदाचमनीयके एलासर्वेषुपात्रेषुदापयेच्चंदनंतथा पार्श्वतोदेवदे
वस्यनंदीनंतुसमर्चयेत गंधैःपुष्पैस्तथादीपैर्विविधैःशिवपूजयेत विज्ञप्तुद्वितःस्थित्वापु
दायुक्तोनरस्तदा तत्रसर्वाणिमंत्राणिप्रणवादिनमोंतिकं कृत्वयेदसनंतत्रपद्मादिप्रणवे
नतु तस्यपूर्वदलेसाक्षादग्निमानयमन्दरं जंघिमादक्षएवैवमहिमापश्चिमंतथा आग्नेचैवो
त्तरंपत्रंप्राकान्यपावकस्यतु ईशानेनैर्ऋतंपत्रंशिवत्वंवायुगोचरे सर्वेशत्वंतथेशाने कर्णिका
सोमउच्यते सोमस्याधस्तथासूर्यस्तस्याधःपावकस्वयं धर्मादयोपिशांतेषुनदधावाप्यते
ऽपि अव्यक्तादिचतुर्दिक्षुसोमसांतेगुणत्रयं सद्योजातंप्रणवेनाग्निसावाह्यपरमेश्वरं वा
मदेवेनमंत्रेणतिष्ठेच्चैवासनोपरि सान्निध्यरुद्रगायत्र्याअघोरेणनिरुध्यच ईशानःसर्व
विद्यानामितिमंत्रेणपूजयेत पाद्यमाचमनीयंचत्रिर्नाभ्यार्घंत्रदापयेत स्नापयेद्विधिनासड्ग
गंधचंदनवारिणा पंचगव्यविधानेनगृह्यपात्रेचिमंत्रयेच प्रणवेनैवगव्येस्तंस्नापयेत्सयसा

चतंदध्नाचमधुनाचैवतथाचेक्षुरसेनच घृतेनचतथापूज्यंसर्वकामहितावहं पुष्पैर्
ब्यैर्मूलदेवंप्रणवेनाग्निवेचयेत जलैर्नानाविधैश्चैवस्नापयेत्परमेश्वरं शुद्धोदकंतथायंसि
तेवस्त्रेणसाधकः तावद्दूरंनकर्तव्यंयावच्चंदनंहरेत तंडुलैःसुंदरैस्तत्रपूजयेच्छंकरंमुदा
कुशपाणिर्कुशैरर्चेज्जातिचंपकपाटलैः करवीरैःसितैश्चैवमल्लिकाकमलोत्पलैः अपूर्वपद्मैर्वि
विधैश्चंदनाद्यैश्चतज्जलं जलेनजलधारांचकल्पयेत्परमेश्वरे पात्रैश्चविविधैर्देवंस्नापयेत्प
रमेश्वरं मंत्रपूर्वंप्रकर्तव्यापूजासर्वफलप्रदा मंत्राणितेप्रवक्ष्यामिप्रणवंसर्वार्थसिद्धये येन
पूजाकृतालिंगेतेनसर्वंभुक्तोभवेत् इतिशिवपुराणेपूजाविधिः 9 सूतउवाच॥
पुरुषसूक्तेनमंत्रेणतथावाग्नेयकेनच रुद्रेणनीलरुद्रेणसूक्तेनचपुरुषेनच राजनीसूक्तकैर्नैव
यमलोकेप्रभुक्तेनच होतृसूक्तेनशिरसाप्रुक्तेनाथर्वणेनच यथाशक्तेनसाम्नावातथादेवव्रतेन
च रथंतरेणपुष्पेणसूक्तेनपौरुषेणतु मृत्युंजयेनमंत्रेणपंचाक्षरेणवापुनः जलधारांसहस्रेण

णानृतमेकोत्तरेण वा कर्त्तव्या वेदमार्गेण नामभिरभिवाद्य च ततश्चंदनपुष्पादिरोपणीयं शिवो
परि वादयेत्प्रणवेनैव मुखवासादिदापयेत् ततः स्फटिकसंकाशं देवं निष्कलमक्षयं कार
णं सर्वलोकानां सर्वलोकमयं परं ब्रह्मेंद्रविष्णुरुद्राद्यैरपि देवैरगोचरं वेदविद्भिश्च वेदांते त्व
गोचरमिति स्मृतं आदिमध्यांतरहितं भेषजं सर्वरोगिणां सर्वतत्वमिति ख्यातं शिवलिंगे व्यव
स्थितं प्रणवेनैव मंत्रेण पूजयेल्लिंगमूर्द्धनि धूपदीपैश्च तांबूलैरारात्रिकविधानतः नमस्कारै
स्तवैश्चान्यैर्मंत्रैर्नानाविधैरपि स्तोत्रं जपं च विधिना नमस्कारः प्रदक्षिणा अर्घं दत्वा तु पुष्पाणि
पादयोः प्रविकीर्य च प्रणिपत्य च देवेशमात्मना राधयेच्छिवं हस्ते पुष्पं गृहीत्वा तु समुत्थाय कृ
तांजलिः प्रार्थयेत्पुनरीशानं मंत्रेणानेन वै शिवं अज्ञानाद्यदि वा ज्ञानाज्जपपूजादिकं मया तदस्तु
सफलं देव कृपया तव शंकर पठित्वैवं तु तत्पुष्पं शिवोपरि न्यसेत्तदा स्वस्त्ययनं ततः कृत्वा आशि
षो विविधास्तथा मार्जनं तु ततः कृत्वा शिवोपरि न्यसेत्ततः नमस्कारस्ततः क्षांतिं पुनरागमनाय च

अघोरं च समुच्चार्य नमस्कारं प्रकल्पयेत् प्रार्थयेच्च पुनस्तत्र सर्वभावसमन्वितः शिवे भक्तिः शि
वे भक्तिः शिवे भक्तिर्भवे भवे अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम इति संप्रार्थ्य देवेशं सर्वसिद्धिप्र
दायकं पूजयेत्परया भक्त्या गंधनादैर्विवादयेत् नमस्कारं ततः कृत्वा परिवारगणैः सह प्रहर्ष
मतुलं लब्ध्वा कार्यं कुर्याद्यथासुखं एवं यजेन्नित्यं शिवभक्तिपरायणं तस्य वै सफलासिद्धिर्जायते
तु पदे पदे कायेन वाचा मनसा यः शिवं पूजयेदिह रोगदुःखं च शोकं च उद्वेगं कर्त्रिमं तथा कौटिल्यं
च गरं चैव यद्यद्दुःखमुपस्थितं तद्दुःखं नाश इत्येवं शिवं शिवं करं परं कल्याणं जायते तस्य शु
क्लपक्षे यथा शशी वर्द्धते तद्गुणास्तत्र शिवस्य पूजनात्ततः एवं धर्ममयाः प्रोक्ताः श्रुत्वा समु
खाद्यथा अतः परं परं प्रवक्ष्यामि कथां पापप्रणाशनीं या प्रष्टा मां भवद्भिश्च तामहं विधिपूर्व
कं ॥ इति शिवपुराणे पूजाविधिनामाध्यायः ८ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ व्यासशिष्य महाभाग
सम्यगुक्तं त्वया नघ त्रिपुरस्य वधं ब्रूहि कथं वै त्रिपुरो वधः किं रूपं त्रिपुरस्यैव कुत्र वा विकृतिं ग

तः किंसैन्यंतस्यइदस्यशिवस्यचमरुद्गणं एतत्सर्वंप्रयत्नेनअस्यशांतिविधंपुनः कथनीयं
त्वयासम्यक्प्रयत्नेनबुद्धिमानसि एवंवचस्तदाश्रुत्वासूतश्चैवाब्रवीन्मुनः ॥ सूतउवाच ॥ शृ
ण्वंतुमहाभागाःलोकानांहितकाम्यया यच्छ्रुत्वासर्वलोकानांदुःखनाशोविधास्यति तारपु
त्रोमहामायीमायिनामधिमोहकः सर्वदेवजयंकर्तुतपस्तेपेसुदारुणं मधोर्वनमुपाश्रित्यगुर्वी
ज्ञापरिपालकः ऊर्ध्वबाहुरेकपादस्थोरविंपश्यन्स्वचक्षुषा शतवर्षस्तथातस्थौशुष्कतोयेनभु
वि शतमेकंजलेनैवशतमेकंतथामुकः शतमेकंतुलंडित्वेशतमेकंतुलुंठित्वे शतमेकंतथा
चास्थौशतमेकमधोमुखः शतमेकंतुदुस्तस्यतपसेनचचुक्षुभेसशतं शतमेकंतुदुस्तप्तंशाखा
लंब्यतिदुःखतः अधोमुखंतुवर्षाणांशतमेकंतपंतदा एवंदुश्चरतंतंभ्रत्वातमृषिभिःसहं तस्यै
वंनिश्चलंतत्रतेजस्व्यविस्तंमहत्तरं तेनैवदेवलोकास्तेनाशंप्रायाबभूविरे दृष्ट्वातंनयमा पेदेस
वंदेधर्षयिष्यति अतस्तेदुःखमापन्नाःसर्वेदेवास्तदाऋषे अकांक्षेचैवब्रह्मांसंस्करिष्यतिवैत्र

नो इतिसंचिंत्यमापन्नानिश्चयंनोपलेभिरे एतस्मिन्समयेतेवैज्ञानवेनोत्रकारणं ब्रह्माणंचस
मुद्दिश्यतपस्तप्यतिदारुणं इतिनिश्चयमापन्नादेवाश्चैवपरस्परं यदिब्रह्मावरंतस्मैनदास्यतिस
मीक्षितं तर्हिसर्वेषांलोकानांदिनाशोभविताध्रुवं सर्वथादुःखमापन्नायदितोदास्यतेवरं होदा
स्यतिवावरंतस्मैसर्वथादुःखमागतं यदितोदीयतेतस्मैवरोदुःखहरोनृणां तथेदानीचलोकानां
नाशोभवितुमर्हति यदिदत्तोवरस्तस्मैकालेनानोभवेदिति एतस्माच्चवरोयस्मैदत्तोनाशसंशयः
इतिकृत्वामतिंदेवाब्रह्माणंसमुपस्थिताः तत्रगत्वाचनत्वाचतस्मैसर्वंन्यवेदयत ब्रह्मासर्वंसुनिश्चि
त्यदेवान्प्रतिसाधकः वरदानुतदातत्रजगामहंसवाहनः यत्रवैतारको नामतपस्तप्यतिदारु
णं उवाचवचनंतत्रवरंब्रूहियथेप्सितं तपस्तप्तंमहाघोरंनादेयंविद्यतेतव इत्येवंवचनंश्रुत्वा
तारकोदीप्तमहासुरः ब्रह्माणंप्रणिपत्यैवंवरंवव्रेसुदारुणं दैत्योवाच त्वयिप्रसन्नेवरदेशि
प्रसाध्योनवेत्तम यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम वरंदेयंतदादेयंश्रूयतांचपितामह त्वया

वर्तिष्यते लोकेषु योबलवान्भवि स्कि० वीर्यसमुत्पन्नः पुत्रः सेनापतिर्यदा भवेत्तदा मे मरणं भवेद् इत्युक्ते वचनादेव ब्रह्मा लोकपितामहः वरंवृणीष्व देवानां दत्तो देवासुरेण वै मयोक्तः जगाम वनमस्थाय दारुणं तपः समास्थितः दैत्योपि तपसस्तस्माद्विरामं नकरोत्तदा वरंवृत्वे तारकाख्यो महादैत्यः इतस्ततश्च येदेवा दैत्यास्तं क्षयमाकुलाः राजानं वलमस्माकं तारकात्तमथाब्रुवन् अजिसि कोसिवैराजा दैत्याधीशोन्नवाधुना इतिसंस्तुयतंलोकाः सोपि तारकेपुरेतदा तारकंपूजयामासुर्नानोपायनपाणयः आशोभनयामासदृष्टियोनान्यगा मनो ब्राह्मणाः क्षत्रियावैश्याः शूद्राश्चैवान्यजातयः तेसर्वेपीडितास्तेन तारकेणदुरात्मना देवा श्चदानवाश्चैवयक्षाः किंपुरुषास्तथा पीडिताः सर्वएवैतेत्रैलोक्यंसचराचरं स्वीयेरत्नेसमर्पंतं इंद्रेणचैरावतेनवै आवासंसेधर्मेणदंडरत्नंकुवेरेणतदातस्मैनिधयोनवचार्पिता वरुणेनहयाःशुद्धाःशशिनाऽमृतवर्षिणः कामधुक्तथा यत्रयत्रसमुत्पन्नं तत्तदानीतवान्तदा समुद्रस्य न

याररत्नायदात्तस्मैपुरासुने सूर्यश्चतप्यतेतद्भयाद्वः खेनजायते चेंद्रस्तुप्रमदातुंडोवा युःसर्वातुकूलवान् देवानोद्यमकर्त्तव्यमित्येणकथमेवच तत्सर्वंसमुपादत्तंअसुरेणव लीयसा त्रैलोक्येचैवयत्सर्वंतारकाज्ञापरायणं तदेवाश्चतदासर्वेतारकाज्ञापरायणाः पुरु आश्चतदासर्वेतस्यआज्ञापरायणाः यक्षाःकिंपुरुषाश्चान्येकिंपुनर्मानवादमे दिनोद्यानानि सर्वाण्यतीर्थान्यधिमरुपुने यानितानिग्रहेतेनकिंचिन्नाविशेषितं एवंवर्षाएनेकानिग तानियेदितस्तदा ते सर्वेचमिलित्वातं ब्रह्माणंशरणंश्रिताः इतिश्रीवराहपुराणेतारकमये देवगणोत्पत्तिनामाध्यायः ९ सूतउवाच ते सर्वेचतदागत्वाब्रह्माणंशरणंगताः न मस्कृत्यगतास्तत्रनत्वाकर्षीश्वरं तान्विषण्णान्सुरंदृष्ट्वाब्रह्मोवाचचिंतामह मूयमत्र कथंप्राप्ताःकिंदुःखंतवानघ तदहंस्कोटयाद्यैवयदिसाध्यंभवेन्मम इत्येतद्वचनंश्रुत्वाब्रह्म णःपरमर्षयः देवाःसानुचराःसर्वेवचनंचेदमब्रुवन् देवाऊचुः भगवन्किमविज्ञातं

यदुःखं समुपस्थितं तारकादुःखमुत्पन्नंजयदत्तवरात्तथात इत्येतद्वचनंश्रुत्वाब्रह्मणः पर
मर्षयेवचनमब्रवीत मन्नो नैववधोयोग्योमतोवाद्विगतस्यच उपायंचदिशाम्य॥ श्रूयतां
मूषिसत्तमाः ब्रह्मोवाच शिववीर्यसमुत्पन्नपुत्रश्चैनंहनिष्यति तच्चैवंदुर्जन्देवा
विचारयतमाचिरं बुद्धिरेषासमुत्पन्नापरंवक्ष्यतेविभुः हिमवच्छिखरेरम्येसंचुत्प्य
तिनित्यशः सखिभ्यांसहितातत्रपरिचर्यांशिवस्यहृ वचनान्नारदस्याचिंतमाविर्भवेन्नानुमानितो
करेत्यपरणात्तत्रतस्याः संयोगतांव्रजेत यदिसदाशिवोदेवस्तस्यावीर्यसमावपेत ततश्चैवभव
त्कार्यंनवेन्नात्रविचारणा शिववीर्यसमाधातुक्षमाकाचित्ततःपरा यथावीर्यमदीयंवैजत्तत्रूप
धरःशिवः समाधातुसमर्थोस्तितस्मादन्योनकश्चित् तयोपायंचतेसर्वंमरुत्वंतंब्रवीदयतः॥ यन्न
ब्रह्मणःसदनासर्वेदेवाःसमुद्यतास्तदा एकांतेसंस्थिताःसर्वेऽब्रुवंसुरर्षभाः मघवन्त्वया २०
चकर्तव्यंब्रह्मलोकंवचनंमरुत तेनसिद्धिर्हिकार्यस्यनान्यथाचभविष्यति इत्येववत्तंदेवा

निवेद्यशीघ्रंततः स्वंस्वंस्थानंययुर्देवास्तारकागमनाकुलाः गतेषुतेषुदेवेंद्रःसस्मारमक
रध्वजं आगतस्तत्क्षणादेवस्तायुक्तःस्वयंविभुः प्रणम्यचततःस्थित्वाप्रांजलिरब्रवीत॥
किंकार्यंतेसमुत्पन्नंस्मृतोहंकेनहेतुना तत्त्वंकथयदेवेशतत्कर्तुंसमुपागतः इत्युक्तोतुहरेःप्रिय
श्चिंतयित्वामनोभवः ईषन्मितंवचनंश्रुत्वाकंदर्पस्यतदाननः उवाचवचनंसाधोयुक्तंने
तत्त्वानघ ईश्वरउवाच त्वयासाधुसमारंभोयत्तेकार्यमुराकृतं तत्कार्यंसर्वदेवानां
धत्योसिमकरध्वज प्रस्तुतंशृणुमेवाक्यंकथयामितवानघ मदीयंचैवयत्कार्यंत्वदीयंनक
श्चनवेत्ति मित्राणिममसत्त्वंतुत्वंमेकदाचन जयार्थंमनदेवेननिर्मितंवज्रमुत्तमं अन्यद
स्त्रंजगानेवदेवेननिर्मितंपुरा वज्रंहिस्तातकंविद्धिनवानसुखकारणं द्वयोरपिनवास्त्रेण
सर्वगेसर्वशक्तिमत् वज्रंचनिष्फलंस्यादैत्यंतुनैवकदाचन यतोहितंप्रजायेततनतः कोनुप्रि
यःपरः तस्मात्त्वंकामभित्रत्वात्कार्यंकर्तुमिहार्हसि समुद्यंसमुत्पन्नमसाध्यंवक्रकारंज

केनचिन्नैवतद्भवंदूरीकर्तुंत्वयाविना दानुःपरित्राडर्त्तिहायतेचमनोनिः शूरस्यैवचसं
ग्रामेमित्रस्यचतथापदि विपन्नौचतयास्त्रीणांविनयेनकुलस्यच स्त्रेरस्यचप्रसादेोएसत्यस्य
संकरेगते परित्राडुत्वदीयाद्यनित्रपर्वतविप्रति नक्रेचनेमदीयंचकार्यंदेवसुखावहं वयंच
पाचितारस्तेकार्यंकार्यंमुक्तंचयत इत्येवंमत्वतदाकंक्षत्वानुमकरध्वनः इवाचनेतगंनी रग
ऊर्जदस्मितपूर्वकं कामोवाच क्रिमर्थंजापसेदेववयंदातास्तवानघं उपचारस्तुनो
क्तस्मिन्नकृत्रिमाकपनेनचं कपटेनैवयोभूतेसकार्यंकिंकरिष्यति तथापिचमहाराज कथया
मिश्रएषतत मुक्तिमार्गेसमासुक्तंतेनानुपातयाम्यहं तेपदंकर्त्तुंयोवैनपस्तप्यतिदारुणं।
दृणेनपातयाम्यहकरादोएस्त्रियोयथा देवंवादानवंवापि नूर्त्तिवादेवसन्नमात्मानुजाणीत.
मोनंजेगणानास्तिचेतसि वर्त्तेतिहनुतेदूरेनास्त्रालिविविधानिच किंतेकार्यंकरिष्यंतिमयि रामन
स्त्रिचेस्थितेप्रभो अन्येषांगणानास्तिपातयामिहरंयदि एवंतुवचनंतस्याकर्ण्यानुपाग २१

तः उवाचस्त्रीणांयत्वाचाकारुणानांसुखावहं ईशोवाच यत्कार्यंमनसोहिंतत्कार्यंकृ
तंत्वयाशृणुकामप्रवक्ष्यामियदर्थंस्मरणंतव तारकादोमहादैत्योब्रह्मणोवरमुत्तमं स
प्राप्यपीडयतेलोकान्नष्टाधर्माह्यनेकशः देवाश्चऽर्दिताःसर्वेऋषयश्चतथामलाः देवानांचा
युधान्यत्रविफलानसवसुरा मरणंतस्यदुष्टस्यकदाजावीतिचिंतयेत एतस्यमरणंप्रोक्तंशंभुवीर्या
न्मलोमनः एतत्कार्यंत्वयासाधुदेवानांपरमंसुखं नमाविचप्रियतरंलोकेकर्तुंसमर्हसि शंभुश्च
गिरिजाश्रंगेतपःपरममाश्रितः तस्मीवेचस्त्रेवार्थंपार्वतीसन्निधंयुता तिष्ठतेत्रगिरेरेणाचित्रा त्त
न्नोतिविश्रुतं तथातस्यारुचिःनोजायतेपरमात्मनः तथाकार्यंत्वयासाधोतवकार्यंफलोमुख कृत
कृत्योनवत्वंहिदेवेकार्यसुखीनव लोकेस्त्रियःस्वापंहरणेदृढधैर्यतः इत्युक्तस्तेनकामोवैप्र
सन्नमुखपंकजः प्रेम्णाजाप्यकरिष्यामिउमायंहरतोग्रहे इत्युक्तोवचनंतस्मैतथेत्युक्तिंतदुच॥
प्रणम्यदंभीतरसंजगामनधुनासह यत्रैवचहरःसाक्षात्तपतेपरमंतपः तत्रगत्वामधोग्र्यादौ

धर्मविस्तारयन्स्थितः वसंतस्तत्रतेसर्वेप्रफुल्लैस्तरुवनैरलंकृतान् वनानिचप्रफुल्लानिपादपा
नांनदृशेपुष्पालिसंकारेषुअशोकानांवनेषुच कुरुबकेषुपुष्पेषुभ्रमराकुलितानिचतिल
केषुविचित्रेषुकोकिलाकूजितंभ्रमराणांतथाशब्देष्वनेकोन्मत्तरवणे चंडस्यविवादंकांतिकि
रणादूतिकादेवमानवीनामनानंगेप्रेरिताःपद्मोपरः माहतस्यसुखःस्पर्शोववुःपुष्परजोयुता:
वनौकसांतदातत्रमुनीनांविस्मयोह्यभूत अचेतनानांतत्रैवकानासन्किंहिजायते किंपुनःपुरुषि
तानांविषयासक्तचेतसां अकालवर्तिसुरभेवीक्ष्यदेवोजगद्गिरुः अभ्यर्थ्यंपरमंगत्वातपोचेरत
दुष्करं वसंतेप्रस्तेतत्रकामोरतिसमन्वितः रूपंबाणंसमादायस्थितःपार्श्वेतदावतः रत्यायु
क्तंतथाकामंदृष्ट्वाकोवानमोहितः एतस्मिन्नंतरेदेवीपुष्पालंकरणान्विता सखीभ्यांसंयुतातत्रय
त्रातिष्ठदरःस्वयं जग्मतस्मिंवपूजार्थंनानापुष्पाप्यनेकशः एधिष्योयादृशंलोकेसौंदर्यंविद्यते १ न
महत तत्सर्वमेकत्रतस्मिंपार्वतीविधिनार्दितं आर्द्रवानिचपुष्पाणिधृतानिचमयायदा तस्मौ २२

दर्यैकृत्वावर्णंतदावर्ष्मतैरपि यदाशिवसमीपेसागतापर्वतनंदिनी तांदृष्ट्वाकर्षयन्चापंरु
द्रार्थंभूत्वापाणिनः तथानिरंतरंसावैपूजांकृत्वाकपालिनः मालांकंठेसमाधायतुरस्थाश्चाक
मलैःकृते तदातुकामदेवेनबाणसंमोहनाभिधः कलितंकविलक्ष्येवपुष्पोपुष्पिफलंप्रति॥
तदाशंभुर्मलदेवः सर्वयोगपतिर्हरः उन्मील्यलोचनेतत्रनारीलोलविलोचनां दृदर्शगिनिजेका
मतप्तसम्यग्विवृण्वतीं शिवोपिवर्णयामासतदंगसुंदरंतदा कासिकस्यासिकिकार्यंकथयस्व
दयाकरु रूपेणप्रतिमांजोके दृश्यसेगजगामिनी किंमुखंतेशशांकोवाकिंनेत्रेवाकिमुत्पले भ्रू
कुटीधनुषीकिंवाकंदर्पस्यमलात्मनः अधरःकिंबिंबफलंकिंवाकोकिलवाकस्वरः किंमध्यंवे
दिकाकिंवाकिरूपंवर्णंतेतव पुष्पालिचैववस्त्रालिनावर्णंतवसुंदरं एवंरूपंवर्णयित्वाविर
रामरस्तदास्तंवस्त्रंचलेयावत्तिष्ठतिसंसदाशिवः तावच्चरंतस्तस्मात्तनारीस्च
त्रावतःविवृण्वतीतथागानिपश्यंतिचमुहुर्मुहुः एवंचेष्टंतदादृष्ट्वाशंभुर्मोहमुपागमत् य

यास्त्रिजन्मनेतस्यानकरोन्निकृतःसुखं॥ दृष्ट्वामारंविचार्यैवंशुःस्वांप्रकृतिंगतः॥ ईश्वरोहृदयेशेषंपरंगत्संगजोमुदा॥ ततःकोन्याजनोधैर्यंकर्त्तीचेत्तसिकातरः॥ एवंवितर्कयामासदृढपर्यंकबंधने स्फोटयामासविघ्नात्मेश्वरःकिंपतेदिह॥ इतिशिवपुराणेशिवतपोवर्णनोनामनोध्यायः १०॥ ऋषयऊचुः॥ सूतसूतमहाभागकिंजातंचततःपरं॥ कथयत्वप्रसादेनकृपयापापघ्रणा मुने॥ सूतउवाच॥ शृण्वंतुऋषयःश्रेष्ठायज्जातंतदनंतरं॥ धैर्यस्यचयमनंदृष्ट्वानिचचा रुरःस्वयंकोविकारःमनुष्यनोमनधैर्यापहारकः॥ देवैश्चदानवैश्चैवकृत्रिमैःसिद्धचारणैः॥ अप्सरोन्निर्नरैर्वोन्यैर्विकारंनेतुमीश्वराः॥ दिशोविलोकयामासपरितःशंकरस्तदा॥ वामभागेस्थितं कामंददर्शबाणकर्षणं॥ तंदृष्ट्वाक्रोधसंयुक्तोजातस्तत्क्षणोहरः॥ अहोदुष्टेनकामेननहतो हंहरासदः॥ इत्येवंमनसाक्रुद्धोशिवःपरमकोपनः॥ तृतीयात्तनयनेनाशुसन्निदग्धवत्तदा॥ उद्यच्चिर्विकृताकारःपतितःकामभस्मके॥ यावद्देवगिरौकोपेसंस्थेसंहरसंहर॥ तावज्जस्मीकृतः॥ २३

कामेनमनसोक्षोभोनवभूतदा॥ ततस्तस्मिन्मरुद्वीर्येदेवाःस्वमुपागताः॥ शिवोपितत्क्षणादेवविलया श्रमंमन्यतः॥ जगामसगणःसाक्षात्तत्रपरपुरंजयः॥ गिरिराजसुतास्तत्रजगामनवनेपितुः॥ ततसंकल्पकलनासखीभ्योसंयुतासखी॥ क्षणमात्रेरतिस्तत्रविसंज्ञाभूभवत्तदा॥ ततर्जन्मेचय दुःखंनष्टानेकृषिसत्तमाः॥ जातायांचैवसंज्ञायांरतिदुःखसमन्विता॥ विललापरतिस्तत्रवन मासीमुहुःखिता॥ मयूराश्चैवनृत्यंतिदृष्ट्वाश्चवजनेजनैः॥ मृगाश्चचर्वणंत्यक्त्वानोवांतिवै दिशः॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकिंवदंतेदेवनैरिह॥ मदौर्भाग्यंवदेतज्जातंकामस्यवैसमं॥ स्तोपादौ तथास्कांश्यकेशानुत्रोटयत्तदा॥ अहोमेदृष्टयोयोमेसौढोमनकर्मणा॥ दुःखदातानकश्चन॥ सर्वेपिस्वकृतंभुंक्तेमिथ्याशोकाकृयंप्रजा॥ तद्विज्ञापनिसंश्रुत्वादेवानिवं मुपाययुः॥ स्तुत्वाद्येवंप्रजाद्येवंवचनंचेदमब्रुवन॥ देवाऊचुः॥ नवयंनश्रुयतांतेतद्वचनं चेमनमतो॥ कामेनैवकृतंयच्चनस्वार्थलोकरावर॥ दृष्टेनपीडितैर्देवैःकारितोयंवधश्चसः॥ रति

रेकाकिनो देवविनाशंकुरुतेसती शंकरोतिजगत्सर्वंतस्मात्वंशंकरोमतः संहारकर्तुमेकोसि
नदादेवैश्चसंहरः एवंतस्यास्तथाहृष्टा नष्टप्रायाश्चदेवताः तस्मात्त्वयाचकर्तव्यंरक्षाशोकापनो
दनेतमस्तुत्यतदादेवास्तुतिरत्यविधानतः प्रसन्नेत्वत्तरुद्रेस्मिंतःसर्वेदिगीश्वराः प्रसन्नोनग
वोक्षत्रवचनंचेदमब्रुवन् शिवोवाच शृण्वंतुदेवताःसर्वेयज्ञातेनान्यथानवेत्ति अ
नेगस्तावदेवस्मात्यावच्चरुक्मिणीपतिः द्वारकायास्त्यंयस्मित्वापुत्रानुत्पादयिष्यति तदारुक्माच्चै
रुक्मिणीकामःप्राप्तनविष्यति प्रद्युम्नइतितन्नामनविष्यतिनसूनायः जातमात्रंसुतंदैवंसबरः
संहरिष्यति रुक्मोकूपारकेप्रास्यनगरेसंगमिष्यति तंतोमत्सुतोदैवः पतितत्रगमिष्यति स
मस्योज्ञात्वैवंशोराजयोग्योनविष्यति तावच्चनगरेसेयंतस्यरक्षायथासुखं तत्रकामंगमि
ष्यतिचरित्वाशंकरमाहत्रे नदीयंचैवनरूपंनीत्वाधारयतीपुनः गमिष्यतिस्वयंदेवासोसत्यंवचने रात्र
मनइत्युक्त्वांतर्दधेरुद्रोदेवानांस्तुवतांतदा देवास्तोचसमासाद्यरुद्रस्यवचनंयथा उक्तवंतिग २४

स्यतस्थानेस्वेस्वेनवनंतायुः कामपत्नीयथादिष्टंनगरंसागतातदा प्रतीक्षंतीचतंकालंरुद्रा
दिष्टंपुनीश्वराः देवाश्चदुःखिताःसर्वेसर्वंकिंचनविष्यति तारकस्यवधंनाशोनविष्यतीतिचक्रुराः
पितुर्गेहंतदागत्वामिलित्वामातरंपुदा पुनर्जातंतदात्मानंनेनेमापर्वतात्मजा निंदयामासरूपेण
दारुतास्तितदाब्रवीत स्वपंतीचपिबंतीचक्षयंतीगछंतीसदा तिष्ठंतीष्टसखीमध्येधिक्रूपेचम
दीयकं इतिसादुःखितातत्रस्मरंतीरूपचेष्टितं सुखंनलेनेकिंचिद्देहिवोनपतुसर्वदा इतिवचनं
तदातत्रजगामपर्वतात्मजा एतस्मिन्नसमयेतत्रनारदोमुनिरागतदा पूजितःसुखमासीनःप्रहृष्टः प्राह
शिवंचैवमच्च शुरुंविनानसिध्येतश्रुतिरेषासनातनी उक्तवानसमयेतत्रतपःसाध्योहिशंकरः॥
ततःप्रोवाचसादेवीमंत्रंदेहिममप्रभो इतिस्तवचःश्रुत्वाउपदेशंतमनूनतदा विचार्यमुनिवर्य
स्तांविधिपूर्वमुपादिशत् नान्यथाजल्पतेसाध्वीतिवाचमथाब्रवीत् इत्येवंवचनंतस्यानारदोमुनि
वरस्त्रियः मुनिमस्तहरेर्नामगृहाणनारायणेतिच ॥ इतिशिवपुराणेपार्वतीनारदसंवादोऽध्यायः।

यः ॥ ११ ॥ सूत उवाच ॥ पार्वती चतदाश्रुत्य वचनेनारदस्य च तपः साध्यं दृढं मेने ततो धैर्यमन
आदधे मातरं पितरं चैव सखी स्तां पर्यपृच्छत ॥ सख्युवाच ॥ हिमवन्नभ्रूयतां पुत्र्या वचनेक
थ्यतेधुना ॥ साफल्यं चैव देहस्य रूपस्य च तथायुनः नवतस्य कुलस्यास्य सत्तमं कर्तुमिच्छसि तपसा
राधनेनासौ नान्यथा वरयोद्व्रजेत तस्माच्च पर्वतश्रेष्ठ देयाज्ञा नवताधुना ॥ इत्येवं च तदा पृष्टो गिरि
राजोब्रवीदिदं ॥ हिमालयोवाच ॥ मह्यं च रोचते सख्यौ मेनायैरुच्यतां पुनः यदेवं नवितथ्यं व
किमतः परमुत्तमं ॥ साफल्यं च मदीयस्य रूपस्य च नसंशयः तन्मात्रेरुच्यतामेतत् किमतः परमुत्त
मं ॥ इत्येवं वचनेतस्याश्रुत्वा सख्यौ च तेतदा गत्वातुमातरंतस्या वचनेत्वूचतुस्ततः मातुस्त्वं वचनंपु
त्र्याः श्रुत्वाकर्तुमिहार्हसि तनुकामास्तितेपुत्री किंवार्थंपरमंतपः ज्ञातानुज्ञापितश्चैव तेनंचप
रिपृच्छति इयंयतरूपसाफल्यंकर्तुकामापिविद्यते तवाज्ञायदिजायेततप्यते चतयाधुना स राम
मा कर्णंवचस्तेतन्मेनाऽऽसनमुपागता समारूयतदापुत्रीं उवाचविकलासती दुःखितासिकथं २५

पुत्रीतपस्तप्तुंपुरायदितत्तेचैवगृहेसम्मकृदेवपूजादिकंहृतं कृत्वयातितपः कर्तुंदेवाःसेतिग
हेमम तीर्थानिचविचित्राणितत्तेसंतिपितुर्गृहे त्वयाचात्रैवयत्कार्यंकर्तव्यमनपायितत स्मा
धितेकिंत्वयागत्वापुनःकिंसाधयिष्यति शरीरंकोमलंवत्सेतपस्तप्तुंनहृत एतस्मात्तदित्व
यात्कार्यंतत्रैवसुलभेनवेत इत्येवंबऊधाऽऽख्यातापिवारितासती मुखेनतांपुनर्वीक्ष्यचक्र
तनिश्चयां मातर्नैवात्रसंदेहंतपःसाध्योहिशंकरः सूतेतेशंकरंत्यक्त्वेनान्यंवाप्यहंक्वचित्
राग्रहंनदृढंयंचमातातांविससर्जह मातरंपितरंचैवप्रणिपत्यपुनस्तदा सखीत्यासंयुतांतत्र
पत्नमुपायथौ हित्वामाल्यान्यनेकानिवस्त्राणिविविधानिच वल्कलंचतदाधत्तामौंजीबद्धा
सुशोभना हित्वारत्नंतदाचर्मंमृगस्यपरमंशुभं जगामतपसेतत्रशृंगेशतीर्थमुत्तमं गौरीशि
खरनामासीत्तपसःकारणादिह सुदाश्चमास्तत्रपवित्रफलशालिनः ऋषिसंघैर्वृतंकृत्वा
विधायवेदिकांशुभां तयातपःसमारब्धं मुनीनामपिदुष्करं वाचंकंठेसमास्थाप्यशरीरंपा

पवर्णितं श्रुत्वाश्रुतादित्रस्तोतंतपोतिष्ठत्तपस्विनी दीक्षांचचक्रेतथाग्नीनोमध्येस्थित्वातुधर्मके व
र्षासुस्थंडिलेस्थित्वाग्नीतेजत्वसमीपतः एवंतपःप्रकुर्वाणंदृष्ट्वाकोपयुतथा सिंचंतीप्रत्य
हंतत्रह्यातिथंचापकल्पयत् पातश्चैवतथाशीतोवृष्टिश्चैवतथाविधिः दुःखेनगलितंतत्रविस्म
येपरमगताः दुःखेनगलितंतत्रविविधंतुतयातदा तथातयातपस्तप्तंपुनिश्चिक्यसुदुष्करं
त्वाचपुनयस्तत्रविस्मयंपरमंगताः दृष्ट्वातार्थेसमाजग्मुःकीदृक्तत्तपोनयामहतांधर्मएव
दुःखागमनंश्रेष्ठउच्यते प्रमाणंवयसोनास्तिमान्योधर्मःसदाबुधैः श्रुत्वादृष्ट्वातपस्तस्याःकिम
त्रैःक्रियतेतपः जल्पंतस्तेतदातत्रकठिणाश्चयेपुनः तदाश्रमगतायेचविरोधरहितास्तदा॥
सिंहगवस्तथान्येचरागद्वेषविवर्जिताः तन्महिम्नाबाधंतेपरस्परविरोधिनः दृष्ट्वाश्चस
फलास्तत्रतृणानिविविधानिच पुष्पाणिचविचित्राणितत्रानरुषिसत्तमाः नष्टंचतदासर्वं राम
कैलासेनसमन्वितं जातंचतपस्तस्यासिद्धिसाध्यंतेपरं इतिशिवपुराणेपार्वती २६

तपवर्णनोनामाध्यायः १२ सूतउवाच एतस्मिन्समयेदेवाऋषयोनारदादयः॥
पार्वत्याश्चतपोदृष्ट्वातेजसाव्यापितास्तदा जग्मुस्तेचतदातत्रयत्रास्तेवृषभध्वजः तत्रगत्वाच
तेदेवानारदंप्रेरयन्ततदा नारदोपितदागत्वादेवानांकार्यकृद्विभुः प्रणम्यशंकरंदेवंस्तुतिं
प्रिचक्रेचतैःसह नारदादयऊचुः नमस्तुरुद्रेशंकरेत्तिवेदयाम्युत्तमंविशेषतः पार्वत्या
स्तेतपस्तप्तंदारुणंलोककष्टदं प्रीतोभवत्वेतस्माकंकरुदेवीमनोरथं इत्युक्त्वाचतदादेवानवि
सृज्यलोककृत्कृपः जटिलंरूपमास्थायजगामपार्वतीवनं आगतंचातिथिंदेवीपूजयापूजय
तदा ग्रंथेषुलोमशंधूम्रंदंडचर्मसमन्वितं वृद्धंसंस्थाप्यदुर्वीणापूजयापर्यपूजयत् फलपुष्पा
दिभिस्तत्रपूजितंपरयामुदा पार्वतीकुशलंतेवैपप्रच्छविष्टरेस्थितं कुतआगमनंजातंअत्र
मःसफलीकृतः इतिपृष्ट्वायातत्रोवाचजटिलस्तदा तीर्थंतीर्थेनरंनरंगछतोमननिस्प
रागः यदृच्छयादर्शनंतेनातेयापविभुरुये अथदेवीक्षणंस्थित्वाविनीयचपरिश्रमंउवाचक

परेनैवगोपयन्रूपमात्मनः ॥ ऋषिरुवाच ॥ अयिदेवीजगन्मातर्यत्तपश्चरसिनिर्मलं अन्यच्छिन्नंवर्त्ततेयथान्यक्तिंतपस्यसि नवेद्मयसिवदेवाकृतंतेतपश्चमे अत्रकिंचित्तदित्यंचछेकथयनीयंवयाधुना पूर्वाविधिस्ततोदेवीसर्वथासंत्रदायिकः उमेमैत्रीयसंज्ञातागोप्यंनचरूस्यकं दृष्टमिछामितदेवेशिकिंनिमित्तंतपस्तव परंत्वयेवतपसोफलंसर्वप्रदृश्यते वरार्थंचेत्तपस्तिप्तंतदातिदुर्लभंतुतेतपः रत्नंचैवगृहीतारंनैवइछतिमानुजः ईदृशंसर्वसौंदर्यंतपसाविफलीकृतं हित्वारत्नमनेकानिकर्यंचर्त्तुंत्वयाधृतं मनसर्वंचकथयनज्ञानेकारणंतव तदासख्वीतयादेव्यासंज्ञयाचसुभगःसती स्वमुखेनैवकथयत्यतोसौसाधुवेदिता इतिशिवपुराणेपार्वतीबटुकसंवादेगोप्यनामाध्यायः १३ ॥ सूतउवाच ॥ पार्वत्याप्रेरितादेवीजयादेमधुरंजया उवाचब्रह्मचिंतत्रसाजिलाषंचवर्णने ॥ जयाउवाच ॥ श्रृणुसाध्वीप्रवक्ष्यामियदित्वंश्रोतुमिछसि यदर्थंतेनयासख्यमारब्धंपरमंतपः हित्वेंद्रप्रमुखान्देवान्ऐश्वर्यं

शिव०
२७

संयुतानपिपतिंविनाकपालिनंवैप्राप्तुमिछतिसोप्रतेऽयंसखीमदीयावैवृक्षान्नारोपयत्पुरा तेषुवृक्षेषुसंजातंफलंपुष्पंरसस्तथा मनोरथोकुरुस्थाःपुष्पितोपिनदृश्यते रूपंवार्यंत्रियोनास्तिमदनस्यापिनिष्प्रभं तपश्चचनारदादेशान्नपस्तपतिदारुणं यत्तेदृष्टंमयाख्यातं समासेनतपोधन ऽइत्येवंवचनंश्रुत्वाजटिलोवाक्यमब्रवीत ॥ जटिलोवाच ॥ सख्येदंकथितंतथ्यंपरिहासमुतापिवा यथार्थंनकथंदेवीमुखेनपरिभाषसे ऽइत्युक्त्वाचतदातेनस्वीयेनेवसखीतदा उवाचपार्वतीदेवीतत्रैवनचान्यथा मनसावचसासाचाद्वृतोसोमंकरेमया जानामिदुर्लभंचैवंतुंकथंप्राप्यस्यानवेत तथापिमनसौत्सुक्यात्तपस्तेचमयातपः ऽइत्युक्तावचनेतस्मिंल्लज्जिताससखीगिरिजातदा उवाचब्राह्मणस्तत्रमयाचगम्यतेधुना एतावत्कालपर्यंतंमनेछामहतीस्मृता किंचकार्य्यतेदेवायत्किंचित्तत्रविताभुना अवगंतंमयासख्यकस्मात्तिवाक्यंचनिष्फलं ज्ञातंमन्येविशालाक्षित्वन्मुखात्तवचनेऽमृते ऽतोगछाम्यहंदेवीयथेछ

सितथाकुरु नकथ्यतेमयानुन्यंमित्रत्वान्निछलंनवेत्र यथाकार्यंयथानावितथानवक्तिनान्य
थादृतुल्कावचनेतस्थेयावज्जतुमीयेषमः तावच्चपार्वतीदेवीउवाचकिंगमिष्यसि इत्युक्तेच
तयातत्रस्थितोवाचसदंडधक् जटिलोवाच शृणुदेवीप्रवक्ष्यामिमित्रत्वाद्ब्रूयतेम
यादृतोप्रथमतोमान्यापूज्यानेवंसदाभुना इदानींविपरीतानेतज्ज्ञातेनावसेन्नरः इतिरु
तेत्वयाचैवयथार्हतेवदामितत दत्वासुवर्णमुद्रांचकाचंगृह्णासिछत्रिदात्वाचंदनेभुवं
कर्दमंनेतुमीहसे नागंचवाहनेत्यक्त्वावलिवर्दंत्वमीहसे गोजंजलंपरित्यज्यकूपोदकंत्वमी
हसे सूर्यंतेजःपरित्यज्यखद्योतद्युतिमीहसे विद्रुमंसुविहायैवचर्मांबरमुपासते यदत्वा
संपरित्यज्यश्मशानेस्थातुमीहसे वासवंत्वपरित्यज्यरुद्रंवरयितुमीक्षसि इत्यादिदिगधीरा
नहित्यक्तशिवमनुव्रजेत नैतद्युक्तंहिलोकेषुविरुद्धंदृश्यतेधुना कस्त्वंकमत्रवादिष्ठचा राम
सौलोचनत्रयः शशांकवदनोलंचपंचवक्त्रःशिवःस्मृतः कर्पूरांश्चैवतेरूपंवर्णेनैवश २८

वते जटाजूटंशिवस्यैवप्रसिद्धंवृषभध्वजे चंदनंचत्यदीयोगेचितानस्मशिवस्यच कंठ
कूलंत्वदीयंचगजाजिनंशिवस्यच कालंकरास्त्वदीयाचकंसर्पाःशंकरस्यच कंचनाःदेव
नाःसर्वाःकंचनतावतीशिवे कंतेमृदंगनादश्चकंशंनोऽमस्तथा कंचनेरावोनश्चकंचक्षं
शीरवस्तथा कंचत्वर्यत्रिकंदेवीगंधर्वनादःकंचाधिहि नवसाश्चशिवस्यैवनयुक्तंरूपमुत्तमं
वपुश्चापिविरूपाक्षेजन्मनज्ञायतेतथा यदिधनेनवेत्तस्कर्यदिगंधरोनवेत वरेषुयेगुणाःप्रो
क्ताःशिवएकोनवर्ततेवाहनेबलिवर्दश्चयदिरत्नानिवेत्तिवः मदनेसुखंदग्धाकथतीर्था
नुपव्रजेत पिशाचाश्चसदृयावैविषंकंठेविराजते अनादःस्फुटोनश्नेगार्हस्थ्यमहात्मनः ज्ञा
तिर्नजनतेतस्यविद्याज्ञानेनदृश्यते एकाकीचसदानित्यंविरागीचविरोधतः तस्मात्वंचशिवेने
वमनोयोक्तुमर्हसि कंचरास्त्वदीयोवैकंचतन्मुंडमालिका सर्वविरोधरूपंचतववांकं
रस्यच मह्यंनरोचतेदेवीयथेच्छसितथाकुरु समयोवित्तोदेवीमुमज्ञानेनवकर्मणा असद

स्तु च तत्सर्वं तत्किंचिद्वसते शिवः ॥ निवर्त्तय मनस्तस्मान्नो चेद्रक्षे समीपतः ॥ इत्येवं वचनं श्रुत्वा पार्व
ती क्रोधसंयुता ॥ उवाचाप्यसहा तस्य शिवनिंद्यावचः परं ॥ पार्वत्युवाच ॥ एतावधि मया ज्ञातं
कश्चित्धन्यो भविष्यति ॥ परं तु सफलं ज्ञातं मवध्यो ब्रह्मणो मम ॥ श्रूयतां वचनं ह्येतत् कथयामि क्र
मेण तु ॥ त्वयोक्तं विदितो देवो तदलीकं न चान्यथा ॥ यदि ते विदितः शंभुर्विरुद्धं नोच्यते तदा ॥ केन दृष्टो
वेषधारी शिवः परपुरंजयः ॥ ब्रह्मचारी स्वरूपेण त्वयि धूर्त्ते समागते ॥ ज्ञाते पि शंकरं तत्त्वं वक्ष्या
मि त्वं शृणुष्व तत् ॥ वस्तुतो निर्गुणः साक्षात्सगुणः कार्यतो मतः ॥ कुतो जाति भवेत्तस्य निर्गुणस्य गुणा
त्मनः ॥ सर्वासामपि विद्यानामधिष्ठानं सदाशिवः ॥ उच्छ्वासरूपतो विद्याविष्णवे यो वितीर्णवान्
तस्य किं विद्यया कार्यं पूर्णस्य परमात्मनः ॥ सर्वेषामादिभूतस्य वयोमानं कुतस्तरं ॥ प्रकृतिर्हि यतो
जाता किं शक्तेस्तस्य कारणं ॥ ये वै भजंति तं नित्यं तस्य शक्तित्रयं ददेत् ॥ तस्यैव भजनाल्लोके मृत्युंज
यति नित्यशः ॥ तस्मान्मृत्युंजयं नाम प्रसिद्धं जगतीतले ॥ यस्य पूजाप्रभावेन आरोग्यं जायते नृ

णां ॥ तस्यास्य मंगलं कर्म कुत उक्तं सुदुर्मते ॥ यस्यैव पक्षपातेन देवा देवत्वमागताः ॥ दर्शनार्थं शि
वस्यैव यदा गंति न देवराट् ॥ तदा भूतपिशाचाश्च द्वारपाला शिवस्य च ॥ दंडैः स्वैर्मुकुटेष्वेव तान्नि
घ्नंति पशून् तदा ॥ किं तस्य बहुपक्षेण स्वयमेव प्रभुः सदा ॥ कल्याणरूपिणस्तस्य सेवया किं भवि
ष्यति ॥ किं न्यूनं देवदेवस्य मामिच्छति सदाशिवः ॥ पूर्वजन्मदरिद्री स्यात् यो द्वेष्टि शंकरं जनः ॥ यदग्रे
सिद्धयश्चाष्टौ कृतांजलिपुटः सदा ॥ अवाङ्मुखः सदा ताभ्यः कुतो वित्तं सुदुर्लभं ॥ यद्यप्यमंगलानी
ह सेवते शंकरः सदा ॥ तथापि मंगलं तस्य स्मरणादिह जायते ॥ शिवेति मंगलं नाम मुखे यस्य निरंतरं
तस्यैव दर्शनादन्यपवित्राः संति नित्यशः ॥ यद्यपूतं भवेद्भस्मचितायाश्च त्वयोदितं ॥ नृत्यस्यापगमे
देवैः शिरोभिर्धार्यते कथं ॥ यः शिवो जगतः कर्त्ता यश्च पालयते जगत् ॥ जगत्संहारकर्त्ता च स ज्ञे
यो वै कथं भवेत् ॥ अगुणो ब्रह्मणो रूपं शिवस्य परमात्मनः ॥ कथं तत्त्वं विजानाति त्वादृशा हे बहिर्मु
खाः ॥ दुराचाराश्च पालाश्च ये देवेभ्यो विनिर्गताः ॥ न त्वं तेनैव जानाति शिवस्यागुणरूपिणः ॥ शि

वनिंद्यां करोयश्च तत्त्वमज्ञाय तस्य वै आत्मना संचितं पुण्यं तच्च भस्मीभविष्यति त्वया नि
द्या कृता चात्र हरस्य परमात्मनः मया श्रुता तस्कराभ्यां तस्मात्पापं भजाम्यहं शिवविद्वेषणं
श्रुत्वा स चैलस्नानमाचरेत् रे रे दुष्ट त्वया प्रोक्तं जानामि च महेश्वरं नैश्चयेनैव न ज्ञातं शिवत
त्त्वं सनातनं यथा तथा भवेत्सो वै ममाभीष्टतमस्तु सः पुनर्वचनमादातुं प्रवर्त्तं प्रेक्षतं बटुं उ
वाच गिरिजा देवी सखी दुष्टमनाह्यसौ वारणीयः प्रयत्नेन शिवनिंद्यां करिष्यति न केवलं
भजेत्पापं निंद्यां कृत्वा शिवस्य च यो वै शृणोति तां निंद्यां पापभाक् स भवेदिह यदि दुष्ट पुनर्निंदां क
रिष्यति शिवस्य च स्थलमेतत्तथा हित्वा यास्यामोन्यत्र माचिरं इत्युक्त्वा चलनायासौ पदमुत्क्षिप्य
ते यदा तस्मादासौ च शिवः साक्षादालंबे प्रियां स्वयं कृत्वा स्वीयं च रूपं च यथाध्यानं तथा तथा
दर्शयित्वा पुनस्तां च वाचोवाच शिवः शिवां कुत्र यास्यसि मां हित्वा न त्वं त्याज्या मया पुनः प्रसन्नोस्मि
वरं ब्रूहि नादेयं विद्यते तव अद्य प्रभृति ते दासस्तपोभिः प्रेमनिर्भरे कृतोस्मि तव सौंदर्यात्क्षण

मेकं युगायते त्यज्यतां च त्वया लज्जा एहि यामोग्रहं मम इत्युक्ते देवदेवेन जहौ दुःखं पुरातनं त
पसश्चैव यज्जातं तमदुःखं तदंगता फले जाते श्रमः पूर्वं जातो नाशमवाप्नुयात् इति शिवपुराणे
पार्वतीवरप्रदानो नामाध्यायः ॥ १४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ व्यासशिष्यमहाभाग यज्जातं तदनंतरं ॥
तत्सर्वं कथय त्वं हि कथां लोकमलापहां ॥ सूत उवाच ॥ मुनयः श्रूयतां सम्यक् कथयामि कथां मु
दां पार्वतीवचनं श्रुत्वा हरस्य परमात्मनः उवाच व्रीडिता देवी वचः स्मृत्वा पुरातनं सखीमुखेन सा
तत्र शिवं सम्यगवस्थितं एहि यामोग्रहं देवी कथं चैव विलंबसे एवं ब्रुवंतं तं देवं पार्वतीवचनात्स
खी ॥ सख्युवाच ॥ यदि प्रसन्नो देवेश करोषि च कृपां यदि तदैव च त्वया कार्यं कृपां कृत्वा ममोप
रि पितुर्गेहे मया सम्यक् गम्यते त्वदनुज्ञया प्रसिद्धैः क्रियते कर्म प्रसिद्धफलदायकं तथा चैव त्व
या कार्यं लोके मे जायते यशः पितुर्मे सफलं सर्वं कुरुष्वैव ग्रहाश्रमं यथाविधि प्रकर्त्तव्यं विवाहादिनि
रूपणं जानाति हि भवान् सम्यक् मम पुत्र्याः कृतं त्विदं इत्येवं वचनं श्रुत्वा शिवोपि च शिवो यदा

ब्रह्मोवाच नयत्वं ततथाक्रियतेपुनः इत्युक्तोतदधेनुंपुर्गत्वानूंकाविश्वाचार्यनसस्मारंचऋषी
नसन्नविरूपविश्वानसः कश्यपोत्रिनरद्वाजोविश्वामित्रोथगौतमः अंगिराजवसिष्ठश्चसप्तैतेऋ
षयःस्मृताः पार्वत्यादिसखीयुक्तारूपंकृत्वातुसार्थकं जगामचस्वकंधामपितुर्विरूपाक्षतश्चपिता
चैवतथामातासत्यश्चैवाप्यनेकशः संबंधिनस्तथाचान्येपार्वतीसमुपाययुः ज्ञयेतिचब्रुवंतश्च
दृष्ट्वाजिगमुर्मुदौ साधितेचत्वयासत्यकृपावितासोवयंतदा चेदनैःपुष्पवर्षैस्तुपूजयित्वानि
वोधुमुदा अहोनवेशायानासुर्बभूवानःपुरःसरे आश्रमेसफलंनेदमाश्चर्यंपुत्रिकावर
दर्शिनवानारदंतत्रनेष्टावसाधुसाधिति हृष्टयश्चैवतेसर्वेपूजनाचस्मृतायदा तज्जेदेमुः
स्वयंसर्वेकृत्यवक्तारश्चापरे परब्रह्मगृणंतश्चहेमवत्कृतवासस्तु शुक्लाफलैर्विचित्रैश्च
भूषिताभूषणैःपरैः अरुंधत्यास्तथायुक्तासिध्येवविधयोयथा नारदस्तूर्यसंकाशाभूज रात्र
होमेजलोद्भवेरः स्वयं अरुंधत्याचसहितानयथाधर्मपुरःसरान् स्थित्वातेतेऋषिश्रेष्ठाःतम ३१

स्मृत्वाशिवंमुदा नेनिरेतेतदात्मानंस्वंसतार्थतपस्विनः सत्यंवायदिवास्त्यंनेत्रान्योवानराश्म
मनो दर्शनेकशिवस्यैवविध्यायास्तनयंयथा इतिविस्मयमापन्नानतस्तुस्तुष्टिश्चराः पुनः
प्रोचुःप्रांजलयःशिवंलोकमवापहं ऋषयऊचुः नमस्तुत्वंनगवतेशिवायामिततेजसे
कपर्दिनेनमस्तुत्वंपंचवक्त्रायतेनमः दिव्यैकादशवेदुत्वंशितिकंठायतेनमः व्यापकायनमस्तु
भ्यंव्यापकंरूपतेनमः परायपररूपायसर्वोल्लूणायतेनमः शिवायशिवरूपायप्रणवायनमो
स्तुते एवंस्तुत्वायदेवायशिवायपरमात्मने नत्वास्तुत्वाऋषिश्रेष्ठाःस्वंस्वंतेह्यवर्णयत किंपूर्वं
नतपस्तप्तंवेदाध्ययनपूर्वकं अग्नयश्चहुताःसम्यक्यज्ञाश्चविविधाःकृताः तपांसिचविचि
त्राणिव्रतानिविविधानिच दानानिचतदापूर्वंदत्तानिचाकृतानिच वाङ्मनःकायजंकिंचित्
पुण्यंवास्मरणेनैव तत्सर्वंसंगतंचाद्यस्मरणेनैवतव ये वैनजंतवस्त्वांनित्यंकृतकृत्योजवे
त्वरः किंनाम्नवर्णतेतेषांयेषांचस्मरणेतव सर्वोत्कृष्टवयंजातास्मरणेनैवतवशिव मनो

रथपथं नैव गच्छति त्वं स्फुटः कथं वामनस्य फलप्राप्तिर्जन्मांधस्य च चक्षुषः वाचालत्वं च मूकस्य
दरिद्रेर्निधिदर्शनं पंगोर्गिरिपरावर्त्तिवंध्यस्य पुत्रदर्शनं तथा ते दर्शनं जातं कृतकृत्यो भवेन्नरः॥
तथा ते दर्शनं जातं वोस्माकं शिवदप्रभो अद्यप्रभृति लोकेषु मान्या पूज्या मुनीश्वराः जातास्तेनु
ग्रहादेव उच्चैः पदमुपाश्रिताः अत्र किंच बहूक्तेन मान्यपात्रत्वमागताः पूर्णानां किं च कर्त्तव्यं अ
स्ति चेत्परमा कृपाः सदृशं सेवकानां च देयं कार्यं त्वया शुभं इत्येवं वचनं श्रुत्वा तेषां वाक्यमथाद
ददे ॥ शिवोवाच ॥ ऋषयश्च सदा पूज्याः कारणात्स्मरणं कृतं ममावस्था भवद्भिश्च ज्ञायते
ह्युपकारकाः देवानां दुःखमुत्पन्नं तारकात्सुदुरात्मनः ब्रह्मणा च वरो दत्तो किं करोमि दुरासदः॥
मूर्त्तयोष्टौ च या प्रोक्ता मदीयाः परमर्षयः ताः सर्वा उपकारार्थं न स्वार्थमिति च स्फुटं तथात्र कर्त्तुं
निर्मोहं विवाहं शिवया सह तथापि च तपस्तप्तं दुष्करं परमर्षिभिः तस्याः फलं परं देयमभीष्टं ऋण
मुक्तये तस्माद्भवंतो गच्छंतु हिमालयग्रहान्प्रभो तत्र गत्वा गिरिवरं तत्पत्नीं तु पुनस्तथा कथ

राम
३२

नीयं प्रयत्नेन यथास्याकार्यमुत्तमं उद्वाहं कर्त्तुमिच्छामि तत्पुत्रा सहसत्तमाः हिमाचलग्रहे पु
त्री पार्वती च गुणान्विता युष्माकं बहुनोक्तेन प्रार्थनीयो हिमाचलः तं तथा च प्रकर्त्तव्यमिति नो
योपदिश्यते भवद्भिः कलितो लोके विधिः सर्वत्र वर्त्तते भवतामेव तत्कार्यं यूयं तद्भागभाजिनः इ
त्येवं वचनं श्रुत्वा मुनयोस्तेमलाशयाः आनंदलेभिरे सर्वे प्रभुणानुग्रहीकृताः वयं धन्या महांत
श्च कृतकृत्यास्तथा पुनः ब्रह्मणा विष्णुना यो वै वंद्यः सर्वार्थसाधकः सोस्मान्प्रेरयते कार्ये आतुरो
जगतां पतिः अयं वै जगतः स्वामी सा चापि जननी मता अयं युक्तश्च संबंधो वर्द्धतां चंद्रवत्सदा॥
इत्युक्त्वा ऋषयो देवा नमस्कृत्य शिवं तदा गताश्चाकाशमार्गेण यत्रास्ते हिमवत्पुरं विनयंतश्च
ते मार्गे किं पुण्यं भो भविष्यति यस्मादेवंविधे कार्ये शिवेन स नियोजिताः दृष्ट्वा तत्परमं दिव्यं पुरं ते
चातिविस्मिताः ऊचुः परस्परं सर्वे किमेतत्हिमवत्पुरं अलकाधनदस्यैव भोगवत्यास्तथात
लं अमरावत्यां विशेषेण निर्मितां प्रभुणामुना गृहाणि चातिरम्याणि स्फटिकैर्विविधैरिह मणि

निर्वाविचित्राणिरचितानिरूपवि सूर्यकांतिर्दिवातेजपुंजवत्तराजते निशं रात्रौचैंदो यथा
रूपानिर्मलमेघवर्षाऋतेगरेज हेविराजतेहटाः स्वर्गसमुद्भवाः तोरणानितथाजत्री हरूपतेच
रत्नैरहे जलाशया अनेकेवैदार्घिकाः कमलाकराः उद्यानानिविचित्राणिपुष्पजातयुतानिच।
पक्षिणश्चापनेकश्च कलकंठरवस्तथा नराश्चदेवताः सर्वेस्त्रियश्चाप्सरसस्तथा परस्परानुरक्ता
स्ते तेषांरूपमनंतकं वामनमार्गपरानित्यंसदायौवनशालिनः किंवर्णतेनगर्याश्चमहिमाऋषि
सत्तमाः येयेवैयज्ञकर्त्तारःपुण्यानिस्वर्गकाम्यया कुर्वंतितेवृथासर्वेविद्यतेहिमवत्पुरं याच
त्रदृष्टमेतद्धितावत्स्वर्गपरानराः इत्येकेऋषिवर्यास्तेवर्णयंतस्तथापरं गताहिमाचलंसर्वेग.
हंसर्वसमृद्धिमान् तावद्दृष्ट्वासूर्यसंकाशगंहिमवान्विस्मितस्तथा सूर्याःसन्नकथंयातिमगेंद्र
वद्विजाः कार्यपूजात्रयत्नेनयथातेऽत्रनवंतुके वयंधन्याऽस्ताश्चसर्वेषांसुखदायिनः॥ रात्र
एतस्मिन्समयेतेतु आकाशगदवतीर्यच यावत्तेहिमाचलंप्राप्ताः यथावद्दुरःसरः सन्मुखो ३३

हिमवानतावत्तयौप्तानःपुरःसरंपूजांविधायतेषांवैदेववत्प्रतापरः हस्तेश्चहिमवंतंते
उद्धाप्यशिबिरेन्यस्य तत्राग्रतश्चतान्स्वत्वाचतुष्केगृहमध्यतः आसनानिसमानीयददौतेन
शिपुरःसरं आसनेषूपविष्टान्तपादप्रक्षालनमाकरोत उवाचहिमवान्तत्रऋषीन्ज्योतिमया
स्रुतः हिमालयोवाच धन्योहंकृतकृत्योहंसफलंजीवितंमम लोकेऽदर्शनीयोहंब
द्धतीर्थसमोमतः यस्माद्भवंतोमद्देहंआगतादिव्यरूपिणः पूर्णंनोचेवकिंकार्यंकृपणानांगृहेषुच
तेषांचदुःखनाशार्थंगृहेषुगमनंसतां मद्देहेपावनार्थंचभवंतश्चसमागताः तथानकिंचित्कार्यं
चसदृशंसेवकस्यते कथनीयंनवक्तिव्यंसफलस्यात्तमाश्रयः महतामाश्रयालोकोमान्यतां
गतिमेवेतस्माच्चकुत्रचित्कार्येयोजनीयोहिमालयः एवंवचःसमाकर्ण्यऋषयस्तेमहर्षिताः
ऊचुस्तेगिरिराजंतंसर्वंतेचतपोधनाः धन्योसिकृतकृत्योसिनागवान्नसिसांप्रतं शिवःपरोप
कारार्थंकर्तेकालोजगत्सुच सतेऽहितंसदातदृणुतेस्मसुखेनच नकुरोगरूपंचन

वितानात्र संशयः जगन्माता चतेपुत्रीतथैवानुग्रहं कुरु जगत्पिताशिवः प्रोक्तो जगन्माताशिवासदा तस्माद्देया त्वयाकन्यासार्थकंकुरुजीवितं एवंवचनमाकर्ण्यगिरिराजोऽब्रवीदिदं मदीयंचशरीरंवैपत्नीमेनावसामता सर्वंजगदधिनेहिकिंब्रूतेऽसिसत्तमाः एवंज्ञात्वातथामेनाविप्रोक्तंहिमवन्मुखं ऋषयिलानिजोक्तंमेत्यमत्रेत्यवेत्यायत ऋषयऊचुः दुहित्रास्तुकृतेयदातावेवनवास्त्वयं नेदंचपार्वतीदेवीकिमतःपरमुत्तमं हिमवच्छिखरालंचसदृशीवनसोन्नतिः एवमुक्काचतांकन्यां ऋषयोविमलाशयाः आशिषं दत्तवंतस्तेशिवायसुखदानव स्पृष्ट्वाकरेणतांतत्रकृत्वाणंतेनविप्यति शुक्लपक्षेयथाचंद्रोवर्द्धतेतद्वणस्तथा मिलित्वाशंकरंसाध्वीवर्द्धयिष्यतिनित्यशः इत्युक्त्वाऋषयःसर्वेशिरोजायस्त्वरं पुष्पैर्वर्षांपयामासुराशीर्वादपुरःसरं अरुंधतीतदात्रत्यानेनांसाऋषुरवीतदा ऋषेः प्रत्योनयामासशिवस्यपरमात्मनः हरिद्राकुंकुमैस्तत्रपार्वतीपरमंसती

अजंचक्रेतदादेवी ऋषीणांचाप्यरुंधती ततश्चतेचतुर्थेऽह्निधार्यंतन्मुत्तमं परस्परंच संतुष्टजग्मुस्तेशिवसंनिधौ मरुत्कोटीप्रयातेचयत्रास्तेशंकरःस्वयं विवाहस्यविधिंसम्यक्कुरुचुस्तेशंकरंप्रति तदाज्ञाताश्चतेसर्वेजगताःस्वंस्वनिकेतनं जग्मानेषुविप्रेषुताउवाचेतिशंकरः श्रीमहादेवउवाच अतःशीघ्रंजवह्निस्तुआगंतव्यंसुनिश्चितैः वैतौत्रोपवीतश्रेष्ठेनवंतःकार्यकारकाः यूयमध्वर्यवःप्रोक्ताऋषयोब्रह्मचिन्तकाः इत्युक्तास्तेनदेवेनतथेतिपरमंवचः जग्मुःशिवोपिसगणःप्रसन्नमुखपंकजः कैलासमगमद्देवोविवाहंरचनायच सस्मारनारदंतत्रदेवानांमंत्रणायस निवेदितंचतस्मैवंश्रुत्वाऽहोथनारदः शिवेकथयामासपार्वतीवचनंतदा तयास्तपस्तथातप्तंवरीतोह्यहंयथा एवंश्रुत्वावचस्तस्यनारदोवाक्यमब्रवीत जयतांतुदृतमिदंत्रयाणंनऋवरपना सम्यक्कृतंत्वयादेवपार्वतीसुखदीनृता कार्यमस्माकंकिंचित्कथनीयंत्वयाप्रभो इत्युक्तस्तेशिवस्तस्मैकथयामास

राम ३५

वैतदा भवतो वचनं ब्रह्मन् कृतं मे नात्र संशयः इदं त्वया त्र कर्त्तव्यं देवानां च निमंत्रणं ब्र
ह्माणं च तथा विष्णुमन्यान् देववरांस्तथा कथनीयं प्रयत्नेन ऋषीन् वर्षांश्च सप्त च मातृगणां
श्च यक्षांश्च गंधर्वान् सिद्धचारणान् एवं वाच्यं त्वया सर्वान् कैलाशे गम्यतांश्च तान् आग
मिष्यति यस्तत्र मदीयो न कदाचन इत्युक्तो नारदस्तेन प्रणिपत्य सदाशिवं जगाम सर्वतो दे
वान् यदुक्तं शशिमौलिना कथयित्वा पुनस्तत्र मनोवेगसमागतः इति शिवपुराणे शि
वमंत्रणो नामाध्यायः १५ सूत उवाच सर्वे देवास्तदा तत्र शिवसेना समीहया॥
स्वीयान्येवोपकरणा सेवार्थं च शिवस्य च सर्वे ते प्रेरयामासुर्देवा इंद्रादयस्तथा गंधर्वाप्सर
सस्तत्र वाद्यं नृत्यं च चक्रिरे मातरः सप्ततास्तत्र शिवभूषाविधिं परां चक्रिरे च मुदा युक्ता यथायो
ग्यं तथा पुनः कर्त्तव्यं किंच पूर्णस्य सर्वे प्रीतिचिकीर्षया तस्य स्वाभाविको वेषो भूषाविधिरभूत्तदा त
देवभूषयाम्यद्य श्रूयतां ऋषिसत्तमाः चंद्रश्च मुकुटस्थाने सान्निध्यं मकरोत्तदा तिलकं सुंदरं ह्यासी

त्लोचनं यत्तृतीयकं सर्पाः कर्णतटे लग्नाः कुंडले ते विभूविरे विभूतिचंदनं चासीत्पट्टकूलं च च
र्म च सर्पा ह्याभरणान्यासन् मणयोंगुलिकास्तथा तत्प्रभावात्तदा सर्वे विकृता प्राकृतास्तथा ईदृशं सुं
दरं रूपं जातं वर्णनदुःकरं ईश्वरोपि स्वयं साक्षात् ऐश्वर्यं लब्धवान् स्वयं गणास्तत्र च वाद्यानि
चक्रिरे विविधान्यपि एतस्मिन् समये देवा आजग्मुः प्रभुसेवया ब्रह्मा तु हंसमारुह्य रुरुचे ऋषि
भिः सह नमस्कृत्य महादेवं स्थितः सर्वजगद्गुरुं तावद्विष्णुं समायातो वाहनं यस्य पक्षिराट् स्वरुच्या
भूषितश्चासौ नमस्कृत्वा स्थितः पुरः तावदिंद्रादयो देवाः स्वराटोपसमन्विताः इंद्रश्चैव यमश्चैव कुबेर
वरुणौ तथा अन्ये ते दिक्चपालाश्च स्वस्वचिह्नसमन्विताः वसवश्च तथा रुद्रा ऋषयश्च शुभाननाः॥
नद्यो गंगादयः सर्वाः समुद्राः सप्त एव हि गंधर्वाप्सरसस्तत्र नागशेषादयस्तथा तदीयं चैव य
त्कार्यं तत्तत्कार्यं च चक्रिरे शिवा ज्ञप्तास्तदा सर्वे मदीयमिति यंत्रिताः तस्मिन् दिने तदा तत्र शोभा प्रा
चूर्यमागताः देवा व्यूहान् तदा चक्रुः स्वीयस्वीयविभागशः निःससारस्ततस्तस्मात्कैलाशात्पर्वतोत्त

मानू तेदेवाश्चतदाज्ञायथायोग्यपुरःसराः जग्मुःस्वानिचतूर्णिनिधनयेतोत्तिहर्षिताः तदेव
कृत्वयामासुर्यत्नतश्चेतश्चकरः हिमवाकपितत्रैवस्वानायसुरुदवृतः विधिवत्कारयामासमंड
पादिविधिक्रमात् वादित्रालिविचित्रालितोरणानिगृहेषुच धनाढ्यैश्चविचित्रांश्चचकारपर
यामुदा पर्वताश्चतथारम्याजग्मुःपर्वतमंदिरं तत्तत्स्थैश्चैवपुत्रैश्चपौत्राश्चैवमुदान्विताः कार्ये
चक्रुतत्रतंहिमवज्जसंज्ञवं तछ्रोतुंवर्तितुंनैवनाकोमिरुधिसत्तमाः कन्यांचैवप्रदानार्थं
सुस्नापनेचकारसः विवाहविधियोग्येचपौषसंघसुस्थिताः देवतापूजनंकृत्वानानोपकरणा
निच संविधायतदासर्वैप्रेषयत्गंधमादनं सेवकंचतथायंचशीघ्रमायातुवैशिवः प्रतीक्षांच
रवर्गस्थंकृत्वाचहिमवोस्थितः एतस्मिन्समयेरुद्रःसतीपेस्वबलैर्वृतः आजगामसहावीर्यः
सर्वसाधिसमन्वितः तमागतंतदाज्ञात्वाहिमवान्बलसंयुतः आजग्मुःसन्मुखस्तत्रधनोरु
मितिचिंतयन् देवसेनातदादृष्ट्वाहिमवान्विस्मयंगतः देवाश्चतद्बलंदृष्ट्वाविस्मयंपरमंगताः॥ राम ३६

पर्वतानांतथासेनादेवानांचपताकिनी मिलित्वाचतथारेजेपूर्वपश्चिमसागरौ परस्प
रंप्रविश्यतुदेवाश्चपर्वतास्तथा कृतकृत्यंतथात्मानंमेनिरेपरयामुदा रचित्वाशिबिरं
सम्यक्सेस्थाप्यदेवताश्चजग्मुःपर्वतमुत्तमं यत्राक्षेविधिवेदिकाचतस्रोरणसंयुक्ता
रम्यानाछादितोपरि प्रतीक्षानकरोमेनाचेरुश्चालामुपाश्रिता हर्षनारसमायुक्तानिर्वृत्तम
सुखावहं द्रष्टुंकामाजगन्नत्रनारदेनसमन्विता मेनाउवाच देवर्षेदृष्टुमिच्छामिशि
वंपरमरूपिणं कीदृशंशिवरूपंचयदर्थेतपउत्तमं सूतउवाच इत्युक्तानारदंदेवीपु
रस्कृत्यजगामह यत्रोपरिष्टात्स्थित्वाचराजमार्गेविलोकयत शिवोपिचतदातस्यास्तत्याका
रंशिवंपरं रूपंव्यावर्तयामासबुद्धिज्ञोजनवेद्यतः एतस्मिन्समयेदेवीसेनाचपरमाद्भुतो
निरीक्ष्यविस्मयंप्राप्ताजगर्वनियतेंद्रियाः सूतउवाच श्रूयतांऋषयःश्रेष्ठाःकथांचैकौ
तुकावहां प्रथमंचैवगंधर्वास्तुंदरांगागुणैर्युताः वस्त्रैश्चविविधैर्युक्तानानालंकारभूषिताः॥

नानावाहनसंयुक्ता नानावाद्यपरायणा पताकाभिर्विचित्राभिरप्सरोगणसंयुताः तत्र विश्वाव
सुं दृष्ट्वा तत्पतिं परमं शुभं हर्षिता मेनका तत्र शिवोयमिति चाब्रवीत् ~~[illegible]~~ ~~सूत उवाच~~ देवानां गा
~~यकश्चायं कुतो देवसना~~ नारदोवाच देवानां गायकश्चायं कुतो देवसनातनः इति श्रु
त्वा वचस्तस्य विचारे तत्परा भवत् इतश्चाभ्यधिको रूपे स वै कीदृक् भविष्यति एतस्मिन्नंतरे यक्षा म
णिग्रीवादयश्च ये तेषां सेना तदा दृष्ट्वा शोभां च द्विगुणां तथा तान् दृष्ट्वा प्राह मेनेति शिवोयं नेति नारदः॥
अयं कुबेरो देवेशीयते मित्रो समागतः मणिग्रीवादयश्चैते तस्य दायादतां गताः तावदिंद्रः समाया
तो सर्वदेववरः शुभः किंवर्ण्यते महेंद्रस्य देवस्य त्रिजगत्पते मेना तं नारदं प्राह शिवोयं नेति नारदः
अयं नाकपतिः साक्षात् तस्य देवस्य किंकरः तं दृष्ट्वा परमं देवं हर्षिता मेनका हृदि तावत्सूर्यसमाया
तो द्वादशात्मा जगत्पतिः तेजसां च वितानेन दृष्ट्वा मेना सदाशिवं नारदं प्राह तां नेति सूर्योयं तस्य किंक
रः अतोधिको भवेत्सो वैभाग्यं मे दुहितुस्तदा एतस्मिन्नंतरे देवः प्रकृतेः परमः पुमान् भृग्वादिमुनि

संघैश्च गंगादिनिम्नगाभिरुत् चतुर्बाहुर्विशालाक्षहेमरत्नविभूषणः कल्पवृक्षादयो यस्य
पुष्पाणि प्रहरंति च तं दृष्ट्वा मेनको वाचनेति तां नारदोब्रवीत् अयं विष्णुश्च लोकानां पालकः परवी
रहा शंकरस्य परं कार्यं तत्र युक्तो निरंतरं इत्येवं नारदाच्छ्रुत्वा मेना मानवती तदा त्रैलोक्यसा
रो हि मया दृष्टश्च पुरुषोत्तमः अतः परं च कतमो महादेवो भविष्यति तावत् ब्रह्मा समायातो ज्वलन्
वै ब्रह्मतेजसा मेना शिवोयं तं मेनेनेति तां नारदोवदत् तावद्रुद्रः समायातो नारदस्तामुवाच ह अयं वै
शंकरः साक्षात् पश्यतां सुंदरी त्वया हर्षिता सदा तत्र वचनान्नारदस्य च वात्यारूपधरा केचिदागता
ता मरमस्वराः अंगुल्या दर्शयामास नारदस्तां शुभासनां हरस्य सेवकान्पश्य पुनरन्यान् विलो
कयत् तावदेव समायाता भूतप्रेतपिशाचकाः वक्रतुंडा तदा केचित् विरूपाश्चापरे तथा करालाश्मम
ला केचित् खंजाश्च लोमशापरे दंडपाशाश्च ते केचित् केचित् मुद्गरधारिणः विरुद्धवाहना केचित्
शृंगी नादं तथा पुनः श्रृंगनादं तथा चान्ये शंखनादं तथा पुनः गोमुखानां तथा नादं कृतवंतस्तथाप

रे अमेध्यानानयतथायानान्दृष्ट्वातेतथागता नवेत्तितत्रक्षणादेवविछायासमजायत तो
दृष्ट्वाहृदयेतस्यानीर्णनासीसमाकुले तन्मध्येकरंदेवंनिर्जुगुप्सावत्तं वृषलस्पंचव
क्त्रिनेत्रंनूतिदूषितं कपर्दिनंचंद्रलेखोल्लिखाघचर्मांबरंहरं तीव्रचात्ममयीमात्मोधारयंतंकपालिनं ज
टाजूटसमाछिन्नेमस्तकेऽस्तइतिं ईदृशंदर्शयामासशिवोयमितिनारदः तदीयेवचनेश्रद्धा
मेनाइःखमनुभवन्ती किमिदंचरितंइतिपत्नीमुवाचशिवोपरि इत्युक्तामूर्छितामेनामबुध्यतपरंतु
रं ॥ इतिशिवपुराणेविद्वत्वर्णनोनामाध्यायः ॥ १६ ॥ संज्ञाजन्यपुनःसाचतिरस्कारम
याकरोत् नारदस्यापुत्राश्चतेनिंदचरंतीसती प्रथमंनारदस्यैवकथयामासदुर्वचः ॥ मे
नोवाच ॥ प्रथमंत्वयाचोक्तंशिवश्चैनंकरिष्यति पश्चात्हिमवतःसुतांपूजार्थंविनिवेशिता रात्र
ततोदृष्टफलेलग्नेतथापिवंचितात्वया पुनस्तपस्तयातेनेदृक्करंपुनिश्चयत्पुनर्लब्धैकलंहे ३८

तत्रयश्चनोऽस्वदायकं किंकरोमिक्वगच्छामिस्तेनुजीवितंतमम कस्यापिकिंचित्नगतंममाधिव
र्तगृहं दत्तेगृह्यस्वयंदीपकूपकेपतितंमया किंवःछिन्नेवदाक्षतेसर्वंव्यर्थीकृतंमम क्रोध
नाकूपयोदियात्मम क्षणेस्मारयात्मकं तेषांपार्श्वेचयापत्नीसाधूर्त्तास्वयमागता केषांचैवापराधो
नसर्वंऽत्रात्मयंकृतं देमंदत्तात्मानीतेका चंचऽष्टयास्वयं हित्वाचंदनचोगेनेक्षितःकर्दमो
नया देमनुष्यकाकोवैगृहीतोरत्नपंजरे हित्वाब्रह्मजलंदूरेपीतंकूपोदकंतया सूर्यतेजःप
रित्यज्यखद्योतःसमुपादतः तंदुःखाच्यपरित्यज्यकृतंमुच्यचितात्मणं परित्यज्यतथानेकाकारणे
नानयामम सिद्धयानेबलिवर्दःश्रमातःसेवितःकिंपुयज्ञंतिपरित्यज्यचितात्मसिध्यतेकृतः
सर्वदेववरान्लब्ध्वाशिवार्थंतपईदृशं धिक्त्वांचतवबुद्धिंचधिक्रूपंचचरित्रकं धिक्तेऽ
पदेशकर्त्तारंधिक्तवंतेपितुश्चधिक् मातरंमांचधिक्कुर्वेयेननोवारितावशिवा धिक्तेनार
दबुद्धिंचधिक्वरान्रूपंसत्वंनाधिक्कलंधिक्चदासंतेसर्वंतुच्छंकृतंमम गरुडध्वजेऽ

स्वत्र मरणं तुमत्रैव च पर्वतानां तथा राजन्नेत्राद्रेः कथं नहि कूपयश्च किमर्थमेते दृश्यंतीति
जंभारे साधितं किंतु सर्वैश्चिंतितं वाघातितं कुत्रे वंध्यारत्नं कथं जातं गर्जनं गर्जितः कथं अ
यवानमृता चाहं न मृताऽस्मिका कथं रात्रौ सैवाकर्षनेवनं दिताग्रहनेवने रुता वानकथं कै
श्चित्माहिता व्याघ्रैः कथं छेदया मिशिरस्ते यकिंकरोमिकलेवरं त्यक्तामिवाकुतोयामिरु
द्धानेजीवितंहतं रसुकापतिता साचनागताजर्तसन्निधौ एतस्मिन्समयेब्रह्माजगामतत्रसत्व
रः नारदोपिचचस्तस्थेवाचकूप्तिसत्तमाः यथार्थसुंदरीरूपंनज्ञातंशंकरस्यचे तिहरेतथा
तंचमेनावचनमब्रवीत किमर्थंचनवंतश्चव्यथीकर्तुंसमुद्यताः रूपंतस्यपरंनामदत्यंता
वास्वयंगिवा नवक्यंजवद्भिस्तुगिवायदीयतामिति रसुकेचतदादेवारुद्धादिगधीश्च
राः समागतातदासर्वेवचनंचेदमब्रुवन् अयंवैपरमः साक्षाछिवः परमुखावहः कृपया
चनवसुत्राद्दर्शनंशंकरस्यच ज्ञातंचैवकृपाहेतुनान्यथादर्शनंकुतः तथोवाचपुनर्मेनाह

स्पतोऽहितामम नदेयाचसयासम्यक्शंकरायसुरूपिणे रसुकेचत्रयस्तत्रकूपयःसप्त
वदि कुतस्तिवचनंसुत्रुमध्येवयमुपागता विरुध्यैवपत्न्यायेवयंमान्यामरेकथं अयंवैप
रमोज्ञातोदृश्यंतेशंकरस्ययत दानपात्रंतथात्रत्यागताश्चमदिरंतव उक्तिष्टमेनकेदारिप्रसिद्ध
शृंगुरागतः रसुकेवचनेमेनाविरुद्धंवाक्यमब्रवीत घातयिष्येतदुक्तोमेनदास्येशंकरस्यचा
हिमालयसमागत्यविकल्पासीसुवाचह केकेगताजेरुमनकथंवैतान्विकल्पसे शंकरस्तुम
याज्ञातःसर्वेषांप्रतिपालकः नित्यंह्यनुग्रहेकर्त्तासंपूज्यःपरमेश्वरः मुंचुःस्वतथाकार्यंकर्तु
मर्हसिसांप्रतं तेनोक्तेचतथातस्मैमेनावचनमाददे हिमवान्श्रूयतामेतत्कृत्वाकर्तुंतथा
र्हसि गृहीत्वातनुजांमेनाब्रह्माकंठेनुपर्वतात गत्वाचसागरेस्नानंदत्वाचसुखीनवा॥
नदेयाचशिवेपुत्रीनिश्चितंमेवचःपुनः यदिदास्यसिमेपुत्रींत्यक्तामिवकलेवरं छेदयामिशि
रस्तेद्यकिंकरोमिकलेवरं त्यक्तामिवाकुतोयामिरुद्धानेजीवितंहतं रसुकापतिता साचना

रात्र
३९

यातिजर्तसंनिधौ दत्तु केचनदातव्यापार्वतीत्वयमागता पार्वत्युवाच मानसेविपरीतावै
बुद्धिर्त्वासमुपागता धर्मार्थंवजवनात्वेतुकथंधर्मप्रयास्यसि अथवैपरमःसाक्षात्सर्वेषांयो
निरुच्यते रुद्रुश्शंकरश्चैवदेवानांप्रभुरीश्वरः अधिष्ठानंतथाकर्त्तापालकश्चसनातनः॥
यदग्रेदेवताःसर्वेआगताःकिंकरास्तदा ततःप्रभृतरंकोवादत्तेदितकारिणी उत्तिष्ठत्वंप्रयत्नेन
जीवितंसफलीकुरु देहिदानंशिवायैवत्वाग्रतस्त्यर्थंकंकुरु त्यजेःस्वंपरतापंहित्वासुखमवाप्नुहि
यदिनोदास्यसित्वंचनन्नएवंप्रपतितदा सिद्धागंकर्यतेत्येतदग्रगाःपुरतःस्थिते मनसावच
सादेवीकर्मणाचहरःस्वयं हृतोरतोरतश्चैवयदीच्छसितथाकुरु उमावचनमाकर्ण्यहीलात
त्कलेवरं मुष्टिभिःकुर्परैश्चैवदंतान्तकर्षयतीतदा ताडयामाससापुत्रीविकलाऽवसातदा ये
चान्येऋषयश्चैवनारदाद्याश्चयेपुनः तेऽस्तावापरिछिद्यनीत्वाहृतसंस्थिताः तांचतथाविधां
दृष्ट्वानर्त्तयामाससावैतदा किमन्येनकरिष्यामिचेतसात्वेविचार्य दतिश्रेष्ठापर्वतस्यसुचेतना

पुत्रीवरं गिरिराजमहाबुद्धेनिशम्यसिप्रजोपरि पुत्रीदिपास्यिवाकूपेशस्त्रैर्विछेदयाम्यहं।
सागरेवाक्षिपत्वेनांशरीरंवास्वजामिच वरश्चकीदृशोलोकेलभ्यऽइयापुनः नमातानपि
ताबंधुर्नत्रातानचगोत्रजः नरूपंनचचातुर्यंनयत्नंचप्रभुंपुनः नवस्त्रंनाप्यलंकारःशरी
रंनप्रभास्तथा वाहनंनप्रभृत्यंचास्यनवयोनधनंतथा नपावित्र्यंनवाविद्यागुणोप्येकोनविद्यते।
किंविलोक्यमयापुत्रीदीयतेकिंकरोम्यहं एतस्मिन्नसमयेविष्णुसमागम्याब्रवीदिदं पितृगात्रं
प्रभोपुत्रीमानसीगुणसंयुता पत्नीहिमवतःसाक्षाद्ब्रह्मणःकुलसुत्तम सत्यात्वादृताःलोका
सर्वेसंतोषसंयुतां धर्मस्यप्राणभूतासिकथंधर्मंप्रहास्यसि देवैश्चऋषिभिश्चैवब्रह्मणाचम
याचवा विरुद्धंकथ्यते सर्वेत्वयासम्यकूप्रयुज्यते निर्णयोत्रकथंचात्रचापत्ने त्वंसुंदरी॥
शिवंसम्यकूनजानासिनिर्गुणःसगुणःप्रभुः तेनैवनिर्म्मितादेवीप्रकृतिर्मूलकारणं तस्यार्थेचत
दातेनतिर्म्मितः पुरुषोत्तमः तास्तोचाहतथाब्रह्मातत्रश्चगुणरूपतः अवतीर्णःस्वयंसांबुलोकानां

हितकारकः ॥ ततो वेदास्ततो देवा यत्किंचित्दृश्यते जगत् ॥ स्थावरं जंगमं यच्च तत्सर्वं शं
करादभूत् ॥ तद्रूपं वर्ण्यते केन ज्ञायते वाथ केन च ॥ ब्रह्मणा च मया यो वै वर्षाणां च सहस्रकं ॥ भ्रां
त्वा पारो नैव लभ्यो ह्यनेन वर्ण्यते कथं ॥ सत्यो ज्ञानमयश्चैव व्याप्य व्यापक एव हि ॥ अजरश्चामर
श्चैव सर्वाध्यक्षः समो विभुः ॥ अहं ब्रह्मा हरश्चैव सर्वे देवाः पुरातनाः ॥ सूर्यश्च चंद्रमा चैव ग्रहाः
सर्वे शुभावहाः ॥ पर्वताश्चैव नद्यश्च वृक्षाश्च सागरास्तथा ॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतं यत्किंचित्दृ
श्यते जगत् ॥ तत्सर्वं ईश्वरवशे नात्र कार्या विचारणा ॥ अरूपश्च सरूपश्च जायते शंकरः स्वयं ॥
बीजात् वृक्षप्ररोहश्च नानात्वमुपजायते ॥ अंत्ये च फलमेव स्यात् तस्मात्फलमुदाहृतं ॥ आदौ शि
वश्च मध्ये च सदा शिवमुदाहृतं ॥ अंत्ये शिवस्तथा प्रोक्तः सर्वं शिवमयं जगत् ॥ सूत्रे चैव तु पुष्पा
णि सूत्रं पुष्पेषु उच्यते ॥ एवं शिवश्च सर्वेषु शिवे सर्वं तथाश्रुतं ॥ ब्रह्माहं च शिवश्चाहं स चापि शि
व एव हि ॥ सर्वं शिवमयं ब्रह्मन् किंचिच्छिवपरं न हि ॥ अज्ञानादन्यभावश्च ज्ञाने च समुदाहृतः ॥

कारणं कार्यवस्तुत्वे एक एव न चापरं ॥ कारणं च शिवं साक्षात् कार्यं दृश्यं मतं बुधैः ॥ अज्ञानं चैव
कार्ये च कारणे भेद इष्यते ॥ ज्ञानिनां नैव भेदोस्ति सर्वं शिवमयं जगत् ॥ ॥ इति शिवपुराणे मेना
ज्ञापनो नामाध्यायः ॥ ॥ १७ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ इत्येतस्माच्छिवादन्यत् दृश्यं नैव भवेदिह ॥ व
स्तुत्वे तु शिव इति प्रसिद्धं वेदसंमितं ॥ अज्ञानादथवा ज्ञानात् ज्ञाने वस्तु प्रदृश्यते ॥ स्थाणौ च पुरुष
भ्रांतिरज्ञानादेव जायते ॥ ज्ञाने जाते तथा स्थंभवस्तु ज्ञानप्रदर्शनं ॥ रज्जौ तु सर्पविज्ञानमज्ञानं प्र
भवं नृणां ॥ संपन्ने चैव विज्ञाने रज्जुरेव न चान्यथा ॥ शुक्तौ च रजतज्ञानं ध्यायन् यच्छति चेतसा ॥ वि
वेके च समुत्पन्ने शुक्तिरेव न संशयः ॥ तथैव ज्ञानजा बुद्धिः शिवादन्यत्र या भवेत् ॥ एवं च ज्ञानदृ
ष्टीनां शिव एव विशिष्यते ॥ अन्यत्रिदर्शनं देवी श्रूयतां च वदाम्यहं ॥ तथा च नटकः कश्चित् वेषां
तरसमीहया ॥ गृह्णाति विविधं वेशं वस्तुत्वे नट एव हि ॥ अज्ञातॄणां मनो हृत्वा प्रतार्य धनमाह
रेत् ॥ ज्ञाता विहसते तत्र नटेनैवाहृतं धनं ॥ तथैव ज्ञानवादेन शिवादन्यन्न पश्यति ॥ अज्ञानाद्विवि

धंरूपंपश्यतीतिसुनिश्चितं देहिवस्त्रयनेकानिदधातिविविधेदय वस्त्राणिविविधानीदधा
रकस्त्वेकएवसः तथैवशिवरूपंचसंयोगादिविधंनवेत्त वस्तुतोबंधनंनास्तिशंकारस्तिशिवे
यावदहंप्रमायेतत्तावद्वैबंधनंदृढं निवर्त्तेचाप्यहंकारेकर्त्ताशिवउदाहृतः यथाचस्फटि
कस्यैवसंयोगादिविधोगुणः तथाप्रकृतिसंयोगात्शिवस्यैनाकता मता नथाविवेकिनांतस्य
ग्रहेणमोचितेशिवे प्रकृतेश्चपरंब्रह्मयतश्छिवउदाहृतः समोमोगुणरूपेषुयोवतीर्णोहरःस्व
यं तस्यतत्वंनजानीमोनजानीमोवयंक्वचित् तस्मात्वंहिनवत्वंहीदुःखंमुंचशिवेनज सू
तउवाच तस्यास्तुकोमलंकिंचित्मनोविघ्नुप्रबोधितं एतस्मिन्समयेरुद्रोनारदेनप्रबो
धितः तावन्मासोगतोयावद्देवेणरूपेणवम् रतंतत्रत्वावसत्यंरूपान्तरंदर्शितं सुंदरं
सुनगंदृष्ट्वामोहंप्राप्ययापुरा शिवंपप्रच्छुनत्रनारदोवाक्यमब्रवीत् सादृदर्शशिवंतत्र राम
सूर्यकोटिसमप्रभं सुनेत्रंत्रिभिरुद्युक्तंमुकुटेनविराजितं विचित्रवसनंशांतंसर्वदेवनमस्कृ ४२

तं सुप्रसन्नंसुखासंचसर्वैर्देवगणैर्युतं सूर्येणछत्रीतोयोसौचंद्रेणाविजूजितः गंगाचय
मुनाचोभेचामरेकुरुतांस्तय सिद्धयोष्टौप्रनृत्तंचकुर्वंतिस्मतदग्रतः ब्रह्माचैवतथाविष्णुर्
आद्यादेवतास्तथा स्वीयंस्वीयंयथावेषंसंधार्यपुरतोचरन् जयजयेतिजापंतोनानाऋषिगणा
स्तथा परंब्रह्मगुणंतस्तेचेक्षुश्चीरपतिंहरः विष्णावसुमुखास्तत्रत्र्यक्षरोगणसंयुतः गायंतो
पयतस्तत्रगीतायुक्ताःपरस्परं गणास्तत्रचवाद्यानिमर्दंगादिकानेकशु वादयंतःकालमान
नेयविविनेदतः समुद्भूतातथानद्योनानानूरणभूषिताः तस्मिन्यसमयेतत्रशोभातस्यम
रुत्तनः जातांतोवर्णितुंकोवाशक्नोतिसुविसन्नमाः तंदृष्ट्वाचतदामेनात्रणचित्रगणान्व॥
पश्चात्रपर्णितंदेवैर्यरूपंतत्तथैवहि धन्यापुत्रीमदीयाचययासौपूजितःशिवः घर्णंचतदात
स्यरुतालजापरानवत शिवोपिचतदाद्वारिगतोदेवगणैःसहमेनातंपूजयामासब्रह्मविष्णु
समन्वितं तावत्स्त्रियःसमाजग्मुर्दित्याकामान्यनेकशः काचिन्मज्जनकुर्वंतिचूर्णेनसंयुतायथौ

काचित्तु स्वामिनः सेवां विहाय सखिसंयुता ॥ चामरेण तथा युक्ता दर्शनार्थं शिवस्य च ॥ काचित्तु बा
लकं हित्वा अतृप्तं त्यज्य संययौ ॥ रशनां बध्नती काचित्तया च संयुता ययौ ॥ वस्त्रं स्वं विपरीतं च धृ
त्वा काचिदुपाययौ ॥ काचित्तु धृत्वा शलाकां च शामांजनसमावृतां ॥ आदर्शं च तथान्येन नीत्वा ह
स्ते समाययौ ॥ काचित्तु भोजनं त्यक्त्वा तदर्थं स्वामिनं च सा ॥ दर्शनार्थं ययौ तूर्णं पूर्णकामस्य वै प्रभोः
दोहनार्थं स्थिता काचित्तद्धित्वा ह्यपराययौ ॥ काचित्तु कामिनीपादौ रंजयंती मुदान्विता ॥ श्रुत्वा तूर्णा
नि तद्धित्वा दर्शनार्थमुपाययौ ॥ इत्यादि विविधं कार्यं हित्वान्याः समुपाययुः ॥ दृष्ट्वा तु शंकरं रूपं मोहं
प्राप्ताश्च ताः पुनः ॥ यथा चेतनतिष्ठंति तथा ताश्च स्थिता तदा ॥ क्षणमात्रं तथा स्थित्वा वचनं चेदम
ब्रवीत् ॥ सम्यक्कृतं तु पार्वत्या नान्ययैतद्भवेदिह ॥ अहो पश्यत किं रूपं वर्णनीयं भवेदिह ॥ यथा
र्थं नाम भो सख्यो नाम्यथा शिव इत्यपि ॥ विख्यातो भूतले शंभुर्दर्शनाल्लभ्यते शिवं ॥ नेत्राणि सकला
न्यासन्हि भवन्तु रवासिनां ॥ एवं पश्यत्यदो रूपं तस्यैव सार्थकं भवेत् ॥ तस्यैव सफलं जन्म तस्यैव स

फला क्रिया ॥ येन दृष्टः शिवः साक्षात्सर्वपापप्रणाशकः ॥ पार्वत्या साधितं सर्वं शिवार्थे यत्तपः कृतं
धन्येयं कृतकृत्येयं शिवं प्राप्य पतिं सदा ॥ क्रीडयिष्यति सा नित्यं अचिंत्यसुखहेतुकं ॥ यदिदं युगलं
ब्रह्मा संबंधेन न योजयेत् ॥ तदा च सफलोप्यस्य श्रमो निःफलतामियात् ॥ सम्यक् चैव तु कृत्रैतत्मे
लितं युग्मसुत्तमं ॥ अनया यत्तपस्तप्तं सार्थकं सफलं कृतं ॥ विना तु तपसा ह्येतत्प्राप्यं चैव सुदुर्लभं
लक्ष्मीनारायणं लेभे स्वामिनं पार्वती शिवं ॥ सुवर्णमणियुक्तं च राजते सुतरां यथा ॥ तथेयं पार्वती
देवी हरं प्राप्य सुभूषिता ॥ इत्येवं वचनं चोक्त्वा चंदनैश्चाक्षतैरपि ॥ शिवं वर्द्धापयामास धन्याहमिति
चाब्रुवन् ॥ कथास्तथाविधाश्रृण्वन् शिवोद्वारसमागतः ॥ सर्वे देवगणास्तत्र ह्यच्युताद्याः शिवं प्रति ॥
स्थितास्तत्र शिवस्यार्थे कैश्चिच्च कौतुकं पुनः ॥ करिष्यंति च तन्माता सावधानतया स्थिताः ॥ एतस्मि
न्नंतरे देवी मेना हर्षसमन्विता ॥ परिधाय शुभं वेषं लक्षिता देवसंनिधौ ॥ आगत्य शिवपूजां च कृत्वा
शीघ्रमुपाव्रता ॥ वस्त्रं शिवस्य कंठे च कृत्वा देवभिया शुभा ॥ हर्षयंती क्षणं तत्र हास्यं कृत्वा गृहं ययौ

चतुष्के च तथा ब्रह्मा ऋषिभिर्वेष्टितः स्वयं ॥ तावदेव शिवस्तत्र ह्याजगाम प्रहर्षितः ॥ ततश्च हिमवा
न् स्नात्वा सपत्नीकः स्वयं ततः ॥ ब्रह्मा सर्वं च तत्रत्यं कारयामास वै तदा ॥ प्रयोदिविविधं चैव ऊचुर्ब्र
ह्माणसत्तमाः ॥ आवाहनं तथा पाद्यमाचमनीयमेव च ॥ दुकूलं सुंदरं ते च दत्तं तस्मै महात्मने ॥ तिल
कं पुष्पहारं च वस्त्रं च वाहनं तथा ॥ आयुधानि विचित्राणि ददौ तस्मै हिमाचलः ॥ पार्वती दापयामा
स कुशकीलालपूर्वकं ॥ अक्षतारोपणं तत्र स्त्रियश्चक्रुस्तदान्विताः ॥ प्रदक्षिणं तथा चक्रुश्चतुर्द्धा
पावकस्य च ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ आश्चर्यं परमं जातं तच्छृण्वंतु महर्षयः ॥ सप्तपद्याविधौ जाते पा
र्वत्यांगुष्ठसंगतः ॥ स्खलनं रेतसो जातं पृथिव्यां पतितं च यत् ॥ तद्रोपितं तदा तेन अमोघं परमात्मनः
ततो जाता असंख्याता बटुका ब्रह्मसूत्रकाः ॥ जटादंडधरा ते च बद्धकच्छाः सहस्रशः ॥ नमस्कृत्य च
ब्रह्माणं स्थितास्ते न तदग्रतः ॥ शिवोपि बटुकांस्तत्र ब्रह्मणे कुपितस्तदा ॥ संप्रार्थितश्च देवेंद्रैर्गंगा
गत्वानुपावितः ॥ अनुगृह्य पुनस्तत्र स्थापितश्च पितामहः ॥ बटुकान्सूर्यसंकाशान्सूर्यशिष्या

नथाकरोत् ॥ ते बटुकास्तदाज्ञप्ता सूर्ये सेवापरायणाः ॥ रथपृष्ठे तथाग्रे च धावंति ते तपस्विनः ॥
ब्रह्मचारी स्वरूपेण स्थिता ते वेदपारगाः ॥ अविशेष्य च तत्कार्यं कारयामास वै तदा ॥ अज्ञां चैव दत्वा
तु कन्यायै स पितामहः ॥ ध्रुवस्य दर्शनं तत्र कारयामास वै तदा ॥ पुनः स्थाप्यासने देवं चक्रुः संस्थय
नं शुभं ॥ देवास्तानाशिषो दत्वा वर्द्धाप्य च पुनः पुनः ॥ ते देवाश्च ततः शंभुं जगतो मातरं शिवां ॥ नमस्कृ
त्य स्थिताः सर्वे ब्रुवंतः शंकरं तदा ॥ इयं च जगतो माता ह्यारभ्य दिनमुत्तमं ॥ जयते सर्वलोकेषु एक
रूपौ शिवौ तदा ॥ नृत्यं वाद्यं च गानं च चक्रुस्ते परया मुदा ॥ गिरिराजोपि तत्रैव संपाद्य विधिमुत्तमं ॥ मे
ने कृतार्थमात्मानं सफलं च गृहाश्रमं ॥ दौतं पतितदा तत्र संपूज्य कुलदेवतां ॥ वर्द्धाप्य देवतास्तत्र
उद्गत्य कौतुकौ विधिः ॥ ऋषीन्प्रणम्य सर्वांस्तान्चकारानुग्रहं शिवः ॥ हिमवानपि तत्रैव यथायोग्यम
पूजयत् ॥ सर्वान्देवगणांस्तत्र शिवार्थं ये समागताः ॥ यथा च मेनिरे देवा वयं ते पर्वताग्रतः ॥ तथा
पूजा च सेवा च कृता तेन महात्मना ॥ यथा ते मनसि क्रांता आश्चर्येण समावृता ॥ समागतेषु तेष्वे

वनकश्चित्तदुःखमागतः अतएवयः शिवेनैवशिरिणाचानुमानितः तथैकोपितस्तत्रप्रार्थयामा
सतोस्तथा ममाद्यसफलंजातंजीवितंधनमेवच मेनापिचपुनस्तत्रस्तुतिंचक्रेसुनाभना॥
तिदंनिवर्ण्यामासमसर्वेषांप्रीतिरुत्तमा धन्याहंकृतकृत्यायंयस्याश्चपुत्रिकामुना जातेमम कु
लंधन्यंपावितंविनादिकृतं यद्गिनेपुत्रिकाचेयंमूर्यवाशिवएवच कुतस्तेरूपयोदिव्यावि दुश्चै
वमनानन्दः दृश्यंवैपुत्रिकाधन्यासर्वपापप्रणोदिनी तदा यऽकृतंदेवा स्तमधंजगदीश्वराः॥
एवंसंप्रार्थयतान्सर्वान्मनस्थस्तदावदत् तेदेवाःपूजितास्तेनप्रसन्नाश्चेदमब्रुवन् धन्योसिकृ
तकृत्योसिजीवितंसफलीकृतं येनैवंकन्यकादानंशिवायैवसमर्पितं दृष्ट्वाचपुनर्मेना:
मूचुस्तेविनयान्विताः धन्यात्वंगिरिराजस्यपत्नीमेनेतिविश्रुता यऽदारास्तुतस्तत्रशिवस्तं
मुनानने तदामश्चतिरस्कारःसुरूपोदुर्मानितः सोनाज्ञंप्रेषितंतेद्यगछामोहिमवत्तटे
गिरिराजंतथैवात्रसंप्रार्थ्यदेवतागणः अनुगछंततेतत्रगिरिराजादयश्चये अनुगछंततस्ते

त्रगिरिराजादयश्चये मेनाद्यास्तत्रताःसर्वाःपार्वतीतान्तरंशिवो अनुजग्मुर्मुदायुक्तागंधर्व
दनतेविधिं हिमवत्पुत्रिकांसर्वेवाद्यमानपरायणाः गत्वानुज्ञामथावाप्यविसृज्यकथयन्शुभा
मेनाद्याश्चमुखीवाज्ञांसाश्रुतेदाविलोकयत स्वंस्वंस्थानंसमाजग्मुर्देवानांहितकारकाः प
र्वताःपार्वतीत्यक्त्वायावद्दृष्टिर्वलंतथा दंपत्यश्चसमाजग्मुःप्रसन्नोहिमवत्पुरं देवाश्चापिस
माजग्मुःकैलासंपर्वतोत्तमं संस्थाप्यमंदिरेरंभेसमाप्ताःपरमुदा प्रणंतोविवाहेच रूपंचैव
शिवस्यच स्वपदंचतदासर्वेतहिमाद्रयःसमाययुः दृष्ट्वाचशिवयोयोगंदेवानांप्रीतिमुत्तमाः॥
वर्णितुंनैवशक्ताःस्माःफणीमयुतेनच एतच्चैवंसमाख्यातंयत्पृष्टोहंमुनीश्वरः विवाहस्यविधिं
सम्यक्देवस्यपरमात्मनः यएवंशृणुयान्नित्यंश्लोकंश्लोकार्द्धमेववा तस्यवैविपुलाल्लक्ष्मी
र्जायतेनात्रसंशयः अन्तेनत्वाशिवोमायातिवर्द्धतेसुखसंपदः आरोग्यंजायतेतस्यकन्यालाभोन
वेदिह इतिशिवपुराणेविवाहनामाध्यायः १८ सूतउवाच एवमेतत्पुरायऊचुः सूतपु

तमस्माज्जातं किंजातंतत्परस्परं तारकस्यवधश्चैवकथ्यतांचत्वयानघ ॥ सूतउवाच ॥ श्रृ
यतांकथयास्यद्यकथांपापप्रणाशनीं यत्श्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेमानवाध्रुवं कैलासगाग
स्मिंस्तिवोसमेत्यरोनांप्रषेदेतितांस्तिवोप्यविचारयामासचदेवस्तत्रेपीडाजनस्यापिचदेवदे
वः विचार्यचदस्ततेनश्रूयतांसूषिसत्तमाः शिवोपिभगवान्सात्वाकैलासगमनंद्रुतं गणाश्च
सर्वेतत्रासन्प्रमथाद्यामहाबलाः वाद्यंचविविधंचक्रुर्हर्षनिर्भरमानसाः देवाप्यिचयतेतत्रग
तास्तेहर्षमागताः अतःपरंशिवोस्माकंरूपाचैवकरिष्यति शिवस्यशिवयासार्द्धंनानारंगम
याकरोत् देवाश्चपीडितास्तेनशिवःकिंनुकरिष्यति विलंबकियतेतेनकथंचाग्निसमीरयन्
त्यग्निंध्रुवाकपोतस्यरूपंतूर्णंजगामह गत्वासमीपंचयदातदाचाग्निर्निरीक्षितः यावद् गुप्त
शिवोदृष्ट्वातांगाढंपरतोनवत् अथैवंनकपोस्तिकश्चित्कपटरूपवान् इत्युक्त्वामनसा ४६
देवउवाचपरमेश्वरः कस्त्वंकपटरूपोसिगृहंतेशुक्रमेवमे इत्युक्त्वाप्ययंतत्रवीर्यंदत्तं

मरुत्मना कपोतोवीर्यमादायचंचुपुटगतंयदा बर्हिर्तोमरुद्वीर्यंधर्तुंनाशक्तमतद्विजा
तद्वीर्यंचैवगंगायांप्राक्षिपद्दुःखपीडितः गंगामाविचतद्वीर्यंदुःखसंतप्तमानसः निक्षिप्तंच
तत्रस्तंबेतत्रबालोव्यजायत सुंदरः सुभगःश्रीमान्दर्शनात्सुखदायकः एतस्मिन्नंतरेतत्र
राजकन्याःसमागताः षट्कार्त्तिकाश्चस्नानार्थंतानिर्दृष्टःसबालकः मदीयोयंमदीयश्चत्र
वदंताःपरस्परं स्तनाद्यषणमुखानीरूपीतंस्तन्यंस्रवयंतदा षण्मातुरस्तदानामप्रसिद्धंतुमहाक्रतोः
पार्वतीनंदनोनामप्रथमंचाजनवत्तदा अग्निःकृत्तस्ततःपश्चात्तत्स्कंदोजनवत्सुतः गंगापुत्रस्त
तोनामतृतीयंजन्मातःपरं षण्मातुरस्यनामानिजातानिबुधाःकथं तासांकन्यातुततोगृह्यसे
नापत्येजिघ्रेचयत् ताःकन्यातुततोगृह्यपुत्रंकृत्वासुदर्शिताः सर्वंचनारदात्तत्त्वात्ज्ञी वातु
ज्ञानवाप्यचतास्तोदेवाश्चतंगृह्यसेनापत्येजिघ्रेचयेत् हर्षितादेवताःसर्वेसेनांकृत्वाणवोप
मांस्कंदंचतत्पतीकृत्वायययुर्देवास्ततश्चते शोणितारव्यपुरंजग्मुर्यत्रचक्रुःसुदारुणं दनुह

च तदा जातं नारदानंदकारकं ॥ ततो दैत्याधिपश्चैव हतो नेन महात्मना ॥ कियंतश्च हतास्तत्र कि
यंतश्च पलायिताः ॥ पातालं च गताः केचित् केचित्तत्र क्षयं गताः ॥ शोणिताख्यं पुरं तावद्देवा राममभू
त्तदा ॥ जगत्त्रिकंटकं चासीत् हते तस्मिन् दुरात्मनि ॥ ते देवाः सुखमापन्नाः स्वं स्वं राज्यमकु
र्वत ॥ आनंदं परमं जग्मुर्नीत्वा स्कंदं शिवोग्रतः ॥ आरोप्य प्रणिपातं च कृत्वा तस्य पुरः स्थिताः ॥ अ
ब्रुवन्पुनरेवात्र प्रफुल्लमुखपंकजाः ॥ ॥ देवा ऊचुः ॥ ॥ देवदेव महादेव भक्तानामभयप्रद ॥
आवाहनं नैव जानीमो गतिं नैव च नैव च ॥ विश्वेश्वर परो देवो योसि सोसि नमोस्तु ते ॥ वंदे त्वां च
महादेवं देवदेव महेश्वरं ॥ नमो भवाय भव्याय भवस्य चोद्भवाय च ॥ गंगासलिलरूपाय आ
धाराय गुणात्मने ॥ त्र्यंबकाय त्रिनेत्राय त्रिशूलवरधारिणे ॥ कंदर्पाय हुताशाय नमोस्तु पर
मात्मने ॥ शंकराय वृषांकाय गणानां पतये नमः ॥ सहस्रे च पिशंगाय अव्याय चाव्ययाय च
दंडहस्तकपालाय पाशहस्ताय वै नमः ॥ वेदमंत्रप्रधानाय शतजिह्वाय ते नमः ॥ भूतं भव्यं भवि

राम
४७

ष्यं च स्थावरं जंगमं च यत् ॥ तव देहात्समुत्पन्नं देव सर्वमिदं जगत् ॥ पासि हिंसि च भद्रं ते प्र
सीद भगवत्प्रभो ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ नमो दिग्वाससे तुभ्यं विकृताय त्रिशूलिने ॥ कपटाय करा
लाय करायवदनाय च ॥ अरूपाय सरूपाय विश्वरूपाय ते नमः ॥ वषट्काराय रुद्राय स्वाहा
काराय ते नमः ॥ सर्वप्रणवदेवाय स्वयमप्रणताय च ॥ नित्यं नीलशिखंडाय श्रीकंठाय नमो नमः
नीलकंठाय देवाय चिताभस्मांगधारिणे ॥ त्वं ब्रह्मा सर्वदेवानां रुद्राणां नीललोहितः ॥ आत्मा च
सर्वभूतानां सांख्यैः पुरुष उच्यते ॥ पर्वतानां महामेरुर्नक्षत्राणां च चंद्रमा ॥ ऋषीणां च वसिष्ठ त्वं
देवानां वासवस्तथा ॥ ॐकारः सर्वदेवानां ज्येष्ठसामसु वै स्मृतं ॥ आरण्यानां पशूनां च सिंहस्त्वं प
रमेश्वरं ॥ अस्माकं दुःखदग्धानां त्राता भव सुरेश्वर ॥ त्वं च लोकहितार्थाय भूतानां शुभदप्रभुः
महेश्वर महाभाग शुभाशुभनिरीक्षक ॥ आज्ञादेया वयं नाथ कर्तारो वचनं तव ॥ रूपकोटि
सहस्रेषु रूपकोटिशतेषु च ॥ अंतं गंतुं न शक्ताः स्म देवदेव नमोस्तु ते ॥ इति स्तुत्वा तदा देवाः स्कं

ददेवंमुखावरं स्थित्वातस्मीतदादेवाऊचुर्देवसत्तमान् ब्रवंतुभवतांकिंवाकरोमेनसांप्रतं
इत्याद्याप्तास्तदासर्वेशिवेनपरमात्मना आनंदेपरमेमग्नास्वेस्वेधामसमाययुः रतिखंड
पुराणेपार्वतीपुत्रजननेतारकवधनिरूपणोनामाध्यायः १९ सूतऊवाच ऋषयः श्रेष्ठाः कथांपापप्रणाशनीं कथयामिशृणुतंसम्यक्कथांसर्वार्थदायिकां सूचकात् निर्गतेतारके
दैत्येतारपुत्रेसबांधवे स्कंदेनचाप्रयत्नेनतस्यपुत्रामहाबलाः विद्युन्मालिस्तारकाक्षःकमलाक्ष
श्चवीर्यवान् तपस्तेपेमहात्मानोमहाबलपराक्रमाः तपउग्रंसमास्थायनियमेपरमेस्थिताः तपसा
कर्षयामासुर्देवास्तान्स्थिताअपि वर्षाणिरात्रंचैवपदमेकंनिधायच नूनौस्थित्वापरंतत्रतेषु
स्तेबलवत्तातेसरुद्रंवर्षाणांवातनादाःसुदारुणः तप्तस्तेपुर्महात्मानःपरंतापमुपागताः वर्षा
णांसरुद्रंवैमस्तकेननुविस्थिताः वर्षाणांदुस्तंयावद्दृष्ट्वाहवंश्रास्थिताः तेऽखंपरंमन्यमानाद्रु राम
राग्रूपराइमे तेषांपितामहःप्रीतोवरदःप्रददौवरं प्रसन्नोस्मिवरंब्रूतेदानवाबलदर्पिताः दा ४८

न्याऊचुः यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरस्त्वया अवध्यत्वंचसर्वेषांसर्वभूतेषुसर्वदा तेस
र्वेपरयामासुःसर्वलोकपितामहः तानब्रवीत्तदादेवोलोकानांप्रपुरव्ययः नास्तिसर्वामरत्वं
हिनिवर्त्तध्वमतोसुराः अन्यंवरंवृणध्वंवैयादृशंतुवरोचते ततस्तेसहितादैत्याःसंप्रधार्यपरस्प
रं ब्रह्माणमब्रुवन्सम्यक्प्रणिपत्यजगद्गुरुं एवंभवतुदेवेशनिर्मायाद्यंपुरंमहत्
स्थायचरिष्यामोमहीपातालमेवच नाकलोकंतथादेवएकबाणेनयःपुमान् एकत्रचैस्समे
प्यंतियदातन्नाडयिष्यति तदातानिवित्तीर्यतेनान्यथाजायतेक्वयं एकेनैवेषुणादेवसेनोहृत
र्विधीयते एवमस्त्वितितान्देवश्चत्यक्तेप्राविशद्दिवं आज्ञोदत्तास्तस्यापिकुरुध्वंनगरत्रयं।
कांचनंरजतंचैवआयसंचत्रिधाकुरु इत्युक्तास्ततोब्रह्माजगामस्वयमेवच कांचनंदिवित
त्रासात्प्रेतरिक्षेचराजतं आयसंचावनऊमौपुरंतेषांमहात्मनां एकैकयोजनायामसुंदरं
सुनगंपुनः कांचनंतारकाक्षस्यकमलाक्षस्यचराजतं विद्युन्मालेरायसंचमयंत्रददौस्वयं पु

रत्नयंत्रविचित्रसुरास्तेबलाधिकाः कल्पवृक्षसमाकीर्णगजवाजीसमाकुलं सूर्यमंडलसंकाशैर्विमानैरुपशोभितं पद्मरागमयैश्चैव शोभितंचंद्रसंनिभैः प्रासादैर्गोपुरैर्दिव्यैः कैलासशिखरोपमैः दिव्यस्त्रिभिश्च संकीर्णंगंधर्वैः सिद्धचारणैः सुरालयंप्रतिग्रहंह्यस्मिंस्तेद्विजातयः वापिकूपतडागैश्चदीर्घिकाभिरलंकृतं मत्तमातंगपूर्वैश्चचतुर्दंतैः सुशोभितं विविधैः पद्मराजैश्चशिबिकाभिरलंकृते सभाप्रपादिभिश्चैव चत्वारोवेदिकाभ्रमैः वेदाध्ययनसंजातिर्विविधाभिः पृथक्पृथक् अदृष्टमनसाप्यन्यैः पुण्यवद्भिः प्रविश्यते पतिव्रताभिः सर्वत्रपावितं मुनिपुंगवाः देवैश्च नैर्मलाजैः सदारैः सुसुतैर्द्विजैः ओतस्मात्तार्थधर्मज्ञैः सर्वधर्मरतैः सदा व्यूढैरकैर्वृषस्कंधैः सर्वायुधधरैः सदा प्रशांतैः कुपितैश्चैव कुत्रैर्वामनकैस्तथा त्रीन्लोकान्दग्धुमतुलान्कुंचित मूर्द्धजैः मयेनरक्षितैः सर्वैः सिद्धितैर्युद्धलालसैः अथसमरतैः समंतात्अजशिवप्रजनासुवीर्यैः रविमरुन्मदेंद्रसंनिकाशैः सुरमथनैः सुदृढैः सुसेवितंतत शास्त्रवेदपुराणानियेधर्माः सना

तनाः तैस्तैरवितरैरेवसेवितंसदाबुधैः पृथिव्यांवैयेधर्मास्तेधर्मास्तत्रतत्र तेषांचप्रभवादस्माद्देवासेंद्रादयस्तथा दुःखितास्तेतदासर्वेब्रह्माणंशरणंययुः तेतुब्रह्माणमागत्यस्वंस्वं दुःखंन्यवेदयत इतिशिवपुराणेत्रिपुरजन्मयोनामाध्यायः २० सूतउवाच त्रिपुरस्यचतद्दुःखंश्रुत्वोवाचपितामहः मन्नोहिवर्द्धितादैत्यावधंमन्नोनचार्हति तथापित्रिपुरेवत्स नेतव्यंत्रिपुरेततः शिवंचप्रार्थयध्वंवैसर्वकार्यंकरिष्यति तउक्तास्तेययुस्तत्रयत्रास्तेवृषध्वजः तत्रगत्वाचस्वंदुःखंनिवेद्यसंस्थिताः पुरः शिवोवाकंचतेषांवैश्रुत्वोवाचजगत्पतिः॥ अयंवैत्रिपुरोध्यत्तपुण्यवान्वर्द्धतेचिरं यत्रपुण्यप्रवृत्तेनतेतव्यंकदाचन तावत्सर्वैर्नहंतव्यो यावत्पुण्यंविवर्द्धते तथापिविद्मवोदेवानिवेद्यंकारणंत्विदं तदीयंतद्वचःश्रुत्वा देवाविष्णुंनिवेद्यम नूद्यत्नात्तंचतेषांवैविष्णुर्वचनमब्रवीत् इदंसत्यंवचश्चैवयत्रधर्मःसनातनः तत्रदुःखंन जायेतसूर्यदृष्टेर्यथातमः इत्येवंवचनंश्रुत्वादेवाहर्षमुपागताः पुनरूचुस्तदाविष्णुंपरिम्लो

नमुखांबुजाः ॥ कथं चैव प्रकर्त्तव्यं कथं स्थास्यामहे वयं ॥ कथं धर्मा भविष्यंति त्रिपुरे जीविते सति
नो चेदाकालिकी देवसंहृतिक्रियता ध्रुवं ॥ अथवा त्रिपुरस्येह वधश्चैव विधीयतां ॥ इत्युक्त्वा च तदा दे
वा दुःखं कृत्वा पुनः पुनः ॥ स्थिता नैव गतिं तस्य विदुः परमदुःखिताः ॥ तान् तान् तथाविधान् दृष्ट्वा यज्ञा
न् प्राहामरान् हरिः ॥ सनातस्तेनेदासेंद्रान् देवानालोक्य चाच्युतः ॥ अनेनोपासना देवा यजध्वं परमे
श्वरं ॥ पुरत्रयविनाशाय जगत्त्रयविभूतये ॥ अच्युतस्य वचः श्रुत्वा देवदेवस्य धीमतः ॥ सिंहनादं
महत्कृत्वा यज्ञेशं तुष्टुवुः सुराः ॥ ततः संचिंत्य भगवान् स्वयमेव जनार्दनं ॥ पुनः प्राहेति सर्वांस्तान्
त्रिदशान् त्रिदशेश्वरः ॥ अपापा नैव हंतव्याः पापान्मृत्युर्भवेद्ध्रुवं ॥ हंतव्याः सर्वयज्ञेन कथं पुण्याः
सुरोत्तमाः ॥ अमरा दुर्मदा पापा अपि देवैर्महाबलैः ॥ तस्माद्वध्या च रुद्रेण प्रभावात्परमेष्ठिनः ॥
किं वा ब्रह्माथवा दैत्या देवाः पुरुषसूदनाः ॥ मुनयश्च महात्मानः प्रसादेन विना प्रभोः ॥ स एवातित
रां पूज्य शंकरो लोकशंकरः ॥ तस्यांशमेकं संपूज्य देवा देवत्वमागताः ॥ ब्रह्मा ब्रह्मत्वमापन्नो ह्यहं वि

राम
५०

ष्णुत्वमेव च ॥ तमपूज्य जगत्यस्मै कः पुमान् सिद्धिमागतः ॥ तस्मात्तेनैव हंतव्या लिंगार्चनविधेर्ब
लात् ॥ रुद्रमिष्ट्वा यथान्यायं जेष्यामो दैत्यसत्तमान् ॥ एवमुक्त्वा हरं येष्ट्वा यज्ञेनोपसदा प्रभुं ॥ मृन्म
यं पार्थिवं कृत्वा लक्षसेवा विधीयतां ॥ गंधपुष्पाक्षतैश्चैव विष्णुर्देवयुतस्तदा ॥ उपातिष्ठन् ददर्शा
थ भूतसंघान् सहस्रशः ॥ शूलशक्तिगदाहस्तान् दंष्ट्रिणश्च शिलायुधान् ॥ नानाप्रहरणोपेतान् ना
नावेषधरांस्तथा ॥ कालाग्निरुद्रसंकाशान् कालसूर्योपमांस्तथा ॥ प्राह देवो हरिः साक्षात् प्रणिपत्य
स्थितान् पुरः ॥ दग्ध्वा भित्त्वा च भंक्त्वा च गत्वा दैत्यपुरत्रयं ॥ प्रविश्य नष्टास्ते सर्वे शलभा इव पावकं ॥ त
तः सेंद्रादयो देवाः पुनरागत्य वै हरिं ॥ तुष्टुवुर्देवदेवेशं परमात्मानमीश्वरं ॥ तान् दृष्ट्वा चिंतयामास
भगवान् पुरुषोत्तमः ॥ किं कृत्यमिति संतप्तः संतप्तानमरान् क्षणं ॥ कथं च तेषां दैत्यानां बलं हत्वा प्रय
त्नतः ॥ देवकार्यं करिष्यामि प्रसादात्परमेष्ठिनः ॥ नाशो विचारितो नास्ति धर्मिष्ठानां न संशयः ॥
दैत्याश्च ते हि धर्मिष्ठाः सर्वे त्रिपुरवासिनः ॥ तस्मादवध्यतां प्राप्ता नान्यथा सुरपुंगवाः ॥ कृत्वापि सु

मरुत्वांकुरुतस्यर्च्यंतितेमुच्येतेपातकैःसर्वैःपद्मपत्रमिवांभसा॥पूजयाजोगसंपत्तिरवश्यंजा
यतेनृणांतस्माद्देवोमहेशोदैत्यलिंगार्चनपरायणः॥ततःकृत्वाधर्मविघ्नंतेषांदेवाःसमाययु
र्दैत्यानांदेवकार्यार्थंहनिष्येत्रिपुरंतेणात॥विचार्यार्थंपुनस्तेषांनगवासुरुषोत्तमः॥धर्मविघ्नक
रिष्यामिदेवतार्थेनऽइष्यति॥यावद्विवेदमार्गस्तुयावच्चशंकरार्चनं॥यावत्सौवस्त्रियातेषांता
वन्नाशोभवेत्रेच॥तस्मादेवंप्रकर्तव्यंयेधर्मस्तोव्रजेत॥एवंनिश्चित्यवैविष्णुर्विघ्नार्थंप्रकरोत्त
दा॥कृत्वादेवास्त्वयंतत्रआगोमत्यागतापुरा॥तत्रचैवाकरोद्विष्णुर्देवार्थेदितसुतांतदेवम्
यतोसम्यक्सर्वपापप्रणाशनं॥इतिश्रिवपुराणेत्रिपुरवधोनामाध्यायः॥२१॥सू
तउवाच॥अथजग्मुरुतेजापुरुषंनिर्जितेजसः॥मायीमायामयंतेषांधर्मविघ्नार्थमच्युतः
मुंडोमलिनवस्त्रंचगुंफीपात्रसमन्वितं॥दधानंपुस्तिकांहस्तेचालयंतंपदेपदे॥वस्त्रयुक्तंतथा
हस्तंक्षिप्त्वाणंमुखेतदा॥अपिरुंध्यतोप्रजाकिंकरोमितदाविदुः॥धर्मेतिव्याहरन्तंतं

नमस्कृत्यस्थितंदृष्ट्वाकिमर्थमिहतिष्ठसीतिपप्रच्छतदा॥एवंनगवान्मुरुषोत्तमवचनंचेद
मब्रवीत्॥यथार्थंनिर्मितोसित्वंनिबोधकथयामितेममागात्वंसमुत्पन्नोमत्कार्यंकर्तुमर्हसि
मदीयस्त्वंसदापूज्योभविष्यतिनसंशयः॥मायीमायामयंशास्त्रंयथोक्तंसकलंत्वया॥
तेविरुद्धंचवर्णाश्रमविवर्जितं॥इहैवस्वर्गनरकश्चेतिज्ञातप्रकर्तव्यं॥अपरंशा मयंशा
स्त्रंकर्मवादपरंभवेत्॥एतत्शास्त्रंत्वयाख्यंविस्तारंतत्करिष्यति॥ददामितवसामर्थ्यंतन्निर्मा
णेनविष्यति॥मयाचविविधात्रोवरपावशंकरीभुना॥विद्यासेनावितावैवरोधनारोधनेचय
त॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्यरुद्रेश्वरमानतः॥नमस्कृत्यस्थितोवाक्यमुवाचमस्तकः॥मुंडीउवाच
॥स्वस्तेदेहिमहादेवयेनाहंवंचयेज्जगत॥रुद्रऊचेपाठयामासशास्त्रंमायामयंतदा॥तच्छास्त्रमुपदि
श्यैवंपुरुषायाच्युतःस्वयं॥मुनयऊचुःकस्त्रत्रोत्तरीयाऽमेत्वयाएतेदैत्यास्त्वयासर्वेपाठनी।
यामदात्वयाधर्मशास्त्रंप्रकाशंतेश्रोतस्मार्तंनसंशयः॥पुरत्रयविनाशार्थंप्राप्तंपुरुषंहरिः॥

गंतुमर्हसि नारायणं नूतनं पुरवासिनं ॥ ततो धर्मं प्रकाशेवं नारायित्वा पुरत्रयं ॥ ततोवैवमरुस्थ
स्थो गत्वागर्दंत्वयापुनः ॥ स्थातव्यं चस्वधर्मेण कलियावत्त मात्रजेत ॥ प्रवर्त्तेचयुगे तस्मिन्स्वी
योधर्मंत्र काश्यंतो निष्पेक्ष्यंप्रतिनिष्पेक्ष्यंश्चधर्मोनेयः परंत्वया ॥ तदनुज्ञाविहीनायेदुष्टकर्मरताश्च
ये आत्मज्ञानेन रहितास्तावितारकलौयुगे ॥ तेतेनिष्पा नविष्यंति गछाश्चविविधास्तथा ॥ एवमाज्ञात
दत्तोविष्णुनात्रनविष्णुना ॥ ततःसमुद्रीपरिपालयन्नरुरेणज्ञातदानिर्मितवारस्त्रनिष्पान्नय
थास्वरूपंचतुरश्चंतानूतदामायानयंशास्त्रमपाठयत्स्वयं ॥ यथास्वयंतथातेचचत्वारोमुंडिनस्त
दानमहत्वास्तिनास्तत्रत्वयेपरमात्मने ॥ हरिश्चापिपुनस्तत्रचतुरस्त्रानथास्वयं ॥ ठवाचपरमःप्री
तोधर्मास्त्रइतिसंस्तुवन् ॥ यथायुरुस्तथायूयंनविष्यतिनसंशयः ॥ चत्वारोमुंडिनस्तेचधर्मपाखं
डमाश्रिताः ॥ स्तेपात्रेदधानश्चपुंडेवस्त्रस्यधारकाः ॥ मलिनान्येववस्त्राणिधारयंतोत्मनाशिनः ॥ रास
धर्मोनाशःपरंतेवदंतस्तान्तथास्वयं ॥ मार्जनेधार्यमाणास्तेवस्त्रखंडविनिर्मितं ॥ तेसर्वेचतद्वृद्धे ५२

वानववेगेनमुदान्विताः ॥ नमस्कृत्यपुनस्तत्रहर्षनिर्भरमानसाः ॥ अरिष्टन्त्रीचारिष्टणधर्मचौराःप्र
कीर्त्तिताः ॥ नजवानुवाच ॥ यथात्वंचतथेतेवैनमस्मरणतत्पराः ॥ अरिष्टनेतियन्नामदे
त्यानोत्तरणेकृते ॥ नविष्यतिनसंदेहःकार्यकार्यंचमाचिरं ॥ ततःप्रणम्यतोमायीनिष्पयुक्तःस्वयंतदा
त्माविनूतयोगेनतपुरंसमीपेवाटकानुवे ॥ उद्यानेसेवितःनिष्पैःकंबलास्त्रएवयति स्थितादृष्ट्वा
नानिष्पान्नमयाशास्त्रमपाठयन् ॥ येयेगताःदृष्टंतत्रतेतेदीक्षामुपागताः ॥ तेप्रविष्टातेप्रापमो
हनेवनसंशयः ॥ नारदोपितदातत्रनियोगात्परमात्मनः ॥ आविश्यतेषुतंतेनमायिनादीक्षितकृतः त
तश्चनारदोगत्वाशुःसर्वंन्यवेदयत् ॥ नारदोवाच ॥ कश्चिन्नागतश्चात्रयतिधर्मपरायणः ॥ दृष्ट्वाश्चपरमोधर्मस्तदाशास्त्रेननैवते ॥ वयंचदीक्षितास्तत्रदृष्ट्वाधर्मंसनातनं ॥ तदेछायदिवर्त्तेत
त्रादीक्षांलभेयापुनः तदीयंतद्वचःश्रुत्वाशुजगामह नारदोदीक्षितोयस्माद्यंदीक्षामवा
नुमः दृष्टेवंचविदित्वावैजगामत्रत्रयमेवहि तदाटोपतदादृष्ट्वामोहितोमायया तथा ॥ उवाचव

चनंतस्मै नमस्कृत्यनत्वामने दीक्षादेयातयामह्येकूषयोनिर्मजानयाः ॥ इत्येवंचवचःश्रुत्वाराजोकंप
रमेवचः ॥ उवाचपुंडरीराजन्त्वंश्रूयतांपरमंवचः परंत्वेवचनंदेहिनोक्तंयेवचनंमम ॥ इतिश्रुत्वावच
स्तस्यराजामायामयोनवत् ॥ प्राहत्वेयंचवदसित्तथैवनचान्यथा ॥ दूरीकृत्यमुखादस्त्रंयतिवाक्य
मुपादधे ॥ आगछराजशार्दूलमंत्रमेनंगृहाणच ॥ इत्युक्तोतंमहाराजोविधुमालिनमेतया ॥ कथयामा
सचंतत्वंयेनधर्मोविनिष्यति ॥ सर्वेचदीक्षितास्तत्रयेवैत्रिपुरवासिनः ॥ मुनेःशिष्यैस्त्रिशिष्यैश्चव्याप्
तेत्रिपुरंमहत् ॥ ॥ इतिशिवपुराणेत्रिपुरदीक्षाविधानोनामाध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ते
धर्मैर्निरवंउयानासुःश्रोतस्मार्तैर्नसुखप्रदान् ॥ शिवपूजांविधुपूजांयज्ञयागाननेकशः ॥ स्नानंदानादि
कंतीर्थंपर्वकालंसुशोभितं ॥ विधुर्धर्माश्चयेकेचित्तेसर्वेहरतःस्मृताः ॥ मायाचदेवदेवस्यविद्मोहंत
स्याज्ञयाप्रभोः ॥ अजाश्चस्वर्गंप्राप्यनियोगात्त्रिपुरंगताः ॥ यास्त्रीतपसातेषांनचादेवेश्वरादृढा
तबहिर्गतापरित्यज्यनियोगंब्रह्मणःप्रभोः ॥ बुद्धिर्मोहंतथानूतंविद्मोर्मायाविनिर्मितं ॥ तेषांदत्वा

त्तेणदेवसमयंसंहरिष्यति ॥ नारदोक्तिदारूपोयथामायीतथैवच ॥ एवंनष्टेतदाधर्मेश्रौतस्मार्ते
सुशोभने ॥ पाखंडेस्थापितेतेनविद्मुनाविश्वयोनिना ॥ त्यक्तेमहेश्वरेदेवेत्यक्तेलिंगार्चनेतथा ॥ स्त्री
धर्मेनिरुद्यमेनष्टेदुराचारेव्यवस्थिते ॥ कृतार्थइवदेवेशोदेवैःसार्द्धंउमापतिं ॥ तपसाप्राप्यसर्वज्ञं
शंभवंपुरुषोत्तमः ॥ महेश्वरायदेवायनमस्तेपरमात्मने ॥ नारायणायरुद्रायब्रह्मणेब्रह्मरूपिणे ॥ ए
वंस्तुत्वामहादेवंदंडवत्प्रणिपत्यह ॥ जजापरुद्रमंत्रंचदक्षणामूर्त्तिसंभवं ॥ जप्तेस्तित्वातदाकोटि
स्त्रियंसाद्धंतथैवच ॥ तावद्देवास्तदासर्वेतुष्टुवुःपरमेश्वरं ॥ नमःसर्वात्मनेतुभ्यंशंकरायात्रि
लोचने ॥ स्थायनीलरुद्रायचिद्रूपायप्रचेतसे ॥ गतिर्नज्ञायतेयस्यनिःसंनिकृष्टार्थचारकैः ॥ त्व
मादिस्त्वंतथादिश्चअनंताश्चाक्षयःसमः ॥ अहंतेःपुरुषस्थाणिसाक्षात्रुद्रोजगद्गुरुः ॥ त्राताहर्त्ता
जगत्यस्मिन्सर्वेषांपरिपाजकः ॥ वरदोवाग्भवोवाच्योवाक्यवाचकवर्जितः ॥ याच्योमुक्त्यर्थमी
शानोयोगिभिर्योगचिंतकैः ॥ हृत्पुंडरीकमध्यस्थेयोगिनांसंस्थितःसदा ॥ वदंतिवेदास्त्वांसंतंपरंब्र

ब्रह्मरूपिणे नमस्ते चाच्युतरूपिणे तेजोरूपिणेऽत्यंतं परमात्मानमित्याकुरास्मिन्जगतियेबु
धाः दृष्ट्वातेस्तुतंसर्वेज्ञायमानेजगद्गुरोः अणोरणीयतरंत्वाकुर्मस्तोषितरत्नं सर्वतःपाणिपा
दांतेसर्वतोक्षिशिरोमुखं महादेवमनिर्देश्यंसर्वदेत्वाप्तुमाहृतं विश्वरूपंविरूपाक्षंसदाशिवम
नुत्तमंकोटिभास्करसंकाशंषट्त्रैशिकंविवर्जितं प्रवर्तकंजगत्स्रष्टारंप्रकृतेश्चपितामहं वदंति
वरदंदेवंसर्वावासंस्वयंभुवं श्रुतयःश्रुतिसारंत्वांश्रुतिसारविदश्चये माययामोहिताःसर्वे
वतःपरमेश्वरस्तुतश्चैवंसुरेशायैर्विष्णोर्जाप्येनचेश्वरः विष्णुमाविश्यतत्रैवनंदिदत्तकरस्वयं
प्राज्ञंनीत्वाजवादेवानाज्ञाकरंकरं तातंमयेदमधुनादेवकार्यसुरेश्वरविष्णोर्मायाब
लंचैवनारदस्यचधीमतः तेषांमनष्टकर्माणांदैत्यानांदेवसत्तमा धर्मश्चकृपरेनैवस्वकात्र
सुरसावनः अथसब्रह्मकादेवाःसेंद्रास्तत्रसमागताः श्रुत्वाप्रणोत्यावाक्यंप्रणेमुर्विश्वना रात
थंयदेकीर्त्यतेस्तोत्रंशुचिर्भूत्वासनातनं श्रृण्यादामल्पुण्यंसर्वान्कामानवाप्नुया ५४

त इतिशिवपुराणेविद्येश्वरसंहितायांश्रीरुद्रस्तवनोनामाध्यायः २३ सूतउवाच अथेतदं
तरेदेवीपुत्रीसहसमन्विता आजगामप्रियंवाक्यंजयेतिब्रुवतीगणं ततःसनंदीसहसन्मुखे
नतयाचसार्द्धंगिरिराजपुत्र्या विवेशनाथंभवनंशिवोपिसुरैःसमस्तैरभिनेद्यमानः द्वारस्थपा
र्श्वतस्तस्यसर्वेदेवाश्चधीमतः किंकर्तव्यंकुतोगंतव्यंस्तात्मइतिवादिनः किंतुकिंतुप्रकर्तव्य
मितिसंशयिनश्चते पापावयंहतोहेचुस्तातपाश्चेतिचापरे तेनाग्रवोदेत्यैराहुतिवान्येसुरेश्व
राः इत्युक्तातुपुनर्यावत्तंतुमिषुःशिवाजयं एतस्मिन्तंतरेश्रुत्वातत्रराहूतनेकशः कुंभोद
रोमहानेजादंडेनाताडयत्सुरान् दुद्रुवुस्तेनयाविष्टादेवाहेतिवादिनः अथतत्तुनयश्चैवं
श्रुत्वाधरणीतले अहोविधिबलंचैवतत्तुनयः कश्यपादयः वदंतिस्मतदासर्वेत्रिलोकसुखाव
हं अनाथानाथसनाथंतुकार्यमित्यपरेब्रुवन् श्रुत्वैववचनंश्रुत्वाहरिर्वाक्यमथाददे किमर्थं
दुःखमापन्नादुःखंतुत्यज्यतांपुनः महदाराधनंदेवासाध्यंवतिनृणां शिवःसर्वगणाध्य

स्तकर्यं वदणोन्नवेदिति प्रणवेपूर्वमुच्चार्यशिवेपश्चाद्दारुरेत शिवायेतितत्श्चैवमुच्चरयमतः
परं कुरुद्वयमतःप्रोक्तंशिवायचततःपरं नमश्चप्रणवश्चैवमंत्रमेनं बुधाविदुः व्यावर्त्तध्वं
पुनर्यूयंयदिदेवकृपान्नवेत कोटिएकांततोनस्यात्शिवःकार्यंकरिष्यति इत्युक्तेचतदातेनहरि
णाप्रभविष्णुना तथादेवाःपुनश्चक्रुरस्याराधनेहरिः शिवःशिवेतिजापंतोदेवाधैर्यसमन्वि
ताः कोटिसंख्यांतदालब्धास्तान्देवसत्तमाः एतस्मिन्नंतरेसाक्षाच्छिवःप्राहरहस्वयं यतो
ऽतोनश्चरूपेणवचनंचाब्रवीत्तदा प्रसन्नोस्मिवरंब्रूतमनसोनीप्सितंवरं प्रसन्नेवरदेदेवेशिवे
साक्षेश्वरेहरे सर्वेदेवास्तदाचक्रुःस्तुतिंसर्वसुखावहां देवाऊचुः नमोरुद्रायनमस्तुत्यंन
मस्तेपरमात्मने परावरस्वरूपायनमस्तेशूलपाणये नमोगणानांध्यक्षायकपर्दिनेनमोस्तुते
त्रिनेत्रायसदेवायदेवानांपतयेनमः कार्यकारणरूपायप्रभूतप्रकृतिहेतवे व्याप्तायचनम
स्तुभ्यंव्यापकायनमोस्तुते एवंस्तुतस्तदादेवैःप्रसन्नोजगदीश्वरः प्रसन्नंतंकरंदेवाःपुनःप्रा

ऊचुतंहिताः यदिप्रसन्नोदेवेशकृत्यनोत्रिपुरारिच हत्युक्तेवचनंतेषांश्रुत्वाचपुनरब्रवीत्॥
कथंचसारथिर्नोःकार्मुकंशरमुत्तमं कर्तुमर्हथयत्नेननेष्यत्वापुरत्रयं इतिश्रुत्वावच
स्तस्यकृत्यंचरथस्यच सर्वदेवमयेदिव्यंरथंपरमशोभनं ययाचयामासुरमरास्तूर्णंवै
विश्वकर्मणा इतिशिवपुराणेदेवताप्रार्थनोनामाध्यायः २४ सूतउवाच अ
थदेवस्यरुद्रस्यनिर्मितोविश्वकर्मणा सर्वलोकमयोदिव्योरथोयत्नेनसादरः सर्वभूतमयश्चै
वसुवर्णांगसमन्वितः रथांगदक्षिणेसूर्योवामांगेसोमउच्यते दक्षिणेदक्षदक्षार्द्धेविष्णुरंगंत
थोत्तरं आरेषुनेषुविप्रेंद्रा आदित्याश्चादशैवतु पुष्करंचांतरिक्षंतेचरथनीडंचमंदरं अ
स्तद्रिरुदयाद्रिश्चरथस्यबकुरौउभौ वेगःसंवत्सरस्तस्याअयनेवेगधारके सप्तद्वीपास्तच
त्वारोरथवेगाःप्रकीर्त्तिताः गंगाद्याःसरितःसर्वाःसर्वानरगणाश्रिताः ताःसर्वाश्चामराःस
र्वादिव्यस्त्रीरूपधारकाः सारथिर्नंगवानब्रह्मादेवोरथीधरःस्मृतः प्रतोदोब्रह्मणस्तस्यप्र

एवोब्रह्मदैवतं नौलेंद्रः कार्ष्णिकं तस्य ज्याकुंजेगणिपः स्वयं घंटा सरस्वतीदेवी धनुषः ऋतिरू
पिणी॥ इषुर्विष्णुर्महातेजा अग्निरग्रंप्रकीर्त्तितं रुद्यास्तस्यतथाशक्त्यो देवकास्तथा॥
ज्योतिर्विभूषणंतेषां अवशिष्टमतःपरं ब्रह्मोक्तंचैवयत्किंचित्तत्वसर्वंरथेस्मृतं एवंकृतोरथो
दिव्योकार्ष्णिकंचमहारथं सारथिर्जगतोधाताब्रह्मणःप्रभुरीश्वरः आरुरोहरथंशुक्लंरणम
उद्यतंऽकरः सर्वदेवमयोरत्नोकपर्दीसर्वदैवतं मूर्द्धिस्तूयमानस्तुदक्षतश्चाप्सरःसंगणैः
व्यधारथस्यास्यभगवान्धरणीधरः वर्मेंद्रुरुचिरोजायस्तापयामासवैरथं ततश्चनो
दयामासमनोमारुतवेगवान् पुराणदृष्टस्वस्तःसनंदनवानंतरस्थितः अथाज्ञप्तस्तथारु
द्रोदेवानतान्लोकशंकरः तथाचऋषयःसर्वेतुष्टुवुश्चसदाशिवः सोमेनचऽमेदेवापशुप
त्वेदृपायतः ततःपशुपतिर्नामशिवस्यसुप्रतिष्ठितं जयःपशुपतिर्नामप्रसिद्धमभवत्तदा॥ राम
जयजयेतिनादोसर्वेऋषिगणस्तथा तस्मिंश्चसमयेयश्चरूपंतस्यमहात्मनः जातेतदर्प पर्व

तेकेनअपिवर्षशतैरपि शिवोपिचतदास्त्रशिवेनसऽसंगता त्रिपुरंहंतुसर्वेषांजगामसुख
दायिनी तदेवदेवंत्रिपुरंनिहंतुतदाहुदेवेंद्रमुखाग्रजैर्दयैः ययुश्चतेसिद्धगणैर्वरैर्यैर्वृषैर्मुखा
न्विताःकांतिविनादीपिताः शूलैश्चतालैर्मुशलैर्मुशंडीत्रिशिरिऽकूटैर्बभ्रुसारवद्भिः ययुःपु
रस्तान्महेश्वरस्यतदेऽदेवानवविस्मुतस्याः नृनृतुर्मुनयःसर्वेदंडस्तोजटाधराः ववर्षुःपु
ष्पवर्षाणिखेचराःसिद्धचारणाः पुरत्रयेचविप्रेंद्रा जगमुःसर्वेऽलेश्वराः प्रनदश्चकर्दतश्चप
वनश्चप्रकंपनः ईशश्चेंद्रादयश्चैवयंताहिमकरस्तथा ज्ञाताश्चश्चैवपंचादोःसरस्ताश्चोमहोद
राः ज्ञातजिह्वःज्ञाताक्षश्चकंकरःकटहूतनः द्विशिरश्चत्रिशिरश्चैवतथाऽकारकारकः ज्य
जवक्रोद्यास्याश्चगजवक्रोऽर्दवक्रकः इत्याद्याःपरिवार्येशंतस्थीलतएवर्जिताः सप्ता
दृत्यमहादेवंतदाप्रस्तेमहेश्वरं दृष्ट्वासमर्थोमनसातएनचरचरंसर्वंत्रिलोकेकिंत्वत्र
दृष्ट्वात्रिपुरंपिनाकीस्वयंऽलैश्चागतश्चसादरं रथेनकिंचात्रशरेणतस्यगलैश्चकिंदेव

गणेश्वरांनोः किंत्वत्रकारणंह्येतत्तदाज्ञानांप्रत्ययायवै लोकेषुख्यापनार्थंवैयमाः परमजापदं
अन्यच्चकारणंतत्रश्रूयतांसुविसन्नमाः सर्वेषामपिचदेवेषुमनोनान्योविशिष्यते तस्मिन्स्थिते
मनोदेवेसुरेश्रेष्ठकार्मुके पुरनाशिते तेनकालेनजग्मुरेकत्रमाशुवै एकैकूतंगतेत्रैवत्रिपुरत्व
मुपागते बभूवतुमनोपर्षेदेवानांसुमनात्मनां ततोदेवगणाःसर्वेसिद्ध्यृषयःपरमर्षयः जये
तिवाचमूचुस्तेतुवेतस्याहमर्हकं अथास्मगवान्ब्रह्माविष्णुश्चजगतांपतिः समयेत्वित
दाज्ञातेएकत्वमपित्वागतं अथाधिज्यधनुःकृत्वासर्वसंधायतेशरं ज्याज्यापाशुपनास्त्रेण
त्रिपुरंसमचिंतयन् यावन्नयोतिदेवेशोविप्रयोगंपुरनाशिवै तावदेवमनोदेवःसावन्नोतव
वैरतेपुरत्रयंविरूपाक्षस्तत्क्षणादेवसंप्रतेचकारस्मसात्तुबाणेनैकेनविष्णुना त
त्क्षणात्रिपुरंदग्ध्वाशिवःपरमवियरः मुक्तंरत्नंयथावह्निदावोत्पन्नंचात्मनंकरः रेजेपुत्रैरे
यंध्यदैत्यकोटिशतैर्वृतं हृष्णतेनकज्योतेरुद्रेणैवजगत्त्रयं येपूजयनतत्रापिदैत्या

राम ५७

रुद्रसंबोधकाः गाणपत्यंययुःसर्वेनवभूताविधानतः नकिंचिन्नवोदेवाआयसेच
क्रिरेतदा तृणादेवरतेतत्रदृष्ट्वात्रिपुरंतदा ततोनयानकंरूपंदृष्ट्वानीतादिवौकसः वि
स्मेतेविकत्थनंचरुद्रस्यगणाधिपं दिग्वासंपंचवक्त्रंदृष्ट्वाजग्मुरुपागताः नीतानदेवान्
तदादृष्ट्वाब्रह्मलोकपितामहः तुष्टावदेवतैःसार्द्धंनगवंतंमहेश्वरं ब्रह्मोवाच पी
तंमहत्वंसर्वेषांप्रसीदपरमेश्वर प्रसीदजगतांनाथप्रसीदानंददायक ओंकारात्मानमव्यक्त
मेंगुणातीतायतेनमः सगुणायनमस्तुभ्यंस्थूलायनमोस्तुते सूक्ष्मरूपीबहुरूपंसूक्ष्म
नयनायते सूक्ष्मपादयुक्तायसर्वायपरमेष्ठिने अघोरात्मिस्वरूपायअघोरायनमोस्तु
ते सदाशिवायशांतायमहेशायपिनाकिने सर्वज्ञायशरण्यायसद्योजाताय्नेनमः स्तुत्वै
वंदेवताःसर्वानमस्यकृःपथकृपथक ऊचुस्तेपरमःप्रीताःप्रार्थयंतासदाशिवं भगव
न्देवदेवेशत्रिपुरांतकशंकर त्वयिनक्षिप्तमन्येषुप्रसीदपरमेश्वर जनार्दनोपिभगवा

नमस्तोत्रंचकेशिवस्यच ॥ सतोजलंपुरोनूत्वाप्राहदेवंमहेश्वरं निर्गुणायनमस्तुभ्यंसगुणा
यनमस्तथा ॥ नमःप्रकृतिरूपायपुरुषायचतेनमः ॥ पश्चात्तयुणास्वरूपायततोविश्वात्मनेन
मः ॥ शक्तिप्रियायशांताययशिवायपरमात्मने ॥ सदाशिवायरूपाय जगतांपतयेनमः ॥ त्वयि
शक्तिर्दृढास्तेयवर्द्धमानाचवेत्तिवि ॥ सर्वेदेवाःप्रणम्योचुस्ततस्तंपरमेश्वरं ॥ प्रसीदजगतां
नाथप्रसीदपरमेश्वर ॥ प्रसीदसर्वकर्त्रीत्वंनस्माभिर्नोकरंमुदा ॥ त्वयिनश्चिर्दृढास्माकंसर्व
दास्तुसदाशिव ॥ इतिस्तुतस्तुदेवैर्नोकरोत्नोकरंकरः ॥ प्रसन्नोस्मिवरंब्रूतमित्याहपरमे
श्वरः ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ यदिप्रसन्नोभगवान्यदिदेयोवरेश्वर ॥ तदास्माकंसमायाते
दैत्येभ्यःसर्वेसर्वदा ॥ तदात्वंप्रकृतिंत्यक्त्वाऽस्मदनासायसंकरः ॥ इत्युक्तोभगवान्रुद्रस्तथा
स्तितिपुनस्तान् ॥ उवाचधीरतादेनहर्षयन्देवतागणान् ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रैवमुनिभिश्चस
मागताः ॥ प्रणम्योचुस्ततान् सर्वान्शिवंकिंकरवामहे ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाविष्णुब्रह्मादयस्त्रये

ऊचुःप्रसन्नवदनोमुदितंपरमेश्वरः ॥ तावन्मरुस्तोदेवायावत्कल्किरूपाव्रजेत् ॥ नमस्कृ
त्यगतास्तेपियथादिष्टसमाश्रिताः ॥ तेसर्वेचतदात्तस्मादेवाधामस्वकंयमुः ॥ एतच्छ्रोतियोनि
त्यंसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ॥ इतिशिवपुराणेविष्णुरथोनामाध्यायः ॥ २५ ॥ सूतउ
वाच ॥ ब्रह्मास्वकंधामऋषीनाऽऽगमसर्वतः ॥ प्रहस्यादेवदेवेशंप्रोवाचजगदीश्वरः ॥ ब्रह्मा
उवाच ॥ यदिनित्यसुखेच्छावोयदिसिद्धेश्वकार्मुकाः ॥ आगंतव्यंमयासर्वैस्तीरंक्षीरपयोदधेः
आगंतव्यंऋषिश्रेष्ठाःमयासाधुविचारितं ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वागतास्तेब्रह्मणासह ॥ यत्रास्तेभ
गवान्विष्णुसर्वेषांहितकारकः ॥ तत्रगत्वाजगन्नाथंदेवदेवंजनार्दनं ॥ उपतस्थुस्तदासर्वेस्तो
त्रैर्नानाविधैरपि ॥ ॥ ब्रह्माद्याऊचुः ॥ ॥ देवदेवजगन्नाथनमस्तेनाभनंतयप्रद ॥ लक्ष्मीकां
तनमस्तुभ्यंसदाभक्तविधायक ॥ मेघश्यामचतुर्बाहोपीतांबरधरव्यय ॥ शंखचक्रगदापद्मै
र्युक्तस्त्वंहिसदाशिवः ॥ मुकुटादिभूषणैर्युक्तःपुंडरीकदलेक्षणः ॥ श्रीवत्सलक्षणःश्रीमान्

कोटिकोटिसुनन्दाक्षाः कोटिकंदर्पलावण्याः कोटिसूर्यप्रकाशनाः शरण्याः सर्वजंतूनां मुक्तिमु
क्तिफलप्रदाः मायया इरतो यस्य नत्वा तेकिंकरीतथा सिद्धयो ह्यो च यस्यैव दास्यलेसमुपागताः
निजनक्रासदासेव्यानानात्वेकारूपिताः यस्यतेकृपयासर्वेमुक्तिप्राप्तास्त्वनेकशः यस्यइ
च्छयानोस्तिकृतैः पुण्यशतैरपि तस्यइच्छयसंरुद्धोरुपंकुरुसदाहरेः इत्युक्तास्तेतदा
देवाऊचुर्जयजयेति च प्रसीददेवदेवेश प्रसीदपुरुषोत्तमः प्रसीदजगतांनाथ प्रसीदनःशि
वःकुरुइतिस्तुतेतदादेवैःप्रसन्नोजगदीश्वरः दर्शयामासरूपंस्वंदर्शयन्नत्नकवत्प्रभो॥
ऊचुस्तेचतदादेवाजयेतिचपुनश्चवः कथंसमागतायूयंकिंकार्यंविद्यतेधुना इतिपृष्टस्तदा
तेनह्यब्रुवन्वचनंस्वयं ब्रह्माद्याऊचुः कृपयाचतदेवेश सर्वदुःखंव्यलीयत॥ राम
तथापिपृष्टतोवःसर्वदेवहितायच नित्यसेवातुकस्यैवकार्याऽस्तिवदनामयाच ५९
देवतैःसर्वैर्यसेव्यंवोपदिश्यतां इत्येवंवचनंश्रुत्वा भगवान्वाक्यमब्रवीत श्रीभगवानुवाच

ब्रह्मन्मेश्रूयतांसम्यक्कृत्यंचनवतापुरा तथापिकथ्यतेनूनंदेवेभ्यश्चतथापुनः दृष्टंच
स्पष्टंयेवकिंपुनःपृच्छतेधुना सेव्यतेचसदायेनशंकरोऽस्वरूपकः ममाकिंकथ्यतेतेनब्र
ह्मणोपिविशेषतः प्रस्तुतंचैवयत्सर्वंसर्वंतद्धरिरब्रवीत संपूज्यदेवदेवेशंलिंगमूर्तिमरेश्व
रं तारपुत्रास्तथैवैतेनष्टास्तेचसबोधनाः मायाचमोहितास्तेवैमायया दुरतःकृताः सर्वेवि
नष्टाःप्रधक्ष्यंतिवेनरहितायदा तस्मात्सदापूजनीयोलिंगमूर्तिर्महेश्वरः नैरंतर्येणचैसौ
ख्यमाप्नुयुर्वःसमीरिताः पूजनीयःशिवोनित्यंश्रद्धयादेवपुंगवैः सर्वलिंगमयोदेवःसर्व
लिंगेप्रतिष्ठितं तस्मात्संपूजयेन्नित्यंयश्चसिद्धिंसमीहते सर्वलिंगार्चनोदेवः देवादैत्याश्चदा
नवाः वयंचैवतथाब्रह्मन्नत्वत्तोवयुपागताः अर्चयित्वालिंगमूर्तिंसंसिद्धानात्रसंशयः॥
तस्मात्लिंगार्चनंकार्यंयेनकेनापिकर्मणा पूजितेशंकरेलिंगेसुखंनित्यंनविष्यति नवन
श्चिरतायेचनवप्रणवचेतसः नवसंस्मरणायेचतेनदुःखस्यभाजनाः नवनानिमनोज्ञा

निविविधाभरणानि च । स्त्रियं धनं चतुष्टिं च पर्यंतः सुखदायिनीं ॥ आरोग्यं च शरीरेण वस्त्रा
णि विविधानि च । वाहनानि च दिव्यानि प्रविष्टां लोकसंमतां ॥ येवांछंति महाभागा वस्त्रजातं समी
हितं । प्राप्नुवंति सदा सर्वं अंते मुक्तिं च वै लभेत् ॥ लिंगं पूजयते नित्यं नित्यभक्तिपरायणः ॥ तस्यैव
सफला सिद्धिर्जायते नात्र संशयः ॥ इत्युक्त्वा च तदा देवाः प्रणिपत्य हरिं स्वयं ॥ लिंगानि प्रार्थयामासुः
सर्वकामायते नृणां ॥ नारायणस्तथा ब्रह्मा विश्वकर्माणमब्रवीत् ॥ लिंगानि च त्वया देव कल्पयित्वा
शुभानि च ॥ सर्वेभ्यो देवताभ्यश्च वचनान्मम सांप्रतं ॥ लिंगानि कल्पयित्वैवं चाधिकारानुरूपतः
विश्वकर्मा ददौ तेभ्यो नियोगाद्ब्रह्मणः प्रभोः ॥ तदेव कथयाम्यद्य श्रूयतां ऋषिसत्तमाः । पद्मरागम
यं शक्रो हेमं वैश्रवसः सुतः । पीतं मणिमयं धर्मो वरुणः शामलं शिवं ॥ इंद्रनीलमयं विष्णो ब्रह्मा
हेममयं तथा ॥ विश्वेदेवास्तथा रौप्यं वसवश्च तथैव च ॥ आरकूटमयं वायुरश्विनौ पार्थिवं त
था ॥ लक्ष्मीश्च स्फाटिकं देवी आदित्यास्ताम्रनिर्मिताः ॥ मौक्तिकं सोमराजा च वज्रलिंगं विभाव

मृन्मयं चैव विप्रेंद्रा विप्रपत्न्यस्तथैव च ॥ चंदनेन कृतं लिंगं मयः पूजयते सदा ॥ अनंताद्यास्तथा
नागाः प्रवालकमलं शुभं ॥ दैत्याश्च गोमयं लिंगं राक्षसाश्च महाबलाः ॥ लोहं लिंगं तथा सम्यक्
पिशाचाः पूजयंति च ॥ शिवा देवी सदा पूजां नवनीतविनिर्मितैः ॥ दारुजातं च निरुतियोगी भस्म
मयं तथा ॥ छायापीष्टमयं चैव ब्रह्माणी रत्नसंभवं ॥ दधिस्वरूपं पक्षाश्च पूजयंति निरंतरं ॥ ए
वंविधानि लिंगानि दत्तानि विश्वकर्मणा ॥ पूजयंति च सर्वे वै देवा ऋषिगणास्तथा ॥ ब्रह्मा चैव तथा
विष्णुरन्ये देवाश्च सादरं ॥ पूजयंति सदा शर्वं नित्यं सिद्धिसमीहया ॥ तथा दत्वा च लिंगानि दे
वानां हितकाम्यया ॥ पूजाविधिं समाचक्षे ब्रह्मा वेदोक्तमार्गतः ॥ संसारं च तृणीकृत्य परं ध्यानप
रायणाः ॥ सुषुम्णावर्त्मना शक्तिराधानात् ब्रह्मरंध्रं वं । नीत्वा पापं परिज्वाल्य पुनस्तां कल्पव
र्ष्म च ॥ हृदये नाहते लिंगं स्थाप्य तत्र सुनिश्चिताः ॥ पूजयेयुः सदा देवाः नात्र कार्या विचारणा ॥
कर्मयज्ञरता ये च स्थूललिंगार्चने रताः ॥ असतां भावनार्थाय सूक्ष्मस्य गुणकल्पनं ॥ अध्यात्म

रूपं यल्लिंगं तेषां नैव स्फुटं भवेत् ॥ तदर्थं कल्पना स्थूलेनानागुणविभागतः ॥ ज्ञानिनां सूक्ष्ममसं
ज्ञानज्ञेयं परात्परं ॥ तदेव स्थूलसंधाय मृत्काष्ठादौ प्रकल्पितं ॥ तत्रैव पूजा कर्त्तव्या नात्र कार्या वि
चारणा ॥ अहो विचारतो नास्ति नित्ये तत्वार्थकल्पना ॥ निष्कलं सकलं चित्ते सर्वं शिवमयं जगत्
एवं ज्ञानविकल्पानां नास्ति दोषविकल्पना ॥ विधिश्चैव तथा नास्ति विहिता विहिते तथा ॥ यथा
जले च कमलं जलमध्ये विलीयते ॥ तथा ज्ञानिगृहे तिष्ठन् कर्मणा न सबध्यते ॥ इति ज्ञानं समु
त्पन्नं यावन्नैव नरस्य च ॥ तावच्च कर्मणा देवं शिवमाराधयेन्नरः ॥ प्रत्ययार्थं हि जगतामेक
स्थोपि दिवाकरः ॥ एकोपि बहुधा दृष्टे जलधारेषु सुव्रताः ॥ श्रूयते दृश्यते यद्यत्तत्तद्विद्धि शि
वात्मकं ॥ भेदो जनानि लोकेस्मिन् प्रतिव्यासो विचारतः ॥ एवमाहुस्तथा चान्ये सर्ववेदार्थतत्व
गाः ॥ हृदि संसारिणः साक्षात्सकलः परमेश्वरः ॥ सदा विज्ञानयुक्तस्य किं तस्य प्रतिमादिभिः ॥ इ
ति विज्ञानहीनस्य प्रतिमाकल्पना शुभा ॥ पदमुच्चैः समारोढुं पुंसोऽवलंबनं स्मृतं ॥ अवलंबन

विना तच्च पदमुच्चैः सुदुःकरं ॥ निर्गुणस्याप्तये नृणां प्रतिमालंबनं स्मृतं ॥ सगुणान्निर्गुण
प्राप्तिर्जायते नात्र संशयः ॥ एवं च सर्वदेवानां प्रतिमा प्रत्ययावहा ॥ देयश्चायं मदीयो वै तस्यार्थे
पूजनं त्विदं ॥ गंधचंदनपुष्पादि किमर्थं प्रतिमां विना ॥ तावच्च प्रतिमा पूज्या यावद्विज्ञानसंभवः
स्वयं त्यक्तं च यत्कर्म कर्त्तव्यं यत्प्रयत्नतः ॥ ज्ञानाभावे च पूज्येत तपनं तस्य निःफलं ॥ एतस्मात्का
रणाद्देवा श्रूयतां कथयामि वः ॥ यत्र यत्र यथा भक्तिः कर्त्तव्यं पूजनं तथा ॥ विना पूजनदानादि
पातकं न विदूरतः ॥ यावच्च पातकं देहे तावत्तृप्ता न देवताः ॥ शिवे च पूजिते देवे पूजिताः सर्व एव हि
तस्मात्पूजनमेवाशु कर्त्तव्यं शंकरस्य च ॥ सर्वकामफलव्याप्त्यै सर्वभूतहिते रतं ॥ ॥ इति शिवपु
राणे पूजाविधिब्रह्मवाक्यनामाध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि पूजा
विधिमनुत्तमं ॥ श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः सर्वे कथां पूजाफलप्रदां ॥ दुर्लभं जन्म संपाद्य चलं मत्वा स्थिरं
सुखं ॥ स्वप्नतुल्यं च यद्दृश्यं शिवमाराधयेन्नरः ॥ ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय नत्वा गुरुपदांबुजे ॥ उत्तिष्ठो

न्हिष्टदेवेशउन्हिष्टहृदयेशय उन्हिष्टकमलाकांतब्रह्मोउन्मंगलेकुरु इत्येवंवचनेचोक्तास्मृ
तौचशुक्रपाडकेदेवस्यदिनतःस्नात्वाप्रदाप्यचरणौमुदाकस्तौचविधिवत्स्नात्वादंतधावन
माचरेत अनुजतेदिकानाथेस्नात्वादंतधावनेमुखशोडशवारंतुप्रदाप्याजलिंत्रिस्तथा य
थावकांतीर्थादौस्नानात्स्नात्वोत्तरीतितः देशकालविधिंकृत्वास्नानंकुर्यन्नरेणच रविवारेतथा
श्राद्धेसंक्रांतौग्रहणेतथा मलदाहनेतथातीर्थेह्युपवासदिनेतथा अन्योवेष्यथवाप्राप्तेनस्ना
यादुष्णवारिणा तैल्याभ्यंगंतुकर्वीतवारनदृष्ट्वाकदाचनेतु रवौतांतंतथाकुर्यात्सोमेकांतिलनै
नरः सोमेमृदुलनेत्रेणबुधेलक्ष्मीतथैवच गुरुदरिद्रतांचैवशुक्रेवाप्यसुखंलभेत सुखंशा
निवारेवारेवादिफलमुत्तमं अशक्तौचतदाकार्यंश्रूयतांऋषिसत्तमाः अर्कंपुष्पंचनिक्षिप्य
गुरुदूर्वांतथैवच नूपुत्रेनूरजश्चैवशुक्रेचजलबिंदवः नित्यमभ्यंजनेदोषोवासितेननजायते
तेवासिनंचापिनस्पर्शंश्राद्धेचग्रहणेतथा उपवासेतथाप्राप्तेप्रतिपद्दिवसेतथा अथवा

राम
दू२

सार्षपंतैलंगृह्णेपिनदुष्यति देशकालौविचार्यैवंस्नानंकुर्याद्यथाविधि उत्तरानिमुख
श्चैवप्राङ्मुखोषथवापुनः उच्छिष्टेनैववस्त्रेणनस्नायान्मुनिसत्तमाः प्रदक्षार्यंतथोच्छिष्टं
नौविवृध्यंतुचयत येनस्नानेनकर्तव्यंतावत्सिद्धिर्नजायते गतेचपातकेनस्यसर्वंचसफ
लंनवेत यथामलिनेवस्त्रेरंगःस्फुरतिनहि तद्वेवनिर्मलेदेहेज्ञानरंगोथजायते स्नात्वा
नरंगोथलोकानांशुभोविज्ञानसंभवः विज्ञानस्यचयन्मूलंज्ञानस्यत्यागदारुणं ज्ञानस्यै
वचयन्मूलंनक्रियानिचारिणी नक्रियामूलचयकर्मदेवादिपूजनंस्मृतं तन्मूलेसद्गुरुः
प्रोक्तोतन्मूलेसंगतिःस्मृता संगन्मालनतेसाक्षाद्गुरुर्मंत्रार्थकाचकः पूजनाज्जायतेनक्रि
यंत्राज्ञानेप्रजायते विज्ञानेचयदालब्धेतदानेहोनिवर्तते अहंचायंपुत्रवयोमित्रःस्त्री
बुधोस्त्रियः नेदात्मानाविधंद्वंधदुःखंसंजायतेध्रुवं द्वंद्वदुःखविलीनस्तुशिवरूपोनवत्स
सौ शिवपूजाप्रभावेनसंसारेसारतांव्रजेत ईदृशोविरलोलोकेयस्माश्रमधरःपुमान्

यदिदृष्टेनवेदेवंगुणलक्षणसंयुतः दर्शनात्सापसंहर्त्रीजायतेचक्षणादिह सगछतिच
तीर्थंतत्स्थानंपुण्यफलप्रदं मनसूत्रकरंनुछंक्रमविष्टनस्मसंज्ञितं इदंशरीरंमलाचरांकरारा
धनंचरेत यस्याराधनतोजीवोब्रह्मत्वमुपगछति नह्यप्रयातितीर्थानिदेवतानिखिलामया॥
तेफलंपुरुकालेनविज्ञानात्स्थिरत्नावतः यावज्जीवप्रमेतिहेत्नावदाकारपूजनं शिवस्यलिंग
सपूजनेलिंगेसर्वंप्रतिष्ठितं विद्युत्शिवोगणेशोर्कोदुर्गाःपंचैवदेवताः आराध्यःसिद्धिकामेनत
त्तन्मंत्रविधानतः अथवाचशिवःपूज्योमूलमंत्रंविशिष्यते मूलेसिद्धेयथाराजास्तस्यामंत्रि
तिनीश्वराः राज्ञायोचैवतस्यायोमूलंतंनकाहित्तत्तस्मात्तंतःसमुद्धायमंत्रमूलंसमु
द्धरेत आद्यादिचसमुच्चार्यमूलोचसंदिपेन्मनं मस्तकेचस्वित्यस्मुखेछंदस्यादुनःहृद
येनशिवस्यस्मुखेदीक्षेत्यसेन्ततः पादयोर्मंत्रशक्तिंचषडंगविधिरीरितः पश्चाच्चेदाचमनं रास
कृत्वागंगादिसुस्मरेत्ततः धौतेवस्त्रेततोधार्यपुनराचमनंचरेत शुचौदेशेततोगत्वाशोभया ६३

युपवर्तिते आसनंचस्मृतंतत्रस्वनीयंद्विजोत्तमाः शुद्धकाष्टसमुत्पन्नमूर्णंतरित्तमेवच
चित्रासनंतथाकार्यंसर्वकर्मफलप्रदं यथायोग्यंपुनर्ग्राह्यंमृगचर्मादिकंचयत् तत्रोपवि
श्यवर्णोक्तंविधिसंपादयेन्नरः संपाद्योपस्करंसर्वंपुनराराधयेच्छिवं पुनराचमनंकृत्वात्रि
वारंमंत्रपूर्वकं आत्मतत्त्वंशिवंतत्त्वंविद्यातत्त्वंतथैवच चतुर्थंतुरयात्मानंआचामेद्विधिवन्न
रः अथोदकंतथात्मपूजार्थंचसमाचरेत अन्यद्वस्तुचयत्किंचिद्यथाशक्तिसमीपगं कृत्वास्वै
र्यंचतत्रैवपूजार्थंशंकरस्यच अर्घपात्रंतथैवैकंतुलगंधाक्षतैर्युतं दक्षिणांगेतथास्थाप्यमु
पचारकृत्यनायवै गुरोश्चस्मरणंकृत्वातस्मैनत्वाविशेषतः ध्यानपूजांतथाकृत्वातदनुज्ञाम
वाप्यच आद्यादिपुनरुच्चार्यकामानांचनियुज्यच पूजयेत्तत्रयानत्नाग्नियंसपरिवारकं मुद्रा
मेवंप्रदर्श्यैवपूजयेच्छंकरंशिवं सिंदूरैःकुसुमैर्दर्वासिद्धिप्रसन्नचित्तं ततस्तान्नयुतंतत्रपूज
यित्वानमेद्धरं द्वारपालंसमाहारितिहंतेचप्रपूजयेत् क्षमाप्यानंतरंदेवंसत्वायुक्तरंपरं पूज

येत्परया भक्त्या नमस्तुत्य ततः परं ॥ पूजयित्वा ततः पश्चात्पूजयेद्गिरिजां सतीं ॥ चंदनैः कुसुमैश्चैव
धूपैर्दीपैरनेकशः नैवेद्यैर्विविधैश्चैव पूजयित्वा ततः शिवं नमस्कृत्य पुनस्तत्र गच्छेद्वै शिवसंनिधौ
पूजां यदि गृहे देव पार्थिवीं परमाद्भुतां ॥ हैमं वा राजतीं वापि धातुजां पारतीं तथा ॥ तस्यां तु पूजिता
यां तु सर्वे स्युः पूजितास्तदा ॥ स्थापितं च तथा लिंगं रम्यं च विधिपूर्वकं ॥ कर्त्तव्यं सर्वथा तत्र गृहे यद्वि
धिवत्स्मृतं ॥ प्राणानां सुप्रतिष्ठां च भूतशुद्धिं विधाय च ॥ दिक्पालान्पूजयेत्तत्र स्थापिते च शिवाल
ये ॥ गृहे शिवः सदा पूज्यो मूलमंत्राभियोगतः ॥ तत्र तु द्वारपालानां नियमो नास्ति सर्वथा ॥ गृहे लिंगं च
यत्पूज्यं तस्मिन्सर्वं प्रतिष्ठितं ॥ पूजाकाले च सांगं वै परिवारसमन्वितं ॥ आवाह्य पूजयेद्देवं नि
यमो नैव विद्यते ॥ शिवस्य संनिधिं गत्वा ह्यासनं परिकल्पयेत् ॥ उदङ्मुखस्तथा स्थित्वा आचमनं
पुनरेव च ॥ प्रक्षाल्य हस्तौ पश्चाच्च प्राणायामं प्रकल्प्य च ॥ मूलमंत्रेण तत्रैव दशावर्त्तीकृतेन च ॥
पंच मुद्राः प्रकर्त्तव्याः सर्वकामफलप्रदा ॥ एताः मुद्राः प्रदर्श्यैव पूजाविधिं समाचरेत् ॥ दीपं कृ

त्वा तदा तत्र नमस्कारं तथाचरेत् ॥ बद्धापद्मासनं तत्र भद्रासनमथापि वा ॥ उत्तानासनकं कृ
त्वा पर्यंचकासनेथवा ॥ तथा सुखं तथा कृत्वा प्रयोगं पुनरेव च ॥ कृत्वा पूजां पुराजातां बटुकेनैव
तारयेत् ॥ यदि तामेव हि स्वर्गवासाश्च जायते ध्रुवं ॥ पश्चाच्चैवार्घपात्रेण क्षालयेल्लिंगमुत्तमं ॥
यथोक्तं रूपिणं देवं निर्गुणं गुणरूपिणं ॥ पंचवक्त्रं दशभुजं त्रिनेत्रं वृषभध्वजं ॥ कर्पूरगौरकं
दिव्यं चंद्रमौलिकपर्द्दिनं ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च गजचर्मांबरं शुभं ॥ वासुक्यादिपरीतांगं पिनाका
दिविभूषितं ॥ कपालडमरुं युक्तं कंठे करलशोभितं ॥ सिद्धयोष्टौ च यस्याग्रे नृत्यतीह निरंतरं ॥ ज
यजयेति शब्दैश्च सेवितं निजभक्तितः ॥ इति शिवपुराणे शिवपूजाविधौ नामाध्यायः ॥ २७ ॥ ते
जसा दुःसहेनैव सावधिं देवसेवितं ॥ शरण्यं सर्वसत्वानां प्रसन्नमुखपंकजं ॥ वेदशास्त्रैर्यथागी
तं शिवमावाहयाम्यहं ॥ अर्घपात्रजलेनैव सेवयेल्लिंगमुत्तमं ॥ आवाहनं संनिधानं संरोधन
मथापि च ॥ एवं ध्यानेप्यशक्तो हि सूक्ष्ममंत्रमुदीरयेत् ॥ यथोक्तरूपिणं शंभुं शिवमावाहयाम्यहं

पूर्वोक्तेनैव ध्यानेन चासनं परिकल्पयेत् ॥ चतुर्थ्यंतपदेनैव सर्वं कुर्याद्विधानतः ॥ यथोक्तरूपि
णे तस्मै आसनं कल्पयामि च ॥ अर्घपात्रजलेनैव संकल्पं कारयेत्ततः ॥ पश्चात्पाद्यं प्रदद्याद्वै शि
वाय परमात्मने ॥ ततश्चाचमनं दत्वा शंभवे गुणरूपिणे ॥ पश्चाच्च पंचभिर्द्रव्यैः स्नापयेच्छंक
रं मुदा ॥ वेदमंत्रैर्यथायोग्यं नामभिर्वा समंत्रकैः ॥ चतुर्थ्यंतपदेनैव द्रव्याण्येवार्पयेन्मुदा ॥ दुग्धं दधि त
था चान्यत् घृतं च मधुशर्करा ॥ तस्य तस्य मंत्रेण अर्पयेच्छंकराय वै ॥ यथाभिलाषं तद्द्रव्यमर्पये
च्छंकरोपरि ॥ अथवा मंत्रमुच्चार्य देयं च जलमुत्तमं ॥ पश्चाच्च वारुणं स्नानं कारणीयं शिवाय वै ॥ प
श्चाच्च चंदनं दत्वा स्वहस्तेनाविदूरतः ॥ शुभेनैव जलेनैव जलधारां प्रकल्पयेत् ॥ इदं मंत्रैः षडंगैर्वा
नामभिरुद्रसंख्यया ॥ यथावकाशं तत्कृत्वा वस्त्रेण मार्जयेत्ततः ॥ तस्मै च मार्जनं दत्वा शिवाय पर
मात्मने ॥ पश्चाद्वै चंदनं देयं सुंदरं सुभगाय वै ॥ पश्चाच्च तंडुलान् श्वेतान् अर्पयेत्परमात्मने ॥ अ
थवा कामनारूपं योग्यं धान्यं समर्पयेत् ॥ तिलाश्चैव यवाश्चैव गोधूमा माषकास्तथा ॥ अर्पणीया

राम
६५

शिवायैव मंत्रैर्नानाविधैरपि ॥ ततः पुष्पाणि देयानि पंचवक्त्राय वेधसे ॥ प्रतिवक्त्रं यथाध्यानं
कृत्वा पुष्पं समर्पयेत् ॥ पश्चान्मंत्रैरनेकैश्च पुष्पाणि विविधानि च ॥ देयानि शंभवे तत्र यथायोग्या
भिलाषतः ॥ कमलैः शतपत्रैश्च शंखिपुष्पैस्तथैव च ॥ कणवीरभवैश्चैव बिल्वदलपुरःसरैः ॥
कुशदूर्वादलैश्चैव धंतुरकुसुमैस्तथा ॥ तुलसीदलैस्तथा देवं पूजयेत्सरयामुदा ॥ गृहे वा स्थापिते लिं
गे पूजां च पार्थिवे शिवे ॥ चूर्णं नानाविधं तत्र वासितं तैलमुत्तमं ॥ पश्चाद्धूपप्रकर्तव्यो गुग्गुलस्य
महात्मनः ॥ ततः दीपः प्रदेयश्च तदा तस्मै शिवाय च ॥ अर्घं दद्यात्पुनस्तस्मै नैवेद्यं विविधं तथा ॥ त
तश्चारात्रिकं कुर्यान्मंत्रेण परमात्मने ॥ पंचारात्रिकमंत्रस्य कृत्वा निराजनाविधिं ॥ कुर्वीत मतिमां
स्तत्र संकल्प्य पुनरेव च ॥ कर्तव्यश्च विधिस्तत्र निराजनविधानतः ॥ तांबूलं च ततो दद्यात्तस्मै
च परमात्मने ॥ पुनः प्रदक्षिणां तत्र शिवाय शिवरूपिणे ॥ नमस्कारं ततः कुर्याच्छंभवे शंकराय च
ततो ध्यायेद्यथोक्तं वै कृत्वा मंत्रमुदीरयेत् ॥ यथामंत्रं यथाज्ञानं कुर्यान्मंत्रविधिं नरः ॥ गुरूपदिष्ट

मार्गेण कृत्वा जपमनुत्तमं स्तोत्रैर्नानाविधैस्तत्र स्तुवीत वृषभध्वजं ॥ ततश्चैव तु यत्कार्यं श्रूयतां ऋ
षिसत्तमाः ॥ पुष्पांजलिं प्रदातव्या मंत्रेणानेन वै तदा ॥ अज्ञानादथवा ज्ञानाद्यद्यत्पूजादिकं कृतं त
दस्तु सफलं सर्वं कृपया तव शंकर ॥ तद्वचस्त्वद्गतप्राणस्त्वच्चित्तोहं सदा मृड ॥ कृपानिधे इति स्तुत्वा
भूतनाथ प्रसीद मे पुष्पांजलिं समर्प्यैवं क्षमाप्य विधिपूर्वकं पूजाकाले पुनर्देव त्वया गंतव्यमेव हि ॥
विसर्जयेत्ततस्तं वै यथोक्तं रूपिणं शिवं ॥ ॥ इति शिवपुराणे पूजाविधिनिरूपणो नामाध्यायः
२८ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ व्यासशिष्य महाभाग कथयत्वं प्रमाणतः ॥ किं पुष्पैः पूजितं शंभुं किं किं यच्छ
ति वै फलं ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ सर्वं वै कथयाम्यद्य श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ॥ कमलैर्बिल्वपत्रैश्च शतप
त्रैस्तथा पुनः ॥ शंखीपुष्पैस्तथा देवं लक्ष्मीकामो भवेद्यतः ॥ एतैश्च लक्षसंख्यातैर्लक्ष्मीस्यान्नात्र सं
शयः ॥ विंशत्या कमलानां च प्रस्तमेकमुदाहृतं ॥ बिल्वदलसहस्रेण प्रस्तमेकं पुरातनैः ॥ शतप
त्रसहस्रेण प्रस्तार्द्धं परिकल्पयेत् ॥ पलैः षोडशभिः प्रस्थं पलं टंकदशस्मृतं ॥ अनेनैव तु मानेन

तुलामारोपयेत्पुमान् ॥ राज्यस्य कामुको यो वै पार्थिवानां च पूजया ॥ तोषयेच्छंकरं देवं दशको
ट्या मुनीश्वराः ॥ प्रतिपुष्पं तथा मंत्रं पठन् बिल्वदलं क्षिपेत् ॥ अथवा शतपत्रं च कमलं वा तथा पु
नः ॥ शंखीपुष्पं तथा प्रोक्तं विशेषेण पुरातनैः ॥ दीपं धूपं च नैवेद्यं नीराजनमतः परं ॥ प्रक्रमं च न
मस्कारं क्षमापनविसर्जनं ॥ कृत्वा सांगं तथा भोग्यं कृतं येन भवेदिह ॥ तस्य वै सर्वथा राज्यं ददा
त्येवात्र शंकरः ॥ रोगग्रस्तो यथा स्याद्वै तदर्द्धेनार्चयेच्छिवं ॥ प्राधान्यकामुको यो वै तदर्द्धेना
र्चयेत्तदा ॥ कारागारं गतो यो वै लक्षमेकं तु कारयेत् ॥ विद्याकाम[illegible]श्च यस्याद्वै तदर्द्धेन शिवं
यजेत् ॥ रात्रोर्वशकृतौ सम्यक् अयुतेन शिवं तदा ॥ उच्चाटनार्थं शत्रूणां तथैव पूजनं चरेत् ॥
मारणे लक्षकेनैव मोहेन तु तदर्द्धकं ॥ सीमंतानां जये चैव तथा पूजा प्रशस्यते ॥ वशीकरणरा
ज्ञां च अयुतं कथितं बुधैः ॥ यशसे च तथा तत्र पूजयेच्छंकरं मुदा ॥ वाहनाप्त्यै तथा पूज्यः सहस्रे
ण सदाशिवः ॥ मुक्तिकामो भवेद्यो वै पंचकोट्या शिवं पुनः ॥ ज्ञानार्थं चैव कोट्या च पूजयेत्स

रमंदरं शिवदर्शनकामो वैनतदेन नपूजयेत तथा मृत्युंजयो जापकामनाफलरूपतः॥
पंचजन्यस्यो जन्नाम्न स्तस्य रूपं करः जत्तेएजपते कश्चिद्वेयेनजातिसेनवः त्रयेणक
मनातानेचतुर्थेनत्रयागमः पंचमेनचजन्देन फलंयछत्सस्यायः अनेनचात्रमंत्रेणदश
जन्दफलंजनेत मुक्तिकामोनवेद्योवैदनैश्चपूजनेचरेत पुत्रकामोनवेद्यो वैधंतुरकुसुमै
र्नरः रक्तदंडश्चधंतुरंपूजनेसुखदोनृणां जन्दसंख्यातु सर्वत्रतातथाऋषिसत्तमः अगस्त्य
कुसुमैर्यस्तुतस्यवैविपुलंयशः मुक्तिमुक्तिफलंयछत्तुलसीपूजनेचरेत अर्कपुष्पैःप्रतापश्च
कुब्जकस्यारकैरेवंस्तथा जपाकुसुमपूजाचशत्रूणांमृत्युदास्मृता रोगेश्वाटनकामार्तिकृ
ष्णादिकैश्चरेत बंधूकैर्दूषणंव्याधिजात्यावादनसंनवः अतसीकुसुमैर्देवोविष्णुवस्त्रन
र्तियात शांतिश्चत्रैस्तथामुक्तिःप्राप्यतेपुरुषेणच मल्लिकाकुसुमैर्दिव्यांस्त्रियंसुनतरांलभेत
यूथिकाःकुसुमैःस्यंगरूपत्रैवविंदुचति कार्त्तिकारैस्तथावस्त्रसंपत्तिर्जायते नृणां निर्गुंडीकु

सुमैर्देवोलोकेमनोनिर्मलतांलभेत कुसुंभतन्नजयेतयत्रैवमुक्तिवस्त्रने चंपकंकेतकंहित्वा
अन्यत्सर्वंनिवेद्यंयेत एतत्तेकथयिष्यामिकारणं इःकरंनृणां यदित्तदोनिवेदयात्कदाचिदि
पुत्रंकलं पुष्पाणिचविचित्राणिमुक्तिदानिनसंशयः राजिकाकुसुमानीत्यान्नूणांमृत्युदानिच॥
अतःपरंचधान्यानांफलंशृणुतसत्तमाः तेइज्यारोपणेनृणांलक्ष्मीर्वृद्धिप्रजायते प्रस्थानोप्यहो
तेनैवतद्देनतथापुनः फलंदद्यतथाचात्रजन्दमानमुदाहृतं पूजाहृद्विधानेनकृत्वावस्त्रै
रणोधनं शिवोपरिन्यसेत्तच्चतेइज्यानविशादानमुरुत्न उपरिश्रीफलंत्वेकंगंधपुष्पादिभू
तं आरोपयित्वाधूपादिकृत्वापूजांफलंलभेत प्राजापत्यद्वयेतत्रब्राह्मणान्भोजयेत्ततः जन्दे
पूजातदाज्ञातासांगाचमंत्रपूर्वकं शतमष्टोत्तरंमंत्रोमंत्रोज्ञात्वाविशेषतः तिलानांचतथाजन्दे
महापातकनाशनं एकादशपलैरेवजन्दमानमुदाहृतं पूर्ववत्पूजनंतत्रकर्त्तव्यंहितकाम्य
या ब्राह्मणान्भोजयेत्तावत्प्राजापत्यद्वयेनच महापातकजंदुःखंतत्क्षणंदेवलीयते यवपू

जातथाप्रोक्तलक्षेणपरमाशिवे ॥ प्रस्थानामष्टकंचैवप्रस्थार्द्धेनचसंयुते ॥ पुनःपलद्वयंचैव
यवमानमुदीरितं ॥ यवपूजातथाप्रोक्तास्वर्गसौख्यविवर्द्धना ॥ आजापत्यब्राह्मणानांकर्त्तव्यं
चक्रमीश्रुना ॥ गोधूमानांतथापूजासकलार्थप्रदासता ॥ आराध्यशंकरंदेवंसर्वसाधनकारिणी
एतत्तेकथितंसर्वंयत्त्वयोक्तंमुनीश्वराः ॥ इतिशिवपुराणेपूजासाधनपुष्पादिनिरूपणो
नामाध्यायः ९९ ॥ सूतउवाच ॥ संततिंवर्द्धयेत्सोपियदिलक्षंतुवार्चयेत् ॥ तण्डु
लैर्नवभेस्त्रैर्विधानेविधिपूर्वकं ॥ तत्रापिब्राह्मणान्हित्वाजापत्यस्तैर्बुधैः ॥ पूजा
पूजनादेवशिवोयच्छतिवैसुखं ॥ प्रस्थानांसप्तकेनैवप्रस्थार्द्धेनाथवापुनः ॥ पलद्वयमुनैवोक्त
दानेकंविद्धुधाः ॥ माषाणांचतथापूजारोगनाशकरीमता ॥ प्रस्थानामष्टकेनैवोक्तदानेकंपुरात
नैः ॥ रात्रिकापूजनंतस्यरात्रौनृत्तंकरस्मृतं ॥ प्रस्थेनपलयुक्तेनलक्षदानेकंतथास्मृतं ॥ सर्षपाणांतथा
लक्षंपलैर्विंशतिसंख्यया ॥ तासांचपूजनादेवशत्रुमित्रत्वमाप्नुयात् ॥ विप्राणांभोजनंतत्रशत

मेकोनरंस्मृतं ॥ एकागौश्चप्रदातव्याबलिवर्द्धस्तथैवच ॥ मरीचिनांपूजनाचैवमहिमाव
र्द्धतेनृणां ॥ मरीचिपूजनाच्चैवप्रजावृद्धिनवेत्ततः ॥ अतोवैविविधैर्धान्यैःपूजनंशंकरस्यच
॥ आढकोनादलैश्चैवमहिमावर्द्धतेनृणां ॥ केसरैरंजितंधान्यंविविधंवार्पयेच्छिवं ॥ रंजैर्नानावि
धैश्चैवरंजयित्वार्पयेच्छिवं ॥ नानासुखकरीपूजाशिवस्यऋषिसत्तमाः ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वा
पुनरूचुर्मुनीश्वराः ॥ लक्षमानंचपुण्यानांवदत्वंचदितावरं ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांपुनर्वच
नमाददे ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतुऋषयःश्रेष्ठाःकथयामियथामतिः ॥ प्रस्थानांदशभि
र्मानैरेकीपुष्पसमुद्भवं ॥ तत्तोनंतुव्यासेनसूक्ष्ममानादिकंतथा ॥ एकाद्यैर्निष्पतथा
जातिमानमुदाहृतं ॥ यूथिकाश्चतथामानंराजिकायातदर्द्धकं ॥ प्रस्थैर्विंशतिभिश्चैवमल्लि
कामानमुत्तमं ॥ तित्रपुष्पेतथामानंप्रस्थाभ्यांतथैवच ॥ तत्तश्चद्विगुणंमानंकर्णवीरस्यवै
स्मृतं ॥ निर्गुंडीकुसुमैर्मानंतथैवकथितंबुधैः ॥ कर्णिकारेतथामानंशिरीषकुसुमेतथा वं

धुनीवेतथामानेप्रस्थानोदशकेनच ऽत्वाद्यैर्विविधैर्मानैर्दृष्ट्वाचप्रजनंचरेत् सर्वकामसमृ
द्ध्यर्थंपूजनेशस्यशिवस्य अतःपरंप्रवक्ष्यामिधारापूजाफलंत्वहं यस्यश्रवणमात्रेणकल्मषा
णांक्षयतेध्रुवं विधानंपूर्वकंपूजांकृत्वाचैवशिवस्यपश्चाद्वैजलधाराचकर्तव्या रुद्रसूक्त
मंत्रैः ऽथवापुरुषसूक्तेनवापुनः षडंगेनाथवातत्रसद्रत्नमंत्रेणचाणायत्र्यावाथवाविप्रा ना
मनिर्वाविशेषतः ऽथवाप्रणवेनैवाजलधारांसमाचरेत् सुखसंतानवृद्ध्यर्थंधारापूजन
माचरेत् घृतधारांशिवेकार्यायावन्मंत्रसहस्रकं तदावंशस्यविस्तारोजायतेनात्रसंशयः॥
एवंचायुतमंत्रेणकार्यंवैशिवपूजनं अनेरोगंशत्यर्थंघृतधारांविधीयते षडक्षरेणमंत्रमा
यातिघृतधारांविशांगतः ब्रह्महत्यांतदाप्नोतिप्राजापत्यंपुनाप्यसौ केवलेक्षुधाराचकर्त
व्याविविधेरत्या शर्करामिश्रितक्षुधारोगस्यसुखदायिनी कर्मणांनक्षयंतेचैवबुद्धिजाड्यं

वनस्पतिर्यावन्मंत्रायुतंस्याद्दैतावत्रपूजनं यदाचोच्चाटनंदेहेजायतेकारणंविना॥
यत्रकुत्रापिवाप्रेमदुःखंचपरिवर्द्धते स्थाप्यंकलशेनित्यंयदाचैवप्रजायते तस्योक्तायो
पूजायांसर्वमेववितीयते शत्रूणांतापनार्थंचतैलधारांशिवायच वासितेनैवतैलेननोग
वृद्धिप्रजायते सार्षपेनचतैलेनशत्रुनाशोनचेद्भवेत् मधुनाज्यस्यराजोवैगंधत्रांशंप्रतो ना
दत्वेक्षुरसस्यवैधारासर्वसौभाग्यकारिणी गंगाजलसमुद्भूताधारामोक्षफलप्रदा ए
ताःसर्वाश्चयाःप्रोक्ताःसमुद्रजयपूजावरः ऽयुतेनसकलान्कामान्तुविधिश्चैवविधानकं कर्तव्यं
ब्राह्मणानांतुभोज्यंरुद्रानिसंख्यया तदावैसकलंजन्मनवेदेवनसंशयः एतत्तेसर्वमाख्यात
समासेनमुनीश्वरः एवंपूजाविधौज्ञातेसर्वपापैःप्रमुच्यते स्वर्गलोकसहितेलोकेसपूज्यवि
धिनासकृत पक्षकेनजनेनमुक्तस्तस्मंवोवदाम्यहं अत्रयोगरतिर्नुकापुत्रादिकंसुखं
नंऽन्यस्यचजायतेयच्चतत्कातंनुविचक्षणः स्वर्गकोटिप्रतीकाशैर्विमानैःसार्वकामिकैः रु

इकन्यासप्रकीर्तनवायसमन्वितैः ॥ शिववरजनैर्योगीयावदाकल्पसंज्ञवं ॥ ॥ इतिशिव
पुराणेषुव्यासाध्यायः ॥ २१ ॥ ऋषयऊचुः ॥ धन्योसिकृतकृत्योसिनरूपुराणेसिसुव्रत
तत्त्वयाचकथितंसर्वंनारदस्यांकरस्यच तत्रैवकथितंयच्चपैचैकंकेनकेतथा नयोग्यंच
शिवस्यैवकिंतत्रकारणंवद ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतोरुषयःश्रेष्ठाःकारणंकथयामिवः
एकदारघवोयातःफल्गुतीरेसदक्षिणे सीतयासहितस्तत्रपित्राज्ञापरिपालकः श्राद्धक
र्तास्वदिवसंप्राप्तोरघवस्तदा श्राद्धेचप्रेषयामासलक्ष्मणंरसकाम्यया किंचिदसादिक
गृह्यसत्वरितोयोगंवांस्तदा जनकेयाप्तविप्रेपिंडंकर्तवांस्तदा अतिकालेतदाज्ञात्वारा
मोपितरंप्रतिगवेदानायसौदर्शनसमन्वितः जानकीकाकिनीतत्रदिवारूढः
कथंचनाविचारंतंरघ्वासीतनायातिदेवरः कथं प्राणनाथोपितरंवेगतोनायातिवैकथं ॥ रात्र ७०
श्राद्धकालोगतोश्वात्रश्वासुरःसंनविष्यति इतिविचार्यसातत्रस्नानंकृत्वाविधानतः ॥ इ

गुदादीपनंकृत्वापुत्रिनेसास्थितासदा नायातिलक्ष्मणस्तत्रराघवश्चतथैवच पितरं
पिंडानदत्वास्वेच्छाचारमकरोत्तदा किंचिदस्तुगृहीत्वाउफल्गुमध्येपतिव्रता पिंडान्कृत्वा
ददौतत्रसीतावज्ञातंचचित्रकं दत्वायदातदापिंडान्हस्ताभ्यांनिसृतास्त्रियः वदंतस्तर्हितास्मो
घधन्यात्वंजनकात्मजे तावद्दृष्ट्वासुंदरान्हस्तान्नानालंकारभूषितान् उवाचजानकीतत्रके
यूयंसंभूषिताः श्रुत्वातुवचनंतस्याःश्वसुरस्तामुवाचह अहंदशरथोनाम्नाश्वसुरस्तेसुवि
स्मिते तन्नास्तोतवपिंडेनगृह्णीध्वंतेसफल्गुते इत्युक्तासातदातत्रजानकीवाक्यमब्रवीत्
घवोनैवमत्रेतत्तस्यसंदर्शनादिकं इत्युक्तेचतयातत्रऊचुस्तेजनकात्मजे फल्गुनदीतटगो
चह्यपिचकेतकीतथा उवाचयूयंमेसर्वेकर्मणःसाक्षतागताः एवंसंतिगतास्तेचतावद्रामः
समागतः गृह्णीध्वंगृह्णीध्वंत्वयासीतेनवितथंवरसंप्रति श्राद्धकालोगतश्चाद्यचासुरस्यसमागता
इत्युक्तेचतदातेनजानकीविस्मिताससी नोवाचवचनंकिंचिद्दत्तानाइवसंस्थिता विलंबंकि

यमाणं तदुवाचराघवस्तदा वैदेहीविस्मितालेचदृष्ट्वासेकथमीदृशी इतिएतराघवेण
सर्वंचकथितंतयातच्छ्रुत्वाराघवस्तत्रत्रातरंवाक्यमब्रवीत् श्रुतस्त्वयाऽतंसम्यक्ज्ञान
वाकथितंचयत् अस्मात्तिर्यग्विनानैवदृष्टाहस्ताश्चपौर्वजाः कार्यार्थंवाकुलत्वात्तिलु
प्तंतेसीतयात्विदंएवमुक्तेराघवेणव्रीडितासाब्रवीदिदं मयाचस्मापितंएतेसात्वेतरघु
नंदन एवमस्तितिसत्यंवैयद्येतेवचनेमम कथयिष्यंतिचेमुनुमन्येसत्यंवचस्तवरघु
नंदनेत्यवाप्लाघ्यत्वाराघसात्विएस्तथा तेसर्वेमोहमापन्नाज्ञानंमोक्षयंत्विदं इतिश्रुत्वा
वचस्तेषांराघवश्चनरएस्तदा ऊचुस्तांतरोतत्रस्थेरुत्वापरस्परं कार्यंचकरणीयं
तेदिवारूढंबुद्धिताः जानकीदुःखमापन्नाविज्ञानेकिंतुतेत्विदं पाकेकृतवतीतत्रराम
आहेतदाकरोत्रआवाहनेकृतेतेनवाणीसूर्यसमापतः किमर्थंक्रियतेपुत्रह्यनयातर्वि राम
तावयं तत्रस्थंवचनेश्रुत्वानमन्येराघवोब्रवीत् कृतेश्राद्धंपुनर्नैवकर्तव्यंत्वियानघ ७१

यापिराघवस्तत्रनमनेपरमंवरः सूर्यस्यसाक्षतोयातः किमर्थंक्रियतेत्वया नयेतिच
तदातोचराघवश्चस्मणस्तथा धर्मावयंततोस्माकंसाधीकुलवधूरियं पाकंकृत्वातदा
मुन्त्राराधोलक्ष्मणमब्रवीत् एतेनुसादितोप्राप्तः किंकृतंइत्वनया एतस्मिन्नंतरेदेवीरा
घोनेभ्योदद्यौतरां यद्दृष्टंतत्वयाकर्मौसंदृतंननिवेदितं तेनपापेनपापात्मेवरतेदर्शनं
नहि केतकीत्वंशिवस्यात्रमायोग्यानवसर्वदा नतथ्यंकथितंवाक्यंतस्यात्रफलमावह
संनिदृष्टेतथागोतुउवाचजनकात्मजा यदिसत्यंत्वयानोक्तंदृष्टौत्वंचवाधुना पुष्पेयो
ग्यानवत्वंसर्वथानघे वक्त्रेत्वंनवसर्वज्ञेपरंत्रजीकलापणात इतिशापंप्रतिगृ
ह्यथोपोग्यंचतेस्थिताः तद्दिनेचसमारभ्यफल्गुस्त्वंतरवाहिनी अग्निश्चसर्वभुक्तत्रकेत
कीशिवइर्लजा गौमुद्रापुष्पदेशेचयऊर्ध्वंस्थितयातथा एतन्नैसर्वमाख्यातंकेतकीशापका
रणं अतःपरंप्रवक्ष्यामिचंपकस्यनिषेधतः ॥ इतिशिवपुराणेकेतकीशापकारणना

ध्यायः ॥ ३१ ॥ सूतउवाच ॥ गोकर्णेश्वरइतिख्यातोरुद्रोलोकसुखावहः ॥ दक्षिणस्यांदि
शिचसर्वपापहरोमतः ॥ तस्यदर्शनमात्रेणपातकंनश्यतेक्षणात् ॥ एकदानारदोदेवोदर्श
नार्थंयद्यौपुरा ॥ आजेवासमासीनंनारदेनमहर्षिणा ॥ पुष्पितःसुरभिस्तत्रपाद्मिदृष्ट्वाचंपकैः
तत्रजातपदःकश्चित्पुष्पार्थंचसमागतः ॥ दृष्ट्वानारदतत्रवीणस्थोमहतीतथा ॥ नादयंतंसमा
लोक्यदृष्ट्वामात्रेतथास्थितः ॥ पुष्पार्थमागतःपूर्वंदृष्ट्वाचनारदंततः ॥ व्याजेनकेनविप्रश्चदृष्ट
पार्श्वेस्थितःस्वयं ॥ अंतर्विचारयामासयदायंचगमिष्यति ॥ तदापुष्पाणिगृह्यात्मिपत्रेचेदाचरेत्व
था ॥ रुद्रस्यवरपत्रोनोतोमयापुष्पत्रयावतः ॥ इतिज्ञात्वातदातेननरुतेकार्यंसुतमे ॥ वृक्षपात्रंचते
दृष्ट्वानारदोवाक्यमब्रवीत् ॥ नारदोवाच ॥ किमर्थमागतोसित्वंकिंपात्रंचकरेतव ॥ तस्यत
द्वचनंश्रुत्वाद्विजोवाक्यमथाददे ॥ निर्द्वंद्वार्थंचगमिष्यामितेनपात्रेधृतेकरे ॥ तच्छ्रुत्वानारदस्त्व
त्रजगामशिवमंदिरं ॥ गत्वाशिवंचसंस्पृश्यपरिवर्त्यतवांस्तदा ॥ सद्विजापितदाकार्यंकृत्वाछा

द्यापात्रंकरेनिक्षिप्यतदामार्गेपुनःपृष्टः कुतोगतं ॥ मित्रत्वापुत्तेनत्यक्तंकपरिज्ञाति
तं नत्यक्तंचमयानिद्रागमिष्यामियथागतं ॥ श्रुत्वानारदस्तस्यरहस्यंविजगामह ॥ चंपकस्य
समीपेचआगतोनारदःस्वयं ॥ आगतंचंपकःदृष्ट्वाब्राह्मणंचकुतोगतः ॥ गृहीतानिचपुष्पाणि
कियंतिकथयस्वमे ॥ तमुवाचतोद्दृष्टोनिषिद्धश्चद्विजन्मना ॥ कोवादिश्चकिंपुष्पंकरेत्वंमंपरिए
छसि ॥ तच्छ्रुत्वानारदोज्ञात्वापरावृत्यशिवंगतः ॥ सर्वाण्यपिचपुष्पाणिनूतनेकोत्तराणिच ग
तिंतानितदातेननारदेनमहात्मना ॥ अन्यत्किंचिद्दर्शयनारदंविप्रपुंगवं ॥ तमुवाचमहाते
जाःकेनपूजाकृताद्यं ॥ ब्राह्मणोवाच ॥ ब्राह्मणोरुद्विजश्रेष्ठमुक्तिकामोस्मिशंकरात् ए
तानिखलुपुष्पाणिमदर्थेनद्विजन्मना ॥ प्रत्यहंनीयतेचात्रवर्षाकर्तुंमहेश्वरं ॥ वृक्षीकृत्यशिरोमू
लंरुद्रोमेददातयसौ ॥ ततोधनंचकृत्वाचवृत्तीरुद्यतेद्विजान् ॥ इतोधिश्रवणंगत्वापूजा
विधिवदेनच ॥ अधोभूत्वाद्विजश्रेष्ठंगणायेत्यवनित्यशः ॥ पुष्पाण्युत्तारितानीरुपूजार्थंच

मयाप्रभो इतिश्रुत्वा वचस्तस्यास्तदेववचनंजगौ मुक्तिस्तेनिकटेवा इतिसत्यंवचोमम चंपकैस्तोषितःशंभुस्तस्यारोववृतेनयेत यौराज्ञानंचवणेनीत्वाद्विजानयोश्चपीडयेत दानाध्यक्षस्तथाभूत्वाब्राह्मणाच्छ्रयसौ एतस्मैचंपकैस्तोषितः शंभुर्वरत्वंचप्रयच्छति इतिसंश्रायमनसिजगामनिजवसंनिधौ शिवायकथयामासनारदःप रमात्मने ईदृशंचंपकंवृक्षंस्वामीन्किंशिवायप्रयच्छसि तमुवाचततोदेवःकिंकरोमीत्यमद ईदृशंचंपकंवृक्षंपत्रैश्चैवद्विजन्मना चंपकैःपूजितश्चाहंवरंदास्यामिकुत्रचित् एतस्मिन् समयेकाचिद्ब्राह्मणीदुःखितातिवैहारुतास्मिमरणंराजवार्यतोऽहंकरुणया मज्जरत्संधने सर्वरत्नैश्चैवद्विजन्मना नारदेनतदाएषाब्राह्मणीपुत्रचेतसा किंदुःखेतेसमुत्पन्नेकुतस्त्वं चविलिप्यसे तदायेचवचःश्रुत्वाब्राह्मणीवाक्यमब्रवीत श्रूयतांतद्विजःश्रेष्ठयन्मेदुःखमुपस्थितं यस्मात्दैवयोगाच्चचंपकंवर्त्ततेधुना कन्याचैकादशयोग्यावर्त्ततेमेगृहेद्विजा प्रति

राम
७३

ग्रस्तदर्थेवैकृतोनत्रैमनाधुना तदर्द्दचद्विजश्चायंगृह्णातिकिंत्वासुनः राजाचांधीकृ तस्तेनतेब्रवीतिनकिंचन किंकरोमिक्वगच्छामित्वातांकोपिनविद्यते नित्यमत्रसमायातिशि वस्यपूजनायवै नारदोवाच किंदुःखंतवनत्रैचराज्ञादानंश्रुतानने इतिपृष्टापुनस्तं द्विजपत्नीवचोब्रवीत प्रसूयमानागौर्दत्तारा ज्ञाबद्धधनान्विता तेनैवदापितानोचेत्तेनैवक थंतेबहु तदर्द्दगृह्यतेतेनकिंकरोमित्रजेकुतः तस्मैनानगृहीतंवैदृष्टंदानंकदाचन बला द्गृहीतमस्माभिःकथंकालगतोनयात धनमद्यगृहीतेचकृत्वाकर्षादिकाविधिं त्र्यस्माभिरु च्यतेसर्वधनंनागृह्यतेनच तेनोच्यतेधनंचैवगौश्चापिप्रविनश्यतां गोविनाशेचयस्मात्पंचत त्तः दोनधामहे तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वानारदोवाक्यमब्रवीत शंकरंतुतमस्तुत्यश्रूयतांचत्वया प्रभोः ईदृशोयोनवेद्विप्रोकथंतत्पूजनंत्वया गृह्यतेदेवदेवस्यगोविनाशादतस्यच गृहेप्र तिग्रहश्चैवदुःकरः प्रथमंनवेत ततश्चैवविनाशश्चकिंपुनर्गोविनाशनु कृएतस्मादपरेड

ष्टकुक्षौनवितुमर्हति यस्याश्चदक्षिणेशृंगेगंगाचपरितिष्ठति वामेचयमुनादेवीजालमध्येस
रस्वती स्कंधेब्रह्मातथामध्येरुद्रःसपरिवारकः कक्षयोर्विष्णुसदातिष्ठेत्सार्धंतीर्थान्यनेकशः॥
मुखयोर्दक्षिणकुक्षौवानेसर्वाश्चदेवताः नद्यःसर्वाह्यधोभागेवेदाश्चुरनिवासिनः उपरिस्थ
मुखश्चैवजगत्स्रष्टातिष्ठितं ईदृशींचैवगांयोवैपूजयित्वाप्रयत्नतः पृथिवीक्रमणंकृत्वं
फलंतस्यसुनिश्चितं आसमुद्रांधरांचैवसुवर्णैःपरिपूरितां ददद्दानंपुरुषोयश्चगोदानसमतां
प्राप्नुयात् तयोःसमफलंप्रोक्तंनात्रकार्याविचारणा तस्माद्धेनुःपीत्वागोदकफलंजनेत्
सकृन्मूत्रेतुयस्यास्तुपीतेरक्तिपातकात् किंपुनस्तेनवत्तेस्यादर्शनात्पापहारका पृथिव्यां
त्रीणिदानानिगावःपृथ्वीसरस्वती नरकाश्चरसेनाजपवापतदोहनात् यस्यपापस्यप्रायश्चि
त्तंतेनदत्तोनयत्नतस्यपापस्यशुद्धिःस्याद्दानादास्यःसुरेश्वरः किंपुनर्वर्णयेत्तस्याः
दानेस्वर्गस्यदर्शने सुवर्णशृंगयोयस्याःखुरेषुरूप्यमेवच दृष्टान्नमयंकृत्वाप्रयत्नेनतु

योक्तयाकांस्यदोहनपात्रेचसुशीलांवत्सयु
क्तांनरूपीरूपसंपन्नांवस्त्रकुंडलधारिणीं तदा अर्पयेद्योविधानेनकिंतस्यस्वर्गनेनवेत् ए
तादृशीचगांदद्यान्नस्यचाशुभंफलं मातृविक्रयणेपापंकन्याविक्रयणेनया विक्रयेचैवगोविक्रयणेतथा प्रायश्चित्तंनवत्तोक्तंकिंपुनर्वर्णयेतमया अथचब्राह्मणो
दुष्टःकथंगांविक्रिणीयात्किंचुच्यतेमयादेवतवनक्तोसिसांप्रतं इत्येवंवचनंश्रुत्वाऋषिरो
वाचतमथाब्रवीत् तत्रचेत्तस्ययास्यादेतथाकरुणियोसिने तुक्तापापंपुनश्चैवसंक्षिप्रा
प्यतेयथा तथात्वयाचकर्तव्यमस्माकंब्रूहिमुनेः इतुक्तोनारदस्तत्रनिहतिंचंपकःपुनःए
वंतदातस्मैनिलंपुष्पाएतेकथाः नीयतेनरदेशसंवदमानयतः एवमुक्तस्तदातस्मै
मृगपक्षिवाक्षयादधौ शृणुचंपकवक्ष्यामिसावधानमनुत्तमं ईदृशोगुणवान्लोकेयदिसत्य
मनाधृतं अथमनतिलोकेस्मिन्निवसामश्चमानव तवपुष्पनिवासेवमायोगंनवदुके

चित एतस्मिन्समयेविप्रः समागच्छत्तदैतदा तंदृष्ट्वानारदोवाक्यमब्रवीच्चपुनीश्वरः रा।
नः प्रतियत्नान्नेविज्ञातोगृहीतस्त्रिया चंपकुसुमंतत्रैववर्त्तीकृत्यमेरुंगिरिंविप्रान्प्रपीड़िता
तेघरात्तमतंनवापुनाविशेषोनामतस्यचनूत्रिकोनविष्यति अनुग्रहस्यतेनाविमृष्ण
खेकमनाजवरामश्चदर्शनेप्राप्तदस्तान्मरणंतव जन्मायास्यसितरूपंप्रतापाछंकरस्य
च इत्युक्त्वानारदस्तत्रशंकरंउःखरूपकंनमस्कृत्यपुनस्तत्रगोकर्णंसदाभुजे चंपकंम
हिमानंचवर्णयित्वापुनःपुनः ईदृशेत्रमहत्क्षेनास्तिशंकरवस्त्रतः इत्युक्त्वानारदोविप्रा
ययौयदृच्छयामुनिः एतत्सर्वंसमाख्यातंयत्प्रश्नंतुनीश्वराः यश्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्य
तेमानवःक्षणात् ॥ इतिशिवपुराणेसूताविधिनिरूपणोनामाध्यायः ॥ ३२ ॥ सूतयऊ॰ रामा
सूतसूतमहाभागत्वयाभागवतोत्तमं यद्यत्प्रश्नंचतत्सर्वंकथितंतत्त्वनेदनः अस्माकंक ७५
रुणत्वेसर्वंश्रुतवानसिसूरतः धन्यस्त्वंकृतकृत्यश्चकिंपुनर्वर्ण्ययामहे व्यासोवैराजतेयस्य

गुरुःशिरसिशंकरः किंतस्यदुर्लभंलोकेसर्वकामफलप्रदं विघ्नुर्देवोमहेशश्चत्रिदशाः प
रमाप्तनाःगणेशःसविताचेतिनिर्णयोकृत्वयावचः गणेशोतत्रयोपुत्रोजातःपूज्यःकथंत्र
लोकागणपतिश्चायंकस्यपुत्रःकुतोबलंमहत्त्वंकिंकृतःप्राप्तःसर्वंकथयमेतन एवमेव
वचःश्रुत्वासूतोवचनमब्रवीत सूतउवाच साधुपृष्टंमहाभागलोकानांहितका
म्यया स्वरूपंचगणेशस्यकथयामियथाश्रुतं उद्वाहितेशिवेचात्रकैलासेचगतेसति अथोच
विज्ञयांचैवमित्यितापर्वतात्मजा विचारमकरोन्नानासखिभिःपुण्यलक्षणैरुरुचगणाः
सर्वेनंदीमुखाःपुरःसराः प्रथमाजगतीख्याताह्यस्मदीयोनकश्चन तैःसदाहरितिसंतिशि
वस्यापिपरायणाः तेसर्वेप्यस्मदीयाश्चतथापिनतितस्मन एकश्चेवास्मदीयोवैरलक्षणोय
त्त्वयानघे इत्युक्तापार्वतीदेवीसखिभ्योसुदरंवचः हितंनेनेतदात्वत्स्वयंकर्तुंगणेश्व
रं कदाचिन्मज्जनायांपार्वत्यांवैसदाशिवः नंदिनंपरिनस्यैवंप्राजगामत्वयंतदा उ

त्रखौ मज्जनार्थं सा सुंदरी नर्मदा तदा तदा सखिसंवृता दितापार्वती मुज्झनत्रस्तेण स्वकीय
श्चेऽवेहासः प्रवेशनेवकारयेत एवंया तेतदा कालेकदाचित्पार्वती सती मदीयः सेवकः
कश्चिद्वेषुज्झतयेयदि मदाज्ञयाः परंनान्यद्वेषामात्रंचलेदिह इतिसंचिंत्यसादेवीकरयो
र्मलसंजवे पंचप्राणान्प्रतिष्ठाप्यनिर्मलेपुत्रकंशुभे सर्वावयवनिर्दोषंसर्वावयवसुंदरं
प्रतिष्ठाप्यतदाद्वारिद्र्यागछेत्यनिवार्यतां वस्त्राणिचददौतस्मैदत्तानिविविधानिचनाना
जेकरणंतस्मैदत्तेयेनसुखीनवेत मत्पुत्रस्यमदीयश्चनान्यथागछ सर्वथात्वयाचैवेद्द
तेसोवैनमस्कृत्यनिवेदितः किंकार्यंवियतेतेद्यकरवामितवोदितं इतितद्वचनंश्रुत्वाद्वार
पालेचकारतं द्वारितेस्वपार्वतीसमीपेगणाधिपं तद्रूपंसुंदरंदेवीविलोक्यहर्षमा
जाता मुखमाच्युत्यस्नातत्रपुत्रंशुभविनोदतः स्नापितोद्वारपालायैपार्वतीहितकाम्यया
निःशंकंमज्जनार्थंसास्थिता दासीसमन्विता एतस्मिन्नवकाशेचशिवोद्वारिसमागतः ज्ञा

तौः साकंसमागत्यद्वारिचप्रविश्यदा तदानिर्विघ्नेनैवगम्यतेकिंत्वयाधुना मज्जनार्थं
स्थितामातुर्मयासिनात्रनाधुना इत्युक्त्वायष्टिकांतत्रशोधनायपरामृशत् तंदृष्ट्वाशिवः
प्राहःशिवोहमितिनान्यथा इत्युक्तोपिशिवेनैवगणेनोक्तोऽयंशिवंउवाचकः शिवः कुत्र
किमर्थंगम्यतेधुना मूरखोसिकिंनजानासिशिवोवास्तातिसरवीयुताइत्युक्तेपितदातत्रविवेशशि
शिजापतिः तदादंडेनगणेशः सजाएंचाहनछिवं ततःशिवश्चसंक्रुद्धोगणास्तेक्रोधसंयुताः॥
तेसर्वेचमिलित्वातुपप्रछुर्द्वारपालकं कोसित्वंकुतआयातः किंकार्यंत्वेहिकीर्षसी तदीयं
तद्वचःश्रुत्वाद्वारपालोऽब्रवीदिदं यूयंकेकुतआयाताः सुंदरीभवनेऽत्रे यातदूरंकिमर्थंवै
स्थितायूयंविरोधिनः एवंश्रुत्वावचस्तस्यहास्यंकृत्वापरस्परं कश्चायंवर्ततेकिंचवक्तुंशक्नु
र्यथातथा नमूचुश्चतदासर्वेश्रूयतांद्वारपालक शिवस्यपार्वतीनर्तुर्गणाःसर्वेवयंस्थि
ताः आत्मानंबहुमत्वानंत्वांचहन्यामहेचिरं तिष्ठदूरेयतस्त्वंचकिमर्थंमसुखीहसे इत्यु

केचिद्गणैस्तैस्तैर्द्वारंरोद्धुमुद्यतास्तदा तेसर्वेशिवगणास्तत्रशिवंगत्वायथाब्रुवन् ततश्चैवंवदं
श्रुत्वाशिवोकरोवाक्यमब्रवीद्दूयतांक्रियतांद्वारंतत्रमाभैष्टव्यंसंस्थितः स्वामिनोकारणात्तेव
पुनरागत्यतत्रचरेरेद्वारेद्वारेकुतःकेनस्तंभितोसिबर्धजाधिकंअस्मानवेगाद्यैवंव
योंजितुमर्हसिद्वारंयावयंसर्वेस्थिताःकिंपरिभाषसेसिरासनंचकृत्वाशुभंगतःशि
वमीक्षतेतावज्जातिपुरुषोयावदेषःपराक्रमःनाशुनूतावयंचात्रश्रुत्वामरिष्य
सिदंशुकोक्रोधतापनोरुस्वास्योयष्टिकांतदागृहीत्वाताडयामासगणेशंपरिघेणच॥
यातदूरेगणाःसर्वेनोचेज्जतधार्मिकंकिंकर्तव्यंकृतंक्रियतेचत्वयापुनःश्रुतिप्रग
तंवचनंमयात्वांतत्रिरंगणाःततस्तेचगणाःसर्वेशिवेदूरेव्यवस्थितंक्रोशमात्रंचकैला
सागत्यगत्वातेचतथाब्रुवन् शिवोदिशस्यतान्सर्वान्गणाःकिंचैवमुक्तवाएकोपिचवरू
न्सर्वान्निर्येनभर्त्सयतेत्रिरंगम्यतांताद्यतोचेष्यःकश्चनभवेदिहनास्तिकास्तेनदेवेन

गणास्तेगणासन्नमः रेरेचश्रूयतोबालबालवत्परिजाषसे इतस्त्वंदूरतोयाहितोचेत्तंप
रयतेधुनाइतिश्रुत्वावचस्तेषांक्रोधंकरोमीतिदुःखितः एतस्मिन्नंतरेदेवीतेषांतस्यचवैपुनः॥
श्रुत्वोत्कर्षंतत्रसर्वीपरयात्रवीत्तदा समागत्यसखीतूर्णंवर्तंतेपश्यतीतदा द्वाणात्रं
चतेदृष्ट्वाहर्षिताभागत्यापुनः तत्रगत्वाब्रुवन्सर्वेकृतंतत्रिरिजायतः अस्मदीयोयदानैव
पुरुषोद्वारिरक्षकः तदासर्वेसमायांतिशिवश्चाधिगणास्तथा सम्यक्कृतंत्वयाजद्वार
पालोहिसंस्थितः सर्वेसंरोधितास्तेनद्वारिकल्कलकारणं दुःखंचैवातुनूयात्रतिरस्कार
दिकंतथा अतःपरंचवाग्वादःक्रियतेचपरस्परं वागवादोतकर्तृश्चेत्सुखेनगमनंतदा
कृत्वाचैवंत्रिवाग्वादंजित्वावाविनयेनच प्रविशंतुतदासर्वेनाभयाकर्हिचिसखी अ
यंचतवपुत्रोस्तिजितेतस्मिन्नजितावयं तस्मादेवत्वयानद्यैनत्याज्योनाउत्तमः शिवो सर्व
टवर्त्तेनकृतोंकारवर्जितः तदीयंतदचः श्रुत्वापार्वतीनलिनीतदा अरोद्दूणंकृतंतै

वरणकारः कथंस्तुतः स्तम्भेवात्रकर्तव्योविनयेनथवापुनः जविष्यतिजवसेवकृतेनैवा
न्यथापुनः पार्वत्याप्रेषितातत्रपुनरगत्यसाब्रवीत्प्राञ्जलीकृत्ववचोबालः श्रूयतांकथया
म्तिते समुद्यतेत्वयातत्रेयत्नवेनोनदापितः जवदग्रेगणाएतेजयंतीकिंपुनर्वापुनः प्र
कृतंतत्कृतंचैवसमुद्योगेवनसंशयः शिवायांतुयदंचैतेविनयेस्थवाभवे इतिश्रुत्वावच
स्तस्यानतुश्चैवगणेश्वरः बद्धंकंकरणात्तोमुखस्थंधनवादयत उवाचसगणान्सर्वा
न्श्रूयतांगणसत्तमाः अहंचगिरिजासूनुर्यूयंशिवगणास्तथा जन्मयेसमतांत्राप्ताः कर्त
व्यंकियतांपुनः जनंतोद्वारपालाश्चअहंचैवकथंनहि जवश्यास्तिंतंयत्रतराजवति
निश्चितं तदाजवद्भिः कर्तव्यंशिवाज्ञापरिपालनं इदानींचमयाचात्रस्थिवाज्ञापरिपाल्य
ते इत्युक्त्वाविनयेनापिगंतव्यंमंदिरेपुनः इत्युक्त्वागणाः सर्वेययुस्तेशिवसंनिधौ ज
ग्मितान्जग्मितंतेनुनमस्कृत्यसस्तितावयं स्तित्वातिवेदितंसर्वंशिवायेगणसत्तमैः तच्छ्रु

राम ७८

त्वाशंकरोवाक्यमुवाचश्रूयतांगणाः युद्धंयोग्यंनवैतेवतस्मतेकंचसत्तमाः अहंचवाच
पूर्यंकेचकंचगोरीगणास्तथा विनयेक्रियतेचेद्दस्त्रियोवरपनवेयुत कृतंचैवात्रकर्तव्यमे
काकीकिंकरिष्यति नवंतश्चगणाः सर्वेयुद्धेचैवविशारदा मदीयाश्चकथंयुद्धंत्यक्त्वायास्य
थनाघवं पार्वतीचायहंस्त्वाकथंफलमवाप्स्यसि कर्तव्यंसर्वथायुद्धंनश्लाघ्यंतद्भवति
ति इतिशिवपुराणेशिवोत्पत्तिकथनाध्यायः ३२ सूतउवाच इत्युक्त्वागि
णास्तेननिश्चयंपरमंगताः सन्नद्धास्तेतदातत्रगमुस्तेशिवमंदिरं गणेशोवितदातत्रआग
तानगणसत्तमान् युद्धारोपंविधायैवस्थितांश्चैवाब्रवीदिदं आयंतुनोगणाः सर्वेयाव
युद्धंजवतीति अत्रेकश्चबालश्चशिवाज्ञापरिपालकः तथापिरुषितोदेवापार्वतीपुत्र
जवत्वंशिवस्यैवगणानांचबलेपरमोभवः पुनः बलवद्बालयुद्धंचमानिनीशिवशिष्ययोः
जवश्यंकृतंयुद्धंपूर्वंयुद्धविशारदाः मयापूर्वंकृतंनैवबालोस्तिक्रियतेधुना तथावि

जवतांलज्जाजविष्यतिजयायवैमनैवतुजवेनैववैपरीत्यंजविष्यति मनैवजवतांनैवशीघ्रिजा
शिवयोःपरंएवंज्ञाताचकर्तव्यंमुहुंचैवगणेश्वराःजवद्भिःस्थानिनेदृष्ट्वानयाचमातरंपुनः
क्रियतेकीदृशंमुहुंजवितव्यंजवत्विति एसेवेनक्षिप्तातेतुदंडघट्टाश्चापेरयः विविधा
श्चैवधत्वातेचसमेयपुःकर्षयंतितदादंडान्कृत्तस्यवपुनःपुनःपश्यतश्चक्रुवंतश्चगणा
स्तेसमुपागताःनंदीप्रथमंमागस्थत्वापादंप्रकर्षयतिधावद्भिर्द्वितीयेचपादंथत्वात
याकरोतआकुलस्तस्तस्योमुकौघपादकौस्वयंद्वारस्तंपरिघंगृह्यसर्वान्नापोपयन्त
दाकेषांचिल्लयोचित्राःकेषांचित्पृष्ठकानिचकेषांचैवशिरांस्येवकेषांचिद्वस्तथाके
षांचिज्जानुनीतत्रकेषांचित्स्कंधएवचसन्मुखाश्चगतायेचतेसर्वेकृदयेरताः केचिद्विपतिता
भूमौकेचिच्चविदिशोगताःकेचिद्दैचरणौकात्वाकेचिच्छिवांतिकंगताः तेषांमध्येतुकेचिद्वैसंज्ञा
नाद्वहिरेवतेसिरंदृष्ट्वायथायांतिदिशोदशतथायमुःतथातेचगणाःसर्वेगणाश्चैवसरस्वत्याः

परावस्थाथासोपिनवनद्वारमागतःकल्पांतकालकरणेकालइवप्रदृश्यते एतस्मिन्समय
येतत्रब्रह्मादेवाश्चदेवकाःऋषयश्चतथासर्वेगणाअप्सरसांतथा शिवंचैवनमस्कृत्यआज्ञां
देहिप्रभोइतिगणानभिनाम्नीवोदृष्ट्वतेप्रभोसर्वंनिवेदितंश्रुत्वावैतंक्रोधेदेवोब्रह्माणंवाक्य
मब्रवीत ब्रह्मन्त्वयैवृंगतंव्यर्थंसाध्वोयंमरुद्बलः यथानश्रेयःस्याद्वैतथाकार्यंत्वयान
घदत्युक्तेःसयंयौतत्रदेवाःपरंतुमाधुनादृष्ट्वःक्रमश्चैवसर्वेभूविवरैःसहसमा
यांतेचतेदृष्टागणाःसमस्तेवाकिरन्दृष्ट्वतादृष्ट्वतायाचतेदेवाःवारयंतिचतावद्भाक्रोति
तेजस्वीतान्तान्परिघमाददेगृहीत्वापरिघंदृष्ट्वापलायनपराश्चतेपात्तयात्तब्रुवंतस्तेप
रिघेणहताइवस्वयंचपतिताःकेचित्केचित्तेनैवपातिताःकेचिच्छिवसामीप्यंगतास्तत्र
दृष्ट्वामाचतःतथाविधांश्चतान्दृष्ट्वाशिवःकोपसमन्वितःईशादिदेवतान्यूत्वानपश्यत्रब्र
वरान्गणान्भूतप्रेतपिशाचांश्चसर्वानादेशयत्तदा तेसर्वेचतथाटोपंब्रह्माऽसंहरत्रिव॥

अकाले च तथा नूनं शिवश्चेच्छावशः स्वयं ॥ ते सर्वे च गतास्तत्र षण्मुखाद्याश्च ये पुनः ॥ सर्वे व्य
र्थायुधा जाता आश्चर्यं परमं गताः ॥ शक्तिद्वयं तथा यातत्र निर्मितं गणहेतवे ॥ एकाप्रचंडरूपं च
धृत्वा तिष्ठन्महामुखी ॥ शामपर्वतसंकाशं विस्तार्य मुखगह्वरं ॥ एका विद्युत्सरूपा च बहुहस्ता
युता सती ॥ आयुधानि च सर्वाणि सर्वैश्च मोचितानि वै ॥ गृहीत्वा तन्मुखे सा च तान्यक्षिप्त सकला
नि च देवायुधनदृश्येत परिघश्च समंततः ॥ एकोपि सकलं सैन्यं लोडयामास दुस्तरं ॥ यथा गि
रिवरेणैव लोडितः सागरः पुरा ॥ एकेन विहिताः सर्वे ह्याकुला अभवत्तदा ॥ किं कर्त्तव्यं क्व गंतव्यं
न ज्ञायंते दिशो दश ॥ परिघं भ्रामयामास सव्यापसव्यमेव च ॥ गणरूपं तदा दृष्टं कालोयं वा
परः स्थितः ॥ पृथिवी कंपिता देवी समुद्रसहिता तदा ॥ पर्वताः प्रतिनादं च चक्रुः संग्रामसंभवं ॥
द्यौश्च सग्रहनक्षत्रा सर्वा व्याकुलतां गताः ॥ देवाः पलायिताः सर्वे गणाश्चैव पलायिताः ॥
षण्मुखश्च तदा सर्वान्निवार्य च पुनः पुनः शक्तिद्वययुतेनैव सर्वं च निष्फलीकृतं अवशिष्टा

राम
८०

श्च ये तत्र शिवस्यांतिकमागताः ॥ ते सर्वे मिलिताश्चैव नमस्कृत्य सदाशिवं ॥ अब्रुवन्वचनं स
र्वे कोयं गणवरः शुभः ॥ पुरा चैव श्रुतं युद्धं विदानुबिंदुसंभवं ॥ दृश्यते न श्रुतं दृष्ट्वा मीदृशं न कदा
चन ॥ किंचिद्विचार्यतां देव ह्यनाथानां प्रभुर्भवः ॥ इत्येवं वचनं श्रुत्वा शिवः परमकोपनः ॥ कोपा
ज्जगाम तत्रैव गम्यतां च मया सह ॥ देवसैन्यं च तत्सर्वं शिवस्यानुजगाम ह ॥ एतस्मिन्नंतरे देवं न
मस्कृत्याह नारदः ॥ अयं च जीवितः स्याच्चेत्प्रलयं च करिष्यति ॥ यथा तथाप्ययं देव हंतव्यः सर्वथा
त्वया ॥ इत्युक्त्वा नारदस्तत्र चांतर्धानगतोभवत् ॥ शिवोपि सह सैन्येन युद्धं चक्रे तिदारुणं ॥ महा
देवोपि तं दृष्ट्वा विस्मयं परमं गतः ॥ छलेनैव तु हंतव्यो नान्यथा हंतुं शक्यते ॥ इति बुद्धिं समास्थाय
सैन्यमध्ये व्यवस्थितः ॥ शिवे दृष्टे तथा देवे निर्गुणे गुणरूपिणे ॥ विष्णुश्चैव तथा देवा आजग्मुर्ब्र
ह्मणा सह ॥ प्रथमं प्रेरयामास विष्णुः सर्वसुखावहः ॥ अहं च मोहमेष्यामि हन्यतां च त्वया प्रभो ॥ छ
लेन वैरिणं हन्यात्तामसोयं दुरासदः ॥ इति कृत्वा मतिं तत्र विष्णुमेहि परायणः ॥ शक्तिद्वयं तथैली

नंदरिंदहूतथाविधं गणेशोपितदातत्रयत्रविप्लुस्ततःस्वयं परिघंतिष्ठवानततत्राताडयामास
सर्वतः परिघंतिष्ठवानततत्रगणोपिबलवत्तरः एकतस्त्रिशूलंदहूशिवोपिचतत्रागमत्त्रिशूले
नसमाहतायःगतकोपसमन्वितःनाहितास्तेनबालेनगतास्तेचदिशोदश विप्लुस्तंबालकंप्रा
हुधर्मोसिबलवानसि बरंवोदेवकार्श्चैवमयादत्तंवरंसदः देवाश्चदानवाश्चैवयक्षगं
धर्वराक्षसाः नानेनसमतोयातिरूपशौर्यगुणादिभिः एवंविप्लुवतेचपरिघंचाप्यन
तदाचिक्षेपविप्लवेतत्रपक्षिणाविफलीकृतं यत्रयत्रक्षिपेत्तेवैपरिघंततत्ततत्रशून्यंचकृ
तवान्मतीजयंचैवापसन्नमः विप्लुश्चैवगणाश्चैवयुयुधातेपरस्परं एतदंतरमासाद्यशू
लपाणिस्त्रयोत्तरे आगत्यचत्रिशूलेनतच्छिरश्चिक्षेतततः छिन्नेशिरसितस्मैवदेवसैन्यं
सुनिश्चलं जयजयेतिनादेतोदेवाःसुखमुपस्थिताः मृदंगपरशुनेदुर्गानंचाप्सरसस्तु
ष्टाशिवोपितच्छिरःछित्वाचित्तेदुःखमुपाददे तावच्चगिरिजादेवीक्रोधमानाचचालकंपं

किंकरोमिक्वगच्छामिप्रलयंचाकरोम्यहं इत्येवंदुःखितासाचरात्रिसप्तस्वरूपतया निर्मि
तास्तालेनमस्थित्वासदाशिवं जाड्यमानतामूचुर्मातरादिरूपतामिति पार्वत्युवा
चप्रलयस्यात्रकर्तव्योनात्रकार्यविचारणा देवाश्चैवगणाश्चैवयत्तरात्तसयुस्काः नास्मदी
यापरश्चैवविद्यतेनममाचिरंतदाज्ञप्ताःसर्वाःसंहारंचक्रिरेतदा कल्पांतकालेसंहर्त्रेस
हरणार्थमुद्यताः यथापृथिव्यांस्फुल्लिंगाःनिवसुधातले एवंताःशक्तयःसर्वाःसंहारंक
र्तुमुद्यताः गणयामासुरमरंनप्रियंनाथदानवं इंद्रंकामदराजेवास्कंदंवासूर्यमेवचसर्वा
समित्यसंहारंकुर्वंतिस्मनिरंतरं यत्रयत्रचपश्येतततत्रतत्रायशक्तयः क्रुद्धाःकुद्धकाःखे
जाःलेलिहीर्घाःपतंतःकरालाःधृत्वाचदेवांश्चमुखेक्षेवाक्षिपंत्यातेसंहारंतथादृष्ट्वारुद्रो
रिरंसयैवच ब्रह्माचऋषयःसर्वेदेवाइंद्रादयस्तथा किंकरिष्यामिसादेवीसंहारंचाप्यका
लतः सर्वेसंशयमापन्नाजीवनाशगताइते सर्वेचमिलिताःदेवाःकिंकर्तव्यंविचिंत्यचऊचु

स्तेदेवताः सर्वे अवगतपरस्परं यदेयं गिरिजादेवी प्रसन्नाजायतेस्वयं तदास्माकं दिव्यगतः संस्तरोजायतेन्यथा शिवोपिदः स्वभाव नोकदिमग्नःपुमान्यथा स्त्रियांक्रोधमयी सादाजितु वःपुरर्दृश्यते स्त्रीयोवापरकीयोवादेवोवाविष्णुरेवच यक्षोवाकिंनरोवापिब्रह्मावारांकरोथवा नकश्चिज्जिनायेत्र स्यात्तुरक्षोबलवत्तरः ज्ञात्वैतन्नामतेजोदृष्ट्वा दूरतरंस्थिताः एतस्मिन् समयेतत्रनारदोदेवदर्शनः आजग्मतदातत्रदेवानांसुखहेतवे ब्रह्माणंचतथाविष्णुं शंकरप्रकृतीनगुणान्समागत्यनिजंस्वातुविचार्यकार्यमेवच यावच्चगिरिजासोढेरूपंनैव करिष्यति तावन्नैवसुखंचास्मान्नात्रकार्यविचारणा एवंविचार्यनोदेवीतुष्टुवुःपरमर्षयः॥ गिरिजायैनमस्तुभ्यंशिवायैतेनमोस्तुवै अर्पणायैनमस्तुभ्यंकल्याण्यैतेनमोस्तुते ब्रह्मायै तेनमस्तुभ्यंशिवायैतेनमोस्तुवै ब्रह्मायैतेनमस्तुभ्यंदुर्गायैतेनमोस्तुते चंडिकायैनमस्तुभ्यं कल्याण्यैतेनमोस्तुच एवंस्तुतापरादेवीसृजंतिर्नारदादिनिः उच्चैर्दृष्ट्वातदातांश्चनोवाच

किंचिदंबिकातदाचऋषयःसर्वेनत्वातच्चरणांबुजं तस्मात्तस्मात्कलंदेवीसंस्तरोजायते धुनातवस्वामीवरंविप्राःनोवाप्राप्तथैवच प्रजावाजवरीयाचत्तेतव्यंपरमेश्वरी एवं श्रुत्वावचस्तेषांप्रसन्नाचंडिकातदा प्रत्युत्तोयदिजावेतदासंस्तरणंहि तथाचनवतांम ध्येपूजोयंक्रियतामिति सर्वाभ्यस्तोनवेदाचनान्यथासुखमाप्नुथ इत्युक्त्वातेदत्तेयोग त्वासर्वंन्यवेदयत् तेसर्वेचतथाश्रुत्वाशिवश्चायंतथापुनः कर्त्तव्यंचतथासर्वंलोकस्यास्य नवेदिह एतच्छिरकृतोयातमक्षरोनिश्चयंतदा एतत्कलेवरंदेवाःप्रक्षाल्यचप्रपूजयत्तु त्तरस्यांदिनर्यातप्रथमंयोगीवेदिह तच्छिरश्चसमादृत्योत्तमांयंकलेवरे तत्तस्तेजसुर त्राणांशिवाज्ञापरिपालकाः प्रथमंमिलितस्तत्रक्षांतिचापेकदंतकः तच्छिरश्चतयाछिन्ना त्वातेनाप्ययोजयत् संयोज्यदेवताःसर्वेशिवेविष्णुविधितथा ऊचुरनेनरंकार्यंजवता मवरोधितं ततस्तेनुवचःश्रुत्वाशिवोक्तंवचनादृताः यस्माच्चतेजसःसर्वेवयंजाताप्रकाश

नः तत्तेजसः समायातु वेदमंत्रानियोगतः इत्येवमनिमंत्रेणमंत्री मंत्रेयदापुनः तदातस्यौ
पुनश्चायंसुभगः सुंदरस्तथा अनिधिकृतदा देवैर्गणाध्यक्षोगजाननः तस्मैवदर्शयामास
सदृष्ट्वारुषसंयुक्ता वस्त्रालंकारविविधानीतानात्वंकरणंतथा पूजयित्वातयादेवाश्चिद्
यश्चापनेकशः करेणस्पर्शितः सोवैतेजसांराशिसोजवत् ॥ पार्वत्युवाच ॥ धन्योसिद्व
तत्त्वोसिसर्वज्ञोज्ञानवानुत आनंतेतवसिद्धिंदृष्ट्वैतेसंप्रतयदि तस्मात्वंप्रजनीयोसि
सिद्धेरणसदाजनैः पुष्पैर्वापिफलैर्वापिगंधैर्वस्तुनेनच नैवेद्येनपुनस्त्वंच कृत्वानीरा
जनाविधिं तांबूलैरर्घदानैश्चकृत्वानमस्करणंतथा नमस्कारविधानंचपूजांचैवविधास्य
ति तस्यवैसकलासिद्धिर्नविघ्नंतिनसंशयः इत्युक्त्वाचतदादेवीविघ्नेवर्जयत्तदा ननःस्वा
म्यांचदेवानांजातंततदणमात्रतः एतस्मिंश्चक्षणेदेवावासवाद्याश्चिंतयंतस्तुत्वाप्रसाद्य
तांदेवीनीत्वाचैवशिवांतिकेप्रसाद्यगिरिशंपश्चान्नइसंगेतिवेशयन् शिवोपिशिवसि

त्वात्स्वकरंपंकजंदत्वाचवचनेदेवपुत्रोयमितिचापरः गणेशोवितदोकायन
मस्कृत्यशिवायच पार्वत्यैवनमस्कृत्यब्रह्माणंविष्णवेचच नारदाद्यानृषीन्सर्वान्
नमस्कृत्यदुरास्थितः दृष्ट्वतंप्रथमोमानश्चैवेदंगणं ब्रह्माचयंकरश्चैवविष्णुश्चैव
तदास्वयं त्रयोवयंतथाचात्रतथायंप्रतिपूज्यतो वयंचप्रस्तुताश्चायंप्राकृतःपूज्यएव स
एतत्पूजांपुरस्कृत्यपश्चात्पूजावयंनरैः वयंचपूजितापूर्वंनायंवैपूजितोयदि तदाचक्र
स्तस्यविःस्यान्नात्रकार्यविचारणा शिवेनपूजितःपूर्वंविष्णुनाचप्रपूजितः ब्रह्मणाचतथै
वात्रपार्वत्याचप्रपूजितः सर्वैर्देववरैश्चैवपूजितःपरयामुदा सर्वैर्मिलित्वातत्रैवसर्वा
ध्यक्षेनिवेदिते पुनश्चैवशिवेनैववरदत्तोह्यनेकशः तन्नामविघ्नकर्तृत्वेश्रेष्ठंचैव
नवर्तिति मनसर्वज्ञगणाध्यक्षपूज्योवैत्वंनवाधुना एवमुक्तानुवाक्यानिपूजाविधिरनेकशः
आसिषश्चापनेकश्चकृताश्चतद्गणेश्वरं ततश्चैवतदादेवागीतवाद्यंचतत्रकं कार

यामासतत्रैव अप्सरोभिः समंततः ॥ पुनश्चैव वरो दत्तः शिवेनैव महात्मना ॥ चतुर्थ्यां त्वं समुत्प
न्न ऊर्जे मासि गणेश्वरः ॥ असितेऽत्र तथा पक्षे चंद्रस्योदयने शुभे ॥ प्रथमे च तथा यामे जाते
च गिरिजा सती ॥ कल्पयामास ते रूपं तस्मात्ते व्रतमुत्तमं ॥ तस्मात्तद्दिनमारभ्य व्रतं कार्यं सुशोभ
नं ॥ यावत्पुनः समायाति वर्षां व्रतचतुर्थिका ॥ तावद्व्रतं च कर्त्तव्यं तव चैव ममाज्ञया ॥ संसा
रे सुखमिच्छंति ह्यतुलं वाप्यनेकशः ॥ ते पूजयंतु त्वां भक्त्या चतुर्थ्यां विधिपूर्वकं ॥ मार्गशीर्षे त
था मासे रमायां वा चतुर्थिका ॥ प्रातः स्नानं पुरा कृत्वा विप्रनिमंत्रयेत्तदा ॥ [illegible]र्वाभिः पूजनं का
र्यं उपवासस्तथाविधा ॥ रात्रेश्च प्रहरे याते सुस्नात्वा पूजनं नरः ॥ मूर्त्तिं धातुमयीं कृत्वा प्र
वालधातुसंभवां ॥ श्वेतार्कसंभवां वापि निर्मितां मार्द्दवीं पुनः ॥ प्रतिष्ठितां तदा तत्र पूजयेद्य
त्नतः पुमान् ॥ गंधैर्नानाविधैर्द्दिव्यैश्चंदनैः पुष्पकैरपि ॥ प्रादेशमात्रां पूर्वां च अग्रां मूलवि
वर्जितां ॥ ईदृशानां दलानां तु शतमेकोत्तरं तथा ॥ एकविंशतिभिर्वापि पूजयेत्परमार्थतः ॥ धू

पैर्दीपैश्च नैवेद्यैः पूजयेत्परमेश्वरं ॥ तांबूलाद्याद्यकैश्चैव प्रणिपातस्तवैस्तथा ॥ पूजयित्वा च
त्वां तत्र बालचंद्रं च पूजयेत् ॥ पश्चाच्च ब्राह्मणान्पूज्य भोजयेन्मधुरं मुदा ॥ स्वयं च मधुरं भोज्यं
तदैव लवणं विना ॥ विसर्जयेत्तदा पश्चान्नियमस्थाय तत्र च ॥ एवं व्रते च संपूर्णे वर्षे जाते नरः
सदा ॥ उद्यापनविधिं कुर्याद्व्रतसंपूर्णहेतवे ॥ द्वादशा ब्राह्मणास्तत्र भोजनीया मदाज्ञया ॥ कुं
भमेकं च संपूज्य स्थाप्य मूर्त्तिं त्वदीयकं ॥ अष्टदलं तथा कृत्वा दीपं कृत्वा विधानतः ॥ होमश्चात्रै
व कर्त्तव्यो वित्तशाठ्यं न कारयेत् ॥ त्रिद्वयं च तथा चात्र बहून्द्वयमथापि वा ॥ भोजयित्वा य
था तथ्यं मूर्त्त्यग्रे विधिपूर्वकं ॥ जागरं च तथा कार्यं पुनः प्रातः प्रपूजयेत् ॥ विसर्जनं ततश्चैव पुन
रागमनाय च ॥ तिलकं चाशिषो ग्राह्याः स्वस्तिवाचनमेव च ॥ पुष्पांजलिं प्रदद्याच्च व्रतसंपूर्ण
हेतवे ॥ नमस्कारं ततः कृत्वा नानाकार्यं प्रकल्पयेत् ॥ एवं व्रतं कृतं येन मनोभीष्टं फलं लभेत् ॥
यो वै नित्यं त्वदीयां च पूजां चैव स्वभक्तितः ॥ सिंदूरं चंदनैश्चैव तंदुलैः श्वेतवर्णतः ॥ उपचारै

रनेकैश्च पूजंते त्वां च ये नराः ॥ तेषां सिद्धिर्भवेन्नूनं विघ्ननाशो भवेदिह ॥ सर्वैर्वर्णैः प्रकर्तव्यं
स्त्रीभिश्चैव विशेषतः ॥ यं यं कामयते यो वै तेन सेव्यो भवान्सदा ॥ शिवेनैव तदा प्रोक्तं गणेशाय
महात्मने ॥ तदानीं देवतैश्चैव सर्वैश्च ऋषिसत्तमैः ॥ तथेत्युक्त्वा च तैः सर्वैर्गाणपत्यं प्रकल्पितं
ततश्चैव गणाः सर्वे प्रणेमुश्च गणेश्वरं ॥ गिरिजायाः समुत्पन्नो यो वै हर्षं चकार ह ॥ देवदुंदुभ
योनेदुः पुष्पवर्षं पपात ह ॥ जगत्स्वास्थ्यं तदा प्राप्य देवाधीशे प्रतिष्ठिते ॥ ॥ इति शिवपुराणे ग
णाधिपेरभिषेकाध्यायः ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः किं जातं च ततः प
रं ॥ येन श्रवणमात्रेण सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ ततो देवगणाः सर्वे ऋषीणां च गणास्तथा ॥ समाग
ताश्च ये तत्र जग्मुस्ते तु शिवाज्ञया ॥ प्रशंसंतः शिवां तत्र गणेशं च ततः पुनः ॥ शिवं चैव तथा स्तु
त्वा कीदृशं युद्धमेव च ॥ जगत्स्वास्थ्यं तदा लेभे शिवोपि च गणास्तथा ॥ यदा च गिरिजा देवी को
पहीना बभूव ह ॥ शिवोपि गिरिजां तत्र प्रसाद्य पूर्ववत्तदा ॥ चकार विविधं सौख्यं लोकानां हि

तकाम्यया ॥ विष्णुश्च शिवमापृच्छ ब्रह्मापि ऋषिभिः सह ॥ जगाम भगवांस्तत्र गायन्यशमनु
त्तमं ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोहं मुनीश्वराः ॥ साधु पृष्टं भवद्भिश्च श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ॥ शि
वाश्चैव शिवश्चैव परं प्रेम समीपतः ॥ पित्रोर्लालयतोस्तत्र सुखं चैव विवर्द्धितां ॥ पुत्रावपित
योस्तत्र परिचर्यां परां गतौ ॥ षण्मुखश्च गणेशश्च पित्रोर्हर्षं दिने दिने ॥ अधिकं च विवर्द्धेतां शु
क्लपक्षे यथा शशी ॥ कदाचित्तौ स्थितौ तत्र विचारे च परायणौ ॥ विवाहश्च कथं कार्यं उभयोः पु
त्रयोः पुनः ॥ षण्मुखश्च प्रियतमो गणेशश्च तथैव च ॥ अहं च परिणिस्यामि अहं चैव पुनः पुनः
परस्परं च नित्यं तौ विवाहे तत्परावुभौ ॥ तत्श्रुत्वा वचनं तौ च विस्मयं परमं गतौ ॥ किं कर्तव्यं क
तो कार्यो विवाहविधिरेतयोः ॥ इति निश्चित्य तौ तत्र युक्तिं च रविता तदा ॥ कदाचित्समये स्थि
त्वा समाहूय स्वपुत्रकौ ॥ कथयामासतुस्तत्र पुत्रयोः पितरोस्तदा ॥ अस्माभिर्नियमः पूर्वं कृ
तश्च श्रूयतां पुनः ॥ द्वावपि च समौ पुत्रौ विशेषो नात्र लभ्यते ॥ तस्माच्चैवं कृतं येन पुत्रयोरुभयो

रपि तस्यैवप्रथमोक्तायोविवादःश्रूयतेसुरैः॥ यद्यैवपृथिवीसर्वीक्रांत्वाचैवमुखोत्रजेत्॥
तयोरेवंवचःश्रुत्वानारदस्मास्यतदा॥ जगामसेदिराद्यूर्णंपृथिवीक्रमणायवै॥गणपति
स्मतत्रैवविचार्यचपुनःपुनः॥ किंकर्तव्यंक्वगंतव्यंकेनोपायेनवाकृते॥ कोनुमात्रंगतस्याद्दे
नगम्येतमयापुनः॥ किंपुनःपृथिवीमेतांक्रांत्वामुख्यमचिंतके॥ इतिविचार्यजोविप्राःश्रूय
तांतदनंतरं॥ विचार्यैवंगणेशश्चयचकारपरमंतदा॥ स्नानंकृत्वायथान्यायंसमागत्यच
यंगृहं॥ उवाचपितरंतत्रमातरंपर्वतात्मजा॥ आसनेस्थापितोत्रपूजार्थंजगतोहितः॥
तिष्ठखावचनात्तस्यपार्वतीपरमेश्वरौ॥ अस्माताभासनेतत्रपूजांगृह्णायवै॥तेनैवपूजि
तौचक्रेतौचपुनःपुनः॥ एवंचकृतवान्सम्यगृत्वःप्रदक्षिणांततः॥ बद्धांजलिकृतोवा
चपितरौमेमजात्मजौ॥ जोमातर्जोपितस्तेवसुद्धाप्परमवचः॥ शीघ्रंचैवात्रकर्तव्योविवा रात्र
दंनुजोजनोत्तम॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वापितरावूचतुस्तदा॥ अक्रमेतजगत्सर्वंपृथिवीका ८६

नताग्रतोकुमारेणजगत्यांचापिपुनरेवच॥ गछशीघ्रंतथागत्वागछपूर्वंततथैवच॥
इत्येवंवचनंश्रुत्वाऽवाचगणपस्तथा॥ यूयंचश्रूयतांसत्यंकृवचनंममसत्तमौ॥ मयाचपृथि
वीक्रांतासप्तवारंपुनःपुनः॥ एवंकृपंसमुद्रेतोपुनश्चपितरौविद्॥ तद्वचस्तुतदाश्रुत्वापि
तरावूचतुस्तदा॥ कदाक्रांतात्वयापुत्रपृथिवीगत्वनैर्मुता॥ तयोरेवंवचःश्रुत्वागणेशोवाक्य
मब्रवीत्॥ जगतोःपूजनंकृत्वाप्रक्रांताचमयापुनः॥ सप्तवारंचजगतोःप्रक्रमेणकृतंहितत्॥
इत्येवंवचनंवेदशास्त्रेवाधर्मसंचये॥ वर्त्ततेकिंचतत्रथ्यंनहिकिंसत्समेवच॥ पित्रोश्चपूजनं
कृत्वाप्रक्रांतिंचकरोतियः॥ तस्यैवंपृथिवीजन्यफलंभवतिनिश्चितं॥ अपरंयत्रयोवैपि
तरंतीर्थंकंत्रजेत॥ तस्यपापंतथाप्रोक्तंतयोरिहपुत्रस्यचमहत्तीर्थंपित्रोश्चरण
पंकजे॥ अन्यत्तीर्थंतुदूरेवैगत्वाप्राप्येनतत्पुनः॥ इदंसन्निहितंतीर्थंसुलभंसर्वसाधनं॥ पुत्र
स्यस्त्रियश्चैवतीर्थंगेहेसुशोभने॥ पुत्रस्यपितरौप्रोक्तौस्त्रियोतत्रीसुदाहृते॥ इदंग

स्त्रेतयावेदोनाप्तेयन्निरंतरं नवऽोचप्रकर्तव्यमसत्पुत्रेवच नवदीयंत्विदंरूपमम
त्येचनवेदिह तदावेदोप्यसत्योवेनवेदितिनसंशयः यस्मिंश्चनवितव्यंवैविवाहः क्रियतांपुनः
अथवावेदशास्त्रंतुमनीकंकथ्यतांपुनः द्वयोःश्रेष्ठतमंयच्चकर्तव्यंतत्तथैवच इतिश्रुत्वा
वचस्तस्यविस्मयंपरमंगतौ इतिशिवपुराणेगणेशवचननामाध्यायः ३५ सू
तउवाच शिवस्यशिरिजावाक्यंपुत्रबुद्धिविचक्षणं ऊचतुस्तोऋषिश्रेष्ठाः यथार्थंभाषणं
ऋवंपुत्रतेविनलाबुद्धिःसमुत्पन्नाभवत्तदा तयोःकृतश्चयत्नेवतथैवचनंचयथा॥
समुत्पन्नेतथाऽखेयस्यबुद्धिर्विलीयते तस्याऽखंनिवर्तेतसूर्येदृष्टेयथातमः वेदशा
स्त्रेपुराणेषुशास्त्रेषुविविधेषुच वेदशास्त्रपुराणेषुपऽक्तंतत्यासकृंतेपित्रोःप्रमाणेजाते
एषिक्याःप्रक्रमोनवेत इतिवेदपुराणेषुशास्त्रेषुविविधेषुच समक्रकृतेतयायचेतत्के
नापिनवेदिह आवांयोमातितंयच्चनान्यथाक्रियतेधुना ऽसुक्तानुसमाश्वास्यगणेशंबु

द्धिसागरं विवाहकरणेतौचमतिंचक्रतुरुत्तमां एतस्मिन्नंतरेतौचविश्वकर्मासुतेउभे
सिद्धिबुद्धिरतिख्यातेप्रसिद्धेलोकविश्रुते तान्याचैवगणेशास्यविवाहंचक्रतुर्मुदा सतु
ष्टुवुःसर्वादेवताःसर्वेविवाहेसमुपागमत यथाचमनसादेवस्यगिरिजायामनोरथः तथैवावि
श्वकर्मासौविवाहंकृतवान्तदा तथाचऋषयोदेवाजेतिरेवरमांपुदा गणेशंपितरौतथा
प्राप्यसुखंचैवापचिंत्यकं प्राप्तवांश्चतदातत्रवर्णितुंनैवशक्यते कियताचैवकालेनत
स्यपुत्रौबभूवतुःसिद्धेर्लक्षंतथाबुद्धेर्लक्षंनःपरमगणेशनः एवंसुखमनंतंवैजानेच
गणेश्वरेआजग्मतुर्गृहंतत्रकृत्वासर्वंविसुंधरां तावच्चनारदेनैवकैलासेप्रतिबोधि
तः त्वयाचश्रूयतांसर्वंपित्रोश्चकृतंहितं निक्षाप्यलोचतीर्थंपुत्रंसमुत्पन्नंवै
पुनः गणेशास्यहस्तोक्तेलब्धेवानस्त्रियंतथा पुत्रद्वयंतथालब्धेसुखंचुक्रेतिरंतरं त
वतःपृथिवीक्रांतातस्यैवंसुतमुत्तमं पितरौक्रियतेयद्वैअन्यःकिंनकरोतिच अत

सप्तऋतेतास्तांमत्वितेनप्रत्तेमते दयाद्यदिगरंमातापितावित्रूयतेमुतं एतावच्चेत्क्रीय
तेसर्वंकस्मैकिंचब्रुवामहे येनैवंश्रूयतेस्याद्वैतन्मुखेनविलोकयेत् इतिनीतिज्ञवेदव्यय
थेछसितथाकुमारमुक्तानारदस्तमेत्र्यंतर्धानमुपागतः स्कंदोविचिंतयन्वाक्कोपाग्निज्व
लितस्तदा जगामपर्वतेत्रौंचेपितुर्व्यावारितोपिसन् तावज्ञानेनतंतेनकस्मैवेचित्तरौस
तौबकुराःसन्निविष्टोपिएवमुक्तोजगामह नस्नातव्यमयाह्यत्रयद्येवंकथंस्तंएवंनु
प्रगतस्तत्रचाद्याविपर्वतेप्रुत्रेवर्त्ततेदर्शनेनैवलोकानोपालरकः तद्दिनंहिसमा
ख्यकुमारःसंप्रतिष्ठितः तन्नामविश्रुतंलोकेप्रसिद्धंभुवनत्रये कार्त्तिक्यांचसदा
देवाऋषयश्चसतीर्थकाः दर्शनात्कुमारकस्यगछंतिचमुनीश्वराः कार्त्तिक्यांतुतियोगे
यःनकुर्यात्स्कंददर्शनेतस्यपापंदहेत्सर्वमनोजीइफलंलभेत् उमापितुःखमापन्ना
स्कंदस्यविरहेसती तत्सुखार्थंस्वयंशंभुरंगेनपर्वतंगतः तमागतंसविज्ञायतोगंतु

समुत्सुकः देवैश्चप्रार्थितःसोपिदूरतोयोजनत्रयं गत्वातुक्रौंचयात्रस्थितःपरतिष्ठ
दनः पर्वतिपर्वणीतत्रदर्शनार्थंचगछति अमावास्यादिनेतत्रस्वयंगछतिशंकरः अ
मावास्यादिनेतत्रयापिदर्शनेतत्रशिवायसहशंकरः पार्वतीगछतेतत्रपूर्णमासिदिनेषु
नेएतत्तेसर्ववर्णितंयत्प्रष्टंकथितंमया यश्चुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ६
तिन्निवचुराएगणपतिपरिणयकार्त्तिकागमनाध्यायः ३६ ऋषयऊचुः सूत
जानासिसकलंनाज्ञातंविद्यतेतव शिवमाहात्म्यविज्ञेषेणकथनीयंत्वयानघ ६ एवव
चनंतेषांश्रुत्वासूतोब्रवीदिदं धन्यास्मकृतकृत्यास्मसार्थकंदेहधारणं जातंतंचैवसं
योगंशिवपुत्रवर्णयामहे + सूतउवाच साधुपृष्टंत्वयाविप्राश्चलोकानांहितकार
कैः नवंतंश्रुतयाधर्म्याःपवित्राःकलनूषणं तेषांचैवंशिवंसाक्षाद्दैवतंपरमप्रभु
नं सदाशिवकथालोकेवक्तुंनवतासदा तेधन्याश्चकृतार्थाश्चसकलंदेहधारणं

उद्धृतं च कुलं तैस्तु ये शिवं समुपासते ॥ यस्य तुंडे शुभं नाम सदा शिव शिवेति च ॥ पापानि न
स्पृशंतीह खदिरांगारकं यथा ॥ श्रीशिवाय नमस्तुभ्यं मुखाद्व्याहरते यदा ॥ तन्मुखं च तदा यो वै
पश्येदेकाग्रमानसः ॥ तीर्थजन्यं फलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ यत्र त्रयं सदा तिष्ठेदेतच्छुभत
रं नरे ॥ तस्य दर्शनमात्रेण वेणीस्नानफलं लभेत् ॥ शिवनाम विभूतिश्च रुद्राक्षतृतीया शुभाः ॥ ए
तत्त्रयं यथा वेणीनोभयोरंतरं स्मृतं ॥ एवं यो न विजानाति तस्यैव दर्शनादिह ॥ नरो वाप्यथवा ना
रीपापिष्ठो जायते क्षणात् ॥ विभूतिर्यस्य नो भाले नांगे रुद्राक्षधारणं ॥ न च शिवमयी वाणी नंत्य
जेदंत्यजं तथा ॥ शिवं नाम तथा गंगा विभूतिर्यमुना मता ॥ रुद्राक्षसरस्वती प्रोक्ता सर्वपापप्रणाश
नी ॥ शरीरे च त्रयं यस्य तत्फलं चैकतः स्मृतं ॥ एकतो वेणिकायाश्च दर्शनेन फलं च यत् ॥ तदेव
तुलितं पूर्वं ब्रह्मणा हितकारिणा ॥ समतां चैव यज्जातं तस्माद्धार्यं त्रयं नृभिः ॥ तद्दिनं हि समारभ्य
ब्रह्मादिभिः पुरातनैः ॥ धार्यते त्रितयं यच्च दर्शनात्पापहारकं तद्दर्शनं शरीरे च यस्य तिष्ठति नि

त्यशः तस्यैव दर्शनं लोके दुर्लभं पापहारकं ॥ किं पुनर्द्वारकस्यैव वक्तव्यं ऋषिसत्तमाः ॥ ऋ
षय ऊचुः ॥ ईदृशं हि फलं प्रोक्तं रुद्राक्षसंभवं त्वया तन्माहात्म्यं विशेषेण वक्तुमर्हसि सुव्रत
इत्येवं वचनं श्रुत्वा सूतो वचनमब्रवीत् ॥ सूत उवाच ॥ सम्यक्पृष्टं ऋषिः श्रेष्ठाः कथया
मि वचः परं ॥ रुद्रसंख्याशतं श्रुत्वा रुद्ररूपो भवेन्नरः ॥ एकादशशतानीह धृत्वा यत्फलमाप्य
ते ॥ तत्फलं शक्यते नैव वक्तुं वर्षशतैरपि ॥ पंचभिश्च शतैरेव शतार्द्धेन तथा पुनः ॥ रचित्वा
मुकुटं यो वै धारयेत्स शिवः स्मृतः ॥ त्रिभिश्चैव शतैः प्रोक्तं षष्ट्यायुक्तैर्मुनीश्वराः ॥ उपवीतं त
था तस्य त्रिरावृत्तं च धारयेत् ॥ शिवायां च तथा प्रोक्तं त्रयं ब्रह्माणसत्तमाः ॥ कर्णयोः पंचषट् चै
व दक्षिणोत्तरयोस्तथा ॥ शतमेकोत्तरं कंठे बाह्वोश्च रुद्रसंख्यया ॥ कर्णावधारयेत्तस्य मणिबं
धे तथा पुनः ॥ उपवीतत्रयं धार्यं मुक्तिकामेन सादरं ॥ शेषा चैव स्थिता ये च पंचाशन्मुनिसत्त
माः ॥ कटिसूत्रे तथा कृत्वा धारयेत्शुद्धचेतसा ॥ एवं संख्याधृता ये न तद्रूपं रुद्रसंमतं ध्यानं

कृत्वा यदा तेनस्तिस्यादासनेस्नुते शिवेति यावत्त्वं च दृष्ट्वा पापैः प्रमुच्यते एकासनेयदातेन
जप्तानपंचकंधते मंत्रोजप्तोयथोक्तस्यसुपापानुष्यस्तोव्रजेत तद्वर्तनेतथाकृत्वागंगास्नो
नफलंलभतेत त्रिपुंड्रेणांकितेमालेरुद्राक्षानियुतेतथा दृष्ट्वाजपेयजपेतेचदृष्ट्वारुद्रफलंलभतेत
कंठेचापितथाधृत्वासर्वपापैः प्रमुच्यते रुद्राक्षमालयायोवैमंत्रंजपतिनित्यशः तस्यनान्या
सरूपस्यसंतेनैवफलंलभतेत शिवस्यचतथाविष्णोःसूर्यस्यैवाथवापुनः चंडिकायागएतस्य
देवस्यचतथापुनः सर्वेषांचैवदेवानांजाप्येह्येताःप्रकीर्तिताः यस्यकस्यापिदेवस्यरुद्राक्षान्वि
र्गुणंलभतेत मुक्तिकामस्तुयोवैयंत्रंकामस्तथापुनः यंयंकाममपेक्ष्यैवजपंकुर्यान्वितंतं
तंतेकामंचरुद्राक्षायच्छंतिनात्रसंशयः रुद्राक्षंकोविशेषेणधारयेन्मालिकांसदाविधो
रपिचनक्लेनधार्यरुद्राक्षमालिकावस्तुतःसर्वदेवानांजाप्येमुख्याउदीरिताःकामतोकाम
तोवापिरुद्राक्षान्धारयेत्फलंलभतेत तस्मात्श्रेष्ठतमालोकेरुद्राक्षाकीर्तितावुधैः सुवर्णंगु

णिकान्विस्तुजन्तीकामोनवेत्रयः मुक्तिंजिघृक्षयारुद्राक्षंकुर्याज्जपंतुतंस्फटिकैःपु
त्रकामस्तुप्रवालैर्वशंत्रंजेत वादनार्थिनवेरूपैरुद्राक्षान्मुक्तिकासदा मुक्तिदाश्चतथाप्रोक्ता
सर्वकामफलप्रदा देवतांतरमेदेनमालानानाविधास्मृता शिवस्यचतथाविष्णोरुद्राक्षान्मालि
काःस्मृताः सूर्यस्यस्फटिकीप्रोक्ताजाप्येश्रेष्ठाःपुरातनैः मुक्ताजिश्चप्रवालैश्चचंडीतुष्टिमना
नुयात् गणेशस्यतथातान्विस्तुहोनवतिसंमतं रुद्राक्षैश्चमहादेवःश्रीघ्रतुष्टोनवेद्ध्रुवं मुक्ता
जिवार्थयुक्ताजिरुद्राक्षैर्गरुडध्वजः नानोपासनमेदेनफलंनानाविधंस्मृतं ईदृशंचफलंना
न्यैरुद्राक्षैःप्राप्यतेचयत सर्वैश्चऋषिभिश्चैवव्यासादिभिःपुरातनैः शास्त्राण्यालोच्यचोक्तैव
रुद्राक्षाःशुभदाःस्मृताः रुद्राक्षाविविधाप्रोक्तास्तान्मेदेवदासृणु एकमुखीनवेद्योवैसर्व
सिद्धिविधायिनी सिद्धयोह्यैचनत्रैवयत्रसाभ्रुवदास्मृता साद्विमुखीनवेद्योवैततोलक्ष्मी
र्दूरतः त्रिमुखीचनवेद्यत्रतत्रविद्याप्रतिष्ठिता चतुर्मुखीनवेद्यत्रचतुर्वर्गफलप्रदा॥

पंचमुखी चयनैवतत्रस्थापनात्रये पंचषट्सप्तचाष्टौचनवचैकादशस्तथा मुखातिय
स्यराजंतेसाक्षरुद्राक्षतिस्रता एकमुखी चसर्वासांकर्त्रीनाकृषिसत्तमाः बदराफलमात्रासा
यस्यावचेत्प्रजाधना तथापिवरदात्रीके सुखसौभाग्यवर्द्धिनी आमलकसदृशीयास्यात्
इत्रणात्रानी गुंजयासदृशीयास्यात्सर्वार्थफलसाधनी यथा यथाल्पस्यादैतथाधिकफल
प्रदा एकैकतःफलंप्रोक्तंदशोनाधिकृतेबुधैः यथैवदृश्यतेलोकेरुद्राक्षोपापहारकः तथैवपा
र्वतिरुद्राक्षधारकः रुद्राक्षधारणंप्रोक्तंपापनाशनहेतवे तस्माच्चधरणीयोवैस
र्वार्थधारिणीध्रुवं यस्यांगेनैवरुद्राक्षाभाव्यंवाकुरुतेनच तदंगंनरूपेणप्रोक्तंदृष्ट्वाऽरु
तरंव्रजेत रुद्रनकैश्चिन्नोधारणीयाप्रयत्नतया यश्चविप्रोविधिवत्सनधारयेद्भक्ति
मान्सदा सर्वेषुचबीजेषुदृश्यतेविविधंकृतैः रुद्राक्षबीजकेप्रोक्तेदृश्यतेमुक्तिरुत्तमा
अन्यानिचापिदृश्यंतेफलानिऋषिसत्तमाः तान्यप्येकमुखान्येधारकाताहितायवै रु

द्राक्षमालिनंदृष्ट्वाभूतप्रेतपिशाचकाः डाकिन्यश्चाकिन्यश्चैवयेचान्येदोषकारकाः क्षिप्रंचैव
यत्किंचिद्दूजिचारादिकंचयत नसर्वंदूरतोयातिदृष्ट्वारुद्रमालिनंप्रेक्षणा
दवोविद्युत्प्रसादेनचिह्नैरेतैःप्रजायतेपरीक्षाकारकैर्नित्यं एकमुखीचयास्याद्वैतिपुरं
ध्रुवंदिव्यंहिमुखीचतदाज्ञेयाधारकैर्नवदृश्यते त्रिमुखीचतदाज्ञेयाग्नित्र्यात्मादिकंनचे
त् चतुर्मुखीतदाज्ञेयाब्रह्मात्मानंवेति च जलेचमुच्यमानायामज्जतिनकरोतिह पंचमु
खीचयाप्रोक्तासर्वानर्थविनाशनी मज्जतेमज्जतीतिचेन्नदाभुनगुणामता एवंज्ञात्वाफ
लंसम्यक्कुर्याद्धर्मविवर्द्धये एतत्सर्वंसमाख्यातंयत्प्रश्नंमुनीश्वराः एवंयःशृणुयान्नि
त्यंमाहात्म्यंपरमंशुभं रुद्राक्षमालिकायाश्चशिवस्यातिप्रियोनरः इतिशिवपुराणेशि
वमहिमानिरूपणाध्यायः २७ [2]सूतउवाच[2] सम्यक्कृत्वाफलंयासूतलोकान्नोहि
तकाम्यया पुनश्चकथ्यतांसम्यक्शिवमाहात्म्यमुत्तमं श्रएवंतस्तुमुखोनोजगौनरतत्रास

वयं प्रभो ॥ पृथिव्यां यानि लिंगानि तीर्थे तीर्थे भवंति ह ॥ अन्यत्र वा स्थले यानि प्रसिद्धानि यथा प्रभो
यत्र यत्र भवेल्लिंगं तत्तत्सर्वं निवेद्यतां ॥ इति श्रुत्वा वचस्तेषां सूतो वचनमब्रवीत् ॥ ॥ १ ऋषय १
ऊचुः १ ॥ यत्पृष्टं हि ऋषिश्रेष्ठाः लिंगानि कथयाधुना ॥ सर्वेषां चैव लिंगानां संख्या च विद्य
ते कुतः सर्वा लिंगमयी भूमिः सर्वलिंगमयं जगत् ॥ लिंगमयानि तीर्थानि सर्वलिंगे प्रतिष्ठितं
संख्या न विद्यते तेषां तत्किं चैवाब्रवीमि वः ॥ यत्किंचिद्दृश्यते सर्वं वर्ण्यते दृश्यते च यः ॥ तत्सर्वं शि
वरूपं च नान्यदस्तीति किंचन ॥ तथापि श्रूयतां ह्येतत्कथयामि यथाश्रुतं ॥ लिंगानि च ऋषिश्रे
ष्ठा पृथिव्यां यानि तानि ह ॥ पाताले चापि वर्त्तंते स्वर्गे चापि तथैव च ॥ सर्वैश्च पूज्यते शंभुः सदेवा
सुरमानुषैः ॥ तथापि शंभुना व्याप्तं सदेवासुरमानुषं ॥ अनुग्रहाय लोकानां लिंगानि च महेश्वरः
ददाति विविधान्यत्र तीर्थे चैव स्थले पुनः ॥ यत्र यत्र यदा शंभुर्भक्त्या भक्तैश्च संस्मृतं ॥ तत्र तत्रा
वतीर्याथ कार्यं कृत्वाथ संस्थितः ॥ लोकानामुपकारार्थं लिंगं चैवाप्यकल्पयत् ॥ तल्लिंगं पूजयि

त्वा च सिद्धिं समधिगच्छति ॥ तेषां चापि न विद्येत संख्या च ऋषिसत्तमाः ॥ तथापि श्रूयतां सम्य
क् यथाज्ञानं यथाश्रुतं ॥ पृथिव्यां यानि लिंगानि तेषां संख्या न विद्यते ॥ तथापि च प्रधानानि क
थ्यते च मया पुनः ॥ यत्श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् ॥ प्रधानेषु च यानीह मुख्यानि
च वदाम्यहं ॥ लिंगानि ज्योतिषां चात्र विद्यंते ऋषिसत्तमाः ॥ तान्यहं कथयाम्यद्य श्रुत्वा पापं विली
यते ॥ सौराष्ट्रे सोमनाथं च श्रीशैलमल्लिकार्जुनं ॥ ऊर्जिन्यां च महाकालमौकारममरेश्वरं ॥ केदा
रं हिमवत्पृष्ठे डाकिन्यां भीमशंकरं ॥ वैद्यनाथं चिताभूमौ नागेशं दारुकावने ॥ वाराणस्यां तु विश्वे
शं त्र्यंबकं गौतमीतटे ॥ सेतुबंधे च रामेशं घुश्मेशं च शिवालये ॥ द्वादशैतानि नामानि प्रातरु
त्थाय यः पठेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो सर्वसिद्धिं च विद्यते ॥ यं यं काममपेक्ष्यैव पठिष्यंति नरोत्त
माः ॥ तस्य तस्य फलावाप्तिर्भविष्यति न संशयः ॥ एतेषां दर्शनादेव पातकं नैव दुष्यति ॥ कर्म
क्षयो भवेत्तस्य यस्य तुष्टो महेश्वरः ॥ ज्योतिषां चैव लिंगानि दृष्टानि ऋषिसत्तमाः ॥ तेषां च जननी

जन्मेवासोनैवनवेमुनः एतेषांपूजनेनैवचवर्णानांऋषेमरुत् नैवेद्यंचैवसंग्राह्यंनोजनायं
प्रयत्नतः मुक्तेस्सर्वात्मपापानिनश्यंतीतिनसंशयः ज्योतिर्लिंगानांफलंवक्तुंनशक्यते एकाग्रजपतेयेनषण्मासंचनिरंतरं तस्यउत्पन्नजायेतमातृगर्भसमुद्भवे हीनयोनौ
यदाजातौज्योतिर्लिंगंचपश्यति तस्यजन्मनवेत्रविप्रलेसत्कुलेपुनः सत्कुलेजन्मसंप्राप्य
धनाढ्योवेदपारगः मुनेकर्मतदानुक्त्वामुक्तियात्मनपार्थिनी स्त्रीजोवाप्यथजोवाषिनटो
वाथमुनीश्वराः द्विजोत्पत्वालजेन्मुक्तिंतस्मात्तद्दर्शनंचरेत् अतःपरंचतीर्थेषुस्नानेचैवाथ
वापुनः अधानानिचवक्ष्यंतेतेषांनामानिमेशृणु ज्योतिर्जाचोपलिंगानिश्रूयतांऋषिसत्तमाः
सोमेश्वरस्यलिंगंअधकेशमुदाहृतं महासागरसंयोगेतल्लिंगंदुग्धेशमितिविश्रुतं ईंकारस्यचयल्लिं रामसं
र्जुनसंज्ञंतृगुकच्छंथरुद्रकं मल्लिकालस्ययल्लिंगंदुग्धेशमितिविश्रुतं ईंकारस्यचयल्लिं ९३
गंकर्दमेशमितिस्फुटं केदारेश्वरसंज्ञंतंयमुनेसांब्रुवामहे श्रीमन्नंकरसंज्ञंतंनीलेश्वरमिति

स्वयंविश्वेश्वराद्यंजारण्येश्वरविश्रुतं अंबकस्यचयल्लिंगंसिद्धेश्वरमितिस्मृतं वै
द्यनाथेश्वराख्यातंवैद्यनाथमितिस्मृतं रत्नेश्वरमितिख्यातोविश्वेश्वरमथैवच कपिलेश्वर
मितिख्यातोवेंडेश्वरमथैवच अंबरेशाभ्यधानोक्तोब्रह्मेश्वरमथैवच नीलकंठेश्वरो
क्तोकुमारेशास्तथैवच तिमिंगलेशोदेवोक्तिसर्वलोकसुखंगतः मल्लिकार्जुनेश्वरश्चैव
विख्यातोभुवनत्रये योगेश्वरसमुद्भूतोभूतेश्वरउदाहृतः कुक्षिकासरस्वतीतीरेदर्भनासा
परारकः रामेश्वराश्चयत्प्रोक्तंगुप्तेश्वरउदाहृतं घुश्मेश्वराश्चयत्प्रोक्तंव्याघ्रेश्वरउदाहृतं
एतानिचप्रधानानिमुख्यतोचगतानिवै अन्यानपिचमुख्यानिश्रूयतांऋषिसत्तमाः गंगा
तीरेचमुख्यत्वंप्राप्तवानयोविमुक्तिकृत व्यासेश्वरःपरःसाक्षान्नेतुल्योरुद्रबालकः ति
लभांडेश्वरश्चैवदशाश्वमेधएवच अतोपिकथयाम्यद्यतीर्थंतीर्थेचयान्यपि ॥ इति
श्रीशिवपुराणेलिंगनिरूपणाध्यायः ३८ ॥ सूतउवाच ॥ गंगासागरसंयोगेसंगमेश्व

इतिश्रुतः ॥ यमुनातीरके यच्च गोधूमेश्वर एव च ॥ नीलेश्वर इतिख्यातो वृंदावनसमीपतः ॥ भूते
श्वरश्च यः प्रोक्तः सर्वार्थसाधको नृणां ॥ नारीश्वर इतिख्यातः कौशीक्यास्तु समीपतः ॥ कटुके
श्वरनामासीद्वर्त्तते गल्लकीतटे ॥ पुष्करेश इतिख्यातः पुष्करस्य समीपतः ॥ मंडुकेश इतिख्यातः
फल्गुतीरे सदाशुभः ॥ सिद्धनाथेश्वरश्चैव दर्शनात्सिद्धिदो नृणां ॥ दूरेश्वर इतिख्यातो पत्तने चो
त्तरे तथा ॥ भृंगेश्वरश्च नाम्ना वै वैजनाथस्तथैव च ॥ नर्मदातीरके संति तेषां संख्या न विद्यते ॥
सा च रुद्रस्वरूपा हि दर्शनात्पापहारकः ॥ तस्यास्थिताश्च यत्किंचित्पाषाणाः शिवरूपिणः ॥ तथा
पि च प्रवक्ष्यामि प्रधानानि मुनीश्वराः ॥ आवर्त्तेश्वरनामा हि वर्त्तते पापहारकः ॥ पक्षेश्वर इतिख्या
तः सिंहेश्वर इतिस्मृतः ॥ सोमेशश्च तथा चात्र कुमारेशस्तथैव च ॥ पुंडरीकेश इतिख्यातो मं
डपेश्वर एव च ॥ तीक्ष्णेशनाम्ना तत्रापि दर्शनात्पापहारकः ॥ धुंधुकेश्वरनामापि वर्त्तते नर्म
दातटे ॥ शूलेश्वर इतिख्यातः कुंभेश्वरस्तथैव च ॥ कुबेरेश्वरनामा वै विख्यातो भुवनत्रये ॥ त

राम
९४

तोरेवातटे विप्रा मंगलेशो महान्प्रभुः ॥ ततश्च नंदको देवो हत्याकोटिनिवारकः ॥ नंदीकेशं च यः
प्राणी पूजयेत्परया मुदा ॥ तस्य तस्याखिलासिद्धिर्भविष्यति न संशयः ॥ तत्तीरे च तदास्नाति त
स्य पापं विनश्यति ॥ ऋषय ऊचुः ॥ एवं मात्स्यं नस्यैव कथनीयं त्वया नघ ॥ सूत उ०
सम्यगुक्तं भवद्भिश्च कथयामि यथाश्रुतं ॥ पुरा युधिष्ठिरस्यैव प्रोक्तं मार्कंडसूनुना ॥ रेवायाः
पश्चिमे तीरे कर्णकी नाम वै पुरी ॥ तत्र द्विजवरः कश्चिदुत्तथ्यं कुलसंभवः ॥ काश्यां गतश्च पुत्रा
भ्यां मर्प्पयित्वा सपत्निकां ॥ कदाचित्समृतस्तत्र पुत्राभ्यां च श्रुतं तदा ॥ तदीयं चैव तत्कृत्यं संमि
त्य पुत्रकावुभौ ॥ पत्नी च पालयामास पुत्रपौत्रौ हि तैषिणी ॥ परणायित्वा तु तौ पुत्रौ विभक्तं च
धनं तदा ॥ स्वीयं च रक्षितं किंचित्कियत्कालं स्थिता च सा ॥ कदाचित्म्रीयमाणा सा पुण्यं च
विविधं तदा ॥ पुत्रं च दर्शभूमिस्थं प्राणान्मुंचति वै यदा ॥ तदा पुत्रौ समागत्य सा श्रुतुंडौ समान
तौ ॥ ऊचुर्मातरं तत्र किं न्यूनं विद्यते तव ॥ यन्न्यूनं क्रियतां मा तत्तदा वां करवामहे ॥ इत्युक्तं च

तयातत्रस्नूनेचविद्यतेवक्तुं तदेवक्रियतेचेद्दैसुखेनमरणंनवेत् त्येष्टपुत्रश्चयश्चासीत्तेनो
क्तंकथ्यतांत्वयातयाचप्रार्थितंह्येततकाश्यपेमनसःस्थितं कालेगतुमनाश्चाद्यदानींस्त्री
यंमयानमास्त्रीतित्वयापुत्रदेपणीयातियत्नतः गंगाजलेस्नुचेद्धिप्यक्तत्वोत्तविष्यति।
इत्युक्तेचत्वयापुत्रोवचनेचेदमब्रवीत् मातस्त्वयासुखेनैवप्राणास्त्याज्यानसंशयः तवका
र्यंपुरस्कृत्यपश्चात्कार्यमदीयकं इतिहस्तेवचोदत्वायावत्पुत्रोगृहेस्थितः सायमाना तदातत्र
हरिःस्मरणतत्परा तस्याश्चैवचयत्कृत्यंतत्सर्वंसविधायवै मासिकंचैवकृत्वातुगमनायचक्रमे
द्वयोःश्रेष्ठतमोयोवैसुकादोनामवैश्यतः तद्दक्षीतिसमादायनिःसृतितीर्थकाम्यया॥
सगत्वासमेवकंचित्तेनैवसहितस्तदा आश्वास्यतांयोपुत्रोश्चमातुःप्रियचिकीर्षया आद्ध
दानादिकंकृत्वाविधिमनुक्रमेण गत्वास्मरणंकृत्वानिर्जगामद्विजस्वयं तद्दिनेयोजनेग
त्वाविश्रितयामकेऽनेद्विजगृहेतदाकृत्वासंध्याचविधिपूर्वकं यामिनीचगतातत्रमुहू

र्तद्वयसंस्थिता सेवकेनसमायुक्तोब्राह्मणःसंस्थितस्तदा स्नात्वादिकंपठन्तत्रस्वरेरुत
कर्मणः एतस्मिन्समयेतत्रआश्चर्यमनवत्तरं गौश्चेर्यावनवत्तत्रह्यागतेबंधितास्व
नाएवंब्राह्मणस्तत्रस्थानगामबहिर्गतः गौर्दुग्धानेतिस्वोक्तायांदृष्टवान्साजगादतो त
दावत्सुमोचयामुगोदेग्धुर्ब्राह्मणःस्वयं दोग्धुकामायास्त्रियंगृहीत्वातरंतथावत्सकिंते
स्वयंबद्धुयतेचैवाकरोत्तदावत्सोपिकर्षमाणस्तुपादेनपादपीडनं चकारब्राह्मणस्यैव
ब्राह्मणःक्रोधपीडितःवत्सेनताडयामासकुपरेणदृढंतदा वत्सोपिपीडितस्तेनगातच्चैवा
नवत्तदा दुग्धामगामोचितोनैवक्रोधेनैवद्विजन्मना गौश्चदुःखमवाप्तारोदनंचाकरोत्ते
दृष्ट्वाचरोदनंतस्यवत्सोवाक्यमथाब्रवीत् कथंचरुद्यसेमातःकिंदुःखंतेसमुद्भवं पुत्र
स्यवचनंश्रुत्वागौश्चवाक्यमुपाददे श्रूयतांपुत्रमेदुःखंवत्सकंगौरुवाच ह्यस्तनेऽह्येतदा
दितस्तवचतेनदुःखंमामाप्तवत् तदाचस्मतदाश्रुत्वावत्सश्चवचनंपुनः किंकर्तव्यंकृतं

यंकर्मबंधावयंततः कृतंचैवयथापूर्वंभुज्यतेचतथाधुना एतद्वोयतोज्ञातायदिछसि
तथाकुरुष्वंसश्वकुरुतेकर्मरुदंश्चरिभुज्यते दुःखदातातथानास्तिसुखदातानहि अ
दृश्यतेचिरंपुत्रजन्यंचयदुःखंदृश्यतेधुना प्राक्तश्चैवंमयापुत्रश्रृंगेणैवदलिष्यति दृश्य
जीवितंसद्यःस्यतिनात्रसंशयः इत्युक्तेपुनर्वसोमातरंवाक्यमब्रवीत प्रथमंचकृतंक
र्मतत्फलंभुज्यतेधुना अथेचब्रह्मदत्तायामातः किंप्राप्यतेफलं मातिश्चैसुनर्मातमाय
तोत्तेरथाकृपा शुनेनप्राप्यतेस्वर्गंदुष्टंचपतेत्यधः समाप्यचनवेजन्मकृतेभुक्तिरवा
प्यतेकदापिकर्मणोनाशोविनाभोगंनजायते तस्माच्चपुनरेवत्वंमाकृथामातरीदृशं अदृ
श्यंपुत्रतातेयत्यमाताकृतएवच कोमाताकःपिताबंधुःकस्यस्वामीकलत्रकं तत्कोकस्य
चास्तीहसर्वेविश्वहतेभुजः एवंज्ञात्वायमानंदुःखंत्यज्यंसुखंकुरुपुत्रवाक्यंपुनः श्रु
त्वावचनंसाब्रवीदिदं एवंज्ञानमयंसूतमर्थयाबलवतीप्रभो अहंत्यजामित्वामायोमायो

किमेनंचकरिष्यसितद्वचश्चतदाश्रुत्वावचनंपुनरब्रवीदिदं पश्चत्वंप्राप्यवत्स्यदंब्राह्मण
स्यमदापुनः नथापिब्राह्मणस्यास्यदुःखदास्यामिवैदृढं यथायंब्राह्मणश्चैवमनसिचि
न्यतेचिरंपुत्रजन्यंचयदुःखंदृश्यतेधुना प्राक्तश्चैवंमयापुत्रश्रृंगेणैवदलिष्यति दृश्य
जीवितंसद्यःस्यतिनात्रसंशयः इत्युक्तेपुनर्वसोमातरंवाक्यमब्रवीत प्रथमंचकृतंक
र्मतत्फलंभुज्यतेधुना अथेचब्रह्मदत्तायामातः किंप्राप्यतेफलं मातिश्चैसुनर्मातमाय
तोत्तेरथाकृपा शुनेनप्राप्यतेस्वर्गंदुष्टंचपतेत्यधः समाप्यचनवेजन्मकृतेभुक्तिरवा
प्यतेकदापिकर्मणोनाशोविनाभोगंनजायते तस्माच्चपुनरेवत्वंमाकृथामातरीदृशं अदृ
श्यंपुत्रतातेयत्यमाताकृतएवच कोमाताकःपिताबंधुःकस्यस्वामीकलत्रकं तत्कोकस्य
चास्तीहसर्वेविश्वहतेभुजः एवंज्ञात्वायमानंदुःखंत्यज्यंसुखंकुरुपुत्रवाक्यंपुनः श्रु
त्वावचनंसाब्रवीदिदं एवंज्ञानमयंसूतमर्थयाबलवतीप्रभो अहंत्यजामित्वामायोमायो

नत्यजत्यसौ तेऽङ्गं वेचमयादृष्ट्वैतन्मे संदग्धेचिरं पुनश्च ब्रह्मदत्त्वायोनाशौ यत्र न वेदिष्ट॥
तस्थाने चमयादृष्ट्वा सोचैवगमिष्यति द्विजपुत्रेतदाहत्वा गमनंन विष्यति पश्चाच्छ्वेत
यथा नादित्रत्यजिष्यामि नमेवतत इमुक्त्वचनेश्रुत्वा सेनोक्तंनकिंचि तयोक्तदनुतेदृत्तं
श्रुत्वापोपश्चिंतयत् इदंदृष्ट्वामयाप्रातर्गंतव्यंपुनरेवहि इतिनिवपुराणेगोमाहात्म्यनि
रूपणाध्यायः ३९ सूतउवाच प्रातःकालेतदाज्ञातेब्रह्मदत्त्वानिसमुत्थितः कि
मर्थमुष्यतेपापश्चेतिकालोनवेदिष्टतेनकंक्रयतोब्रह्मदत्त्वाशिवालयेचगम्यते व्यथाच
यदिदृतेतदारेसेवकस्यचदृष्ट्वेवंचनिषेद्धुत्वा सुप्तापपुरुषंतदादोग्धास्यतदाकालेब्रा
ह्मणःपुत्रकंत्रसति मयाचगम्यतेपुत्रकार्यार्थंकुत्रचित्पुनः पुत्रःसमुत्थितस्तत्रत्वंचमुक्त रात्र
त्वानतदा माताचतवदोहार्थेत्र्याजगामत्वयेतदा द्विजपुत्रस्तदावंबध्वनकीलेनताड ९७
यन् बंधनार्थंतदानीचैजातोहिद्विजबालकः पुनर्गौश्चतदाक्रुद्धाश्रृंगेणताडयच्चतं मर्म

तिताडितःसोपिमूर्छांप्राप्यपपातच लोकाश्चमिलितास्तत्रगवोबालोविहसितः जले
जलेवदंतस्तेपिब्राह्मायेचसंस्थिताः यत्नश्चक्रियतेयावत्तावद्बालोमृतस्ततः मृतेचबाल
केतत्रहाहारवोमहानभूत किंकुर्वंतितदाकोचताउथित्वापमोचयत् सागौश्चश्वेतव
र्णाभूत ततः कृपामावदत्पत्र अत्रोचदृष्ट्वतांलोकाश्चक्रुश्चपरस्पर ब्राह्मणश्चतदापोथो
दृष्ट्वाश्चर्यविनिर्गतः अत्रगौश्चतदातत्रतामनुब्राह्मणोगतः क्रीडंपुछंतदाकृत्वाघ्रांनमं
दोप्रति आगत्यनंदिकेश्वरस्यसमीपेनर्मदाजलेत्रिवारंमज्जयित्वाचश्वेतत्वंचागतादिसा॥
यथागतंतथासाचब्राह्मणोविस्मयंगतः अद्योध्यतमंतीर्थंब्रह्मदत्त्वानिवारणं स्नायं
चमज्जितस्तत्रब्राह्मणःसेवकस्तदा मज्जयित्वागतौतौचप्रणेमतौनदीतदा मागैर्चमिलिति
ताकाचिसुंदरीरूपान्विता स्त्रियोकंत्वंकुतोयासिसत्यंब्रूहिममाग्रतः एवंवचस्तदाश्रु
त्वाद्विजोवचनमब्रवीत् वाराणसीपुरीजेगानीरेयानुवेविस्मृता तत्रास्तीनिसमाप्ति

न्नमानुमेप्रत्ययःकृतः पुनश्चायंद्विजस्तत्र तयोक्तस्त्रीयतामिति तयोक्तंतुसमाकर्ण्यस्थितः किंकथ्यतामिति सोचाह्यनयेवात्रत्वयादृष्टंस्वलेचयत्र अत्रास्त्रीनिःनवन्मातुर्द्विपत्त्वपा तकंजहि सात्तादिव्यमयंदेहंधृत्वायास्यतिसज्जतिं वैशाखेचैवसंप्राप्तेसप्तम्यांशुक्लदिनेशुभे सितेपक्षेसदागंगा आयातिद्विजसत्तम अयैवसप्तमीसाचगंगाह्यायातित्रच इत्युक्तादर्श धेदेवीद्विजोपिपरिवर्त्तितः आगत्यार्द्धदिवसावत्तावन्मातापृदृश्यत दिव्यदेहंसमापन्नद र्शनेतवइत्युक्त्वाविवेशगंगा धन्योसिकृतकृत्योसिपावितंचकुलंत्वया धन्येयंतेपितायुर्वंशाश्चव र्द्धनोतव इत्युक्त्वाविष्णुपुरंदर्शयामासपुत्रंगतिं ब्राह्मणश्चात्रद्विजास्थिअस्थिनिचयंसंग तः ॥ इतिश्रीवराहपुराणेब्राह्मणीस्वर्गगमनाध्यायः ॥ ध० ॥ ऋषयऊचुः ॥ कथं गंगासमायातिवैशाखेसप्तमीदिने ईश्वरश्चकथंजातोनंदिकेश्वरसंज्ञया ॥ सूतउवा० साधुपृष्टंऋषिश्रेष्ठादिनेचसार्थकेकृते तद्दृष्टंकथयाम्यद्यशृणुतंकानोस्तिकाम्यया तद्दिने

दिनमारभ्यप्रसिद्धंतीर्थमुत्तमं नंदिकेश्वरसमीपेतुकृत्वास्नानंतुतत्फलं प्राप्यतेनात्रसं देहेमहतोवचनादिह ब्राह्मणीरूपिकानामबलावैधव्यमागता पार्थिवंशुभयित्वातुतप स्तेपेसुदारुणं मूढोनामसदादैत्योन्वर्थयामासतंतदा नामानितेतयातत्रपश्चात्कृत्वमदर्शं त तदासाजयसंत्रस्तास्त्रिवर्षिवेतिजाह्निली कारणंगतरस्तार्थंकर्त्तव्यंव्रतमाहितं तदाग्नि वःप्रसन्नोभूत्आनंदंसाजगामह आनंदब्राह्मणीप्राप्तस्नात्वानंदिकेश्वरः लोकानामु पकारार्थंस्थितश्चशंकरस्तदा तदानंदार्थमायातःपार्थिवैःशंकरःस्वयं प्रसन्नश्चतयातत्र ह्येवंस्नात्वास्थितस्तदा दृष्टकेनाद्रिरत्नातोवितत्नायःसमागतः तदागंगासमायातासाधीद र्शनिकाम्यया सागतंतत्रसादेवीगंगायाश्चचकारह गंगादिव्यप्रसन्नांतांदृष्टसाधीवराधु ना मदर्थंचैववैशाखेदिनमेकंत्वयापुनः समाप्यंकरणीयंवैतथातेचस्वयंवच नद्दिने चसमारभ्यईदृशंतीर्थमुत्तमं तत्रस्नातोनरःसम्यक्पापेभ्यमुच्यतेध्रुवं एतत्तेसर्वमाख्या

तेषत्सशेहमुनीश्वराः ॥ ऋषय ऊचुः ॥ पुनश्चकथ्यतांसूतलिंगानिकथितानिच ॥ सूत उवाच ॥ परात्मैसाक्षात्स्वयंज्ञातोमहोदर्योमुनावरः ॥ व्यासेश्वरश्चविख्यातोमुक्तेश्वरस्तथैवच ॥ जोडेश्वरश्चविख्यातोदुर्वासेश्वरस्तथैवच ॥ सुरेश्वरश्चविज्ञेयोऋतेश्वरइतिस्वयं ॥ संगमेश्वरस्तथाप्रोक्तोमहापातकनाशनः ॥ ततश्चतत्रिकातीरेकुमारेश्वरएवच ॥ सिद्धेश्वरश्चविख्यातोनंदिकेश्वरएवच ॥ रामेश्वरस्तथाप्रोक्तोदर्शनात्पापहारकः ॥ डंबेश्वरस्तथाप्रोक्तोकुंजेश्वरश्चपरोमतः ॥ नंदेश्वरस्तथायंचपुंजेश्वरश्चतथाधिकः ॥ पूर्णायांपूर्णकोनामवीरेश्वरस्तथापुनः ॥ जोदातीरेचकालेश्वरश्चकेश्वरस्तथैवच ॥ धौतपापेश्वरः साक्षादेनेपरमेश्वरः ॥ नागेश्वरइतिप्रोक्तोसूर्येशश्चतथाधिकः ॥ यंबकस्तत्रिकायांतुगंगेशस्तथाचिह ॥ तारकेशोमहापुण्यएतेशश्चतथाधिकः ॥ नंदिकेश्वरश्चविज्ञेयोज्ञानलोकप्रपूजितः ॥ विमलेशश्चनामायःकंटकेश्वरएवच ॥ पूर्वसागरसंयोगेधर्मुकेश्वरस्तथैवच ॥ चंडेश्वरश्चविज्ञेयोचंडकांतिफलप्रदः ॥ पश्चिमेसागरेचैवसिद्धेश्वरःस्वयंस्थितः ॥ बिल्वेश्वरश्चविज्ञेयोऽधकेश्वरस्तथैवच ॥ यत्रवैऽधकोदैत्यस्ताडितःशंकरेणच ॥ स्वयंरूपमनेनेहधत्वासचपुनःस्थितः ॥ सारणेश्वरश्चविख्यातोलोकानांसुखदःसदा ॥ कर्दमेशःपरप्रोक्तःकोटीशश्चार्कदाबले ॥ अचलेश्वरश्चविज्ञेयोबलेनाऽसुरवरःकः ॥ श्वेतेश्वरश्चविज्ञेयोसोमनाथइतिस्मृतः ॥ नागेश्वरश्चकौशिक्यास्तीरेतिष्ठतिनित्यशः ॥ अनंतेश्वरइत्युक्तःकण्वाशःसुखनाशनं ॥ योगेश्वरश्चविख्यातोवैतालेश्वरस्तथा ॥ कोटीश्वरश्चविज्ञेयःसप्तेश्वरस्तथैवहि ॥ अर्जुनेनतपस्तप्तेतत्रब्रह्मेश्वरस्वयं ॥ ऽर्जेश्वरश्चविख्यातोचंडनागसमीपतः ॥ मुनीश्वरनामापिऽनुरागेयरूपयैवऽनऽइश्वरश्चविख्यातोजऽनामाधरःस्वयं ॥ चंडीश्वरश्चयःप्रोक्तःसंगमेश्वरएवच ॥ तस्यैवपश्चिमेनारेर्गौतमेश्वरएवच ॥ पूर्वस्यांदिशियानीतानित्येकथितानिच ॥ दक्षिणस्यांदिशिकश्चिदीश्वरइतिस्वयं ॥ लोकानामुपकारार्थंअनुसूयासुखायच ॥ आऽऽर्तस्वयंदेवोसनाहृष्यासु

दः पश्चिमेसागरेचैवसिद्धेश्वरः स्वयंस्थितः बिल्वेश्वरश्चविज्ञेयोऽधकेश्वरस्तथैवच य त्रवैऽधकोदैत्यस्ताडितःशंकरेणच स्वयंरूपमनेनेहधत्वासचपुनःस्थितः सारणेश्वरश्च विख्यातोलोकानांसुखदःसदा कर्दमेशःपरप्रोक्तःकोटीशश्चार्कदाबले ॥ अचलेश्वरश्चवि ज्ञेयोबलेनाऽसुरवरःकः श्वेतेश्वरश्चविज्ञेयोसोमनाथइतिस्मृतः नागेश्वरश्चकौशिक्या स्तीरेतिष्ठतिनित्यशः ॥ अनंतेश्वरइत्युक्तःकण्वाशःसुखनाशनं योगेश्वरश्चविख्यातोवैत ालेश्वरस्तथा कोटीश्वरश्चविज्ञेयःसप्तेश्वरस्तथैवहि ॥ अर्जुनेनतपस्तप्तेतत्रब्रह्मेश्वर स्वयं ऽर्जेश्वरश्चविख्यातोचंडनागसमीपतः मुनीश्वरनामापिऽनुरागेयरूपयैवऽनऽइ श्वरश्चविख्यातोजऽनामाधरःस्वयं चंडीश्वरश्चयःप्रोक्तःसंगमेश्वरएवच तस्यैवपश्चि मेनारेर्गौतमेश्वरएवच पूर्वस्यांदिशियानीतानित्येकथितानिच दक्षिणस्यांदिशिकश्चिद ीश्वरइतिस्वयं लोकानामुपकारार्थंअनुसूयासुखायच ॥ आऽऽर्तस्वयंदेवोसनाहृष्यासु

तस्य१

जीवनः ॥ सएवमुक्त्वा सत्कादंपतिं तत्रिपुरांतकः ऽदृश्यो बभूव
चनेतत्र कथयत्रीश्वरेश्वरः उमयत्रपरमोदेवस्तत्रैवकथयमुव्रत ॥ इति शिवपुराणे
लिंगतीर्थयोनामाध्यायः ॥ ध१ ॥ सूतउवाच ॥ साधुपृष्टंऋषिश्रेष्ठः कथयामिशृ
णुकथां यांकथांपरमांश्रुत्वापातकैर्मुच्यतेनरः दक्षिणस्यांसमाख्यातंकामदंनामवैवनं
सर्वपुष्पसमाकीर्णंतपसेदितंदेवगणं तत्रैवब्रह्मणः पुत्रोह्यत्रिर्नामऋषिस्त्वयं तपश्चकार
परंपरमयाऽनुसूयासमन्वितः पूर्वंकदाचिदत्रैवअनावृष्टिरभूत्तदा शतवर्षंतदाविप्राः दु
र्वितात्रासितास्तदा जलंनैवपृथिव्यांचकूपेष्वपिनदीष्वपि वृक्षाम्लकास्तदासर्वेपत्रवा
नष्टास्त्रिचत्रियार्थंनजलंकोपिदृश्यतेदुःखितोऽत्रिः साऽपतेनजलेतरवरावाताद्दिशो
दश ॥ आवर्तंचैवभूतांश्चदृष्ट्वाचऋषिसत्तमः साध्वीचैवाब्रवीदत्रिंयादुःखंसह्यते॥ शत
समाधौचतदानेत्वाआसनेसंस्थितःस्वयं प्राणायामंत्रिरावर्त्यकृत्वामुनिवरस्तदा ध्याय १००

तिस्मपरंज्योतिरात्मस्थमात्मनाचसः स्वामिनिध्यानतांतेचनिष्प्यास्तेदूरतोगताः अत्रही
नाद्दुधातौर्त्रीश्चमुक्त्वात्रिरस्तोगताः एकाकिनीतदासाध्वीसेवयामासतंहुदा पार्थिवंसुंदरं
कृत्वामंत्रेणविधिपूर्वकं मानसोपचारैश्चपूजयित्वासदाशिवं संस्थाप्यस्वामिनंचैवसेवया
मासतदा बद्धांजलिपुटांकृत्वाप्रणम्यस्वामिनंशिवं दंडवत्प्रणिपातेनप्रतिचक्रमणेनच॥
दैत्याश्चदानवाःसर्वेदृष्ट्वातांसुंदरीतदा विकलाश्चभवंतस्तेतेजसादूरतःस्थिताः अत्रिंदृष्ट्वायथा
दूरेव्याघ्रारेवंतथाचते एतांतथाविधांदृष्ट्वानययुस्तेसमीपतः अत्रिश्चतपसश्चैवअनुसु
याविशिष्यते यावत्कालेनुसादेवीपरिचर्यांचकारह तौदंपतीतदातत्रनान्यःकश्चित्सुरक्षितः
एवंज्ञातेतदाकालेअत्रिश्चऋषिसत्तमः ध्यानेचपरमेतीनेनान्यद्बुध्यतकिंच अनुसूयापिसा
साध्वीस्वामिनंवाशिवंतथा तेजसानान्यतरंकिंचिज्जानातिस्मचसासती तस्यैवतपसासर्वे
तस्याश्चैवजनेनच येचवैरूपयःसर्वेगंगाद्याःसरितस्तथा विस्मयंपरमंगत्वादर्शनार्थं

समाययुः तयोस्तदद्भुतं दृष्ट्वा ऊचुस्ते च परस्परं ॥ उभयोः किं विशेषेण वर्ण्यते धर्म एव हि अत्रे
श्चैव तपः शुद्धं अनुसूया भजनं तथा ॥ तत्सर्वं मुनयो दृष्ट्वा ऊचुस्ते भजनं वरं ॥ पूर्वैश्च ऋषिभिश्चैव
दुःकृतं तु तपः कृतं ॥ एतादृशं न केनापि कृतं कर्म शुभावहं ॥ धन्योयं च तथा धन्या अनुसूया पति
व्रता ॥ एतादृशं शुभं कर्म क्रियते केन सांप्रतं ॥ तयोरेवं प्रशंसां च कृत्वा ते तु यथागतं गतास्ते च
सदा तत्र गंगा च गिरिशंधिना ॥ गंगा च भजने प्राप्ता साध्वी धर्मविमोहिता ॥ एनं चैवोपकारं च कृ
त्वा गच्छाम्यहं पुनः ॥ शिवोपि ध्यानबध्योसौ गतो नैव कृपा विना ॥ एवं च क्रियमाणे वै यज्ञांतं श्रूय
तां पुनः ॥ पंचाशच्च तथा चात्र चत्वारि ऋषिसत्तमाः वर्षाणि च गतान्यासन् वृष्टिर्नैवाभवत्तदा
यावच्चैवात्रिणा चैव तपसा ध्यानमाश्रितं ॥ अनुसूया तदा तत्र न जानात्तं विना क्वचित् ॥ कदाचित्स
ऋषिश्रेष्ठो ह्यत्रिर्ब्रह्मविदां वरः ॥ जाग्रतश्च जलं देहीत्युवाच तां प्रियां प्रति ॥ सापि साध्वी त्यवश्यं च
गृहीत्वाथ कमंडलुं ॥ जगाम वचने तत्र जलं च नीयते कुतः ॥ किं करोमि क्व गच्छामि कुतः कं नी

यते मया ॥ इति विस्मयमापन्ना दृष्ट्वा गंगा सरिद्वरा ॥ तस्याश्च सेवया प्रह्वा वचनं तामुवाच
ह ॥ गंगोवाच ॥ प्रसन्नास्मि वरारोहे तवाज्ञां च करोम्यहं ॥ तस्या वचनमाकर्ण्य अनुसू
यामुवाच तां ॥ का त्वं कमलपत्राक्षि कुतो वा त्वं समागता ॥ इत्युक्ते वचने तत्र गंगा वचनमब्रवीत् ॥
गंगोवाच ॥ स्वामिनं सेवनं दृष्ट्वा शिवस्य च तथैव च ॥ साध्वी धर्मं च ते वीक्ष्य स्थितास्मि तव संनि
धौ ॥ अहं गंगा समायाता पूजनात्ते शुचिस्मिते ॥ वशीभूत्वा ह्यहं जाता यदिच्छति शृणुष्व तत् ॥
इत्युक्ते गंगया साध्वी नमस्कृत्य पुरस्थिता ॥ तामुवाच जलं देहि प्रसन्ना त्वं ममाधुना ॥ इत्येतद्वचनं
श्रुत्वा गर्त्तं कृत्वा च वाब्रवीत् ॥ शीघ्रं जलं ग्रहाणेति तया गर्त्ते स्थितं यदा ॥ तदा जलमया देवी क्ष
णमात्रेण साभवत् ॥ आश्चर्यं परमं गत्वा जलं जग्राह गर्त्ततः ॥ उवाच वचनं ह्येतत् लोकानां सुख
हेतवे ॥ यदि प्रसन्नो देवेशि कृपा च वर्त्तते मयि ॥ तावत्त्वया त्रस्थातव्यं यावत्स्वामी समाव्रजेत् ॥
गंगोवाच तदा तां च मया च स्थीयते तदा ॥ यदा त्वं मासमात्रस्य फलं दास्यति मे मघे ॥ इत्युक्ते च त

यातत्र अनयापितथा कृते गत्वा चजलेतच्च दुर्जनेसर्वदेहिनो आनीयस्वामिनेदत्त्वेदत्वा
चपुरतस्थिता सकृत्विश्वजनेनैवस्वाचस्यविधपूर्वकं पपौशुद्धजलंतच्चपीत्वासुखमवापह॥
सुखमात्मेतिकृत्वाचापरंविस्मयमागतः अहोनिर्मलंजलंयच्चपीतयेतज्जलेनहि इतिविचार्यते
नैवपरितश्चावलोकितेशुष्कानदीदृष्ट्वातेनधाहृद्दादिशोरक्तनरास्तथा उवाचतांऋषिश्रेष्ठ
जातेहृषणेपुनः तऽकेनसमाकर्ण्यनाथेनेतिदाहसा तामुवाचततः सोविजलेनीतेतयाकु
तः इत्युक्तेचतदातेनविस्मयेपरमंगता उवाचस्वामिनंदेजलंमानाप्रियेवचः निवेद्यतेय
दानैवव्रतलंगोऽनवेन्मम नोजयंचयथास्याद्वैनिवेद्यचमयातथा इतियावद्विचारेसातवत्
क्षणपुनःपुनःपु॥उवाचस्मूयतांस्वामीनयज्जातेकथयाम्यहं॥ अनुसूयोवाच॥ शृणुकर
स्वप्रतापाच्चतेनैवपुण्यतस्तथा गंगासमागताचैवतदीयंजलमेमुने॥एवंवचस्तदाश्रुत्वा
मुनिर्विस्मितमानसः उवाचसुंदरीत्वंचसत्यंवाप्यतंचवा॥ अवाप्तिकिंनमन्येऽहंदंदेवेषुउ

र्जमे असाध्ययोगिनिर्यच्चदेवैरपिसदाभुने तत्रैवाद्यकथंजातंविस्मयःपरकोमम य
द्येवंदस्पतेचेदैतन्मन्येनेननान्यथा इतिस्यवचःश्रुत्वासाध्वीवचनमब्रवीत आगम्यता
त्वमानाथदहुमिष्ठान्नवेद्यदिदमुक्तातंसमादायगतायत्रसरिद्वरं दर्शयामासतांतत्रग
र्त्तेचसंस्थितंस्वयं तत्रगत्वाऋषिश्रेष्ठोगर्त्तेजलंप्रपश्यति आकंसुंदरंदृष्ट्वाध्येयमितिचा
किंमदीयंतवश्चैवकिमन्येनापुनस्तथा स्तुत्वास्तुत्वाचसस्तावःसुनगेदुर्जनेजले आश्चर्य
पुनरेवात्रस्तुतिंचक्रेपुनःपुनः अनुसूयापितेस्नानाविमलेसुंदरेजले निवेद्यतांततःसो
पिसाध्वीदेवीततःपुनः तदोवाचपुनर्जीगम्यतेचमयाधुना इत्युक्तेचपुनःसाध्वीतामुवाच
सरिद्वरो यदिप्रसन्नोदेवेशियद्यस्तिचकृपामयि मरुतिचस्वनावोयंअंगीकृतेनमुचती
यद्यदेसनीचितामविपरीतंनतोथवा तथात्वंचकृपांकृत्वादासंमयिसमर्हसि इत्युक्ता
प्रलिप्यैवस्तुत्वास्तुत्वापुनःपुनः आश्चर्यंजिमतंतत्रकृतास्नपनमुत्तमं ययाचैथपुन

र्जगाम्बुपाकुरुक्षमोपरि तामुवाचपुनःसाध्वीत्वयास्थेयंतपोधने ऋषिश्चापियया चैवेत्वया
स्थेयंसरिद्वरे तदीयंतद्वचःश्रुत्वागंगावाक्यमथाब्रवीत् गोकर्णनमस्तेफलंवर्षस्य
यच्छसि स्वामिनःश्वजनाज्ञातंफलंयच्छसिचेन्मम तदास्याश्चेवरंप्रोक्तोलोकानामुपकारि
णी तथादानेनतेतुष्टिस्तानैवंतथापुनः यद्वैवांसाधनैर्योजैःपातिव्रत्येनमेयथा पति
व्रतोयथाहृष्टमनसःप्रीणनंतनवेत्तथा केनाप्यिकार्येणसंतोषंनव्रजाम्यहं ममापिपाप
नाशोवैप्रेतानारीपतिव्रतो यस्मात्वंयदिलोकस्यहितेकर्त्तुमनुद्यता तस्माच्चस्थिरतोयावै
स्थेयदिकल्याणमिच्छसि इत्येवंवचनेश्रुत्वादेववर्षमुवाच मतेगंचस्वनागोवैपरेषांहि
तकारणं सुवर्णंचयथाहृष्टंचंदनंरक्तकंयथा आत्मानंपीडयित्वातुपरेषांहितकारकः
पार्थिवेरूपकेनंतुस्थितोयोवैसदाप्रभुः प्रसन्नोस्मिवरंब्रूहिरुद्रोवचप्रियोसिमे पं
चवक्त्रादिसंयुक्तंदृश्यंवेदेषुसुस्थितो ऊचतुश्चेश्वरंप्रीतौस्मिरूपातेवर्त्ततेयदि तस्मात्वंच

राम
१०३

चनेदेवलोकानांहितकारणात् स्थित्वंपूजनादेवलोकानांसुखदोभव प्रसन्नायदि
गंगाचतदेवसमहेश्वरः उमौतौसंस्थितौतत्रयत्रासीदृषिसत्तमः अत्रीश्वरश्चनामासौ
ईश्वरःपरमःखलु गंगापिचतदातत्रस्थितागत्रैस्रोतसंकरी तद्दिनंहिसमारभ्यतत्राद्यापि
जलोस्तिनंरुद्धमात्रेतदागत्रैजलेनैवविलीयते तत्रैवऋषयोदिव्याःसमाजमुःसुरगणाः
तीर्थातीर्थाचविप्रेंद्रासमाजग्मुःसमाहृताः यत्रास्त्रीस्यद्येवफलानिविविधानिच तत्रा
सन्नृषिवर्याश्चकानंतुष्टःसमागताः यत्रायागक्रियाश्चैवकर्त्तव्याःकार्यमहेतुकं कर्मसिद्धो
क्षितादेवाहिंचक्रुःसुरोत्तमाः आनंदपरमालोकेवर्त्ततेसासदाप्रभुः ततश्चगौतमीतीरे
पोतेराःप्रकीर्त्तिताः कोटीतीर्थंचकोटीशईश्वराःपापहारकाः धौतपापेश्वरःसाक्षात्सर्वसि
द्धिप्रदायकः सोमेश्वरःसदापूज्योह्यनाद्यःपरमोमतः बालेश्वरश्चविख्योविश्वेश्वरफल
प्रदः कपालेश्वरनामाचिकपिलेशस्तथैवच सिद्धेश्वरःसदासेव्योनीलेश्वरउदाहृतः मा

रुतेश्वरनामासीद्वृद्धेश्वर उदाहृतः॥ वीरेश्वरपरो देवो वामनेश्वर एव च॥ गणेश्वरश्च ना
म्नैकः संगमेश्वर एव च॥ गोदातीरे च संख्याता न्यासन्लिंगानि भूरिशः॥ वक्तुं नैव च शक्नोमि
यथाज्ञानं च वर्णितं॥ अत्रीश्वरश्च माहात्म्यं श्रुत्वा कल्याणमाप्नुयात्॥ एतच्च कथितं सर्वं यत्पृ
ष्टोहं मुनीश्वराः॥ ॥इति शिवपुराणे अत्रीश्वरनिरूपणाध्यायः॥ ॥४२॥ ॥सूत उवा०
श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशनीं॥ व्यासस्यैव मुखाच्छ्रुत्वा कथयामि यथाश्रु
तं॥ ॥ऋषय ऊचुः॥ ॥सूत जानासि सकलं यस्तु व्यासप्रसादतः तवाज्ञानं न विद्येत त
स्मात्पृष्टमवहेयं॥ लिंगं च पूज्यते लोकैस्त्वया तत्कथितं च यत्॥ तत्तथैव च नान्यद्वा कारणं किं
च विद्यते॥ बाणरूपा श्रुता लोके पार्वती शिववल्लभा॥ एतत्किं कारणं सूत कथयत्वं यथाश्रु
तं॥ ॥सूत उवाच॥ ॥कल्पभेदकथा चैव श्रुत्वा चैव मया पुनः॥ तामेव कथयाम्यद्य श्रूय
तां ऋषिसत्तमाः पुरा दारुवने जातं यद्वृत्तं यद्विजन्मनां॥ तदेव श्रूयतां सम्यक् कथयामि यथा

श्रुतं दर्शितं भक्तवात्सल्यं शिवेन परमात्मना॥ ईश्वरोप्यन्यथा कर्तुं यच्चकार शृणुष्व तत्॥
दारुनामवनं श्रेष्ठं तत्रासीदृषिसत्तमाः॥ शिवभक्ता सदा नित्यं शिवध्यानपरायणाः॥ त्रिका
लं शिवपूजां च कुर्वंति स्म निरंतरं॥ स्तोत्रैर्नानाविधैर्देवं मंत्रैर्वा ऋषिसत्तमाः॥ एवं पूजां प्रकु
र्वंतो ध्यानमार्गपरायणाः॥ ते कदाचिद्वने याताः समिदाहरणाय वै॥ एतस्मिन्समये साक्षा
च्छंकरो नीललोहितः॥ विरूपं च समास्थाय परीक्षार्थं समागतः॥ दिगंबरोतितेजस्वी भूतिभू
षणभूषितः॥ चेष्टां चैव कटाक्षं च हस्ते लिंगं च धारयेत्॥ तं दृष्ट्वा ऋषिपत्न्यस्ता परं त्रासमुपाग
ताः॥ विह्वला विस्मिता भ्रांत्याः समाजग्मुस्तथा पुनः॥ आलिलिंगुस्तथा चान्याः करे धृत्वा तथा
परा॥ परस्परं च संहर्षागतैव भर्तृषु स्त्रियः॥ एतस्मिन्नेव समये ऋषिवर्याः समागताः॥ विरु
द्धं चैव वै दृष्ट्वा दुःखिता क्रोधमूर्छिताः॥ ते सर्वे दुःखसंयुक्ताः कोयं कोयं तथाब्रुवन्॥ यदा च
नोक्तवान् किंचित्तदा ते परमर्षयः॥ ऊचुस्ते पुरुषं वाक्यं विरुद्धं क्रियते त्वया॥ त्वदीयं चैव लि

जंचपततोपृथिवीतले ॥ इत्युक्त्वैवतदादेहुलिंगंचपतितंक्षणात् ॥ इच्छाचेताहृषीज्ञाता दर्शितोनक्त
वृत्तना ॥ तस्त्रिगंचाग्निवत्सर्वंदाह्यंयत्रस्थितं ॥ यत्रयत्रचतद्याति तत्रतत्रदहेत्पुनः पाता
लेचगतंतच्चस्वर्गेचापितथैवच ॥ भूमौसर्वत्रतत्प्रोक्तं कुत्रापिनस्थिरंस्थितं ॥ लोकाश्चव्याकु
लाजाता ऋषयस्तेनिरुत्सुकाः ॥ नत्रातंसेनिरेकापिदेवाश्चऋषयस्तथा ॥ तेसर्वेचतदादेवाऋष
योविमलाशयाः ॥ नज्ञातस्त्रिंगोयंवैब्रह्माणंशरणंययुः ॥ तत्रगत्वातुतत्सर्वंब्रह्मणेगदितंतदा ॥
ब्रह्मातद्वचनंश्रुत्वा प्रोवाचऋषिसत्तमान् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ज्ञातारश्चस्तवंतोवैकुर्वंतिग
र्हितंपुनः ॥ अज्ञातारोयदाकुर्युः किंपुनःकथ्यतेतदा ॥ विरुध्यैवंस्त्रिवंदेवाः कुलंकंसमीहते ॥
मध्याह्नसमयेयोवैअतिथिंयःपरामृशेत् ॥ तस्यैवंसुकृतंनीत्वास्वयंचदुःकृतंपुनः ॥ संस्थाप
यातिथियातिकिंपुनःस्त्रिवसेवच ॥ यावत्स्त्रिंगंस्त्रिरंनैवजगत्स्त्रिंनयेच्छुभं ॥ जायतेनतदा
कापिसत्यमेतद्दानघं ॥ नवह्निश्चतदाकार्यंयथास्वास्थंनवेदिह ॥ इत्युक्तास्तेप्रणम्योचुः कि

कार्यंतत्समादिश्यतां ॥ अथदेववरोब्रह्माताप्रोवाचतदास्वयं ॥ आराध्यगिरिजादेवीप्रार्थयं
तःसुतानतः ॥ योनिरूपेणसास्त्रिंगंस्थिरंकर्त्तारंरक्षिया ॥ तस्मात्प्रपूज्यहृत्वातंदेवेकुरुतथाशुचं
कुंभेएकंपरिस्थाप्यहृत्वाचाहृदयेपुरा ॥ तदुपरिन्यसेत्तच्चर्षधीत्रिःसमन्वितं ॥ दूर्वायवांकुरै
स्तत्रतीर्थोदकेनपूजयेत् ॥ मंत्रैश्चवेदसंभूतैर्मंत्रयेत्कुंभमुत्तमं ॥ लिंगंचतत्प्रक्षाल्यैवसिंचये
त्पंचमंत्रकैः ॥ ततस्तदर्घ्यमंत्रैश्चप्रोक्षितंशांतिमानयात् ॥ गिरिजायोनिरूपंचबाणरूपंशुभं
तदा ॥ तत्रलिंगंचसंस्थाप्यपुनश्चैवाभिमंत्रयेत् ॥ गंधैश्चचंदनैश्चैवपुष्पधूपादिभिस्तथा ॥
दीपारात्रिकपूजाभिस्तोषयेत्परमेश्वरः ॥ प्रणिपत्यस्तवैश्चैववाक्यैर्नतथापुनः ॥ स्वस्त्यय
नंतथाकृत्वाजयजयेतिव्याहरेत् ॥ असन्नोजवदेवेशजगदाह्लादकारक ॥ कर्त्रापालयितास्व
चसंहर्त्रापुनरेवच ॥ जगदादिजगद्योनिजगदंतकृतोपिच ॥ पालयेसर्वतोऽस्मांस्त्वंतेनै
वसदाप्रभो ॥ एवंस्तुतेनदेवेशास्त्वंयुष्माकंतऋविष्यति ॥ इत्युक्तास्तेतदादेवाः प्रणिपत्यपि

तामहं शिवसंहारणेगत्वा प्रार्थितः शंकरस्तथा ॥ पूजितः परयानेन प्रसन्नः शंकरस्तदा ॥ उ
वाच पार्वतीं त्वत्स्य नान्यस्यास्य धारणे ॥ तथाध्वंतेच शांतिर्वैगमिष्यति न संशयः ॥ गृहीत्वा
चैवब्रह्मणंशिरोऽर्थितंतदा ॥ प्रसन्नोशिरोऽकृत्वाहृषनधनमेवच ॥ पूर्वोक्तेचविधिक
त्वास्थापितंलिंगपुत्रमंत्रोक्तेनविधानेन देवैश्चऋषिभिस्तथा ॥ स्तवनैःपूजितैर्मंत्रैः संतोष्य
वृषनधजं स्थिताःसम्यक्कृविधिरुत्वासर्वेषांधर्महेतवे ॥ शिवोऽपिऋषयोमुक्तो ब्रवीत्सर
मेवचः ॥ प्रसन्नोमोचजानीतः सुखंस्थासर्वयाचणं ॥ ऋषयऊचुः ॥ ऋ
षयश्चप्रणम्यैवस्तुत्वास्तुत्वापुनःपुनः ब्रह्मणाविष्णुनाचापिरुद्रेणचपुनस्तथा कृतंस
र्वसुखंचात्रतेस्तदाचदयालुभिः ॥ लोकानांस्थापितेलिंगेकल्याणंचानवत्तदा ॥ प्रसिद्धेलिंगपू
ष्टेनयतःसंचेष्टतेजगत् विशेषोत्रकथंनश्चोच्यतांऋषिसत्तमाः ॥ अत्रचस्थापितंयच्च
तल्लिंगमिदमेवच ॥ मुमुक्षूणांस्थापितेलिंगेतदंशोजायतेध्रुवं ॥ अन्यच्चयोनिरूपंचनात्र

कार्यविचारणा कल्पभेदकथाचेयंज्ञातव्याऋषिसत्तमाः ॥ ऋषयऊचुः ॥ महा
पातकीदमात्तेहिशिवस्थंनस्रोतक्वचित् तेपश्चुस्तदासर्वेशिवेनिर्मान्यतांकथं तच्छ्रुत्वा
वचनंतेषांसूतश्चैवाब्रवीदिदं साधुपृष्टंऋषिश्रेष्ठाः कथयामियथाश्रुतं दत्तात्रेयाच्चतत
श्रोक्तंयच्चैवकथितंशिवेऋषिवरैर्यच्च तल्लिंगेऽर्पणंस्मृतं दत्तयज्ञेतदाज्ञातेसर्वै
श्चानुग्रहीकृतः तद्विनंदिसमारम्भकैश्चगणैस्तथा तत्सर्वैश्चतथाज्ञेयंनकोनैवविच
ष्यति सूतेणस्थापितंलिंगंसर्वदूषणवर्जितं एतत्सर्वंसमाख्यातंयत्पृष्टोहंमुनीश्व
राः इतिश्रीशिवपुराणेलिंगविधानोनामाध्यायः ४३ ऋषयऊचुः अं
धकस्यवधःप्रोक्तोनन्दतोविस्तरेणच तत्सर्वंचसमासेनकथयस्वसुशोभनं सू
त उवाच तैर्मुनैर्यच्चसम्यक्पृष्टंनवद्विधिं शृणुतंऋषिसत्तमाः हिरण्याक्षसुतःपेक्ष
अंधकोनामविश्रुतः ब्रह्माणंचसमाश्रित्यबलंप्राप्यातिदुर्जनं मृत्युप्राप्तेशरीरेतेब्रह्मो

उवर्त्तेयदा ॥ तदामेतपसोवृत्तिनाम्यथाजीवनेजवेत ॥ एवंपर्णंतदाज्ञात्वाब्राह्मणंप्रतिपत्य
च ॥ त्रिलोकीजयलक्ष्मीर्देवाश्चविजितास्तया ॥ सर्वेचदिक्पालाश्चजितास्तेनमहात्मना ॥
मंदरंचसमाश्रित्यकालदोषेतदाकरोत ॥ अंधकोपितदातंतुक्रोधसंदरंचले ॥ जगामसै
न्यसंयुक्तोदेवानांहननेछया ॥ तत्रयुद्धंमहत्तीव्रासीद्देवदानवयोरिह ॥ देवैश्चपीडिता दैत्यामा
रिताश्चदिशोदश ॥ अंधकोपिसमुद्रस्यनैऋतेश्चसमीपतः ॥ उपकंडेतदागत्वाहत्वातत्रन्यवे
शयत ॥ तस्माज्जातास्तुनिस्सत्वापीड्यित्वापुनःप्रजाः ॥ प्रविशंतिवतेगर्त्तंबलवानंधकासुरः
गर्त्तंत्रियोजनेतत्रसंपूर्णंनगरोपमं ॥ अपरःस्वर्गएवात्रतत्रतिष्ठंतिनित्यशः देवाश्चदुः
खिताः सर्वेत्रिवंप्राप्यपुनःपुनः ॥ निवेद्यतस्मैतत्सर्वंकृत्वाग्रीतोहरस्तदा गर्त्तांचनिस्र
तेदैत्यैर्देवागत्तमुपाश्रिताः ॥ दैत्याश्चदेवतानिश्चयुद्धंचक्रेसुदारुणं ॥ दृष्ट्वैश्चपीडितःसोपिया राम
वतगर्त्तमुपागतः ॥ तावच्छूलेननसंप्रोतःशिवेनपरमात्मना ॥ ऋत्वप्रोतस्तदागुरुःप्रार्थया १०१

मासस्तदा ॥ अंतकालेचत्वांदृष्ट्वातद्गोनवतिक्षणात ॥ इत्येवंसंस्तुतःसोपिप्रसन्नःशंक
रस्तदा ॥ उवाचवचनंतत्रवरंब्रूहिददामिते ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वासदैत्यपुनरब्रवीत यदिप्रस
न्नोदेवेशलक्षंदेहिममेदानीमुवरोत्तमं ॥ तथानित्तथा ॥ इत्युक्तातुततंदृष्ट्वा
तुततंदैत्यंतुष्टश्चैवादिपत्तदा ॥ सोपिराजुस्थयंतत्रसंस्थितोलोककाम्यया दैत्याश्चैवतदास
वैरंतास्तद्वणमात्रतः जगस्थाप्यतदात्तेनदेवानांपरमंसुखं ॥ स्वस्वंकार्यंतदाचक्रुर्देवाद्
यादयस्तथा ॥ तत्रैस्थस्यसंतस्तोषूलमश्चैवांधकस्तथा ॥ लोकानामुपकारार्थंस्थितःराजुःस्वयं
तदा ॥ अंधकेनैवयोनित्यंपूजयेत्तरमेश्वरं ॥ एषमासाजायतेतत्समनसोजीवमेवहि नित्यंच
पूजयेद्योवैलोकेस्थितंकारकंशिवंलोकत्रयावहं ॥ नदुःखिजायतेसोपिसुखंचैवानुजायेत
तत्रार्थंपूजयेद्योवैलोकस्थितकारकं ॥ एषमासंयोहिजश्चैवसवैदेवलोकः स्मृतः यथाधि
कारेदेवलोकेतथाद्विजःसंस्थितः ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वाऋषयश्चवचोब्रुवन् ॥ इतिशिवपु॰रा

एतत्ते सर्वमाख्यातं वर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ देवलोकस्थकः प्रोक्तः किं कार्यं
तस्य विद्यते ॥ सूत उवाच ॥ दधीचो नाम विप्रोऽवै धर्मिष्ठो वेदपारगः शिवभक्तिरतो
नित्यं वेदशास्त्रपरायणः यज्ञादिकर्मकर्ता च नित्यनैमित्यकारकः तस्यपुत्रस्तथा वाल्मीकिर्नाम्ना
सुदर्शनः स्मृतः तस्याश्रमे च ऋषयो नानाम्नाऽष्टकुलोद्भवा तद्धोमचमत्कारं नित्यं कुर्वन्ति
ये सोपि नित्यं शिवस्यैव पूजां च परमां ततः दधीचिस्तु यथापूर्वं ऋषयोऽत्रागताः सुताः तथा च
शिवपूजायामिमं कर्मपरायणाः स्मार्तकर्मप्रवर्ताश्च तथाकर्ता च कारकाः एवं जाते तदाकाले
तस्यैवर्षिसत्तमाः विपरीतं तदाजाते देवाज्ञाकेन चेच्छया यज्ञांतेभ्यो गतोऽशेषाः कथयामि य
थाश्रुतं दधीचेस्तु तदाऽसीत्स्यान्तरमथापि ज्ञातिसंयोगतश्चैव ज्ञातिभिः कर्म चाचरेत्
कथयित्वा च पुत्रेसः शिवजन्मपरोऽभवत् स्तुक्रानुगतः सोपि पुत्रोपि पूजनं चरेत् एवं च शिव
शक्तिभ्यां जाता ऋषिसत्तमाः तस्यां चोपोजिताः सर्वे स्वयं संयोगतस्तदा पूजां कृत्वा गतः सो

राम
१०८

पि सुदर्शनिरतिश्रुतः तदा स्त्रीसंगं कृत्वा पुनरिहागतः तस्माच्च तदा ते नष्टा च स
स्तुता पुनः पश्चात्ते ततदा सोऽजडत्वं प्राप्तवान् स्तुतः शिवरात्रौ त्वया ऽऽसेवनं च स्त्रियाः कृ
ते अतस्तस्य पुनः पूजां मदीयां कृतवान् यतः ज्ञात्वा चैवं कृतं यस्मात्तस्मात्त्वं जड तां व्रज मया
एषोऽनवत्वं च दर्शनेऽस्तु कुरु स्तुक्रस्तथाजातो यथोक्तं शंकरेण च द्विजोपि समायातो
वर्त्तते श्रुतवोक्तया ऽसितस्तु तदा सोपि शिवेन परिजर्जितः हा कृतोस्मीति दुःखेन कुपुत्रेण
कुलेऽत्र ते एतस्मिन्समये तस्य जायां सुदर्शनस्य च सुतायया च पतितो सौ ते दुःखमागतः पि
ता च दुःखितः सोपि शिवेन परिजर्जितः सतोऽचारीत्स सोपि शिवपूजां तथाकरोत् पुत्रोपि च त
दा नार्यां पुत्रोऽभवत्तदा द्विजः पुत्रोपि जिरिजां तत्र पूजितां पुत्रहेतवे प्रसन्नां तां तदा देवीं पुत्रप्रा
प्तीच चकार सुदर्शनोपि गिरिजां पूजयामास चत्वयं चेरी पूजनमात्रेण प्रसन्नामकरोत्तदा ॥
सुदर्शनेच पुत्रं च चकार गिरिजा तदा शिवं प्रसादयामास पुत्रार्थे चंडिका स्वयं कृत्वा कृत्वा पुन

श्चंडी प्रसन्नैरुपनध्यते नमस्तस्मै शिवंतत्र मुमोजे समवेमुयत घृतस्नानेतदाकार्यंपुत्रेच
शिरिजास्वयं त्रिरावृत्या सतेसत्रेग्रंथिने केनसंयुते उपदिग्पशिव गायत्रीजोऽग्नरसंयु
ते ऊँनमःशिवायचयत्किंचित्तसर्वंचतथैवतत धान्येफलेचवस्त्रेचघृतेतैलेनवेचयत॥
तत्सर्वंचत्रयाग्राह्यंनदोषायनवस्तुत ममस्तेनवान्मुख्योदेवीसत्येविनोपतः प्राजापत्यंन
वेद्यर्हितर्हिकोपिजनान्नवेत यदिनवान्नतुभेतत्तसर्वंनिःफलंनवेत तदापूजाकृतसंपू
र्णातदानस्तुनवान्नवेत चत्वारोबटुकास्तेस्युःशौर्यनासनाः ब्राह्मिकाःशिवेने
वदिक्षुतेपरमात्मना नित्यकंवर्तुलंकार्यस्नानेकार्यंसदाभुवैः शिवसंख्याचकर्तव्यागाय
त्रीचतदीयका ममेनाचैवस्तुत्याचकार्यंमतत्कृतोचितं वेदमंत्रैतवाचावैनंत्राश्चजवं
दीयकाः चंडीचैवाथचेज्ज्यपुत्रेणाप्यसुदर्शनं तमुत्रामेरयानामवरानदत्वाप्यनेकना रात्र
उन्नयोर्मूल्योर्यत्रबटुकोवैज्ञवेन्मम तत्रस्यादिनयोनित्यंनात्रकार्यविचारणा ज्ञवेत १०९

पूजितायेनवैनैवादंप्रजापतिः एवंवरंतदादत्वावेदब्रह्मविवर्जितं॥ कर्तव्यंचनवद्धि
श्चस्वीयंकर्मनिरंतरं शिवाभ्योस्थापितायस्मात्तस्मात्तेबटुकास्मृता तपोत्रिशायतोजा
तास्तस्मात्तपोधनाःस्मृताः शिवयोःकृपयासर्वेविस्तारंबहुधागताः तेषांतुत्रथमापूजाम
तापूजामरुत्तमः तेनयावत्कृतानैवपूजाचरंकरस्यच तावत्पूजानकर्तव्यामुनावाष
मुनावित्रा प्राजापत्येचनोत्पेचबटुरेकोविशिष्यते शिवयोश्चतदाकार्यंविनोदंपते
स्तिरुतत्रैवनगरेराज्ञोनरस्यनित्यनोजने नित्यमेप्राजापत्यस्यसंधकेशसमीपतः यत्रा
तेस्युयतोतत्रकृत्वायानियथाऋतं धन्यएकश्वरज्ञेवेदत्रश्चरंकरेणच प्रातश्चबध्य
तोरात्रतरात्रौचैवपतिष्यते ममस्तेचसंपूर्णंप्राजापत्येतथापुनः अमथाचतथास्या
दैरात्रौचैवास्तिरोजवेत इतिनियमस्तस्यासीत्तशिवपूजाविधानतः प्राजापत्यंतत्तथ्येवक
र्तव्यंचदिनेदिने प्रातर्धजोपिबध्येतसायंचैवपतेदिद यदिकार्यंचसंपूर्णंज्ञातंचेवन्नवे

दिह ॥ अन्यथा च भवेदेव पतितोनैव तिष्ठते ॥ एतस्मिन्नन्तरे चात्र बटोः कार्यं तदाशृणुत ऋ
षयः ॥ ब्रह्मणोजनयित्वा दौ प्रेषितो बटुरेव च ॥ अन्योन्यं तेषु विप्रेषु ध्वजश्चपतितोह्यभूत ॥ दृष्ट्वा तच्च त
दन्तत्रएष्टाश्चर्यं ध्वजः ॥ पतितोब्राह्मणाह्यत्र जुंजंतिनोऽतिलाघवं ॥ तैः पृष्टश्चतदाप्रोक्तं
वैटुकोजनितः पुरा ॥ चंडीपुत्रस्त्रिवर्षेण तस्माच्चपतितो ध्वजः ॥ एवंचतद्वचनात्तेषांवर्द्धितः
शंकरेणच ॥ तस्माच्चबटुकाख्येशः पुराविद्भिः प्रकीर्त्तितः ॥ शिवप्रजातुतैः पूर्वंभिन्नार्थाना
त्यथापुनः ॥ अन्येषांनाधिकारोस्तिशिवस्यवचनादिह ॥ उन्नाद्यंतुकार्यंवैपूर्णंपूजाजवेत्तिथि
एतावदेवतेषांचकार्यंनान्यत्तथैवच ॥ एतत्सर्वंसमाख्यातंयत्पृष्टोरुद्रुनीश्वरः ॥ यच्छ्रुत्वाच
दृपूजायाःफलंयच्छतिवैनरः ॥ इतिशिवपुराणेबटुकोत्पत्तिनिरूपणाध्यायः ॥ ध
५ ॥ ऋषयऊचुः ॥ तेषांचैवतुलिंगानांमाहात्म्यंकथयाधुना ॥ कस्मिंश्चतथानेषां
ब्रूहिसर्वंयथाश्रुतं ॥ सूतउवाच ॥ अहंसर्वंप्रवक्ष्यामियथाबुद्धियथाश्रुतं ॥ एते

राम
११०

षांचैवमाहात्म्येवक्तुवर्षशतैरपि ॥ नशक्यतेपुनिश्चेतथापिकथयामिवः ॥ सन्नविंशान्त
थाकल्पादक्षस्यचमहात्मनः ॥ तेनचेंद्रमसेदत्ताअश्विन्याद्यापुनीश्वरः ॥ चेंद्रश्चस्वामिनंप्राप्य
शोभमानाविशेषतः ॥ चंद्रोपिताःसमंप्राप्यशोभतेस्मनिरंतरं ॥ हिमेयथामणिर्नानामणि
नाहेमएवच ॥ एवंचसमयेतस्ययज्ञोतंश्रूयतामिति ॥ सर्वास्त्वपितास्त्विवएकाप्रियतरावभ
वेत ॥ रोहिणीनामयाप्रोक्तातथानाप्रियानवेत् ॥ अन्याश्चदुःखमापन्नापितरंशरणंययुः ॥
तदातस्मैचस्वदुःखंताश्चैवनिवेदितं ॥ दत्तोपिचतथाश्रुत्वादुःखंचप्राप्तवांस्तदा ॥ समाज
तस्तदादक्षश्चंद्रंविज्ञापयत्तदा ॥ विमलेयंकुलेजंचसप्तसप्तकलानिधिः ॥ अश्विनेषुच
सर्वेषुसूनाधिक्यंकथंचते ॥ श्रुत्वेयंचवचस्तेनचकर्त्तव्यमतःपरं ॥ दक्षश्चैनंचसंप्रार्थ्यचेंद्रं
यामासतंस्वयं ॥ जगामतंदिरस्थोयंनिश्चलेयंचनागतः ॥ चंद्रोपिवचनेयंचैतस्यनचकारविमो
हितः ॥ रोहिणींचसमासक्तोनान्यंनेनेक्षतेक्वचन ॥ दत्तोपिपुनरागत्यस्वयंदुःखसमन्वितः ॥ उवा

चश्च्यवनोचेरुमयाऽर्वचशापितः नमाप्तितेत्वयायस्मात्तस्मात्वंचरत्ययानव
रयुक्तेचैवचंद्रो वैरतेयीजातः हरणादपि किंकर्तव्यंकृतंतथेऽुःखितस्तद्धरणादिहरकारस्तदाप्रासीत्चंद्रे
चरतीर्थतोगतेदेवाश्चऽुःखिताःसर्वेऋषयश्चपुरातनाः गंधर्वाप्सरसश्चैवतेसर्वेऽुःखमाग
ताः इतिऽुःखसमापन्नाःदेवाइंद्रादयस्तदा विज्ञापयित्वाचेरंचब्रह्माणंशरण्ययुःगत्वाते
चतदाप्रोचुर्देवानोचपुनःपुनः हत्वातेचतदीयंतत्सर्वंतस्मैन्यवेदयत ब्रह्मापितद्वचःश्रु
त्वाश्लोकंश्लोकयंद्वतं चेरस्यसर्वदाऽुष्टेदत्तेश्चक्षतेवाक्यं सर्वंऽुष्टेनऽुष्टंचकृतेंऽुकृतं
पुनःश्रूयतांऋषयःश्रेष्ठाचेरस्यपुरातनं वृत्तंस्यतेर्गत्वातारंऽुष्टेनवैऽुतां कृता
तारंपुनश्चैवयुद्धायसमुपस्थितः समाश्रित्यतदादैत्यानस्पर्धंदेवैश्चकारह मयाचैवाग्नि
णाचैवनिर्जितस्तारकादयौ तांचगर्भवतीसोपिनगृह्णातितद्वचः अस्माभिर्वारितःसो
पिजग्राहतारकांतदा यदिगर्भेऽुतीतावदेनांनेनाम्रहंऽुर्मयापुनस्तचखंडितेदे

राम
१११

वसत्तमाः तस्याथेचपुनर्गर्भः सोमस्येतिवचःश्रुते पश्चात्तेनगृहीतास्यामयासंवारिते
नच एवंविधानिचेरस्यसचरित्राण्यनेकशः वर्णितेविपुलस्तानिरदानींश्रियतेकथं य
ज्ञातेतनुसंज्ञातेनाम्नायाज्ञायतेहितत श्रुतःपरंप्रवक्ष्येहंपुंजयविधानतः शिवमाराध
यत्नत्नदेवैःसऽुप्राप्तानिधिः शंकरंलोककर्तारंजजेचेऽुप्रसन्नतः गत्वातपंऽुतत्रैवप्रसन्नः
शंकरस्तदा अत्रयंतेचेऽुपसंकर्तानात्रैवसंशयः इतिऽुक्त्वाचस्तस्यब्रह्मणःपरमात्मनः
इंद्राद्याःसकलादेवाःऋषयश्चपुरातनाः गत्वाचतथाचेरंदत्तेवाप्यासवैतदा प्रजा
सेचततोगत्वागर्तेचकुरुस्तदापुनः श्रावाह्यनार्यवर्याणिस्वरत्यादीन्मतेःपरं पार्थिवेनस
दापूजाप्रयुंजयविधानतः देवाश्चऽुस्तदासर्वेऋषयोनिर्मलाशयाः प्राप्यचेऽुप्रसन्नासेवै
स्वस्वेधामयर्युर्मुदा चेरेणचतपस्तप्तंषष्टिवर्षाणिसंचनिरंतरं पुंजयेनमंत्रेणपूजितोवृषन
ध्वजः दशकोटीचमंत्रेचसमावृत्तस्वयंमनुः प्रसन्नोजगवान्देवः शंकरोलोकशंकरः व

रंदृष्ट्वा इनउवोमनसोयत्समीहिते ॥ ईश्वरोवाच ॥ यदिमत्तोदेवगणाःकिमसाध्यंजवेत्तव
तथाप्यहितेशरीरस्यकृतेवारयशंकर ॥ देवतोवेपरंध्यात्वाकृत्वाणक्रियतांत्वया ॥ इत्युक्तेवत
दातेनशिवोवचनमब्रवीत् ॥ पदेचक्षीयतांचेदपदेचैवविवर्द्धतां ॥ एवंसातीतदासर्वेदेवा
हर्षमुपागताः ॥ ऋषयश्चतदासर्वेसमाजग्मुःपरस्परं ॥ आगत्यचतदासर्वेचंद्रचक्षिवमैरय
त् ॥ शिवंचैवतुसंप्राप्यस्वामीत्वत्रक्षिरोभव ॥ उमयासहितःशंभुश्चंद्रेणसंस्तुतःपुरा ॥ निरीक्ष
रश्चसाकारःपुनश्चैवाभवेत्पुरा ॥ प्रसन्नश्चैवदेवानांक्षेत्रेतस्मिन्नतिष्ठत ॥ प्रतिष्ठायाचंद्रमसो
नामतस्यभवत्तदा ॥ नान्नाचोमेश्वरख्यातंज्योतिर्लिंगंपुरातने ॥ धन्योयंकृतकृत्योयंयेनेष्टः
शंकरःस्वयं ॥ स्थितश्चजगतांनाथःपावयन्जगतीतले ॥ तत्रकुंडंचतैस्तत्रदेवैःसम्यक्प्र राम
तिष्ठितं ॥ शिवेनब्रह्मणातत्रव्यजिज्ञिकंचतत्पुनः ॥ चंद्रकुंडप्रसिद्धंचपृथिव्यांपापनाशनं ॥ ११२
तत्रस्नातिनरोयस्तुसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ रोगश्चैवतुयेयांतिअसाध्येनवेतिच ॥ अपस्मा

रादियेदुष्टाःषण्मासंस्तूपनादिह ॥ कुष्ठीचजायतेमनुष्यःप्रायश्चित्तेकृतेसती ॥ मासेचपरि
क्रम्यपृथिवीसंनवेफले ॥ सोमलिंगंनरोदृष्ट्वापापात्तैवंप्रमुच्यते ॥ निष्पापोयोनवेत्तत्रत्यजते
वांछितेफले ॥ मृतोवाजायतेस्वर्गेसूर्यकांतःसमोनरः ॥ नारीवापापमुक्ताचप्राप्नुयान्मासेनसं
फले ॥ यद्यत्कर्मसमुद्दिश्यकरोतितीर्थमुत्तमं ॥ तत्तत्फलमवाप्नोतिसर्वथानात्रसंशयः ॥ इतिते
ऋषयोदेवाःफलंदृष्ट्वातथाविधं ॥ चंद्रंचैवगृहीत्वाचेत्यमस्कृत्यशिवंमुदा ॥ परिक्रम्यचतत्तीर्थं
ययुस्तेचसमाहिताः ॥ चंद्रस्यापिस्वकीयंचचक्रेवार्यंपुरातनं ॥ इतिसर्वंसमाख्यातंसोमेशोऽयंव
नेशुभे ॥ एवंसोमेश्वरंलिंगंसमुत्पन्नंमुनीश्वराः ॥ यःश्रोतितइत्यत्रिसंचयापैःप्रमुच्यते ॥
अतःपरंप्रवक्ष्यामित्रिरात्रेकार्जुनसंनवे ॥ पूर्वंचकथितंयत्तन्नदंकथयामित्वः ॥ कुमारस्यवि
योगेनमातांचगिरिजायदा ॥ दुःखितासीत्तदावेनुस्तामुवाचकथंप्रिये ॥ आयातिपुत्रकंसुन्तु
सज्जतोऽःखमुत्कटं ॥ सायदाचनतस्तेनेदुःखितादेवतात्तदा ॥ ऋषयश्चैवगंधर्वाअप्सरसः

सदान्विताः ॥ ते सर्वे च समाजग्मुः कुमारस्यास्य हेतवे ॥ विज्ञाप्य बहुधा ह्येनं परावृत्य पुन
र्गतः ॥ तदा च गिरिजा देवी वीरहं पुत्रसंभवं ॥ शंभुश्च परमं दुःखं प्राप्य चान्वगमत्तदा ॥ पुत्र
श्चापि ततो दूरं योजनत्रमात्रकं ॥ गतश्च दूरतस्तस्मात्क्रौंचे चर्वते शुभे ॥ तौ च तत्र समा
सीनौ ज्योतिरूपं समाश्रितौ ॥ तद्दिनं हि समारभ्य मल्लिकार्जुनसंज्ञितं ॥ लिंगं चैव शिवस्यैव प्र
सिद्धं भुवनत्रये ॥ आसीत्तत्र महान्देवो ज्योतिषां पतिरेव च ॥ तल्लिंगं च तदा दृष्ट्वा सर्वपापैः
प्रमुच्यते ॥ दुःखं च दूरतो याति सुखमात्यंतिकं लभेत् ॥ जननीगर्भसंभूतं दुःखं नाप्नोति वै नरः
धनं धान्यं प्रतिष्ठां च आरोग्यं चैव नित्यशः ॥ अभीष्टं च फलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ द्वितीयं
ज्योतिरूपं च कल्पितं लोकहेतवे ॥ ॥ इति शिवपुराणे ज्योतिर्लिंगनिरूपणाध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ऋ
षय ऊचुः ॥ ॥ सूत सर्वं विजानासि यस्तु व्यासप्रसादयः ॥ ज्योतिषां कारणं श्रुत्वा न तृप्तिर्नै
व जायते ॥ तस्मात्त्वया विशेषेण तदेव कथ्यतां पुनः ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ धन्योहं कृतकृत्योहं

ग

श्रीमतां संयोगतः ॥ श्रूयतां कथयाम्यद्य कथां पापप्रणाशनीं ॥ अवंतीनगरे रम्ये मुक्तिदा सर्व
देहिनां ॥ क्षीप्रा नाम नदी पुण्या वर्त्तते लोकपावनी ॥ तत्रासीद्ब्राह्मणः श्रेष्ठः सर्वकर्मपरायणः ॥ वे
दाध्ययनकर्त्ता च वेदकर्मरतः सदा ॥ पार्थिवीं प्रत्यहं मूर्त्तिं पूजयामास वै द्विजः ॥ सर्वकर्मफलं प्राप्य
वेदविज्ञातवान्द्विजः ॥ तत्पुत्रास्तादृशा ह्यासन्चत्वारो ऋषिसत्तमाः ॥ वेदप्रियश्च ज्येष्ठो वै वेदमे
धास्ततः परं ॥ तृतीयः सुव्रतो नाम धर्मवादि चतुर्थकः ॥ ते धर्मकारका ह्यासन्शिवपूजापरायणाः
पितुरनवं नित्यं धर्मनिष्ठास्तथा शुभाः ॥ तेषां पुण्यप्रतापाच्च पृथिव्यां सुखमैधत ॥ शुक्लपक्षे य
था चंद्रो वर्द्धते च निरंतरं ॥ तथा तेषां गुणास्तत्र वर्द्धंते स्म सुखावहाः ॥ ब्रह्मतेजोमयी सा वै नगरी च
भवत्तदा ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र यज्जातं श्रूयतां पुनः ॥ पर्वते रत्नमाले च दूषणो नाम वासुरः ॥ बलवा
न्दैत्यराजा च धर्मद्वेषी निरंतरं ॥ ब्रह्मणो वरदानाच्च जगन्नुच्छीकरोति सः ॥ पृथिव्यां वेदधर्माश्च
स्मृतिधर्मास्तथैव च ॥ स्फोटितास्तेन दुष्टेन सिंहेनेव शशा इव ॥ यावंतो वेदधर्माश्च तावंतो दू

रतः कृताः ॥ तीर्थे तीर्थे तदा क्षेत्रे अरण्ये चैव ये पुनः ॥ तान् ज्ञात्वा बलवान् दुष्टश्चकाराहितमद्भु
तं ॥ बहुसैन्यसमायुक्तो ब्राह्मणान् समुपाययौ ॥ किमेते ब्राह्मणा दुष्टा न कुर्वंति वचो मम ॥ सर्वे देवा
मया लोके राजानश्च तथा पुनः ॥ वशीकृता ब्राह्मणाश्च नाशक्या मे इति च सः ॥ यदि जीवितुमि
च्छा स्यात्तदा धर्मः शिवस्य च ॥ वेदानां चैव यो धर्मस्तं हत्वा न सुखं न च ॥ न मुंचती द्विजा धर्मं तदा
प्राणैर्वियुज्यते ॥ इति निश्चित्य ते दैत्याश्चत्वारः सागरा यथा ॥ प्रलयोद्वेलमापन्ना ययुर्ब्राह्मणलो
पकाः ॥ ते विप्राश्च तथा श्रुत्वा न दुःखं लेभिरे तथा ॥ मनसः शुद्धिमास्थाय शिवध्यानपरायणाः
धैर्यं समाश्रितास्तत्र परं ध्यानसमाश्रिताः ॥ रेखामात्रं तदा विप्रा न चेलुः शिवध्यानतः ॥ एतस्मि
न्नंतरे तैस्तु व्याप्ता सा नगरी तदा ॥ लोकाश्च पीडितास्तेन ब्राह्मणाः समुपाययुः ॥ स्वामिनः किं च
कर्तव्यं दुष्टाश्च समुपागताः ॥ हिंसिता बहवो लोका आगताश्च समीपतः ॥ एतेषां वचनं श्रुत्वा
ऊचुस्ते ब्राह्मणाः पुनः ॥ श्रूयतां विद्यते नैव बलं दुष्टभयावहं ॥ न शस्त्राणि तथा संति यैश्च ते वि

मुखापुरः ॥ सामान्यस्यासि मनसो हिताय ते मदर्पजः ॥ किं पुनश्च समर्थस्य शिवस्यैव भवे
न्नहि ॥ शिवो रक्षां करोत्वद्य नान्यथा शरणं शिवात् ॥ इति धैर्यं समास्थाय पूजां तु पार्थिवस्य
च ॥ कृत्वा ते च तदा सम्यक् स्थिता ध्यानपरायणाः ॥ प्राणायामपरा ते च कुंभपूरकरेचकैः ॥
दृष्ट्वा दैत्येन तावच्च हन्यतां बध्यतामिति ॥ तच्छ्रुतं चैव दानैव ध्यानमार्गपरायणैः ॥ तावच्च पा
र्थिवे गर्ते शब्दः खरतरो भवेत् ॥ नाहं कालसमुत्पन्नो दुष्टानां प्राणहारकः ॥ मायां तु ब्राह्मणा
नां हि समीपं दूरतो व्रज ॥ माहं तव्याच्च यह्यंते कालश्च भयतामहं ॥ इत्युक्त्वाहं कृतेनैव भस्म
सात् कृतवान् तदा ॥ कियत् सैन्यं कृतं तेन नियत् सैन्यपलायितं ॥ दूषणश्च हृतं तेन परमात्मा
नमात्मना ॥ सूर्यं दृष्ट्वा यथा याति तमश्च संक्षयं पुनः ॥ तथैव च शिवं दृष्ट्वा सैन्यनाशमुपा
गमत् ॥ देवदुंदुभयोर्नेदुः पुष्पवृष्टिपपात ह ॥ ब्राह्मणांश्च समाश्वास्य प्रसन्नोहमुवाच ह
द्विजा यूयं वरं ब्रूत ददामि पुण्यभागिनः ॥ पापिष्ठाः शरणं याताः किं पुनर्भवतामपि ॥

तेतुदेवंशिवंवक्तुमुत्क्रमेदेवसत्तमः॥ अत्रैवश्लोकरक्षार्थंस्तोतव्यंहित्वयाशिव इत्युक्तमुत्क्रमे
वस्तुत्वतस्तोऽग्रेसुरोत्तमे॥ श्लोकानांचैवरक्षार्थंदत्वापुष्पंद्विजोत्तमाः द्विजैस्तेपुष्पमानीय
चतुर्दिक्षुशिवादत्त॥ कोनुमात्रेतदाज्ञातोलिंगरूपमहेश्वरः॥ श्लोकेश्लोकत्रयेनाम
श्चतुर्वनत्रयेतंदृष्ट्वाऽषिकस्वप्नेनायातिरूपिसन्नमः॥ यंयंकाममपेक्ष्यैवसेवतेतत्फलंतेन
तएतत्सर्वमाख्यातंश्रूयतांपरमंवचः॥ इतिशिवपुराणेश्लोकाक्षरनिरूपणाध्यायः
४७॥ सूतउवाच॥ ॐकारश्चतथाख्यासीत्तथाचश्रूयतांपुनः कस्मिंश्चित्समयेज्ञाते
नारदोनगवांस्तदा॥ लोकार्थंशिवंगत्वाआगतोविंध्यकेस्वयं तत्रैवपूजितस्तेनबहुमानपु
रःसरं॥ मयिसर्वेचविद्येतमेरोरुच्चतरंतथा॥ किन्त्वनेहित्वयादृष्टंमयिनिस्वासकारणं॥ त
तश्चश्लोकानारदोवाक्यंचश्रूयतामिति॥ त्वयिनुविद्यतेसर्वंमेरोरुच्चतरंतते॥ देवेषुचि
विज्ञागोप्यतवनास्तिकदाचन॥ इत्युक्तानारदस्तत्रजगामचपयागतं॥ विंध्यश्चपरितोवैधिक्र

मेजोवितरक्तंविश्वेश्वरंतथारोपेआराध्येनेजयामहं इतिनिश्चित्यतत्रैवंकारंसंस्तु
वन्मुदाकृत्वाचैवपुनस्तत्रपार्थिवंचैवमूर्त्तिकं आराधतदाशुंभुषण्मासंचनिरंतरं॥ च
चालतदाज्ञानात्शिवध्यानपरायणः॥ प्रसन्नश्चतदाशंभुर्ब्रूहिकिंमनसीप्सितं॥ तस्मैचदर्श
यामासऋर्षेर्योगिनामपि॥ रूपंयथोक्तंवेदेषुश्लोकानामीप्सितंचयत्॥ तदोवाचसविधाद्रि
दृष्ट्वारूपंहरस्यच॥ यदिप्रसन्नोदेवेशवृद्धिंदेहियथेप्सितं॥ शंभुस्तद्वचनेश्रुत्वाप्रत्यु
वयत्रिवरोमियदेतेन्द्रीयतेदीयतेमया॥ नयुष्मत्परदुःखायवरदानंमयाभुवि॥ तथा
पिदत्तवांस्तत्रयथेप्सितंतथाकुरु॥ एवंचसमयेदेवाःऋषयश्चसदामताः॥ संपूज्यशंकरंत
त्रस्तोत्रमितिचाब्रुवन्॥ तथैवस्तुतवोदेवलोकानांसुखदेतवे॥ ॐकारेचैवयत्रेचत्रिगते
कंतथापुनः॥ पार्थिवेनचसूत्रेणलिंगमेकंतथापुनः॥ एवंत्रयंसमुत्पन्नंलिंगमेकंविधागतं॥
तस्मादोंकारनामासीच्छंकरोलोकशंकरः॥ पार्थिवेचैवयज्ञातंतदासीदमरेश्वरः॥ तत्पूजा

चतदादेवाः संपूज्यवृषध्वजं वरानदत्वात्मनेकांश्चवृषयोदेवतास्तदा संतोषिताश्चिवेनै
वत्रसत्माताःसहस्रशः एतत्तेऽभयेदेवगर्जेनवसतेनरः यदनीष्टंकृतंचत्रात्पुनयात्रत्र
संशयः श्रुत्वेदंचतदादेवाह्येतर्षिगणास्तथा एतत्तेहिसमाख्यातंठंकारसंज्ञवंफले त्र
तःपरंप्रवक्ष्यामिकेदारंपापनाशने ॥ इतिशिवपुराणेठंकारेशनिरूपणाध्यायः ४
८ ॥ सूतउवाच ॥ ब्रह्मणश्चैवसंभूतोमनुःस्वायंभुवःपुरा तस्यपुत्रश्चप्रजातेजाताम्ना
प्रियव्रतस्तदा तस्यासन्पुत्रकाःसप्तपुत्रार्थेचस्वयंतदा ग्रहेचत्रामयामासमेरोरनुपुनः
पुनः सप्तकृत्वस्तुतस्तासप्तद्वीपानकल्पयत् द्वीपसंख्यातदाजाताःसमुद्राःसप्तएवच ॥
सप्तानामपिपुत्राणांद्वीपमेकमदात्पुनः प्रतेकंचतदादत्तेराज्ञातेनमहात्मना ॥ त्रध्वाजतिर्मे
नोचवित्तार्यवंनाभुतमं ॥ त्रग्निध्रश्चैवतस्यात्रोज्येष्ठःप्रियव्रतस्यच ॥ जंबुद्वीपेतदातेन
दत्तेराज्येसखायच तस्यपुत्रस्तुतदात्रज्ञोकान्त्रयतिस्मसः तेनापिचतथाराज्येपितृवत

रिपालितं तस्यपुत्रास्तदाजाता कुषजाद्या मुनीश्वराः तस्यपुत्रत्रतेह्यासीत्कुषजस्यम
हात्मनः सर्वेषांचैवपुत्राणांज्येष्ठत्रतएवच तवयोगीऽतोत्राज्ञावीतरागतथानवत ॥
जनकस्यचविज्ञानंतैर्दत्तंसुमहात्मजिः एकाशीतिदाजाता कर्ममार्गपरायणाः दत्रिया
णांयथाकर्मकृत्वामोदपरायणाः कुषजश्चोर्वरीतानोहितायकुक्षिसंज्ञाः खंडानिकल्पया
मासनवानोनामजिस्तथा तत्रापिजरतेज्येष्ठेखंडेस्मिन्पूर्वनिर्णये तत्रात्राचैवविख्या
तेखंडेचत्रारतेतदा सर्वेष्वपिचखंडेषुज्येष्ठत्रारतउच्यते त्रयमराज्यमृच्छतिसर्वकर्म
सुखावहं सर्वेष्वपिचखंडेषुह्यवतारः त्रकौशैतात्मिताः विष्णुनालोकरक्षार्थंखंडेखंडे
ऽमुनीश्वराः तत्रापिजरतेखंडेवर्तमानेसंप्रतिते नारायणरूपेणचातिष्ठत्यरमेश्वरः
तपस्तप्तपतिनित्यंवैलोकानांहितकाम्यया तत्रकेदारसंज्ञेवैशृंगंहिमसुखंवै नरोनारा
यणश्चैवयत्रास्तेचनिरंतरं तस्यांचप्रार्थितोदेवःपार्थिवैःपूजनायवै त्रायातिचकुक्षिः

श्रेष्ठःजन्माधिनतयाशिवःतस्मिंश्चसमयेतत्रप्रसन्नःपरमेश्वरःसत्यकूलंतंवव्रुयो
उपूजाम्याप्रजितोसहं किंकार्यंविद्यतेलोकेजवनोत्तपसफले अथवाशंकामौग्रेहेचकिंका
र्यंजवतोपुनःनयाविप्रजितश्चाहंसर्वदुःखनयापरः लोकानामुपकारार्थंजन्मानादर्श
नायचस्वयंस्थितस्तदागंतुःकेदारेश्वरसंज्ञिते देवाश्चपूजयंतीहरूपंयश्चसमाः जव
स्पूजयानित्यंबदरिकाश्रमवासिनःपावितास्तेतदासर्वेशिवेनपरमात्मना तदृनेचस
मारभ्यकेदारेश्वरएवच योवैहिपोउवानद्दृष्टामाहिषंरूपमास्थिताःमायामास्थायतत्रैव
पत्नायनपरोजवत धृतश्चपोउवैस्तत्रत्यवाञ्छुखतयातथा पुछेचैवाग्रहेनस्तुमार्थित
श्चपुनःपुनःतथैवपूजनायैवआज्ञांचैवापदानरा पूजितश्चस्तयेनंतुस्तत्रतस्तौतथै
वहपूजयित्वातदास्तेतुतथैवपूज्यतेधुना तत्रनित्यंहरःसाक्षात्केदारेत्रसंज्ञके॥ राम
पूजितोयेनजन्मावैदुःखस्वप्नेविदुर्जनं तत्रयंवव्रुयोवैबध्नातिहरिवक्त्रजः॥ ११७

रूपंहित्वातच्चहरूपसमन्वितंतस्यैवरूपेदृष्ट्वातुसर्वपापैःप्रमुच्यते जीवन्मुक्तो
नवेत्तोवैयोगतोबदरीवनेदृष्ट्वारूपेश्वरस्यैवहरेश्चैवमरुत्पतः केदारेश्वरतान्नत्वा
त्रिरात्रंनवेन्नरःएतद्वश्वसमाख्यातंयत्रेहरूपिसत्तमाः श्रुत्वापापैर्हरेसर्वैनात्रकार्या
विचारणा अतःपरंप्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंनीलशंकरं ॥ इतिशिवपुराणेज्योतिर्लिंगनिरू
पणाध्यायः ४९ ॥ सूतउवाच ॥ कानरूपेश्वरेदेवेकरोलोककाम्यया श्रीव
तीर्णःस्वयंसदातत्कथ्याएसुखजानतः यदर्थंभवतीर्णोसौकथयामिपुनीश्वराः जोनो
मरुद्दैत्योराक्षसोलोकनाशनः दुःखदःसर्वजंतूनांधर्मनाशनतत्परः कुंजकर्णसमुस
त्रेकर्कटरूपोसुमहाबलः सचेचपर्वतेसोवैमात्रासहसमन्वितः कुंजकर्णोचरामेणहतेजो
कनयंकरेराक्षसीपुत्रयुक्तोचसचेतिहस्थितदा सबालोराक्षसोनीमःकर्कटीमातरंतदा
पप्रछमेषिताकोवाकथंचैकाकिनीपुनः एवंश्रुतदातेनपुत्रेणराक्षसीपुनःउवाचपुत्रंतं

एवैश्रूयतेकथयाम्यहं पितातेकुंभकर्णश्चरावणस्यानुजःस्मृतः रामेणमारितःसोयंभ्रा
त्रासरमलबलाः॥आगतःकदाचिद्वैमत्रेयंगतवानतदा मयानदृष्टश्चैवकथयैवमिव
साम्यहं पितामेकर्कटीनाममाता मेकर्कसामता नरनाथेविरोधोनूतरामेणचरतःपुरा वि
भोःपार्श्वेस्थितावाहंस्वामिनिमेरतेसति पितरौमेतदोतत्रमुखिनावसमासाद्यतौ नमणा
थौजितौतत्रक्रुद्धेनसुमहात्मना सुतीक्ष्णेनामविख्यातस्वपसादग्धकिल्बिषः तेनैवमा
पितौपुत्रपितरौममवत्सलौ एकाकिनीतदाजाताःखिताःपर्वतेपुरा एतस्मिन्समयेतत्र
रात्रौसोरावणानुजः॥आगतस्तपतवानस्मंगविलयसागतस्तदा ततस्त्वंचसमुत्थायोमहाब
लपराक्रमः॥अवलेब्यपुनस्त्वोचकालदोषकरोम्यहं इतिश्रुत्वावचस्तस्यनीलोनामपराक्र
मः॥कञ्चिच्चिंतयामासकिंकरोमिहरिष्यति पितामेचरतश्चैवमाताम्महोतथापुनः॥विरोध रास
श्चरतोसत्रदुःखंबहुतरंकृते तस्मात्रोहंसमारभ्योहरिंसेवीष्यामहं इतिश्रुत्वामतितत्र ११८

तपस्तप्तंसुदारुणं तेनदग्धातदादेवाब्रह्माणंशरणंययौ ब्रह्मन्वैरात्तसस्नेजोजोकान
पीडितुमुद्यतो यत्प्रार्थ्यतेचदुष्टेनतत्तैर्त्वंदेहिपितामह नोचेद्ध्यंतयादग्धास्तेनैवचासु
रास्तना मासामःसंतेयंसर्वेतस्माद्देहिप्रजायते इतिश्रुत्वावचस्तेषांब्रह्माजोकपितामहः
जगामवरदानायरात्तसायदुरात्मने तदग्रेचतदागत्वारंब्रह्मादत्तंसयुतः प्रसन्नोस्मि
वरंब्रूहियत्तेमनसिवर्त्तते इतिश्रुत्वावचस्तस्यचनेपुनरब्रवीत् रात्तसोवाच॥
यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरस्त्वया अतुलेचबलेनेद्यदेहित्वेकमनाअनः इत्युक्तातु
नमश्चक्रेब्रह्मणेपरमात्मने ब्रह्माचापितदात्तस्मैवरंदत्वात्रंययौ रात्तसोबलवांस्त
त्रमातरंप्रतिपस्वच परएषमतःकरोम्यद्यदेवानांभयंसदं इत्युक्त्वाप्रथमंतत्रकामरू
पेश्वरंशुभे बबंधताड्यामासजीमूतोजीमपराक्रमः अरीतेचधनंसर्वंरत्नंस्वरथस
कुंजे छत्रंचचामरंचैवसर्वोपकरणानिच गृहीतेतेनतत्रैवसमग्रेसपरिच्छदं राजाचा

विसुधर्मिष्ठःप्रियधर्मोदृढ़ःप्रियः॥गृहीतोनिगडैर्नैवएकोतेस्थापितस्तदा॥तत्रतेनतदास्त्वा
पार्थिवंमूर्त्तिमुत्तमां॥जजनेचशिवस्येवप्रारब्धेशिवकाम्यया॥गंगायास्तवनेतेनबभू
धाचतदास्तते॥मानसेस्नानकर्मादि कृत्वाशिवप्रपूजने॥पार्थिवेनविधानेनचकारनृप
सत्तम॥तथानेचयथास्थाद्वै कृत्वाचशिवपूर्वकं॥प्रतिष्ठातस्यवैसोत्रैर्मुद्रामनुपुरःसरं॥कृ
त्वैवकुलेतत्रनेजेचशंकरंमुदा॥पंचाक्षरमयीविद्योजजापप्रणवान्वितां॥नान्यत्कार्यं
सवैकर्तृजघ्वानचांतरंमुदा॥इदमेवतदातत्रचकारहितकाम्यया॥तत्स्थित्वाचतदासा
धीदक्षोनामविश्रुता॥पार्थिवेचविधानेहिचकारनृपवत्सला॥दंपतीसेवकानांवैशंकरं
प्रियकारकौ॥नित्यंमानसतत्रैतान्यथामनसोगतिः॥रात्रौसोयत्कर्मादिवरदंपत्योर्हि
तः॥लोपयामासतत्सर्वंमत्वेचदयतांप्रति॥बऊसैन्यसमायुक्तोराक्षसानांदुरात्मनां॥च
कारवसुधांकृत्स्नांवशेचक्रेविसत्तमाः॥वेदशास्त्रेधर्मशास्त्रेस्मृतिधर्मपुरातनं॥लोपयि

त्वातत्रोधर्मंनिर्जुजेस्वयमात्मना देवास्त्वपीडितास्तेनऋषयोपीडितास्तदा॥अत्यंतेदुःख
मापन्नाःशिवंचशरणंययुः स्तुत्वास्तोत्रैरनेकैश्चदेवाःकमलसंभवं॥प्रसन्नेहृतवंतस्मै
राक्षोवृत्तांतमादरात्॥नत्वाचपार्थिवींमूर्त्तिंपूजयित्वाविधानतः॥स्तुत्वाचविविधैःस्तोत्रैर्नमस्का
रादिभिःक्रमात्॥एवंस्तुतस्ततःशंभुर्देवानवचनमब्रवीत्॥प्रसन्नोस्मिवरंब्रूतकिंकार्यंकरो
त्यहं॥इत्युक्तेचततस्तेनदेवाःप्रोचुःशिवंपरं॥सर्वज्ञानासिदेवेशनाज्ञातंविद्यतेतव॥
इंचराक्षसंशीघ्रंजहिदेवप्रियंकुरु॥इत्युक्तस्तुततदाशंभुःकरिष्यामिवचोब्रवीत्॥राजाचाधि
नदीयोवैनकोवैतेनित्यशः॥तस्माच्चजयतादेवाःकार्यंशीघ्रंनविष्यति॥इत्युक्तोसौततोदे
वान्प्रहर्षंपरमंययुः॥स्वंस्वंस्थानंततोदासर्वेययुस्तेचमत्सर्थयः॥शिवोपिस्वगणैः सार्द्धंजगाम
हितकाम्यया॥एतस्मिन्नंतरेतत्रकामरूपेश्वरेणच॥अत्यंतेध्यानमास्थेपार्थिवस्यपुरस्तदा
केनाचिच्चततोगत्वाराक्षसायनिवेदितं॥राजन्किंविकरोषेवंकदार्थेराक्षसोत्तमः॥अतिचा

रंकरोसुचैर्यथेप्सितंतथाकुरु राजसोपिचतच्छ्रुत्वाकुपितोरुनेत्रया रक्तीकृत्याकरवालं
वज्रगम्भीरमुन्नदंप्रति नदन्नुवाच राजसोह्यत्रपार्श्वेवादस्तिनेचयत नदत्तेसुरूपंचदृष्ट्वाकिंवि
लंकरोत्यसौ कुपितोराजसस्तत्रेत्यासोपस्करंहय विचार्योवाचतंतत्रक्रियतेकिंत्वयाधु
नासत्यंवदनेत्यात्मानमयाहत्तिनिश्चितं इतिश्रुत्वावचोह्यसमत्यक्षोनयेत्रितः उ
वाचवचनेसत्यंनविष्यतिनवल्लिद कपालुरंकरश्चात्रवर्त्ततेपार्थिवेभावं नदर्थनकरोतीह
यदेकोयात्रयरंककः सुरूपाकृतिंवाचसत्यंचैवकरिष्यति नमनकंयदाकश्चित्ती
उयसंविहारुणः तदाहंतस्यरक्तार्थंइहेत्यानसंशयः एवंधैर्यसमालंब्यात्वादेवंच
रंकरं तदीयोस्मिनरोजयथेप्सितंतथाकुरु एवंमनसिसंध्यात्वाराजसंचावमानय राम
नरसत्यवचनेत्यत्रब्रवीत्रीयकाम्यया नजानिरंकरंदेवयथेप्सितंतथाकुरु इतितस्य १२०
वचःश्रुत्वातमोवचनमब्रवीत्रंकरश्चनयाज्ञातः किंकरिष्यतिमानिति योवैपितृष्वकेने

वस्थापितःकिंकरोयथा तद्वलंचसमाश्रित्यविजेतेत्येसमीरसे तर्हितयाजितंसर्वंनात्र
कार्यविचारणा यावत्तयाचदृष्टोसिरंकरस्त्वंप्रपालकः तावत्तेस्वामिनंमत्वासेवसेना
न्यथाक्वचित् मयादृष्टेचसर्वंवैस्यूरंस्मासर्वथानृप तस्मात्त्वयाह्यिवसेदंरूपंदूरतरंपुनः
कर्त्तव्यंनान्यथाचेद्वैनृपसिस्वामिनोध्रुवं इतितद्वचनंश्रुत्वानृपोवाक्यमुपाददे अहंचपर
मश्चैवमोस्थास्यिरंकरंपुनः सर्जीत्वाहंह्यस्वस्वामिनंमोक्षयितुंकर्हिचित् एवंवचस्तदाश्रुत्वा
दूरस्थरक्तसोब्रूते ॥रक्तसोवाच॥ मन्योनंगीसदानंदोस्वकिंजानातिस्वीकृतं योगिनां
कश्चिल्लोचनंक्षोनोप्रतिपालने इतिमत्वावचोह्यद्यदूरतोनवरंकरात अहंचतंस्वामि
वंकरिष्येतिनरोनृप इत्युक्तःसनृपोवाक्यमयाकर्त्तव्यंनसंशयः त्वयाचेत्क्रियतेतर्हिकुरुत्वं
नश्किमानसि इत्युक्तःसैन्यमादायराजानंपरिनर्जितं करालंकरवालंचयार्त्तिवेद्रात्रिप
तदा पनृपत्वंस्वामिनोह्याज्ञुबलंजनंसुखावहं इत्युक्तातंविरूपेवारक्तसैःसमलबलोः

करवालेपार्थिवंयावत्तस्थौचमुनीश्वरः तावच्चपार्थिवार्थिवात्तस्मादाविरासहरःस्वयं प
रब्रह्मतेस्मरेहेश्वरदातुमर्थंसमुपागतः मयापूर्वंव्रतंह्येतत्तरुणीयश्चरेनम एतस्मात्पूर्व
मेनंप्रबलेनब्रह्मसुखावहं तदीयःकरवालश्चदेवेननतथाकृतः पुनश्चैवत्रिशूलेहिते
नतेनहरात्मना तच्छूलेनतथानीतंहृद्देशेपरमात्मना पुनश्चशक्तिकाक्षिप्तासाचैवनतथा
वृत्ता पट्टीमूर्चपुनस्तेनछिन्नंतस्मैमरुत्तमेनैतेनापिचत्रिशूलेनतिलशश्चकृतंतदाणत।
ततश्चैवगणानांचरणेसोचपरस्परं युद्धमासीत्तदाघोरंपश्यतोदुःखदंमहत्
सर्वाव्याकुलाह्यजवत्तदाणत समुद्यश्चतदासर्वेचुक्रुधुःसमरुद्गणाः अहनद्दोत्रधारास्त्र
द्यौश्चैवचतथाविधा देवाश्चऋषयःसर्वेव्यर्थंचैवार्थितःशिवः नारदश्चसमागत्यनीकर
दुःखहरकं प्रार्थयामासतत्रैवदोषंतोषकरस्यवा तएकश्चकुठारंचक्षिपतेस्मोग्रमे
वहि इतिसप्रार्थितःभूमुःसर्वान्दैत्यगणान्दणत ॐकारेणैवचास्त्रेणजसासंहृतवान्

शिव॰
१२१

तणत सर्वेतेरणेतस्मादस्त्रमस्त्रेणयेवते दावानलगतोवह्निर्यथावनचरान्दहेत त
थाशिवेनक्रुद्धेनरणेतस्माज्ज्वलितःकरे ज्ञानमेवतदास्त्रंनज्ञातंकेनचित्तदा सपरिवारको
दग्धोनामनश्रूयतेतदा ततःशिवस्यक्रोधेनभूतिप्रापमुनीश्वरः क्रोधत्वलोकुठारःस
न्निःसारवनाहनं रणेतस्मानोत्तयक्रमतसर्वव्यमुयाहने ततश्चऋषयोजातानाकाल
यंकार्यकरास्तदा नूनप्रेतपिशाचाश्चततःसर्वेयशोजगुः तैर्देवैःप्रार्थितंशंभुःभूतिंसमधि
गछति स्तातव्यस्त्वनिनातच्छोकानांसुखहेतवे अयंवैकुक्षितोदेवार्षध्यालोकदुःखदः
नवेतेचतदादृष्टकल्याणमधिगछति ब्रह्मशंकरनामात्रेनदितासर्वसिद्धये रक्षेवप्रार्थि
तःशंभुस्तत्रैवास्थितवानतदा इतिशिवपुराणेनीलेश्वरनामाध्यायः ५० सूत॰
अतःपरंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांऋषिसत्तमाः विश्वेश्वरस्यमाहात्म्यंमहापातकनाशनं यद्येतद्
श्रूयतेकिंचिज्जगत्यांवस्तुमात्रकं तत्सर्वंचतदाचासीत्सचशंभुस्तदाप्रभुः तदेवकथयाम्यद्य

तन्निर्माणं मुनीश्वराः। यदा च निर्गुणं तेजः सत्यं ज्ञानमनंतकं॥ चिदानंदस्वरूपं च निर्विकारं
सनातनं॥ तत्र च प्रकृतिर्देवी सा पुरुषसमन्विता॥ ताभ्यां वाणि समुत्पन्ना निर्गुणात्परमात्मनः॥
तपश्चैव प्रकर्त्तव्यं ततः सृष्टिरनुत्तमा॥ तपसश्च स्खलं नास्ति कुत्र वा क्रियते तपः। ततश्च तेज
सः सारं पंचक्रोशात्मकं शुभं॥ सर्वोपकरणैर्युक्तं सुंदरं नगरं यथा। निर्माय प्रेषितं ताभ्यां निर्गु
णेन विराजता॥ अंतरिक्षेस्थितं यच्च अधिस्थाय हरिः स्वयं॥ तपश्चकार विविधं सृष्टिकामः
सदाज्ञया॥ तेनैव बहुधा कालं च तपस्तप्तं सुदारुणं॥ तपसो कारणाच्चैव श्रमस्तस्य महात्म
नः॥ श्रमेण जलधाराश्च विविधाश्च भवंतदा॥ ताभिर्व्याप्तं च तत्सर्वं नान्यत्किंचित्प्रदृश्यते॥ तत
श्च विष्णुना दृष्ट्वा अहो किमद्भुतं त्विदं॥ इत्याश्चर्यं तदा दृष्ट्वा शिरसः कंपनं कृतं॥ ततश्च मणिक
र्णान्नु पतितः पुरतः प्रभोः॥ यत्र सौ पतितश्चैव तन्नाम मणिकर्णिका॥ जलौघे प्लाव्यमानानां पंच
क्रोशी पुरातना॥ निर्गुणेन शिवेनैव त्रिशूलेन धृता तदा॥ विष्णुरपि च तत्रैव सुष्वाप मायया सह

कियत्कालं तदा तत्र सुषुप्तिर्दैवकस्य च॥ तन्नाभिकमलाज्जातो ब्रह्मा लोकपितामहः॥ शि
वाज्ञां च समासाद्य सृष्टिं च कृतवान्तदा॥ यत्किंचिद्दृश्यते ह्यत्र ब्रह्मांडे सचराचरं॥ तद्व्याप्तं च वि
शेषेण शिवेन तेजसा तदा॥ चेतनाचेतनं यच्च व्याप्तमासीन्मुनीश्वराः॥ चतुर्दश भुवनानीह।
जातानि गोलके तथा॥ योजनानां च पंचाशत्कोटिसंख्याप्रमाणतः॥ ब्रह्मांडस्यैव विस्तारो मुनिभिः
परिकीर्त्तितः॥ यथा चैव जले नौका तथा ब्रह्मांडकं जले॥ यथा नवनीतं गोलं तथा च परिदृश्य
ते॥ मध्ये प्रमाणं त्वर्द्धं च युक्तस्य च ऋषीश्वराः॥ शेषधृतं तथा चोर्द्धं तथाधः परिभावितं॥ मध्ये
च भूरलोकस्य तदर्द्धः सप्तकं तथा॥ तलं चैवातलं चैव सुतलं वितलं तथा॥ महातलं च पाता
लं रसातलमथापि च॥ भूर्लोकादुपरि प्रोक्ता भुवर्लोकः प्रकीर्त्तितः॥ ततो जनपदं चैव तपश्चै
व ततः परं॥ सत्यं चैव ततः प्राहुर्मर्यादा परिकीर्त्तिता॥ एकैकशश्च विस्तारो दृश्यते यमुनीश्वराः
ग्रंथबाहुल्यसंभीते विस्तारो न पृथक्कृतः॥ कल्पितश्च पुरा ग्रंथे पुनः किं कथयाम्यहं॥ यस्य

यस्याधिकारो ऽस्ति सचेतत्रनिवासिनः समुद्राः सप्तएवैते द्वीपानि चतनः परं मेर्वाद्यानिरयश्चाब्जेनयश्चविविधापुनः वनानि चविचित्राणि देत्राणिविविधानि च ब्रह्मोऽपरिवर्त्तते ऊर्क्षानि चपुराणया ब्रह्मणोविविधंरूपंनिर्गुणस्यनरात्मनः एकंरूपंदेरंचैवद्वितीयंचद्वि तीयकं दृश्यंचैवादेरंप्रोक्तंस्वदेरंनिर्गुणंमतं दृश्यंतत्मयंयच्चरूपंचब्रह्मणोविदुः नि र्गुणंचैवसगुणेसगुणंनिर्गुणेतथा परस्परंचसंलग्नेरूपद्वयमथापिच यथाचमणयः सूत्रेसंलग्नेचपरस्परं पुष्पंचैवसुगंधंवदीपोज्योतिस्तथैवच विवेकिनोहिजानंतितत्वभाग विचक्षणाः ये ज्ञातेसगुणंब्रह्मनिर्गुणंचततः परं निर्गुणेब्रह्मणिज्ञातेसगुणाद्विनिवर्त्त ते सर्वनावच्चसगुणंध्यायेद्यावच्चनिर्गुणं निर्गुणेचतथात्मेत्यदृश्यादेनिवर्त्तते निव र्त्तेचाप्येकारेजीवनाद्योनिवर्त्तते सर्वब्रह्मतयेपरमुच्यते सर्वकिल्बिषैः योदेसो रम
ऽसविज्ञानंजायतेयोगिनस्तदा विधोनिषेधरहितेमनवतीतिसुनिश्चिते एवंब्रह्मोड १२३

चैवाधिनिर्मितेगुणिनास्वयं तदाशिवेनलोकानांहिताय परिचिंतिते ब्रह्मोऽकर्मणब द्धाप्राणिनोलोकयेचनप्राप्नुवंतीतिविचार्यैवंपंचकोशीविमोचिता दृश्यंचसर्वदालोकेकर्म नाशूकरीमता अविमुक्तंस्वयंलिंगंस्थापितंपरमात्मना नकदाचित्स्वयात्मज्ञानिदेहेत्रे नलोकेदृश्यकाचत्रिशूलेचअवतार्यहरःस्वयं योद्यापासनुवनेमृत्युलोकेमुनीश्व राः ब्रह्मणोपिदिनेपूर्णेविनश्यतियदाजगत तदाशिवस्त्रिशूलेनदधातिपंचकोशिकां पु नश्चब्रह्मणासृष्टेतायांस्थाप्यतेपुनः कर्मणाकर्षणान्नोवेकाशीतिपरिपश्यते अविमुक्ते स्वलिंगंकारुपोतिहतिनित्यशः मुक्तिदाताचलोकानांमहापातकिनामपि अत्रप्राप्य ते मुक्तिःसारूप्याच्चमुनीश्वराः अत्रैवप्राप्यतेमुक्तिःसायुज्याविरजास्तथैः येषांवाराणसीपुरी पंचक्रोशीमहापुण्यात्माकोटिविनाशनी अमराश्चैवमरणं वांछंतिचमुनीश्वराः ब्रह्माचस्थाप्यतेवामुविमुश्चास्थापितथैवच मुनयश्चतथाचान्ये

सिद्धाश्चैव तथा पुनः ॥ चौछंतिमानुषानैवसर्वैश्चपरिसेव्यते ॥ कल्पाध्यनहिमानेवैकर्तुर्व
र्षशतैरपि ॥ नाशक्नोमिस्वयंसर्वंयथाशक्तिब्रुवेपुनः ॥ कैलासस्यपतिर्योवैनिर्गुणोगुणवा
न्नजः ॥ आजगामकदाचिद्वैकाश्यपेदेवोमहेश्वरः ॥ वाराणसीमनुप्राप्यदर्शयामासशंकरः ॥ अ
विमुक्तेश्वरंलिंगंदर्शनात्पापहारकं ॥ अविमुक्तस्यमाहात्म्यंयथारुद्रजगौपुनः ॥ चित्तरंगन
यावत्कोब्रह्मणाचमहात्मना ॥ नाक्षतेनैवविप्रेंद्राः वर्षकोटिशतैरपि ॥ अविमुक्तोपितंदृष्ट्वा
आनंदंपरमंगतः ॥ पूजयामासतंदेवंपार्वत्यासहशंकरं ॥ नमस्कारैर्नमस्कृत्यदेवंदेवंजगप
तिं ॥ प्रणिपातैरनेकैश्चस्तुत्वायोगिनमव्ययः ॥ कृपांकुरुत्वंदेवेशलोकानांहितकाम्यया ॥ स्था
तव्यंचत्वयादेवआर्ययाहिजगत्पतेः ॥ अविमुक्तोपिहितदासआर्यंचपुनः ॥ नेत्राभ्यांनिर्वि
मुच्यैवतच्चरणंनैवमोचितं ॥ कृपाश्चैवत्वयादेवराजधानीत्रगृह्यतां ॥ मयाध्यानतया
स्तेयंअचिंत्यसुखहेतवे ॥ मुक्तिदातासदावालोकेवर्ततेनात्रसंशयः ॥ तस्मात्त्वमुपकारार्थं

तिष्ठोमासहितस्तदा ॥ अविलोक्यानिनस्त्वंचनारयत्वंसदाशिव ॥ इत्येवंप्रार्थितस्तेनतत्रौ
देवोजगत्पतिः ॥ लोकानामुपकारार्थंकपालमुक्तिहेतवे ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वाकूपयोतिर्मुनायाः
पप्रच्छुः परयानन्नाकपालेकिंब्रवीषिनः ॥ सूतउवाच ॥ साधुपृष्टंमुनिश्रेष्ठाः कथया
मियथाश्रुतं ॥ पुराकदाचिद्देवेशः शंकरःप्रियकाम्यया ॥ ब्रह्मणोमुक्तिदानेवैब्रह्मलोकमुपागतः
ब्रह्माचार्चितदातंवैबहुमानपुरःसरं ॥ पूजयामासदेवेशमातिथ्यधर्महेतवे ॥ पश्चात्तुष्टव
तेदेवेश्चतुर्भिश्चमुखैस्तदा ॥ एकेनैवमुखेनैवदृष्टश्चतवास्तदा ॥ दृष्ट्वाचतुर्मुखान्दृस्तुष्टो
जगवान्नत्रवः ॥ पंचमेऽतुर्मुखेदृष्टादुःखितः शंकरस्तदा ॥ अहोमुखेऽहमेतत्तुकिंनविचि
चारयन् ॥ इतिविचार्यतत्रैवशिवोसौशिववल्लभः ॥ विछेदचशिरस्तत्रब्रह्मणोऽतिबलेनवै
जगामशीघ्रंचतदाकपालंशीघ्रतस्तदा ॥ समर्थोविशिवोवस्तुसमस्तेपातकस्यच ॥ लोकानां उप
कारार्थंब्रह्मणोदृष्टिवीशिवं ॥ ब्रह्मासर्वलोकेषुनैवसंस्तुतःशिवः ॥ यत्रयत्रस्थवैयातितत्र

न त्रागतं शिरश्चरणं विचार्यतत्र वोत्तत्र महिमानेप्रकाशयन् ॥ आजगामयदा तत्र शिरश्चरण
तःस्थिते ॥ अहोदेवमाहात्म्यं च कोदृशमनसीस्वयं विचारयन्तदालोकेत्वापयन्त्रत्र तमुत्त
मं ॥ तस्मैतत्रैवलोकेशः आविमुक्तेश्वराख्या ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वा कृषयोनिर्मलाशयाः ॥ पप्र
छुःसंशयात्मानःकथंब्रह्मन्मुखंत्विदं ॥ सूतउवाच ॥ पुराब्रह्मविमोहेनसरस्वत्या
रूपमनुते ॥ दृष्ट्वाजग्मतोपश्चात्रिशेतिविकत्थनः स्वयं ॥ तदुचनेनतदापुत्रीश्रुत्वाकोपमनहि
ता ॥ उवाचकिंब्रवीषित्वंमुखेनमुनिनाधमात ॥ ब्रवीषिठेद्विरूढंवैविनाशिनवमर्वदा ॥ तद्वि
नेहिसनारस्यपंचमेनमुखेनसः ॥ श्रुत्वाचजाघतेदृष्ट्वाहरंतरंतदा ॥ पश्चात्तिवेनतच्छि
त्वेदृष्ट्वाशियतोजवत् ॥ शिवोपिस्मरणेनैवजज्ञनेनपरस्यच ॥ पापदूरीकृतोनाहस्वयंदूरी
कृतेनहि ॥ तत्कारणंनवेतस्मैकथ्यतेमया ॥ श्रेष्ठश्चआचरेद्यच्चतद्देवनरःपुरः ॥ करो
तिसर्वथासम्यक्प्रमाणस्तत्रलोकयेच ॥ ईश्वरस्ययदात्मनेकिंपुनर्नतुषेनरे ॥ शिवस्यतीर्थ

संयोगतश्शिरश्चरणंतस्थितं तस्मात्तीर्थवरंह्येतत्सर्वपातकनाशनं ॥ इत्येवंदेवयन्तो
केमहत्तीर्थमभूत्क्वं ॥ अथवाईश्वरस्येछांकश्चजानातिचेहितं ॥ कानंगदग्धंचैवक्रोधेयुव
तिधारणे ॥ कंठेविषधृतंयेनमृत्युंजयउदाहृतं ॥ दिगंबरस्यचैवनकेसंचलक्ष्मियं स
दैवचविराग्याश्चनकानांचतुरंगिणी ॥ स्वागेचरुंडमालावैनकानांमौक्तिकानिच ॥ स्वागे
चितासमस्मेननकेसश्चंदनंददेत ॥ स्ववाहनेवृषश्चैवनकानाहस्तिकानथ ॥ स्ववाद्यंचैव
गस्त्रादिनकानांडुंडुभिःस्वनः ॥ स्वशिरासिजटारम्यानकानांमुकुटादिकं ॥ स्वसर्वस्त्रंचचर्म
दिनकेसमुद्रोबरंस्वयंदधातिचान्यस्यनकानांचान्नदेवच ॥ यथाजिलाभेनकेसंभूक
रःस्वंप्रयछति ॥ तस्मान्नचेहितुंनैवशक्तोमुनीश्वरः ॥ तस्मात्कपालेनसैवएहित्वंनि
रंतरं ॥ आविमुक्तंतथाक्षेत्रंमुक्तिंतस्मिन्वैनवै ॥ पंचक्रोशःपरंनास्तत्क्षेत्रंचसुवनत्र
ये ॥ अथवापविनांपापस्फेटनायध्रुवंवरः ॥ मनुलोकेसुनंदेत्रेसनास्तायशिवःसदा ॥

यथा तथा च धन्ये यं पंचक्रोशी मुनीश्वरः ॥ यत्र विश्वेश्वरो देवो ह्यास्ते संस्थितः स्वयं परि
नेहि समारभ्य रुद्र काशीमुपागतः ॥ तद्धि नेहि समारभ्य काशीश्रेष्ठतरं स्मृतं ॥ एतद्धश्च समा
रभ्य यद्यद्देहे मुनीश्वरः ॥ यद्यदश्नाति यत्तिष्ठेत्सर्वान्कामान वाप्नुयात् ॥ इति शिवपुरा
णे ज्योतिस्वरूपनिरूपणाध्यायः ॥ ५१ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ एवं वाराणसीपुण्यं यदिसूत
महामते ॥ वक्तुमर्हसि चास्माकं प्रभावं तत्र सांप्रतं ॥ सूत उवाच ॥ वक्ष्ये संक्षेपतः सम्य
क्वाराणस्याः सुशोभनं ॥ विश्वेश्वरस्य माहात्म्यं श्रूयतां सुविसन्नमाः ॥ कदाचित्पार्वतीदेवी शंक
रं पर्यपृच्छदा ॥ पंचक्रोशस्य माहात्म्यं पप्रच्छ लोककाम्यया ॥ पार्वत्युवाच ॥ अस्मद्धो तस्य
माहात्म्यं वक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ मत्तोपरि कृपां कृत्वा देवदेव वृषध्वज ॥ देव्यास्तद्वचनं श्रुत्वादे
वदेवो जगद्गुरुः उवाच वचनं तत्र लोकानां त्रयहेतवे ॥ श्रीजगद्गुरुरुवाच ॥ साधुपृष्टं
त्वया देवि लोकानां दुःखदंशने ॥ कथयामि यथैतस्य माहात्म्यं श्रूयतां पुनः ॥ इदं श्रुत्वा तमंतत्रै

सदा वाराणसी मम ॥ सर्वेषामेव जंतूनां स्तुमोक्षस्य सर्वदा ॥ अस्मिन्सिद्धाः सदा देवी मदी
यं व्रतमास्थिताः ॥ नानालिंगधरा नित्यं मत्तो काशिकांक्षिणः ॥ अन्यासेतिपरं योगं यतास्तानोक्षि
तेंद्रियाः ॥ नानावृक्षसमाकीर्णे नानाविहगसेविते ॥ मलोत्पन्नपुष्पाद्यैः सरोनिःसमलंकृते
अप्सरोगणगंधर्वैः सदा संसेविते शुभे ॥ रोचते मे सदा वासो येन कार्येण तच्छृणु ॥ मन्मना मम
नक्षश्च मयि सर्वार्पितक्रियः ॥ वीतरागभयक्रोधो निर्द्वंद्वश्चविमत्सरः ॥ अध्यात्मनिरतो नित्यं
तत्त्वानां चविवेचकः ॥ सर्वचिन्मयमात्मानं योयंसोहं स्मरेत्सदा ॥ दुःखदुःखीन वेत्रैव सुखे
सुखीन वेन्नहि शुचं प्राप्यनहृष्येत्तस्मृत्वेदंविततेनहि ॥ ममतस्य च नेदोनस्यत्र तीर्थं भुवो
तद्वन्नेस्तं विशेन्मुक्त्वा चापितथा पुनः ॥ कामयंती चतीर्थानिपावनामात्मनस्तथा ॥ सोतका
लेन वेद्यस्य तस्यमुक्तिर्न संशयः ॥ तस्यापेक्षा नतीर्थस्य मनसापि वदेरवि ॥ जीवन्मुक्तः सविज्ञे
यो विदितात्मविदिते समः ॥ यत्रयत्रमृतः सोवैमोक्षमाप्नोतिनिश्चितं ॥ अत्र तीर्थविशेषोस्तिम्

यतोसुंदरत्वया ब्राह्मणोक्षत्रियोवैश्यःशूद्रश्चैवतथापुनः ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्र
स्थोयतिस्तथा बालश्चैवकुमारश्चयौवनान्वितएवच अशुचिश्चशुचिश्चैवकुमारीपरि
णीतया विधवाऽथर्तुयुक्ताचदोषयुक्तापिवा सूतिकातेषुतावापिसंस्कारहितागता॥
अपापश्चसपापश्चकर्मबंधगतोपिवा अत्रक्षेत्रेकृतोजंतुर्मोक्षंप्राप्नोतिनसंशयः स्वेदजश्चो
ष्मजोवाद्विजिह्वोवाजरायुजः मृतोमोक्षमवाप्नोति अन्यत्रनान्यथाक्वचित कर्मबंधगतोदे
हिसोपिमोक्षायकल्पते ज्ञानापेक्षानापेक्षानत्वपेक्षानवैपुनः कर्मापेक्षानचाप्यत्र सं
स्कारश्चनकारणं दानापेक्षानचाप्यत्रध्यानापेक्षानकुत्रचित तपापेक्षानचाप्यत्रस्वजनो
नांतथैवच यथातथामृतःस्यात्रमोक्षमाप्नोतिनिश्चितं एतन्नमपुरंदिव्यंगुह्याद्गुह्यतरंपर
रहस्यं अहल्यादयोपिजानंतियेचसिद्धामुनीश्वराः अतःपरमिदंक्षेत्रंयस्माद्दुरगतिघ्नाः रात्र
विमुक्तनामयास्मान्मोक्षंतेनकदाचन मरणंत्रमिदंतस्माद्विमुक्तमितिस्मृतं नैमिषेच १२७

कुरुक्षेत्रेगंगाद्वारेथपुष्करे स्नानात्संसेवनाद्वापिमृतोमोक्षंलभेन्नरः स्पर्शनात्संप्राप्यतेयस्मा
न्नस्मादेतद्विशिष्यते परागेत्वानवेमोक्षंस्पर्शनत्यरिग्रहात् आगादपिचतीर्थाद्देवदेव
विशिष्यते धर्मस्योपनिषन्मंत्रोमोक्षस्योपनिषच्छमः क्षेत्रतिर्थेपनिषदं अविमुक्तंविदुर्बु
धाः कामंतेनजनस्यापिकुरुकर्मनहिविद्यते क्रियाः अविमुक्तेमजेद्देहंजंतुर्मोक्षायक
ल्पते स्पर्शापेक्षस्नानापेक्षानचैवनेक्षणं नविमुक्तंतुसंस्पर्शेएषचर्गःकारीपुरीतणा त
स्मात्संसेवनायैवं अविमुक्तंविमुक्तये अव्यक्तलिंगैर्मुनिभिर्ध्यायतेचसदाशिवः स्पर्शप्रा
प्यतेमोक्षोदुर्लभोन्यत्रकुत्रचित् यथाकल्पसहस्रेषुदृष्टमायंतीचनराःप्रिये तेस्वर्गाद्भ्रष्ट्य
ज्ञानविविधंफलकामनां आत्मैवचसायुज्येईशितेस्थानमेवच कुबेरस्यमरुद्यक्षो
सदासर्वार्थितक्रियः क्षेत्रसंसेवनादेवगणैश्वर्यमवाप्नुयात् पाराशरस्त्वयोयोगी सूर्वि
व्यासोमरुतपाः मनसंकल्पविष्यंतिदेवस्थानप्रवर्तकाः ईज्यतेतेषमादिक्षेत्रेस्मिन्मुनि

पुंगवाः ब्रह्मादेवर्षिभिः सार्द्धं विष्णुर्वाचिदिवाकरः देवराजस्तथान्यो ये चान्ये पृथिवौकसः ऊ
र्ध्वरेतसंते महात्मानः सर्वेतामिरसुव्रताः अन्येपियोगिनोयेवै छिन्नरूपामरुव्रता अनन्यमनसो
रुद्रमासाद्यदेवोपासते सदा विषयासक्तचित्तोपिसकृद्धर्मरुचिर्नरः रुद्रक्षेत्रेमृतोयोवैसंसारं
नपुनर्विशेत् येपुनर्निर्मिताधारसत्वस्थाविजितेंद्रियाः वर्त्तिनश्चनिरारंभाःसर्वेसंयोगा
वियोगिनः देहक्षेदंसमाश्रित्यधीमंतःसंगवर्जिताः पतितेपरमेमोक्षंप्रसादात्समसुव्रते जन्मात
रमस्त्रेषुयत्नयोगीसमाप्नुयात् तस्मिरुद्रेपरंमोक्षंसएवाधिगच्छति योत्रैनंकुरुतेदेवंब्रह्म
लिंगनिर्मितंपुरा कैलासशृंगेचात्रैवरुद्रदेवियाननेजोत्रैनंदेवंसमासाद्यरुद्रमात्रेच
मानवः नदुर्गतिमवाप्नोतिकल्मषैश्चविमुच्यते कपिलारुद्रइतिख्यातेब्रह्मणाचतथा
कृते तस्यदर्शनमात्रेणसर्वपापात्प्रमुच्यते रुद्ररूपंचपरमेब्रह्मणाचकृतंपुरा सर्वै
देवरहंदेवीआस्मिन्देशेप्रसादिनः आजगामपुरादेवोलिंगरूपीनसंशयः तत्राहंब्रा

ह्मणीतःस्थापितःपरमेष्ठिना ब्रह्मणाश्चापिसंगृह्यविष्णुनास्थापितःपुनः ब्रह्मणा
चततोविष्णुःप्रोक्तःसंविन्नचेतसा मयानीतमिदंलिंगंतवनाम्नाभविष्यति हिरण्यगर्भ
इत्येवंतत्रारुसमुपागतः दृष्ट्वैनमपिदेवेशंमनसोकंप्रजेश्वरः ततःपुनरपिब्रह्मामनलिंग
मिदंशुभे स्थापयामासविधिवत्तत्रचापरयापुनः स्थलीनेश्वरइत्येवंतत्रारुस्थयमास्थि
तः प्राणान्विसृजन्स्वस्थोनपुनर्जायतेक्वचित् इतिशिवपुराणेविश्वेश्वरनिरूपणाध्या
यः ५२ सूतउवाच एतस्मिन्नेवमहादेशेदैत्योदेवांतकंरकः व्याघ्ररूपंसमा
स्थायनिहत्योदर्पितोबली व्याघ्रेश्वरततःख्यातोमहापातकनाशनः वीरेश्वरइतिख्यातो
दर्शनान्मुक्तिदोनृणां तिलपर्वतेश्वरःसाक्षान्निजेमोक्षफलप्रदः दशाश्वमेधकश्चैव पूजनात्
स्थापनात्सकः ध्रुवेश्वरइतिख्यातोध्रुवरूपफलप्रदः कुबेरेशंनमस्कृत्यदरिद्रंदूरतोव्रज
ेत् लोलार्केचैवकुंडेचस्नात्वापापैःप्रमुच्यते विष्णुनाम्निमहादेवोह्यवाप्यब्रह्मणेवले

विमाने सूर्यसंकाशे समधिष्ठाय सदा शिवे ॥ सूर्यस्पष्टेन योगेन ततः पश्चान्नयाविशेत् ॥ ततः सयत्नवती
तो दक्षिणोत्तरार्द्धे कुंडमध्यगते ॥ तत्र स्नातो नरो याति मुक्तिं मुक्तिं च सुंदरी ॥ पित्राज्ञया नृपो राजेन्द्रपुरा
दिप्रवरास्त्यजेत् ॥ मनःप्रियतमं स्थाने मत्वा लिंगप्रतिष्ठिते ॥ नीलेश्वर इति ख्यातं दृष्ट्वा तस्मिन्महाद
रात् ॥ यदा वाराणसीं चेयं यदा वाराणसीं चेयं पुण्यापापप्रणाशनीं ॥ क्षेत्रे नैतदलं लब्ध्वा त्यजा
क्रव्यासहसंगताः ॥ तदा चत्रिदशैः सर्वैः स्थापितं लिंगमुत्तमं ॥ संगमेश्वर इति ख्यातं दृष्ट्वा तोसुं
दरीत्वया ॥ मध्यमेनेह ततः पश्चज्जंबुकेशं ततः परं ॥ मुक्तेश्वरं ततः प्रोक्तं मुक्तेः स्थापितं पुरा
स्तव्या सेश्वरं रूपवर्द्धकालेश्वरं तथा ॥ एतान्देवैस्तत्र लिंगानि स्थापितान्यतः ॥ तत्तत्ता
न्नाचख्यातं लिंगपापहरं तदा ॥ एषु लिंगानि पुण्यानि सर्वकामप्रदानि च ॥ अनूनेतानि
प्रज्ञानि सेतिस्नानानि पार्वती ॥ कथितानि मयाक्षेत्रगुह्यं चान्यद्दिदृक्षणं ॥ कार्तीप्रक्रमणा
द्देवि धारप्रक्रमणंकजं ॥ मदंशेनचयानूमि तत्र स्थोयास्यनीत्रयं ॥ मुक्तियानि न संदेहोपा

पंचस्त्रीनवसुतजागरंचकरोत्यत्रसकलोचविनावरो ॥ महतिसिद्धिचसोऽश्नुतेसि
तमालनेत्र मदीयाचक्रियातस्मृतेपदेयथाश्रयी ॥ पंचक्रोशंचतुर्दिक्षुक्षेत्रमेतदकृ
त्रिमं ॥ समंताच्चतथाज्ञेयं मृत्युकालेमतप्रदं ॥ पंडितश्रोत्रियोवापिचोडालःपतितोथवा ॥ स्व
पाकोवानृतस्यादैसर्वैर्मुक्तमवाप्नुयात् ॥ इत्येवंचनेऽश्रुत्वापार्वतीवाक्यमब्रवीत् ॥ अत्रमे
विस्मयोब्रह्मन्मनश्चापरिवर्त्तते ॥ संन्यासीकर्महीनश्चसत्यकर्मसमन्वितः ॥ एकश्चपुण्यवा
नेकर्मएकपापवशेनरः ॥ उभयोः समतामोक्षेतयोर्भोगः कुतोगतः ॥ अत्रश्चसंशयोदेवश्चि
रतोमेकरस्तया ॥ अनेवंक्रीयमाणस्यमनश्चेश्वरुरुंगते ॥ पुत्रेस्त्रियंधनेचान्यदस्मदिष्टतमेपु
नः ॥ ऋतेचैवमयापूर्वमंतकालेमनोयतः ॥ गछतेऽत्रतत्रस्थान्नात्रकार्यविचारणा ॥ तीर्थचै
वमृतस्यापितीर्थजन्यफलंलभेत् ॥ उभयोःक्रियतेस्यात्रिवेयंशंकरस्तया ॥ एतच्छ्रुत्वावच
स्तस्यउवाचेशंकरस्तदा ॥ इतिशिवपुराणेकोटिरुद्रसंहितायांमहिमानिरूपणाध्यायः ॥ ५२ ॥

करोवाच ॥ साधुदृष्टंत्वयासाधोश्रूयतांकथयामितेयच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेमानवः
क्षणात्त्र्यपापश्चशतोयोवैसधोमतंसगच्छति ॥ सपापश्चशतोयःस्यात्कोव्यूरुनरकंव्रजेत्
यातनांसप्रजूषैवपश्चात्मोक्षमवाप्नुयात् ॥ येनक्षेत्रेकृतंकर्मपिशाचोनवतिध्रुवं ॥ जरवींयात
नांप्राप्यवर्षाणामयुतंपुनः ॥ ततोमोक्षमवाप्नोतिमुक्तापापेचसुंदरी ॥ इतितेचसमाख्यातंपापी
पापेनलिप्यते ॥ एवंज्ञात्वानरःसम्यक्सेवयेदविमुक्तिकं ॥ यःकश्चनकृतश्चैवत्रेतेमोक्षमवाप्नु
यात ॥ अन्यच्चापीहवक्ष्यामिश्रूयतांसुखिसत्तमाः ॥ कृतकर्मक्षयोनास्तिकल्पकोटिशतैरपि ॥ अ
वश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभं ॥ केवलंत्वशुभंकर्मनरकायनवेद्दिह ॥ शुभंस्वर्गायजायते
तदुभाभ्यांमानुषंमतं ॥ जन्मसम्यगसम्यक्चन्यूनाधिकोनवेद्दिह ॥ उत्तमोत्तमयेमुक्तिर्नवे
द्भुतरिनिश्चितं ॥ एवंक्षेत्रेकृतस्यैवकर्मणःसंक्षयायवै ॥ एकंचैवपुराजन्मकृतस्यसंक्षयाय
वै ॥ एवंसर्वक्षयायैवजायतेनिश्चितंत्विदं ॥ कर्मचत्रिविधंप्रोक्तंकिंतच्छ्रूयतांपुनः ॥ सचितंक्रि

यमाणंचप्रारब्धंचत्रिधामतं ॥ पूर्वजन्मसमुद्भूतंसचितंसमुदाहृतं ॥ धृतेनजन्मनायच्चक्रि
यतेकर्मसांप्रतं ॥ भुनाभुनेचयच्चैवक्रियमाणंविदुर्बुधाः ॥ भुज्यतेयच्छरीरेणप्रारब्धंतन्मकी
र्त्तितं ॥ प्रारब्धकर्मणोभोगात्तत्क्षयश्चैवनचान्यथा ॥ पापंविनायैर्नारीरस्वइःखेनास्तिपदेपदे
यत्किंचिद्दृश्यतेऽस्वंसर्वंपापसमुद्भवं ॥ स्थूलंवाप्यथवासूक्ष्मंऽस्वंपापसमुद्भवं ॥ अपापं
चयदास्याद्वैशरीरंसुखजन्मनं ॥ कुत्रभुजेविवर्द्धेतकुत्रचिन्नापसंक्षयः ॥ सर्वेषांकर्मणां
नाशेनास्तिकाशीपुरीविना ॥ सर्वंचभुज्यतेतीर्थेऽन्यत्राकाशिकापुरी ॥ अस्तंकायंगतं
सद्यःपिशाचित्वंचेतसिस्थितं ॥ तस्यपापानिसर्वाणिकंपतेनाशतोनयात् ॥ ततःकाशींसुवे
तीर्थंज्ञायतेनान्यथाक्वचित् ॥ एवंयानितीर्थानिकृतानिपरजन्मनि ॥ तदामुक्तिपुरी
जन्मानायथाप्राप्यतेद्विजाः ॥ पूर्वजन्मकृताद्धर्माद्यस्मात्कायतःश्रुते ॥ परजन्मनिचैवाशी
कृतावैमुक्तिदायिनी ॥ तदाकाशीवसंप्राप्यमृत्निःस्यान्नान्यथाक्वचित् ॥ काशींप्राप्यनरोय

स्तु गंगायां स्नानमाचरेत् ॥ तदा च क्रियमाणस्य संचितस्यापि कर्मणः ॥ क्षयश्चैव भवेत्तत्र
प्रारब्धं न निवर्त्तते ॥ भोगं विना न प्रारब्धं गच्छतीति सुनिश्चितं ॥ तत्र मृतिश्च संजाता तदा तस्य
क्षयो भवेत् ॥ अंतकाले मनश्चैव तदा गच्छति सुंदरी ॥ यदा कर्म भवेन्नूनं चालकं मनसो ध्रुवं ॥
कर्मणि मनसः पादाः पादाः शीर्णाः कुतो व्रजेत् ॥ तस्माद्विकाररहितं मनस्तीर्थे विलीयते त
दा तीर्थसमुद्भूतं फलं तस्य भवेदिह ॥ तीर्थजन्यं फलं चैव ध्यानजन्यं फलं पुनः ॥ उभयं तेन सं
प्राप्तं श्रुतिरेषा सनातनी ॥ पूर्वं चैव कृता काशी पश्चात्पापं समाचरेत् ॥ बलवता येन बीजेन
नीयते काशिकां पुनः ॥ तदा सर्वाणि पापानि भस्मसाद्भवतीति ह ॥ तस्मात्काशी नरः सेवेत्क
र्मनिर्मूलनी ध्रुवं ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा गिरिजा हृष्टमानसा ॥ श्लाघयामास तां काशीं धन्ये
यं दुर्लभा सदा ॥ इति ते च समाख्यातं माहात्म्यं शंकरस्य च ॥ विश्वेश्वरस्य तादृग्मे बुद्धिस्ता
दृगुदाहृतं ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा ऊचुस्ते ऋ

षयो मलाः ॥ ॥ इति शिवपुराणे काशीप्रशंसाध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ सू
त सूत महाभाग धन्यस्त्वं भाग्यवानसि ॥ कथायां शंकरस्यैवं कुशलोसि निरंतरं ॥ ते धन्याश्च
कृतार्थाश्च कर्मिणो ह्येककर्मिणः ॥ ये वै नित्यं शिवस्यैव कथयंती कथामृतं ॥ शृण्वंती च य
था भक्त्या शिवमाहात्म्यमुत्तमं ॥ श्लोकं श्लोकार्द्धमेकं वा रात्रौ च दिवसेपि वा ॥ तस्य वै शंकरः
साक्षाद्यच्छते पदमात्मनः ॥ तस्माच्छ्राव्यं तदा भक्त्या कथनीयं निरंतरं ॥ न तृप्तास्म पुनर्ब्रूहि सं
शयः प्रच्छतेधुना ॥ काश्यां सहन्यते किं च फलं यच्छति वै स्त्रियः ॥ शुद्धस्य निजकांतस्य ब्रूहि व्या
समुखाच्छ्रुतं ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ सम्यक् पृष्टं ऋषिश्रेष्ठाः दुष्करं यन्मनीषिभिः ॥ तदहं कथ
याम्यद्य श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ॥ एवमादिपुरा पृष्टा पार्वत्याः शंकरः स्वयं ॥ तेनैव कथितं य
च्च तदहं कथयामि वः ॥ ॥ शंकरोवाच ॥ ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि यत्पृष्टोहं त्वयाधुना ॥ स
हगमनं तदा प्रोक्तं स्त्रीणां स्वर्गतिदायकं ॥ यत्पुण्यफलदं क्षेत्रं इदं नैव मम प्रिये ॥ मम लोके तु

लिंगस्य नाशश्चैव भवेत्सदा ॥ यां गतिं पुरुषो यांति तां गतिं सा च विंदते ॥ सायुज्यं प्राप्नुयाद्देवि ना
त्र कार्या विचारणा ॥ पतिलोको भवेत्सो वै तव तथ्यं वदाम्यहं ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा गिरिवाक्यमब्र
वीत् ॥ कश्चित्कामनरः स्वामीन् स्त्रियो राज्यधनस्य च ॥ कामुकश्च तदा भूत्वा प्रयोगे देहमुत्सृजेत्
वेणीप्रवेशं वा कुर्याच्छिरसः पूजनं शिवे ॥ यन्निमित्तं कृतं कर्म तेन काश्यां मृतं यदा ॥ स्त्रियो वा
पुरुषेणापि राज्यं चोद्वहतां गतं ॥ तयोः संयोगता कुत्र स्यादेव संशयो भवेत् ॥ एकश्च मोक्षतां प्राप्त
स्त्वन्यश्च कामुकः स्मृतः ॥ मुक्तिदाता भवेत्त्वं च कामदाता हरिः स्वयं ॥ त्वं वा सदाशिवः साक्षात्क
थं तस्य फलं भवेत् ॥ एवं मे संशयः छिंधि देवदेव महेश्वरः ॥ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा हरो वाक्यमथाब्र
वीत् ॥ त्वया च श्रूयतां भद्रे यत्पृष्टं कथयाम्यहं ॥ काश्यां यो वै मृतश्चैव तस्य जन्म पुनर्न हि ॥ त
स्माच्चैव हरिः साक्षान्न विनां सृष्टिमुत्तमां ॥ प्रयागे च मृतो यो वै तस्य कामः सदा ध्रुवं ॥ यदि प्र
योगतां प्राप्तः काशीजन्यफलं वृथा ॥ यदि न प्राप्यते तच्च तीर्थराजफलं न हि ॥ विधाय मनसो द्वि

ष्टं सिद्धिं यच्छति निश्चितं ॥ स्त्रियं वापि तरं वापि वाहनं राज्यमेव च ॥ यत्किंचित्कामयेद्वापि
तत्तच्छति वै हरिः ॥ उभयोः सिद्धिरक्षार्थं क्रियते हरिणा स्वयं ॥ इत्युक्ता सा तदा देवि त्र्यानंदं प
रमं गताः ॥ तद्दिनं हि समारभ्य हरस्तस्थौ तया सह ॥ इति वस्त्रसमाख्यातं काश्यां गमनकारणं
अतः परं प्रवक्ष्यामि त्र्यंबकस्य समुद्भवः ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणा
त् ॥ ॥ इति शिवपुराणे विश्वेश्वरमहिमानिरूपणाध्यायः ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशनीं ॥ कथयामि यथा व्यासाच्छ्रुता च ऋषिभिर्यथा ॥ पुरा
ऋषिवरः श्रेष्ठो गौतमो नाम वै श्रुतः ॥ तस्य पत्नी परा साध्वी ह्यहल्या नाम विश्रुताः ॥ तया सह ऋषि
श्रेष्ठो तपश्चक्रे सुशोभनं ॥ दक्षिणस्यां दिशि ख्यातो गिरिर्ब्रह्मविसंज्ञितः ॥ तत्र तेन तपस्तप्तं व
र्षाणामयुतं ध्रुवं ॥ कदाचिच्च अनावृष्टिरभूत्तत्र भूवस्तले ॥ वर्षाणां च शतं रौद्रा लोका दुःख
मुपागताः ॥ त्र्याईं च पल्लवं चैव दृश्यते न च वल्लरी ॥ कुतो जलं न दृश्येत जीवनं प्राणधारकं ॥

तदन्तेरुषयश्चैवमनुजाःपन्नगास्तथा॥पक्षिणश्चमृगाःसर्वेचगताश्चैवदिशोदश॥तद्दृष्ट्वारु
षयोविप्राःप्राणायामपरायणाः॥ध्यानेनचतदाकेचित्कालेनिर्मुदारुणाःगौतमोविस्मयंत
त्रवरुणार्थेतपःस्थितः॥चकारषण्मासंवैप्राणायामपरायणः॥ततश्चवरुणस्तस्मैवरंदत्त्वास
मागतः॥प्रसन्नोस्मिवरंब्रूहिददामितुरुषिसत्तम॥ततश्चगौतमस्तंवैदृष्ट्वाचैवार्घ्यदत्तवां
तःसोपिवचस्तस्मैउवाचमुषिसत्तमः॥देवाज्ञाचसमुल्लंघ्यब्रह्मणानकथंमया॥अन्यत्प्रा
र्थयमुनेसितदस्वैरंवालितेवचः॥एवंतस्यवचःश्रुत्वागौतमोवाक्यमब्रवीत॥यदिप्रसन्नोदे
वेशयदिदेयोवरोमम॥तदहंप्रार्थयाम्यद्यकर्तव्यंचत्वयातथा॥मरुतश्चाश्रयःपुंसांमरु
त्वायोपकल्पते॥मरुतश्चस्वरूपंचपशूपतितेवरक्षुताः॥श्रुत्वातस्याश्रयतोवीरजन्तेविवि
धंफले॥दरिद्रंदुरतोयातिसूर्यंदृष्ट्वायथातमः॥दुःखशोकैर्जयंपापंउल्लूकंचक्षुषेनरः॥य
थानरंसेवेतताद्दृशंफलमश्नुते॥मृगस्यमंदिरेसेवामुक्ताफलकरीमता॥शृगालमंदिरे॥

साचश्रुत्वातुकरीपरंउन्नमानोस्वनायोयंपरुषःखासहिष्णुना॥स्वयंदुःखंचसं
प्राप्तंसहतेन्यस्यवार्यते॥कल्पवृक्षस्वभावश्चसज्जनाश्चजगत्त्रयेपि॥दत्तेचरत्नंकेवंचं
दनंचेक्षुकंतया॥परपुष्टविपरार्थेपुष्कलाःसंतिकेचन॥दुःखदग्धस्यदुःखानांतस्य
सुखायवै॥परोपकारिणंदृष्ट्वापापंयातिनदूरतः॥नचेतिनिर्मलाःकायाःऋतिरेषासनातनी
दृयंचपृथिवीदेवीचतार्जिर्धार्यतेमुना॥येहिनेषुदयांनित्यंकुर्वंतिकृपायुताः॥चेलाचैवमद
स्पर्शोजायतेनकदाचन॥उपकारपराःयेचजितेंद्रियतयातदा॥मरुद्यौवनव्याधौचस्वस्थातिष्ठं
तिशंतिनित्यशः॥एतैःपूर्णस्यचाधारैर्धार्यतेपृथिवीपुनः॥नकेवलंचविशेषेणधत्तेयंधरणी
स्वयं॥तस्मात्त्वंजलराजोसिदेयंसर्वंत्वयामम॥एवंचप्रार्थितोनेद्यजलंनित्यफलप्रदं॥देहिम
मंमहाराजदृष्ट्वायदिक्षमोसिचेत्॥इतिसंप्रार्थितस्तेनगौतमेनमहात्मना॥उवाचवचनंतस्मै
गर्वंचत्यक्तोत्वया॥इत्युक्तेसरुतंतेनजलेनपूरितंतदा॥उक्तंचास्यमेवास्तुनार्थंनूतंजवति

ह तवनाम्ना चविख्यातं एथिव्यांच भविष्यति ॥ अत्रदत्तंऽतेजसंभ्रातुश्चैवात्मयं भवेत् ॥ इत्यु
क्तोतर्धतेनऋतथ्यैवमहात्मना ॥ ततश्चजौतमस्तत्रजलेप्राप्यमुहूर्तकं ॥ नित्यत्रैमित्ति
कंकर्मचकारविधिवत्तदा ॥ स्त्रीहाश्चैवयवांश्चैवनीवारानप्यनेकधा ॥ वापयामासतत्रैवब
ऊदेत्रेमुनीश्वराः ॥ जलंचैवाहरयंतस्मवातस्यचमुनीश्वराः ॥ धान्यानिविविधानीहवृक्षा
श्चविविधास्तथा ॥ पुष्पाणिचफलानीहयासंस्तत्रापनेकशः ॥ कूपयोद्यागतास्तत्रगौतमानु
मनास्तथा ॥ शावःपक्षिणश्चैवसमाजग्मुःसुरायचै ॥ तदनेमुदंहयासास्थिव्यानंऽलेपयं कू
षयोपिव्रतेतत्रमुनकर्मपरायणाः ॥ वासंचक्रुरनेकेचपुत्रशिष्यसमन्विताः ॥ व्यापयामा
सरत्नानिकाननंक्रमणहेतवे ॥ तैरत्नैस्तस्यदुःखंकालस्यबुद्ध्वसरात् ॥ व्यानेदतदनेहया
सीत्रनाकाजौतमस्यच ॥ एवंजातेंवतत्रयज्ञोतेंऽयंतोपरं ॥ कदाचिज्जौतमेनैवजलार्थंत्रि
विनाःस्वयं ॥ शिष्याजलसमीपेतुगतानदृष्ट्वाव्रतेधनं ॥ ऋषिपत्न्योवयंसर्वेगृहीत्वोमो

तदा

दकंतदा ॥ पश्चाच्चैवजलेयास्येतिताःपर्यन्तर्मयत ॥ परावस्यतदातैस्तुऋषिपत्न्यैनिवेदितं
साचापितानस्तमादायसमभ्यास्यचताःस्वयं ॥ जलेनीत्वाददौतस्मैगौतमायतपस्विनी ॥ नि
यंसेपादयामासजलेनऋषिसत्तमाः ॥ ताश्चैवऋषिपत्न्यश्चऋषयस्तोपर्यन्तर्मयत ॥ स्वास्थ्ये
विपरीतेचतानिःसर्वंनिवेदितं ॥ अदृश्यमानसंयुक्तानर्मनोकृतेनिशं ॥ वयंचजीवितंयूयं
मस्थनास्तुवतोगताः ॥ अनंतंसारसंसायामूर्खत्वमतिरोषता ॥ दृश्यंनश्यत्वेचस्त्रीणांदोषा
स्वभावजाः ॥ धिक्तुजीवितंचनवतांतपश्चक्रिफलप्रदं ॥ अस्माकंजीवितंधिक्त्वयादृश्यम
कुर्वता ॥ इतितासांवचःश्रुत्वागंजीर्मनवलंबते ॥ ऊचुश्चनोनवेत्तस्यावचनंबलदर्पजं ॥
चासत्यंनोनवेत्तच्चेस्यान्नोजीवितंवःकुतोनवेत ॥ तत्तद्गच्छवयंसर्वेयदेनोहृपणंवचः ब्रुवी
मश्चकथंऽहल्यया चजीवितावयं ॥ ताश्चपरस्परंनिस्तत्तोलैरुपरायणाः ॥ साचापिवित
येनैवयुक्तानिस्वपतिव्रता ॥ ऽहल्यास्तुऋषिपत्न्यश्चस्वानिस्यःपर्यन्तर्मयत ॥ कदाचिऽह

चर्यायोगानामेतेऋषयःस्वयं॥दैवयोगात्तयातत्रतानांडःखनिवेदितं॥गौतमायेचतच्छ्रुत्वा
डुःखेनचसमन्विताः॥सत्यंचदंतिपत्न्यश्चमेनिरेतेवचस्तदा॥सर्वेतेचनिश्चित्यातुपत्नीः सर्वा
स्तथापुनः॥विचार्यतत्यज्यासदृशंविकर्मप्रसंगतः॥॥इतिश्रीवायुप्रोक्तेऽष्टचत्वारिंशत्तमेऽध्या
येऽष्टादशोऽध्यायः॥॥५६॥॥सूतउवाच॥॥तैश्चविचारितंयच्चश्रूयतांमुनिसत्तमाः॥इदानींक
थयतेनैवाग्रेचकथयिष्यति॥॥ऋषयऊचुः॥यूयंचजीवितामेघमातश्चेतिसमुद्यतः॥ए
तदेवमरुंःखंनात्रकार्याविचारणा॥तस्मात्तथाचकर्तव्यंयथार्थमाश्रमाद्गृहिः॥अस्मात्रिर्बु
द्धिधानस्यनिष्कासोयंयथातथा॥एवंविचार्यतैस्तत्रपूर्तितोयविनायकः॥उपासनंचतस्यैव
चक्रुस्तेऋषिसत्तमाः॥दूर्वादलैरनेकैश्चशतपत्रैःसतंडुलैः॥सिंदूरैश्चंदनैश्चैवधूपाद्यैश्च
कपूजनैः॥मोदकैर्विविधैश्चैवपक्वान्नैःपायसेनतथा॥प्रणिपातस्तवैर्दिव्यैश्चतामणिजपैस्त
था॥होमैःसंक्रमणैश्चैवपूजयामासुरंजसा॥ततःप्रसन्नोहेरंबस्तेभ्यश्चेदंवचोब्रवीत्॥॥ग

णपतिरुवाच॥॥प्रसन्नोस्मिवरंब्रूतयूयंकिंकरवाणिवः॥तदीयंतद्वचःश्रुत्वाऋषयो
वाक्यमब्रुवन्॥यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरश्चनः॥तथाकार्यंत्वयादेवगौतमाह्याश्रमाद्बहिः
निष्कास्यतेचऋषिभिःपरिनर्त्यपुनःपुनः॥एवंसंप्रार्थितस्तैस्तुविघ्नेशवचनंपुनः॥
उवाचवत्तनेऽद्यैष॥आयुक्तंक्रियतेधुना॥अपराधंविनातस्मैकुप्यतेऽनिमुनेरिवसा॥उपकारप
रायेसुखंत्येषोऽखिलंनहि॥यस्यचेद्दीयतेऽखंतस्यनाशोनवेदिह॥ईदृशंचतपःकृत्वासाध्य
तेफलपुत्रंप्रयुनेफलंत्वयेहिलासाध्यतेनहितेपुनः॥दत्वानुकांचनंचैवग्रहीतेकांचनेव
त्वपश्चायुक्तंचयस्यादैकर्तव्यंचतथापुनः॥इत्येवंवचनंश्रुत्वातेऋषिसत्तमाः॥नुद्विजोरं
तथाज्ञात्वादमेवंवचोब्रुवन्॥कर्तव्यमित्वयास्वामीनरुदमेवंनचान्यथा॥इत्युक्तस्तुतदादे
वोगणेशोवाक्यमब्रुवन्॥असाधुःसाधुतांयातेऽखंददातिदृढयोगतः॥ऽखंचमन्यतेसाधु
रयेऽखंविदृढयेऽखंदानुत्तरासाधुःसुखंनेवप्रयच्छति॥यदाचप्रवतोऽखंज्ञातंना

तस्य

शनमात्मनः ॥ तदा सुखं प्रदत्तं च गौतमेन महर्षिणा ॥ इदानीं च महद्भिश्च दुःखं तस्मै प्रदीयते ॥
नैतद्युक्ततमं लोके सर्वथा ऋषिसत्तमाः ॥ स्त्रीबलान्मोहिता यूयं न्यूनमेवं करिष्यथ ॥ एतद्विततत
मं तस्य भविष्यति न संशयः ॥ पुनश्चायं ऋषिश्रेष्ठो दास्यते वसुखं ध्रुवं ॥ इत्येतद्वचनं तेन यद्य
युक्तं न मेनिरे ॥ भक्ताधीनतया तेन कृतं च श्रूयतां पुनः ॥ भवद्भिः प्रार्थते यच्च करिष्ये तत्तथा ह्य
हं ॥ पश्चाद्भाविभवेदेव इत्युक्त्वांतरधीयत ॥ गौतमश्च न जानाति ऋषिचित्तदुराशयं ॥ त्र्या
नंदमनसा तेन क्रियते नित्यकर्मता ॥ तदनंतरं च यज्जातं श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ॥ गौतमश्च के
दारस्तत्र तत्रामृतव्रीहयो यवाः ॥ गणपस्तत्र गौर्भूत्वा जगाम किल दुर्बलः ॥ कंपमानस्तदाग
त्वा केदारे गौतमस्य च ॥ व्रीहींश्च भक्षयामास यवांश्च ऋषिसत्तमाः ॥ एतस्मिन्नंतरे दैवाद्गौत
मश्च समागतः ॥ केदारे चैव तां दृष्ट्वा दयालुर्गौतमः स्वयं ॥ तृणस्तंभं समादाय वारयामास तां
तदा ॥ तृणस्तंभेन स्पृष्टा सा पपात पृथिवीतले ॥ मृता च तत्क्षणादेव ऋषेश्च पश्यतस्तदा ॥

ऋषयः छिन्नरूपास्ते ऋषिपत्न्यस्तथा शुभाः ॥ ऊचुस्ते च तदा सर्वे किं कृतं गौतमेन च ॥ गौतमो
पि स्वयं तत्र स्त्रियमाहूय विस्मितः ॥ किं जातं च कथं देव कुपितो मधुसूदनः ॥ किं कृतव्यं क्व गं
तव्यं हत्या च समुपस्थिता ॥ एतस्मिन्नंतरे विप्रा गौतमं पर्यभर्त्सयत् ॥ विप्रपत्न्यस्तथा हल्यां
दुर्वचोभिर्व्यथां दधुः ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ धिक् ज्ञानं ते ऋषिश्रेष्ठ धिक् तपस्ते बहुश्रु
तां ॥ धिक् होमं ते त्रिकाले च धिक् कर्म विविधं च यत् ॥ धिक् जल्पेत वचातुर्यं धिक् मानं ते बहु
श्रुतं ॥ सर्वं धिक्कारतां यातु तदीयं गुणसंचयं ॥ इत्येवं परिभर्त्सैव ऋषयस्ते मलाशयाः ॥ मुखं न दृ
श्यतां यस्य गोघ्नस्योचुः परस्परं ॥ अनुवारं कृतं तैस्तु ऋषिभिः सुदुरात्मभिः ॥ श्रूयतां ऋषयः श्रे
ष्ठाः कथयामि यथाश्रुतं ॥ ऋषयो ऋषिपत्न्यश्च शिष्याः पुत्रस्तथैव च ॥ गौतमं पर्यभर्त्सं तगम्य
तां गम्यतामितः ॥ मुखं न दर्शनीयं च दृष्ट्वा स्नानं भवेदिह ॥ यावदाश्रमसमीत्वं तावदेवाहविर्भु
जः ॥ पितरश्चैव गृह्णंति ह्यस्मद्दत्तं न किंचन ॥ तस्माद्गृह्यतस्त्वं च परिवारसमन्वितः ॥ इत्यु

क्त्वा च तदा सर्वे पाषाणैः समताडयत् ॥ गौतमौ न तदा तत्र हाहा किं किं भविष्यति ॥ सत्यं च ऋषयः
श्रेष्ठाः गच्छामीति वचो ब्रवीत् ॥ इत्युक्त्वा गौतमो तस्मात्स्थानाच्च निर्गतस्तदा ॥ गत्वा क्रोशं तदा चक्रे
आश्रमं तदनुज्ञया ॥ यावच्चैवाभिशापो वै तावत्कार्यं न किंच ॥ कर्मणि नाधिकारोस्ति दैवे पित्र्ये
थ वैदिके ॥ तथैव संस्थितश्चैव गौतमो ऋषिसत्तमः ॥ ऋषयश्चावभाषंते ऋषिपत्न्यस्तथैव च ॥ पा
तेन च गच्छंति यत्रासौ ऋषिसत्तमः ॥ कदाचित्पथि दृष्टो वै दृष्ट्वा पत्न्यस्तथा पुनः ॥ वस्त्रं कृत्वांतरि
यं च गच्छंति मायिनस्तदा ॥ तदा दुःखं महत्प्राप्तं गौतमेन महर्षिणा ॥ मासार्द्धं च ततो नीत्वा ऋषी
त्संप्रार्थयत्तदा ॥ अनुकंप्यो भवद्भिस्तु कथ्यते क्रियते मया ॥ यथा मदीयं पापं च गच्छतीति निवे
द्यतां ॥ नोपदेशं विना सिद्धिर्जायते कर्मणो नृणां ॥ इत्युक्तास्ते तदा विप्रा ऊचुश्चैव परस्परं ॥ अत्यं
तसेवया पृष्टा मिलिता ह्येकतस्थिताः ॥ गौतमो दूरतः स्थित्वा नत्वा च ऋषिसत्तमान् ॥ पप्रच्छ विन
याविष्टः किं कार्यं हि मयाधुना ॥ तस्मात्त्वं देहशुद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तं समाचर ॥ क्रांत्वा च पृथिवीं स

र्वां पापं संशोध्य सर्वतः पुनरागत्य चात्रैव चरेन्मासव्रतं तथा ॥ शतमेकोत्तरं चैव ब्राह्मणश्च
गिरितथा ॥ प्रदक्षिणां विनायैव शुद्धिस्ते च भविष्यति ॥ अथवा च समानीय गंगास्नानं समाच
रेत् ॥ पार्थिवानां तथा कोटिं कृत्वा देवं च सेवया ॥ गंगायां च ततः स्नात्वा पुनश्चैवं भविष्यति ॥ प्रथमं
दशशतकं गिरेः प्रदक्षिणं कुरु ॥ शतकुंभैस्तथा स्नात्वा पार्थिवाधिकृतिर्भवेत् ॥ इति यदृषिभिः प्रो
क्तं तथेत्योमिति तद्वचः ॥ पार्थिवानां तथा पूजा गिरेः प्रक्रमणं तथा ॥ करिष्यामि ऋषिश्रेष्ठा आ
ज्ञयाश्रिमतामिह ॥ इत्युक्त्वा ऋषिवर्यश्च कृत्वा प्रक्रमणं गिरेः ॥ तदाज्ञप्तस्तदा तत्र पार्थिवानक
रोत्ततः ॥ विधानपूर्वकं तच्च चकार गौतमः स्वयं ॥ ध्यानं चैव शिवस्यैव कृत्वा विधिर्विधानतः ॥
अहल्ययातया साध्या युक्तः सर्वं चकार ह ॥ शिष्याश्च विप्रशिष्याश्च चक्रुः सेवां तयोस्तदा ॥ शिवः
प्रसन्नतां यातः कदाचिदृषिसत्तमाः ॥ कैलाशशिखरात्तत्र गिरिजागणकैः सह ॥ आगत्य वचनं
तस्मै वरं ब्रूहि तवेप्सितं ॥ तदीयं सुंदरं रूपं दृष्ट्वा हर्षमुपागतः ॥ तुष्टाव मनसा शुद्धं नमस्कृत्य शि

यायच ॥ निर्गुणायनमस्तुभ्यंयशस्कायतेनमः पश्चात्प्रकृतिरूपायपुरुषायनमोनमः ॥ प
श्चादिन्दुस्वरूपायततश्चब्रह्मणेनमः ॥ पश्चाच्चलिंगरूपायदेवानांपतयेनमः विष्णुनाचैव
सूर्य्यायब्रह्मणासेशायशिवेशपश्चाच्चरुद्ररूपायततश्चव्यापकायच व्याप्यायचनमस्तुभ्यं
ब्रह्मणेपरमात्मने ॥ अकारादिक्षकारांतबीजरूपायतेनमः निर्गुणायगुणवतेस्वरूपायन
मोनमः नमस्कारंततः कृत्वाबद्धांजलिपुटःस्थितः उवाचकृत्तिवासाश्चदेवाइंद्रपुरोगतं त्व
यिदृष्टमदृष्टंचकृष्णनाम्नापुरागतं स्तूयेदृष्टेयथातिनमोनाभंचसंकरः दृष्टेकौतस्तेनैवनि
र्मोवाक्यमुपादद्धेधन्योसिकृतकृत्योसिनिष्पापोसिसदाशुने ॥ एतिदृष्टैःकिमत्रंचछातितो
सिमहामुने ॥ तवैवदर्शनान्नोकान्निष्पापश्चजनंतिच ॥ कृतघ्नाश्चतथाजाताःकृत्यानेवंशु
द्धिना ॥ दर्शनमन्नोवंचपापंचहरतोगतं ॥ इत्युक्त्वागंकरस्तेषांउच्चरितंतथा ॥ सर्वनिवे
दयामासकृत्वाविस्मितमानसः ॥ आहपुनःशिवंसोविउपकारकृतोमहान् ॥ यद्वेवंनकृतंतैस्तु

राम
१३८

दर्शनंतेनकृतोनवेत धन्याश्चऋषयश्चैवनहंमुक्तस्तदंतरंकृतं इत्येवंचनेत्युक्त्वाप्रसन्नः
शंकरःस्वयं उवाचसततंसिध्योसिद्धीयतोवरः गौतमोपिकिचार्थैवेत्तोकेविसतन्नि
मुत ॥ अन्यथानजवेदेवतस्माइंकंसमाचरेत निश्चितेवमुनिश्रेष्ठःशंकरंवाक्यमब्रवीत ॥
सत्यंतथाब्रवीत्वंतथापिपंचसिःकृतं नान्यथाजायतेदेवयत्कृतंजायतेचतत यदिप्रस
न्नोदेवेशगंगाचदीयतांमम इत्युक्तवंचनेतस्यधत्वाचपादपंकजं नमस्कृत्यचदेवेशंगौतमो
ब्रह्मकाम्यया ततस्तेशंकरोदेवःपृथिव्याश्चदिवश्चसः सारंचैवसमुद्धृत्यस्थितंपूर्वमेवयत्
विवाहेब्रह्मणेदत्तंअवशिष्टंचकिंचन ततस्मैदत्तवान्शंभुर्गंगावामन्यतांस्वयं स्थापयत्र
भुवनेत्यगौतमस्यमहात्मनः गंगातत्रतेतदात्रस्त्रीरूपमनवत्सरं तस्याश्चैवऋषिश्रेष्ठ
स्तुतिंचकेविधानतः धन्यासिकृतकृत्यासिपावितेभुवनेत्वया मांचपावयगंगेत्वंपतंतेनिर
येदुवं शंकरस्तथोवाचपावयत्वंममाज्ञया उक्तिवान्वचनेतत्सर्वंयाहितरूपिणं ॥

इतिश्रुत्वा वचस्तस्य शिवस्य परमात्मनः ॥ उवाच वचनं गंगा श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ॥ ॥ गंगोवा०
ऋषिं च पावयित्वाहं सपरिवारकं तथा ॥ गमिष्यामि वचो सत्यं ब्रवीषि शृणु गौतमः ॥ इत्युक्ते गं
गया तत्र ईश्वरो वाक्यमब्रवीत् ॥ त्वयाप्यत्रैव स्थातव्यं यावत्कलिरुपाव्रजेत् ॥ वैवस्वते मनौ दे
वी जेष्ठा विंशतिमः प्रभुः ॥ तावत्त्वया च स्थातव्यं लोकानां हितकाम्यया ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य उ
वाच सा सरिद्वरा ॥ मया चैव स्थितं चात्र कारणं च पावनाय वै ॥ पुनरत्रैव किं स्थास्ये पावयित्वा ऋ
षिं व्रजेत् ॥ तदानेति ऋषिश्चाह शंकरश्च तथा पुनः ॥ स्थित्वा किं च पुनर्गंगा वाक्यमुचे सुशोभनं ॥ मा
हात्म्यमधिकं चेत्स्यात्सर्वेभ्यश्च मुनीश्वराः ॥ अन्यच्चैव ऋषीन्सर्वान्छलकारणतत्परान् ॥ पा
वितुं न समर्थास्मि अंतर्द्धानं व्रजेद्यदा ॥ तदाहं चात्र तिष्ठामि यदायं शंकरः शिवः ॥ वपुषा सुंदरेणे
ह तिष्ठते मत्समीपतः ॥ एवं तस्या वचः श्रुत्वा शंकरो वाक्यमाददे ॥ धन्यासि श्रूयतां देवी अहं भि
न्नो न कर्हिचित् ॥ तथापि स्थीयते ह्यत्र स्थियतां स्थियतां पुनः ॥ इत्येवं वचनं श्रुत्वा गंगा च प्रत्यपूज

यत् ॥ ॥ इति शिवपुराणे त्र्यंबकमहिमानिरूपणाध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ ए
तस्मिन्नंतरे देवा ऋषयश्च पुरातनाः ॥ सुतीर्थान्यप्यनेकानि क्षेत्राणि विविधानि च ॥ आगत्य गौ
तमं तत्र गंगा च गिरिशं तथा ॥ जय जयेति भाषंतो पूजयामि सुसादरं ॥ स्तुतिं च विविधां तेषां चक्रुश्चै
व मुदान्विताः ॥ गंगा प्रसन्नतेभ्यश्च गिरिशश्च तथैव च ॥ वरं ब्रूत ऋषिश्रेष्ठा ददामि प्रियकाम्यया
ऋषय ऊचुः ॥ ॥ यदि प्रसन्नो देवेश प्रसन्ना त्वं सरिद्वरे ॥ स्थातव्यं यत्र युष्माभिः प्रियार्थं मज्ज
तां नृणां ॥ ॥ गंगोवाच ॥ ॥ यूयं सर्वप्रियार्थं च तिष्ठथ किमया पुनः ॥ गौतमं क्षालयित्वाहं ग
मिष्यामि यथागतं ॥ भद्रं वश्च समाप्यस्तु पवित्री क्रियतां जगत् ॥ इत्युक्त्वा च तदा सर्वे ऊचुः शुभत
रं वचः ॥ अस्माकं पावनायैव स्थातव्यं भुवने त्विह ॥ ॥ गंगोवाच ॥ भवत्सु मे विशेषेत्र ज्ञेय
श्चैव कथं भवेत् ॥ इत्युक्तास्ते तदा देवा ऋषयः सरितस्तथा ॥ ॥ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ क्षेत्राणि तीर्थमुख्यानि प्रणिपत्याब्रुवन्निदं ॥ ॥ सर्वे ऊचुः ॥ ॥ सिं

हरागौ यदास्यावै गुरुः सर्वमुरुत्तमः ॥ सर्वैतदागत्यिष्यामित्वां चदेहिप्रयत्नतः / एकादश्यांच वर्षांतियत्नोकैः कैर्नातकंचन ॥ तालितेतरुवैदेवनिलिखित्वा लोसरिद्वरे ॥ तस्मिंश्चवत्सरेनार्य त्रयास्यामः सर्वआप्रिये ॥ अनुग्रहायलोकानामस्माकंप्रियकाम्यया ॥ स्नातव्यंशंकरेणैवत्वया चैवसरिद्वरे ॥ यावत्सिंहेगुरुश्चैवस्थास्यामस्तावदेवहि ॥ त्वयिस्नानेत्रिकालंचशंकरस्यचदर्शने दत्वापापंविमोक्ष्यामोनात्रकार्यविचारणा ॥ इत्येवंमार्थितास्तेनगौतमेनमहर्षिणा ॥ स्थितौ सौरांकरश्चैवस्थितासाचसरिद्वरा ॥ तद्दिनंचसमारभ्यसिंहस्थेचबृहस्पतौ ॥ आयांतिसर्वतीर्थानि देवतानिच ॥ पुष्करा द्यानितीर्थानिजंगा द्यासरितस्तथा ॥ वासुदेवादयोदेवावसंतिगौतमीतटे ॥ यावन्नस्थितानीरनावत्तेषांबलेनहि ॥ स्नेदेशेचसमायातैर्बलेवरफलप्रदं गंगांरेवांगयांचैवगौतमींचऋषीश्वराः ॥ गंतव्येनापथाकापियावत्सिंहेगुरुर्नवेत ॥ गौतमी प्रथमंगत्वागोदावरींततोव्रजेत ॥ पुनश्चगौतमींगत्वैत्यात्रिःपरिहुच्यते ॥ त्र्यंबकंनामवि

राम
१४०

ख्यातंज्योतिर्लिंगपुरातनं ॥ गौतम्याश्चतटेरम्यंमहापातकनाशने ॥ एवंवश्चसमाख्यातंयस्मा
त्तेनमुनीश्वराः ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वापुनरूचुस्तपोधनाः ॥ ऋषयऊचुः ॥ गंगाचजन्मरूपेण
कुतोजातावदप्रभो ॥ तन्माहात्म्यंविशेषेणवक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ येविघ्नेगौतमायैवसततंतेनउच्य
तांजि ॥ तेषांविघ्नंचतत्तोजातपुच्यतांव्यासशिष्यक ॥ एवंश्रुत्वावचस्तेषांउवाचमहर्षिणः सू
तउवाच ॥ श्रूयतांऋषयःश्रेष्ठंसम्यक्कथयामियथाश्रुतं ॥ एवंचप्रार्थितादेवैर्गौतमेनतदा
स्वयं ॥ ब्रह्मणश्चजिरेस्तस्मादवतीर्यसरिद्वरा ॥ ईश्वरस्यजटाद्वारा योंप्रवाहेनिःसृतस्तदा तत्र
स्नानंऋषिश्रेष्ठोगौतमोनामविश्रुतः ॥ समागताश्चयेतत्रस्नानंचक्रुर्मुदान्विताः ॥ गंगाद्वारं
चतत्रात्रसिद्धमभवत्तदा ॥ पश्चात्तेऋषयोयेचगौतमस्यार्द्धिनस्तदा ॥ स्नानार्थंत्र्यागता
तद्दृष्ट्वाह्येतधर्मिणतास्तदा ॥ मामेतिगौतमस्तत्रव्याजहारपुनीश्वराः ॥ गौतमोवाच ॥ एते
चश्रीमदाढ्याश्चसाधवोवाथसाधवः ॥ एतत्पुण्यप्रभावेनदर्शनंदीयतेत्वया ॥ अंगो

वाच ॥ एतदुक्तंतमाश्चैव नदृश्यादिमयापुनः ॥ कृतघ्नाजोहिणश्चैव चकोरोमितिनोऽब्रवे ॥ जा
ल्माःपाखंडिनश्चैतेवर्ज्यास्तेऋषिसत्तम ॥ इतिवाणीसमुत्सृज्यत्राऽऽकाशेतिनरंतदा ॥ तच्छ्रुत्वाव
चनेतत्रऋषिर्वाक्यमुपादद ॥ मातस्त्वंब्रूहितोएतत्प्रकाशंतिरितिरेवहि ॥ अपकारिचयेलोके
उपकारंशकुर्वते ॥ तेनप्रतोऽनवाप्यत्रअन्यवदचनेयथा ॥ तस्मात्त्वयाचतत्कार्यंअसत्यंचन्न
वदचः ॥ पुनर्वाणिसमुत्सृज्यबासत्यंचकथ्यतेत्वया ॥ तथापिसंशयोऽर्थेवेआयश्चित्तंत्रकुर्वते ॥ ना
तस्मेकोत्तरंचात्रकार्यंप्रश्नमणिप्रेः ॥ तच्छ्रुत्वाधिकारश्चजायतेऽष्टकारिणं ॥ इतिश्रुत्वा
वचस्तस्याश्चऋषेवंतथापुनः ॥ गौतमंचतदास्तुत्वादत्त्वातामपराधकः ॥ एवंकृतेतदातेन
गौतमेनतदाज्ञया ॥ कृशावर्त्ततदाचक्रेगंगाद्वारादधोगतः ॥ ततःप्रादुरभूत्तत्रतत्स्थैवप्रीतये
पुनः ॥ कृशावर्त्तंचविख्यातंतीर्थमासीदुत्तमं ॥ तत्रस्नातोनरोयस्तुतोह्यायपरिकल्पते ॥ न
त्रैवरूपयोदिव्यास्तुतिंकृत्वापुनःपुनः ॥ अहल्यायोस्तुतिंचक्रुर्ऋषिपत्यःपुनःपुनः ॥ चक्रु

स्तेतुपुरास्नानंकृतार्थंह्यनवत्तदा ॥ शिवस्यदर्शनेसत्याआनंदेपरमंगताः ॥ गंगाद्वारेकृशा
वर्त्तेशिवस्यऽऽब्रुवकस्यचनिकटेकोटितीर्थेचस्नात्वागर्जनंगछति ॥ गंगांचसेवतेविष्णुर्ग
ंगांचसेवतेहरः ॥ गंगांचसेवतेब्रह्मातोवागंगांनसेवते ॥ स्नानान्मोक्षोनवेदत्रसेवयित्वासु
खीजवेत ॥ मुक्तिमाप्नोतियश्चैवनिकटेचव्यवस्थितः ॥ गंगांचैवतथादृष्ट्वापंचवर्षोदरिःस्व
यं ॥ पावनार्थंचजगतःस्थितोसौरघुनंदनः ॥ पूर्वंगंगाततोविष्णुःस्थितःकिंतुर्नजानेवेत ॥
अजन्ममरणान्नासाद्राएणाचयस्कले ॥ तस्यलेखामात्रेणपंचवर्षोनिवासिनः ॥ पूर्व
रात्रेतदेवंत्र्यंबकंलोकशंकरं ॥ गंगाद्वारंनरोदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ यैःस्नानंकृततत्रैव
जीवन्मुक्तोनवंतिते ॥ इतिवाक्यसमाख्यातंगौतम्याःमाहात्म्यमुत्तमं ॥ गौतमोमुनयश्चैवनिति
ताश्चपरस्परं ॥ लज्जिताःस्तेतदातत्रकृतघ्नात्मुचवनयतः ॥ त्र्यंबकस्यचमाहात्म्यंकथितंसक
लंमया ॥ यश्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांचमुनीश्व

रामः ॥ वैद्यनाथेश्वरस्यैवमुत्पत्तिर्वर्णितात्वया ॥ इतिशिवपुराणेऽम्बिकामहिमानिरूपणाध्यायः ॥ ५८ ॥ सूतउवाच ॥ एवंरावणसंप्रोक्तो मानीमानपरायणः ॥ आराधयंस्तत्र कैलासोपर्वतोत्तमे कियत्कालंसमाराध्यप्रसन्नोनहरोयदा ॥ ततश्चायंदिनवतीर्दशग्रीवस्तदा खंडके ॥ मूर्धाग्रंवर्तयदात्तत्रात्मिंचसमादधौ कृत्तिकंश्मशानेवस्त्राप्यत्वनेविविधंतदा ॥ कारयन्दशग्रीवोनप्रसन्नोयदाशिवः ॥ तदाशिरांसिछित्वाचपूजनंनोकरस्यवै ॥ आरब्धंरावणेनैव छिन्नानिनववैयदा ॥ एकस्मिन्नवशिष्टेतुप्रसन्नःशंकरस्तदा ॥ शिवोवाच ॥ किंतेभूयोददानिराक्षसोत्तम ॥ रावणोवाच ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशदेहिमेबलमुत्तमं शिरांसिपूर्ववत्स्थानेवैकुरुमेसांप्रतंप्रभो ॥ इतिस्ववचःश्रुत्वानकृत्वातच्चकारसः ॥ पुनश्चरा दीसत्तमस्तस्मैययाचेशंकरायच ॥ स्थानस्थानेकोपुरेदेवग्रंथिष्टायस्थिरोनव ॥ इत्युक्तस्तुतदा रामु: सकटेपरमंगतः ॥ उवाचभूयतांरदोनीयतोलिंगमुत्तमं ॥ मूर्मौलिंगंयदात्वंचस्थाप १४२

यिष्यसितत्रच तत्रस्थास्यसिनित्यंयथेप्सितंथाकुरु ॥ अथरुद्रेचकरिष्यासित्वदीयंवच नंशृणु ॥ सूतउवाच ॥ मनोभीष्टंददौतस्मैअतुलंबलमुत्तमं ॥ शिरांसिपूर्ववत्कृत्वानिरु जानितथापुनः प्रसादंतस्यसंप्राप्यजगामनवनेप्रति ॥ तथेतिलिंगमादायगत्वालंकापुरीषु चिः स्थापयामासतद्भिंगंपूजार्थंरावणोरिपु ॥ तत्रैवस्थापितेलिंगेवज्रेरूपमभूत्तदा ॥ प्रार्थि तोपिगतोनैवमूंकरेवैद्यनाथकः ॥ स्थापितोपिहरःसाक्षात्कृपितोरावणंप्रति ॥ ददौशापंरावण स्यस्वदर्पनाशकंतथा ॥ इतिशिवपुराणेज्योतिर्लिंगनिरूपणाध्यायः ॥ ५९ ॥ ऋषय ऊचुः सूतसर्वंविजानासिकथंशापोनवेपुरा ॥ एतत्सर्वंप्रयत्नेनकथयस्वप्रसादतः ॥ सूतउ० देवाश्चदुःखितास्तत्रऋषयोविमलाशयाः ॥ किंकर्मकिंचगंस्यामःकिंनविघ्नतिवापुनः ॥ सर्वस्व पत्तिर्नोभ्रातः किंकिंनसाधयिष्यति ॥ इतिदुःखसंतापात्प्रभुर्नरददौदा ॥ सर्वकार्यसमर्थो सिदुष्टकिंनविघ्नति ॥ क्वयासामोवयंचात्रदुष्टेनपीडितात्मनः ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वानारदोवा

क्यमब्रवीत्॥ ॥नारदोवाच॥ ॥दुःखंत्यजतमोदेवायूयंछलविशारदाः॥ अहंछलंरचिष्या
मिभवतांछलहेतवे॥ कुतआयासिनोरक्षस्तेजसेबहुसांप्रतं॥ इत्युक्त्वानारदोमार्गेजगामना
रदोयतः॥ आजगामयतोविप्रस्तमुवाचहसन्निव॥ तांदृष्ट्वातुमनोमेद्यप्रसन्नंजायतेतथा॥
वक्तुंनैवसमर्थोस्मिप्रष्टतेतःकुतोगतः॥ शीघ्रंरुष्टतरोयासिकिंरुष्टोसिब्रवीषिमे॥ श्रोतुंकौ
तूहलंमेद्यकथयतांराक्षसोत्तम॥ इतिपृष्टस्तदातेनराक्षसोवाक्यमब्रवीत्॥ ॥राक्षसउ०॥
श्रूयतांऋषयःश्रेष्ठाकथयामिशृणुष्वतत्॥ अहंशिवंसमाराध्यप्रसन्नंसंविधायच॥ अतु
लंचबलंलब्ध्वागच्छामिचगृहंप्रभोः॥ ॥नारदोवाच॥ ॥पुनश्चप्रच्छसेदेवकथमारा
धितःशिवः॥ तदेवकथयत्वद्यआदरात्प्रच्छतोमया॥ ॥रावणोवाच॥ ॥श्रूयतांचऋषि
श्रेष्ठकथयामियथागतं॥ पूर्वंमयातुकैलाशनिकटेप्रियकाम्यया॥ असाध्यस्यफलार्थंचतप
स्तप्तंमयागतं॥ तत्रैवबहुकालंचतपस्तप्तंसुदारुणं॥ यदानशंकरस्तुष्टस्ततश्चपरिवर्त्ति

तं॥ आगत्यवृक्षखंडेचपुनस्तप्तंमयामुने॥ ग्रीष्मेपंचाग्निमध्येचवर्षासुस्थंडिलेशयः॥ शीतेज
लांतरस्थायीकृतंचैवत्रिधातपः॥ एवंमयाकृतंपर्हितपश्चैवऋषीश्वर॥ तथापिशंकरोमह्यं
नप्रसन्नोमुनीश्वर॥ तदामयाचक्रुद्धेनभूमौगर्त्तंविधायच॥ तत्राग्निंचसमाधायपार्थिवं
परिकल्प्यच॥ गंधैश्चचंदनैश्चैवधूपैश्चविविधैस्तथा॥ नैवेद्यैःपूजितःशंभुरारात्रिकविधान
तः॥ प्रणिपातस्तवैःपुण्यैस्तोषितःशंकरोमया॥ नृत्यैर्गीतैश्चवादित्रैर्मुखांगुलीसमर्पणैः॥ एतै
श्चविविधैश्चान्यैःपूजितोभगवान्हरः॥ नतुष्टिसन्मुखोजातस्तदाचदुःखितोह्यहं॥ धिक्शरीरं
बलंचैवधिक्जपःकारणंमम॥ इतिचिंत्यमयातत्रस्थापितेग्नौहुतंबहु॥ पुनश्चैवंशरीरंहित्व
क्षाम्यग्नौविचार्यच॥ शिरांसिचविशुद्धानिकृत्वाचचंदनादिभिः॥ छित्वावैकौशिकःसर्वाण्यर्पि
तानिमयानव॥ यावच्चदशमंछेत्तुमारब्धंऋषिसत्तम॥ तावच्चैवस्वयंदेवोज्योतिरूपोहरःस्वयं॥
आविरासतदातत्रमामेतिव्याहरन्शिवः॥ प्रसन्नोस्मिवरंब्रूहिददामिमनसीप्सितं॥ इत्युक्तेच

ऋषिभिश्च मयादत्तो महेश्वरः दृष्ट्वा त्रैलोक्यमेतच्च ह्यतुलं मेऽबलं भवेत् ॥ देहित्वं च प्रसन्नोऽसि ईदृशं किं न वेत्सि मम शिवेन परिपूर्णेन सर्वदं तमसंशितं ॥ अघोरया च दृष्ट्या च वैद्यवद्योऽसि तानि च ॥ शिरांसि संधयित्वा तु दृष्ट्वा निपरमात्मना एवं स्तुतेतदा तत्र हरोरुद्रो ममाग्रतः ज्ञात्वा तत्प्रसादाच्च सर्वं प्राप्तं फलं मया कदाचिदार्थितः सोवैश्वितो सौदक्षयज्ञजः वैद्यनाथेश्वरो लोके त्र सिद्धोदितकारकः प्रणिपत्य गतश्चाहं विजेतुं त्रिपुरत्रयं ॥ सूतउवाच ॥ तदा यत्तद्वचः श्रुत्वा विरूपनारदोब्रवीत् त्वयोक्तं यद्धि वेनैव हितं तदनया धुना तत्सर्वं चमयासत्यं नतं तव्यं कदाचन ॥ अथ येवै महतोप्राप्तः किंकिंनैवब्रवीतिच सत्यंवाथदिवासत्यं कथं ज्ञेयं प्रियो सिते रतोगत्वा पुनश्चैवंकुरुत्वं चत्रितायवै कैलासोद्दरणेयत्नः कर्तव्यश्च त्वयापुनः य दिचैवश्रुतश्चायेऽस्मैः सम्यक्तन्नविष्यति तदावैसफलं सर्वं नविष्यतिनसंशयः पूर्ववत्स्थापि तेचापुनरागच्छवैसुखं निश्चयंपरं मत्वा यथेच्छसितथाकुरुदत्तुकः सहितंनेत्रेरावणोवि

रात १४४

निरू

निवर्तितः सत्यमत्वा पुनर्वाक्यं कैलासंगतवान्तदा गत्वातत्रसमुद्धारं चक्रेतस्यगिरेरपि तत्रस्थंचैवतत्सर्वं विपर्यस्तपरस्परं गिरिरोपिचतंदृष्ट्वाकिंजातमितिचाब्रवीत् गिरिजा चतदाशंभुंप्रत्युवाचविहस्यच सुदिष्यस्यफलंसम्यक्कृजातंचैवसुदिष्यतः पश्चाद्धिवै नष्टात्मश्चरावलोबलदर्पितः मूढोयंचतवद्वाक्यान्दर्पमस्यजवेदिदं इतितस्यतदाज्ञाते नारदःश्रुतवान्ततदा कैलासंपूर्ववत्स्थाप्ययथागतंतथायवै निश्चयंपरमंगत्वाबलेबल विमोहितः जगर्हरेतदाचक्रे रावणोलोकरावणः इतेतत्सचमाख्यातंवैद्यनाथेश्वरस्य चमाहात्म्यंश्रुयतांपापंगछेत्तज्जस्मसान्नणां ॥ इतिश्रीवायुपुराणेज्योतिरूपेणाध्यायः ७ ई० ॥ सूतउवाच ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिनागेश्वरस्यमहात्मनः ज्योतिरूपंयथाज्ञातंतथाचविनिवेधते दारुकारण्यसीकाचित्सार्वस्यबलदर्पिताः दारुकस्यतदातस्याःस्वामीचबलदर्पितः बकुजिरक्तसैक्षत्रचकारकदनंमहत् विरुध्यनृसचलोकानांधर्म

धंसंतदाकरोत पश्चिमेसागरेतस्मस्वंसिंहनंसर्वसमर्द्दनत योजनानांषोडशंचविस्तृतेसर्वतोदिशं दारुकायैतदादेवीवचस्वचलनेबलं दारुकायत्रसायातितत्रगछति
तेदनं भूमाचतस्तिलत्वसर्वेषिकरणैःसरत्नवासावरदानेनरावेजातमस्तेदा तत्र
स्थित्वातदासोपिसर्वेषांचक्तेयंदधौ सूतउवाच तेसर्वेपीडिताल्लोकाब्रह्मस्म
रणंययुः तस्तुर्वैःब्रह्मणंदेदिनोचेदृष्टेनपीडिताः सर्वेकर्तुंसमर्थोसितेजसादित्यान
सि एथिव्यांवर्त्तेतुश्चित्तोविनाशरणंमम यानोयस्यसमीपेतुस्थिताभुवनवासुनः
त्वादृष्ट्वारक्षोसाःसर्वेपलायंतिविदूरतः त्वयेसिवंसदातेजोजातंतेज्वलनोयथा दृष्ट्वा
नोचेदवतत्वसुरंतेभ्यःप्रयछसिदृतेवंप्रार्थितःसोपिपुरुहूतःपुरुहूतोमघवरः सोपि
मानीशरणंश्वरदिव्यानीतिचाब्रवीत दृत्युक्त्वाचरुद्रःश्रेष्टःशापंतेभ्योददौतदा ए
थिव्यांयदिरक्षांसिदृसंतिप्राणिनोयदा तदाप्राणैर्विमुक्तेतरक्षोसाबलवत्तराः यदा

यज्ञान्विध्वंसंतितदाप्राणैर्विमुक्तंतादृक्कावचनंतेभ्यःसमाश्वास्यप्रजाःपुनः तपश्च
कारविविधंकृत्वालोकसुखावहः तदादेवात्तदाज्ञायशापस्यकारणंहितं युद्धायचसमु
द्योगंचक्रुर्देवारिनिःसहसर्वैश्चैवप्रयत्नैश्चमुद्धायसमुपागताः नानाद्दृष्ट्वारक्षसास्तत्र
विचारेतत्परापुनः किंकर्त्तव्यंकुगंतव्यंसकटंसमुपागते युद्धेतेधीमतेचैवयुध्यतेन
विध्वंसते तथैवस्थीयतेचैदैवक्तेतेकिंपरस्यमं दृतिविचार्यतेतत्रदुःखेमाग्नाःसदाहिते
दारुकारक्षसीचाथित्राहुःस्वंसमागते नवात्मश्वरंतेचकथयामाससातदा मया
चाराधितापूर्वंनवपत्नीवरंददौ वनेचगछतेसार्द्धंत्रंगंतुंत्वमिछसि तदरस्यमया
मानःकथंदुःखंविषह्यसे तलेवनेचरित्वावैसुखंस्थेयंतुरक्षसैः तस्यास्तद्वचनंश्रु
त्वारक्षसाहर्षमागताः धन्येयंकृतकृत्येयंरक्षावैजीवितावयं ऊर्वणामाहितानांच।
कागतिःस्यात्रसंशयः दृतिविचार्यतेसर्वेतांज्ञात्वाहितकारिणी तस्मैवनत्वातसर्वंकथ

यामास सादरं यदिगंतुमवेच्छक्तिर्यथोक्तिं चवार्यते ॥ तत्रगत्वाजले देवी सुखंस्थास्यामनित्य
शः ॥ एतस्मिन्नंतरेलोकादेवैः सार्द्धसमागताः ॥ युद्धायविविधैः खैः पीडितारक्षसैःपुरा ॥ रा
क्षसीचतदातस्यात्रवाताबलदर्पिताः ॥ समन्नंनगरंनीत्वाजलस्थंसमन्वितंजयजयेतिते
देव्यास्तुतापुरार्यंरक्षसी ॥ उदयनेतुतदाकृत्वासपत्नीगिरिराट्यथा ॥ समुद्रमध्येसा
स्थिनागतंजयातदावनेचोपवनेचैवजलदुर्गतथापुनः ॥ विदारस्यस्थानानिकर्म्माणिविवि
धानिच ॥ स्वर्गादप्यधिकंतस्यांचराजतेस्मपुनीश्वराः ॥ तत्रसिद्धाश्चतेस्थित्वानगरेचविलासि
नः ॥ रक्षसाश्चसुखंप्राप्तानिर्जराश्चविजज्ञिरे ॥ रक्षसाश्चएवयोवैनाजग्मुर्मुनिपुंगवाः ॥
मुनेःपुत्राजयादेवजलेचबभ्रुपुत्रदा ॥ मरुतोपुस्थिताथेचतन्नीत्वानगरंस्वकं ॥ चित्रैःपुर्बंध
नागारेकांश्चित्तत्रैवजघ्नतिरे ॥ यथातथापुनःपीडांचक्रिरेरक्षसास्तदा ॥ यथापूर्वंजयाचासी
त्स्त्रीकेसर्वत्रसंप्रतं ॥ तथाजजनयंनित्यंनागर्स्त्रीनांबभूवह ॥ एवंनातेतदाकालेकदाचिन्

रामा
१४६

तत्साजले निस्तालोकपीडार्थंकृधामार्गंजलेस्थिताः ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रनावोबहुतरंस्थिताः
आगताबहुधातत्रलोकैश्चसर्वतोवृताः ॥ तानोवाचतदादृष्ट्वाहर्षंप्राप्तास्तराक्षसाः ॥ जग्मुस्तेच
तदासर्वेजयंचरक्षसोब्रुवं ॥ सर्वेतेचतदातेषांकृत्वाचोद्वरणंपुनः ॥ आजग्मुर्नगरंतांश्चवि
स्थिपुर्निगडेपुनः ॥ तेदुःखितास्तदासर्वेदुःखंजग्मुर्मुनीश्वराः ॥ तेषांमध्येतुयोधीशत्रौवश्चासीन्न
दातुसः ॥ विनाशिवस्यपूजांचनतिष्ठतिकदाचन ॥ यदिपूजानज्ञायेततदानतोजलंचरेत्का
रायत्नतःसोपिब्रह्मशिष्यानशिक्षयत ॥ शिवमंत्रंचपूजांचपार्थिवोदेवजाप्तिते ॥ तेसर्वेचतदात
त्रपूजांशिवस्यचक्रुश्चविधिवत्तत्रयथादृष्टंयथाश्रुतं ॥ केचित्तत्रस्थिताध्यानेनिबध्या
सनमुत्तमं ॥ मानसोचतदापूजांकृत्वादुःखंव्यपोथयत् ॥ तदधीनंततैवप्रसन्नंशिवपूजनं कृ
तेचपार्थिवस्यैवविधानेनमुनीश्वराः ॥ अन्येचयेनजानंतिविधानंस्मरणंतथा ॥ नमःशिवायमं
त्रेणध्यायंतःशंकरंस्थिताः ॥ सुप्रियोनामतस्यासीद्वैश्यवर्यःशिवप्रियः ध्यानेनसनसातत्रमा

रामा
१४६

सेनेत्युपचारकं च कारयित्वा तु को सौ त्यक्तशिवश्चादद्यो यथोक्तरूपिणं रंजुश्चागतस्तत्सर्वमा
ददे सोपि स्वयेनब्रवीति स्म कंडः खेतदद्यतः एवंचाक्रियमाणस्य षण्मासं चययुक्तदा कदाचिच्च
गतस्तस्य रात्रेस्तस्य दुरात्मनः तदग्रेसुंदरंरूपंदृष्ट्वातुंकरस्य च निवेदितंचदैत्यानांराज्ञेस
र्वंशिवेदितं यथार्थकं राजापिपुनरागस्यवैरूपायपर्यपृच्छत किंत्वंध्यास्यसिवेरूपायतत्तेवदन
चान्यथा तेनोक्तंनेवजानातितच्छ्रुत्वाकुपितश्चसः रात्रेसान्त्रेरयामासदैत्यतांरात्रेसाश्मे॥
इत्युक्तास्तेतदादैत्यानानायुधधरागताः नानागोत्रोद्भवादृष्ट्वाभयवित्रस्तलोचनाः पादिशंकर
देवेरूपाद्विशिवंविवेशच सर्वस्वंचत्यजन्नेववर्ततेत्योकपोषणः स्तुतिंसप्रार्थितः रंजुर्विवरा
त्निर्गतस्तदा जवान्येतानिरस्त्रेणचतुर्द्धारिगतेनच मध्येचज्योतिरूपंचशिवरूपंचचाद्भुतं प
रिवारसमायुक्तंदृष्ट्वासंप्रजयत्रदा पूजितश्चतदारंजुः प्रसन्नोप्यनवत्तदा पाशुपतंस्वयं
चास्त्रंगृहीत्वाऽहंचेतसः जघानसोपकरणास्तर्वरात्रेसस्तनान् रत्वाऽहंत्रऽहंत्मावं

राम
१४७

रमादहनस्यच अस्मिन्वनेसदासर्वेधर्माश्चसंतुवै ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राधर्मरता
श्चैवंभवंतुसर्वदापुण्यंवनेपावित्रकारकं एतस्मिन्समयेदेव्यारात्रेसीस्तुतिमाधेदत्त प्रसन्ना
चतदासाचस्त्रीवाचकिंकरोम्यहं साचोवाचपुनस्तत्रवरास्त्रंरक्षतांमम पार्वत्युवाच र
क्षविघ्नातेवेदं सत्यंचरक्षतेमया इत्युक्त्वाचशिवेनैवविग्रहंसाचकाररं शिवोपिकुपि
तादेवीयदिकथितयाकुरु इतिश्रुत्वावचस्तस्यपार्वतीवाक्यमब्रवीत भवदीयवचस्तथ्यं
गतेचभविष्यति तावच्चरात्रेसासृष्टिरवतिमतंमम नान्यथाप्रत्ययस्यादेसत्यंत्याकृतं
शिवं इयंचदारुकादेवीरात्रेसीशक्तिकामम बलिष्ठारात्रेसीनांचरात्रिरम्यप्रकाशयति इमारा
त्रेसपत्न्यश्चप्रविष्यंतिपुत्रकात तेसर्वेमिलितास्त्वेववनेवासीयवैमता इत्येतद्वचनंश्रुत्वा
भक्तानांपालनायच स्थास्यामिचवनेह्यत्र शंकरोवाक्यमब्रवीत यदाचवर्णधर्मस्तोदयूतं
नेचसंस्थितं करिष्यतितदासौवैचक्रवर्त्तनवेनरः अयमेकलिवर्यायेसत्तस्यादौपुनीम्य

रः महासेनसुतो योवैवीरसेनेतिविश्रुतः दर्शनेनेच सत्वाच चक्रवर्त्तिजविष्यति रत्येवंदंपती
तौच दत्वाऽन्योन्यंपरस्परं स्थितौतत्रस्वयंसाक्षान्नागेशोनाम विश्रुतः ॥ सूतउवाच ॥ वीर
सेनःकथंतत्रयास्यतिदारुकावनं तैषधेसुंदरेदेशेदक्षिणार्णवपरः महासेनसुतोवी
रसेनश्चैवतमुप्रिय ॥ पार्थिवेनतनंत्वात्वातपःपरमदुष्करं चकारवीरसेनोवैवर्षाणांद्वादश
वधिंतःप्रसन्नोदेवेशःप्रत्यक्षेप्राहशंकरः कांक्षितंवांछितंत्वत्तोवृणुष्वतुविलंबनं ॥
विधायसेनयायोचदास्यामिवीरसेनकः तान्गृहीत्वाप्रविष्येतांराजनसत्रजाधुना ॥ अन्येच
स्त्रीस्वरूपावैनविष्यंतीवनेमुनाः एकश्छत्रंगत्वाचविवरेचस्थितेनया ॥ प्रविष्टश्चतदाद्वारो
त्वानागेश्वरस्यच ॥ ततःपाशुपतेप्राप्यत्वाचरुद्रोसुखान्न पार्वत्याश्चबजेचैवसंपूर्ण
चनविष्यति ॥ मायिदृष्टेतदाकिंचन्मूनेतेनचविष्यति ॥ इतिदत्तोवरःसोपिशिवेनपरमात्मना ॥ ना
नाःसर्वेतदाकर्तुंनविष्यतिनसंशयः एवंनागेश्वरोदेवोह्युत्पन्नोज्योतिरूपतः ॥ एवंयःपठे

राम
१४८

एद्याचित्तंनरस्यैकाग्र्यंकरेनरः सर्वदापैःप्रमुच्येतनात्रकार्याविचारणा ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामि
लिंगंनागेश्वरस्यच ॥ उत्पत्तेश्चयथापूर्वंतथाचकथयाम्यहं ॥ इतिशिवपुराणेनागेशनिरूप
णाध्यायः ६१ ॥ सूतउवाच ॥ श्रूयतांमुनयःश्रेष्ठाःमाहात्म्यंकरस्यच कदाचिद्ग
घोदेवोत्तरस्यांदिशिमुनीश्वराः सुग्रीवप्रमुखैर्धीरैर्वानरैर्बलवत्तरैः पंचरुद्रादशाख्यैश्चययौ
तीर्थयोनिधेः दक्षिणेसागरेयोवैदर्भपत्तनवणाकरः तत्रगत्वास्वयंरुद्रोवेलायांसंस्थितोयदा
वानरैःसेव्यमानस्तुतस्तुष्टेनतथैवच ददौज्ञानंकृतोयातःकदाचिद्यंत्रिलिष्यति ॥ अगाधंस
मरंतोयंसेतुंवानरसाधनं राक्षसोरवणोजेतानज्ञानेकिंनविष्यति रत्येवंवैविचार्यैवतारे
स्थितासतत्स्तुतः ॥ आश्वस्तोवानरैःसर्वैरंगदादिपुरःसरैः उवाचराघवस्तत्रबधानंतदिशो
दृशा नीत्वाजलंसमाजग्मुःप्रतीपस्थिताःपुरः जलंचगृह्यतोस्वामीनसमानीतेत्वदाज्ञया त
जलंचसमानीत्वापुनारब्धवानयदा तदाचस्मरणंजातेनकृतेदर्शनंमया शिवस्यवानरंत्रे

श्रीसूत उवाच अथ कथं च गण्यते जज्ञे स्तुत्वा च नत्वा ते पुत्रो रावणेन परमात्मना पश्चाच्च पार्थिवो पूजां चकार
रघुनंदनः आवाहनादिकादीश्चोपचारान्प्रकल्प्य च प्रणिपातैस्तवैर्दिव्यैः संतोष्य शंकरं पुनः॥
प्रार्थयामास देवेशं शिवः शिवकरं तदा स्वामिन्नूनं नगाधीशवरदासोऽतिवत्तरः वानरेण
बलेनैतत्त्वं चलेयुद्धसाधने तस्माच्छीघ्रं तमाकार्यं समर्थं मम सुव्रता त्वदीयो रावणश्चैव पु
र्जयो सर्वथा नृभिः पुरेऽपि तपतो वै त्वया कार्यं सदा शिव इत्येवं च नमस्कृत्य प्रकल्प्य च पुनः
पुनः जय जयेति दण्डौघैः शंकरेति च इति स्तुत्वा शिवं तत्र ध्यानपरायणः पुनः पू
जां तदा त्यक्त्वा गद्गदं नादयन्यदा करे तदा चलं करोदेवो ज्योतिरूपो महेश्वरः सांगः सपरिवारश्च
यथोक्तरूपमुत्तमं धृत्वा च प्रकटीभूय शिवं स्तुत्वा तदाब्रवीत तद्रूपं च तदादृष्ट्वा सर्वे पूजां तदा
स्वयं कृतवान्रघोदेवो शिवधर्मपरायणः स्तुतिं च विविधां कृत्वा प्रणिपत्य शिवं तदा जयं रात्र
च प्रार्थयामास जयो स्तु पुनरब्रवीत शिवदं ते जयं प्राप्य त्वनुज्ञां सत्तमा च पुनश्च प्रार्थया १४९

मास देवेशं यत्त्वया मनो लोकानुपकारार्थं पावनाय शिवत्वया स्तुतनः शिवस्तत्र लिंगरू
पोऽनवत्तदा रामेश्वरश्चनामा वै त्रसिद्धो जगतीतले इतिवश्च समाख्यातं श्रुत्वेतत्पापहारकं
॥ इतिशिवरहस्ये रामेश्वरमहिमानिरूपणाध्यायः ॥ ६२ ॥ सूतउवाच अतःप
रं च युष्मभ्यं ज्योतिर्लिंगमुदाहृतं तस्यैव सुमहत्त्वं च श्रूयतां ऋषिसत्तमाः दक्षिणस्यादिशिश्रेष्ठाः
गिरिर्देवविसंज्ञितः तस्यैवनिकटेकश्चिज्जारराजकुलोद्भवः सुधर्मानामविप्रश्च सर्वदाश्रुत
वित्तमः तस्यप्रियासुदेवाचसाध्वी धर्मपरायणः सुधर्मा च द्विजश्रेष्ठो देवतातिथिपूजकः वेदमार्ग
परो नित्यमग्निसेवापरायणः त्रिकालसंध्ययायुक्तः सुरूपसमन्वितः शिष्याणांपाठकश्चैव वे
दशास्त्रविचक्षणः धनवांश्चपरोदातासौजन्यगुणभाजनः आयुर्वर्षशतीतायतस्य धर्मप्रकुर्व
तः पुत्रश्चनाभवत्तस्य दुःखदः स्यादफलस्त्रियः तेनदुःखेनतेनैवतस्तानैकचेतसः आत्मना
त्मनिनिर्लोभाः सृतेकर्मप्रसंगमन इत्येवं मनसिधृत्वा नदुःखंतवातदा सुदेवाचतदादुः

खं च कारपुत्रसंभवं ॥ नित्यं च स्वामिनं सा वै सर्वथा यत्नतां कुरु ॥ सोपि स्त्रियं तदा भर्त्सयन् किं ते पुत्रं
करिष्यति ॥ का माता कः पिता पुत्रः कोयं बंधुश्च प्रियकः ॥ सर्वं स्वार्थपरं देवि जानीहि त्वं न संश
यः ॥ तस्माद्देवी त्वया दुःखं त्यजनीयं सुनिश्चितं ॥ नित्यं मह्यं त्वया नैव कथनीयं शुभव्रते ॥ एवं तां सं
निवार्यैव भगवद्धर्मतत्परः ॥ आसीत्परमसंतुष्टो द्वंद्वदुःखं समत्यगात् कदाचिच्च गेहे च सहवा
सिनः ॥ जगाम प्रियगोष्ठ्यर्थं विवाहस्तत्र संगतः ॥ तत्पत्न्या स्त्रीस्वभावाच्च भर्त्सिता सा तदा तया ॥ पु
त्रीणि त्वं कथं गर्वं करोषि पुत्रीणि ह्यहं ॥ मद्धनं मोक्षते पुत्रं ते धनं कश्च भोक्ष्यति ॥ राजा हरिष्यते
पुत्रैर्नूनं धिक्मानं ते हि विंध्यके ॥ तया च भर्त्सिता सा वै ग्रहमागत्य दुःखिता ॥ स्वामिनं कथयामास
तदुक्तं कथमादरात् ॥ ब्राह्मणोपि तदा दुःखं न चकार सुबुद्धिमान् ॥ कथितं कथ्यतामेव यद्भावित
द्भवेत् प्रिये ॥ इत्येवं च तदा तेन ह्याश्वतापि पुनः ॥ न तत्याज तदा दुःखं ह्याग्रहं कृतवंत्यसौ ॥ य
था तथा तयः पुत्रः समुत्पाद्य प्रियोसि मे ॥ अन्यथा च त्यजिष्यामि देहं देहभृतां वर ॥ एवमुक्तं त

याश्रुत्वा ब्राह्मणश्चिंतया युताः ॥ युता अग्रे तदा क्षिप्तं पुष्पद्वयमतंद्रितः ॥ मनसि दक्षिणं पुष्पं
धृतं पुत्रफलप्रदं ॥ एवं कृत्वा स्वपत्नीं च उवाच ब्राह्मणस्तदा ॥ अनयोरेकतरं ग्राह्यं त्वया पुष्प
फलाप्तये ॥ त्वया च मनसि धृत्वा पुत्रश्चैव भवेन्मम ॥ तदा च स्वामिना यच्च धृतं पुष्पं समेष्यतु
इत्युक्त्वा च तया तत्र नमस्कृत्य रविं तदा ॥ नत्वा चाग्निं पुनः प्रार्थ्य गृहीतं पुष्पमेकतः ॥ भर्त्रा यच्चिंति
तं सूनुं न तया तत्र वै धृतं ॥ तं दृष्ट्वा पुरुषश्चैव निश्वासपर्यमोचयत् ॥ निर्मितं चेश्वरेणैव अ
न्यथा तत्कथं भवेत् ॥ आशां त्यज प्रिये त्वं च परिचर्यां हरेः कुरु ॥ इत्युक्त्वा च स्वयं विप्र आशां परि
विहाय च ॥ धर्मकार्यरतः सोपि भगवद्ध्यानतत्परः ॥ इयं चैवाग्रहं नैव मुमोच पुत्रकाम्यया ॥ मयि
पुत्रो न चास्त्येव ह्यन्यां कुरु मदाज्ञया ॥ तस्यां च भविता पुत्रो नात्र कार्या विचारणा ॥ तयैवं प्रार्थि
तो विप्रो ह्युवाच स्वप्रियां तदा ॥ त्वदीयं च मदीयं च तदा दुःखं गतं ध्रुवं ॥ तस्मात्त्वं धर्मविघ्नं च
मा कुरु सांप्रतं प्रिये ॥ इत्येवं वारिता सा च स्वभ्रातुः पुत्रिकां तदा ॥ कन्यां चानीय भर्त्तारं वृणु

ब्रह्मोवाच ब्रह्मलोवाच इदानीं यदसित्वं च मेघिये यंततः पुनः पुत्रसुख्ययदा
स्यादैतदास्यर्द्धकरिष्यति सुकासावचस्तत्र नगनीचतयापरं सेवनीयाकृतिला साधु
रमानामीचचातृजाकरिष्यानिसंदेहोत्वयाकार्यसुनिश्चितं इत्येवंप्रार्थितः सोवैचचा
लयहातप्रियः परिणम्यततस्तोतुत्वदीयामितितोपुनः प्रार्थयामासधर्मात्मायंपोष्यात्व
यानघेऽनेवंचचकारसुधर्मसंयुतमानसः साचाविभ्रातपुत्रीचदासीवत्यर्थंचर्यत
कृतिलाचैवयापत्नीस्वाम्यनुज्ञानवाप्यच पार्थिवान्साचेकारसुतित्यक्तेकोत्रसंशये वि
धानपूर्वकंतत्रसुपचारसमन्वितेरत्येकाग्रात्क्षिप्तत्रतटाकेनिकटेस्थिते विपर्यपुनरा
वाहपूजांकृत्वाविधानतः एवंजातेतदाकालेविगतस्तत्समनरत्तदा कृपयाचशिवस्यैवपुत्र
स्तस्यसमजायत सुंदरःसुनगश्चैवकल्याणगुणभाजनः तंदृष्ट्वापरमःप्रीतोब्रह्मलोकंगतस्वि राम
तमः अनासक्तःसुखंनेजेज्ञानधर्मःपरायणः सुदेवातवतस्मैतुस्वर्द्धचैवचकारसा अथ १५१

मेशीतलंतस्याहृदयंसमजायत तदनंतरंचयकातेश्रूयतोद्भविसत्तमाः पुत्रंदृष्ट्वाकृतिलाया
ज्येष्ठादुःखमुपागता सूतउवाच सर्वेपुत्रप्रसुतत्रासंसंचनिरेतरं नसह्यस्तयातया
तेचरूपंचैवशिलोरथ सुप्रियेजनयंदृष्ट्वाहृदयंचाग्निसंयुतं एतस्मिंतत्समयेविप्राः कन्यादातृ
समागता विवाहंतस्यतत्रैवचकारविधिवन्मुदा सुधर्मधुरमासाद्यानंदंपरमंगतः सर्वसं
बोधनस्तस्यधुरमयामासमानसादधुः तंदृष्ट्वाचसुदेवाचमनसिलज्जितातदा अहोनेत्यसुधर्माचव
धूंपुत्रेमुनीश्वराः उसंगेदर्शयामासप्रियाजारूर्षयन्निव विनैचहर्षतोधुरमासुदेवदुःखमा
गता अहेचलंतोसंतोक्ववधूंपुत्रंसदेदिका अयंतदुःखमापन्नाकृतास्मिंदापतत धुरमा
हृदद्धधुश्चेयंत्वदीयानमदीयका पुत्रश्चैववधूश्चैवज्येष्ठायातवनात्यधा जन्मज्येष्ठंतदानै
नंतथैवचकृतिष्टका तथापिचतदाज्येष्ठ्यंतस्यजवनीश्वरत तदाविचारयामासदुःखमूलंकि
यंनवेतमदीयोहृदयाग्निश्चधुरमानेत्रजलेनच शमंतोजविष्यतितदानात्यथाशांतिमाप्नुयात्ए

नेचमारयाम्यद्यसुप्रियेप्रियवादिने॥ अन्येनाविज्ञवेदेवनिश्चयेपरसंगता॥ कदर्याएवविचारश्च
रुतात्रतेनवेनहि एकस्मिन्दिवसेप्राप्तेसुतंपुत्रेवधूयुतं॥ छेदयामासचाग्नेयुरलीत्वाख
लुपुत्रको॥ सर्वांगरक्तमादायरात्रौसुप्तेप्रजापति॥ यत्रस्त्रिग्नानिलिंगानिपुरुषस्यानित्यमेव
च॥ तत्रस्त्रिग्नासमायातासुप्तापसुप्ततांगता॥ प्रातःकालेवसुस्नायपुत्रानित्यंतदाकरोत्॥ सु
धर्मंचस्वयंश्रेष्ठोनित्यकर्मसदाकरोत॥ स्नानादिकंतदातौचकृत्वानित्यंचचक्रतुः॥ एतस्मि
न्नंतरेसाचश्रेष्ठाःकार्यंतस्यचचकारतेदयुक्ताचस्त्रग्भेःशोभितंविष्यति॥ प्रातःकाले
समुत्थायवधूःश्रेष्ठाविलोक्यच॥ रुधिरंशय्यादेहखंडैर्युक्तंदुःखमुपागताः॥ स्वश्रुतिंवेदयामा
समपुत्रस्तेचकुलेजनः॥ श्रुत्वाचरुधिरंशय्यांदृष्ट्वतेदेहखंडकः॥ हतास्मिहतोकेनदुष्टकर्म
रुतःपतिः॥ त्वेकदुःखंतदापन्नाहतास्मिकिलेतिच॥ दुःखंचकारसातत्रमनसाहर्षमाग
ताः॥ पुत्रमाचापितंतत्रावधादुःखंनिशम्यच॥ नचचालत्रतान्नस्मान्नित्यंपार्थिवपूजनात्

मनश्चैवोसुकृतैवज्ञातेतस्यापुनीश्वराः॥ नर्तापिचतथैवासीद्यावद्धिधिव्रतंजवेत॥ मध्या
ह्नेचैवसंजातेदृष्ट्वाभार्य्यांचयावलं॥ तथापिचतयातत्रहतेदुःखंपुनीश्वराः॥ येनैवचार्पितश्चा
यंसेवरस्तोकरिष्यति॥ यदिनरक्षितोचैवईश्वरःप्रभुरेवसः॥ अत्रैवचिंतयानेनकिस्यात्क
त्यविचारणं॥ साध्वीकारुदतीसौवैज्ञीवंयुक्तंनिवेदयत्॥ सुकृतानचकारैवपुत्रादुःखद
मप्रियं॥ पार्थिवोश्वगृहीत्वावैज्ञगामसरसंतटे॥ स्त्रिग्धाचपार्थिवीतत्रपर्यवर्त्ततसा
ततदा॥ ततदापुत्रतज्ञगस्यदृष्ट्वतेसमतटेतदा॥ पुत्रोवाच॥ मातरेहिनिलिंगानिमृतस्य
जीवितोह्यहं॥ तेदृष्ट्वाहर्षितानैवदुःखितानपुरायथा॥ तदाशिवश्चसंदृष्टोज्योतिरूपोमहेश्व
रः॥ प्रसन्नोस्मिवरंब्रूहिज्येष्ठयाप्रार्थितोह्ययं॥ नोचमारयिष्यतिनित्यंनेनवरानने॥ पुत्रा
चेनंवरंवव्रेरक्षणीयास्वसामम॥ शिवोवाच॥ अपकारःकृतस्तुभ्यमपकारःकथं
त्वया॥ क्रियतेदननीयाचपार्थिवदुःखकारिणी॥ पुत्रोवाच॥ तवदर्शनमात्रेणपा

तकं नैव तिष्ठति ॥ इदानीं चैव त्वां दृष्ट्वा पापं तद्भस्मसाद्भवेत् ॥ अपकारेषु यश्चैव ह्युपकारं करोति
च ॥ तस्य दर्शनमात्रेण पापं दूरतरं व्रजेत् ॥ इति श्रुत्वा मया देव भगवद्वाक्यमुत्तमं ॥ तस्माच्चे
यं कृतं येन क्रियतां च सदाशिव ॥ इत्युक्ते च तया तत्र प्रसन्नः पुनरेव सः ॥ अन्यच्च व्रीयतां घुश्मे
ददामि च हितं तव ॥ सोवाच वचनं श्रुत्वा यदि देयो वरस्त्वया ॥ लोकानां चैव रक्षार्थं त्वया स्थेयं
सदाशिव ॥ तदोवाच शिवस्तत्र तव नाम्ना सुमध्यमे ॥ घुश्मेशं सुप्रसिद्धं वै नाम मे जायतां शुभं ॥
इदं सरस्तु लिंगानामालयं स प्रजायत ॥ तस्माच्छिवालयं नाम प्रसिद्धं भुवनत्रये ॥ तव वंशे शतं
चैकं वर्द्धते पुरुषाः शुभे ॥ ईदृशाः पुत्रका वंशे भविष्यति न संशयः ॥ साग्निकाः सधनाश्चैव ह्या
युष्मंतो विचक्षणाः ॥ विद्यावंतो ह्युदारश्च भुक्तिमुक्तिफलायते ॥ शतमेकोत्तरं चैव भविष्यंति गु
णाधिकाः ॥ ईदृशो वंशविस्तारो भविष्यति सुशोभना ॥ इत्युक्त्वा च शिवस्तत्र लिंगरूपो भवत्तदा
घुश्मेशो नाम विख्यातो सरश्चैव शिवालयं ॥ सुधर्मा चैव घुश्मा च सुदेहा च शिवस्य च ॥ शत

मेकोत्तरं चैव परिक्रम्य तथैव च ॥ प्रदक्षिणां शिवस्यैव कारयामासतुस्तदा ॥ पूजां कृत्वा समाश्वा
स्य मिलित्वा च परस्परं ॥ हित्वा चांतर्मलं तत्र सुखं चलेभिरे हिते ॥ ईदृशं चैव लिंगं च दृष्ट्वा पापैः प्र
मुच्यते ॥ सुखं संवर्द्धते नित्यं शुक्लपक्षे यथा शशी ॥ इति ते च समाख्यातं लिंगानां कारणं मया ॥
ज्योतिषां यानि लिंगानि कथितानि मया श्रुतं ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् ॥ इति
श्रुत्वा वचस्तस्य सूतस्य च मुनीश्वराः ॥ ऊचुस्तस्मै पुनस्तत्र लोकानां हितकाम्यया ॥ ॥ ऋषय०
अन्यान्यपि चरित्राणि शिवस्य परमात्मनः ॥ कथयत्वं प्रसादेन न तृप्तावयमेव च ॥ चरित्रं च
शिवस्यैव कृत्वा तृप्तिर्न जायते ॥ तस्मात्त्वं च विशेषेण ध्यात्वा देवं परं मुदा ॥ कथयस्व महाबा
हो हिताय जगतामिह ॥ ॥ इति शिवपुराणे ज्योतिर्लिंगनिरूपणाध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ सूत उ०
श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाश्चरित्रं परमात्मनः ॥ आकाशस्य च ताराणां भूमेश्च रेणूनां तथा वृष्टे
रासारकाणां च बहुकल्पैः कदाचन ॥ संख्या विशक्यते कर्त्तुं गणानां न शिवस्य च ॥ तथापि च य

याबभ्याकथयामियथाऽऽकर्तंतस्मिंस्त्वयदाऽऽकृतः।कोधाच्चविरतोनहितदाग्निवेनदेवानां
हितार्थंरूपमऽऽनेमगरंजेचधर्तेतत्रनदृष्ट्वाजीवतोंगतःशिवाऽऽद्यंचसंप्राप्यसर्वेत्रस्थंति
वैततः॥ऋषयऊचुः॥चरितेतुनस्मिंस्त्वयकर्मदस्मिंसुव्रत॥सूतउवाच॥त
त्तस्मादृषिंसमुत्पन्नायुद्धमिच्छामुनीश्वराः॥कोनलेनमारीरेणकथयुद्धंचिरंभवेत्स्तुतेप्र
ब्रूणष्वऽऽदर्शयिष्यामिसुव्रत॥एकस्मिन्दिवसेविष्णुर्विचारतत्परोनवेत्॥केनयुद्धंप्रक
र्त्तव्यंमयाचैवविचार्यच॥जयश्चविजयश्चैवकुमारैःसूचितोयदा॥तेषांकोजाऽऽतेजाते
भगवान्वाक्यमब्रवीत्॥त्वागतंदारपालौचकुमारावूचतुःपुनः॥अयुद्धंचदृढंसर्वजातं
वैवान्यथाचवेत्॥कुमारावूचतुरेवाऽऽनयुद्धंहोरमेमुनाः॥त्रिभिर्जन्मभिरस्माभिस्त्रिजिस्तथावैरजावपि॥दंडाऽऽनंचतदातैस्तुविचार्यशीघ्रंततः
यथेच्छाचरतेरासीद्दृढंतेनाऽऽयंतथापुनः॥त्रिभिरेवावतारैश्चवैरजावेपितद्धरं॥स्तुत्वाकांपति

तौतत्रकश्यपस्यऽऽरेतदाहिरण्यकशिपुश्चैवहिरण्याक्षोमहाबलः॥अवतीर्णौचदैत्यो
त्तौमहासिद्धौचमहाबलौस्वयंचैवनसिंहश्चकुमारनक्रिसंयुताः॥प्रह्लादादितदाजाताप्र
जास्तेपिसुमार्गजाः॥रावणःकुंभकर्णश्चतावेवचबभूवतुः॥रामश्चैवनसिंहश्चकुमारश्च
तदाभवत्॥विभीषणःपरश्चैवतैश्चैवपुनरेवच॥शिशुपालोदंतवक्रोभगवद्द्वेषतत्परौ॥द
मघोषऽऽरेतत्रऽऽवतीर्णौबलाधिकौ॥जानौतौचतदासूतौवामनकाद्याःकुमारकाः॥चरि
त्रंतुनसिंहस्यऽऽश्रयतांपापहारकं॥हिरण्याक्षोबलाच्चैवक्रीडार्थंसूयमानयत्॥सिंहंदं
तैश्चैवऽऽसह्यवेलयत्तदादेवानांऽऽसनंतदाभूवीमारुहत्तदा॥मुखेधृत्वाचतांसो
पिस्तापुरेपिष्ठिपंकायथागतोजलेतत्रब्रह्माऽऽसःस्वपुरागतः॥ध्यानेचक्रेतदाविष्णो
स्तुतिकुर्वन्मुहुर्मुहुः॥समुत्पन्नस्तदाविष्णुर्नासंधाद्विधेरथा॥वराऽऽस्तुयमालोयत्र
मेणविधेमागतः॥ततस्तुनश्चतेनैवगतश्चैवजलेतदा॥नारदंचतदापश्यंध्यासंयु

तंरुरिं नारदोप्यतदाश्रुत्वाह्लादेयाममाधुना ॥ विष्णुरुवाच ॥ यावच्चयुध्यतेतेन
तावज्जलविशोषणं कर्त्तव्यंचत्वयाचात्रस्थेवंकर्ष्यतेमया ततश्चाजलितातेनजलंनीत्वा
मुखेतदा पीतंचमूषिणातावद्यावद्युद्धंसमाप्यच ततश्चविष्णुनातत्रपंचवर्षाणितेजले स्थि
तेपंचभ्रातंचैवहतंयुद्धमलक्षणा तंहत्वाचततश्चैवमुखेधृत्वाचयांतदा निःसमारवरा
रूपब्रह्मणेप्रददौचतां जयंगतोहरिस्तत्रहतंकार्यसुदुष्करं अतःपरंनृसिंहस्यकारणंक
थयामहंयश्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेमानवःक्षणात ॥ इतिशिवपुराणेवायवीयसंहितायां
यः ॥ दृध ॥ सूतउवाच ॥ दितिदुःखंतदाप्राप्तःपुत्रस्यहननादिह दितिदुःखंवि
नाशायहिरण्यकशिपुस्तथावर्षाणमयुतेचैवब्रह्मलोवरकारणा हत्वाश्चैवसपुत्रान्वा प
दितिर्नीताकृतार्थतां शरीरेचत्तदातस्यविरामवरोनहि ततोब्रह्मारमश्चैवमुक्तासमवाच राम
च वरंदातुंसमायातोयन्नास्तिदितिजोसुरः प्रसन्नोस्मिवरंब्रूहिवाचार्यासुरराट्तथा त्वया १५५

चनिर्मिताथांवैसर्वलोकश्चनभोजयेत नशत्रौनदिवान्नौनवाविर्यान्तोतत्रे एतदस्तुवरं
दत्वाजगामनवनंस्वकं शोणितास्वेपुरेगत्वादैत्यानामुपसर्वतः स्थगीतिंतस्तत्रैवपातालं
चजितंतथा आज्ञांप्रवर्त्तयामासएषांसर्वतोदिशं नकृत्वामंत्रिणोक्रूरानास्वस्थंचशोभनां
स्त्रीलोकोत्सवशेहत्वाराज्यंचैवाप्यकंटकं चकारहरिविद्वेषीधर्मलोपपरायणः प्रह्लादोदिस
पुत्रंत्यक्त्वातत्कुलेहरिसेवकः शोदनेपितदातेनतत्रकेहरिसेवनं पंचवर्षेचसंजातेपठना
र्थंनियोजितः वाद्यमानेषुतूर्येषुपाठकस्यप्रदंगतः पाठकेनतदाविद्याद्यासुरीपरिपाठिता प्र
ह्लादेनतदाचैवनमोनारायणेतिच कारितःपाठकेनापिपाठचपुनःपुनः एदानींगत्व
तांवाचःपुननैवंकरिष्यतितदानदानुप्रह्लादोहरिमेवस्मरन्वि प्रदंगतंतुसंवेत्यहिरण्य
कशिपुस्तदा किमर्थितंगुरोर्गेहेत्योसंगेत्यपृष्टवान् इतिपृष्टस्तदोवाचनमोनारायणे
तिच हिरण्यकशिपुरुवाच रुष्टोस्मितदाश्रुत्वाकिमर्थंतेनराधमा गुरुगृहे

पतत्रैवरेऽहङ्गीकृतं कथं गुरूक्तंपुनस्तेचसर्वेनहाऽकरोत्तदा ततःपुत्रेमग्नेसैवकर्के
शुदैत्यसत्तमः कथयामासतांऽहेपुत्राधीनंमृणंयतः ततःपुत्रंगृहीत्वाचतदधीतदृष्ट्वात
तदापुनस्तेनतदाप्युक्तंश्रुत्वामाताब्रवीदिदं सर्वंचदृष्ट्वेवंत्वत्कृतंदुःखमवाप्यते पु
त्रास्त्यजनृहरेर्नामस्मासुरीसमुपाश्रय पुत्रास्तोमातरंसुचेश्रूयतांमद्वचोहितं मरुत्क्षय
यात्त्रिवैहारंगतोमहागजः यत्कृतेनयेनैवत्यजिष्यामिहरिंपुनः शिक्षाचैवाप्यकर्णेचम
न्त्रंकरेप्रदाः सार्धकालेंद्रियाणीहजनानृहरेरिह यदाजपंतदत्रवंतुनत्यजंहरिकी
र्तनं इत्येतद्वचनंश्रुत्वामाताऽऽत्मनुपागता स्वामिनेकथयामासह्यसाध्योबालको मया
राजाचमंत्रिणःसर्वान्समाहूयाब्रवीदिदं कुलांगारःसमुत्पन्नःपुत्ररूपेणमंत्रिणः तस्मा
दयंचरंतव्यःसर्वथाकुलदूषणः अग्रोदास्यश्चरात्रेश्चछेदनोयंयथापुनः विरोधस्त्रेव
कर्त्तव्योमज्जनीयोजलेथवा अन्यैकैश्चप्रकारैश्चमारणीयःप्रयत्नतः हत्वंसजतिमाणान्वा

इतिनेतिश्चयोमतः इत्याज्ञांचसमासाद्यप्रधानाबालकंतथा सिद्धेत्युक्तपयामासुर्यथा
ज्ञप्तंतथाहिते अथिश्चरीतत्रयातोजलेचस्थलतांगते स्थलेचजलतांयातेविषंचामृत
तांगते शस्त्राणिपुष्पतावेचहरेर्नामश्चकीर्तनात पृथिव्यादीनरास्त्वेवंयुपकारैःप्रबोध
यन्नशक्नुवानृतदाऽत्यंआनंदंपरमंगतः तदातेचप्रधानावैविस्मयंपरमंगताः एतैर्नपी
ड्यतेबालःकिंकार्यंगम्यतांपुनः राज्ञोनिवेदयिष्यामः कथंबालोनसंशितः तथाविधांश्च
तान्दृष्ट्वाप्रह्लादोवाक्यमब्रवीत् कथंवैविस्मयाविष्टाःयूयंचैवंगतिंश्रिय शक्नुयाश्चेवतद्व
स्तुयेनवैपीड्यतेनहि जलेचशयनेतस्यहरेश्चपरमात्मनः अग्नौश्चैवमुखेतस्यविषंचामृ
तत्वंगतं पृथिवीचगुणंतस्यविस्मारयतिकिंपुनः विज्ञानवत्तिपुराज्ञांचेकिंचित्कर्तुस
मीहते सर्वेचरंतुराधीनंस्वतंत्रोनैवकश्चन इत्येवंवचनंश्रुत्वाप्रधानाविकलाश्रमाः
तत्रागम्यचतसर्वंराज्ञेविनिवेदितं एतादृक्कदापीदृग्नृतेदृक्षंनप्रभो अस्माध्येया

तनात्तच्च पुत्रेकिंलेकरिष्यति तदा येतद्वचः श्रुत्वा राजाऽः स्वपुरागतः समाकृत्य तदापुत्रं
त्रोजयन्त्याद्यनादिभिः तथापिचरत्नैर्नानापुष्पैते नवैतदा येषांचमनसिप्राप्तोरुचिः परपुरं
जेयः तज्जनेसेवनेध्याने तृजनेस्मरणेजनोः अनंतसुखदंप्रोक्तं पुराणेपरिकीर्तितं नचज
तीयुताधर्मप्राणंतेयदिजायते किंपुनश्चैवपक्षादश्चसतीतिसुनिश्चितः राजापुत्रेत
दाश्रेष्ठंपुनश्चश्रुत्वेत्यदात् यथातथाचबालोयंस्वप्नेपरमेश्वरं तथाकार्यत्वयास्वा
मीनूप्राणसूतोसिमेप्रभो ऊरुस्तस्यवचः श्रुत्वागृहीत्वाबालकंपुनः पाठयामासतोविप्रातद्वि
धोबालकैः सहएतेबालाः कथंबालपठंतिपठतोत्वया त्वमेवपठतोविद्वोराजादास्यतितेसु
खं पुत्रस्यचपरोधर्मः पित्राज्ञापरिपालनं चितुर्पुरंपुनस्तेचवरोव्यासिनसत्कृयः रत्ने
वंवचनेश्रुत्वानत्वोनारायणेतिच पाठयामासतान्सर्वान्पाठयान्तासवैतदा परेक्षेचगु
रोस्तस्यदानांचैवाप्यदर्शयन् नत्राता नचितावेधुर्नत्रानसहोदरः नमित्रेनकलत्रेचओ

सेसुखफलप्रदं स्वप्नतुल्यफलंहेतत्रजन्तोरुरिस्वयं प्रह्लादस्यवचः श्रुत्वातेपिना
रायणेतिच ऊचुःपरस्परंसर्वेह्यानंदपरमंगताः तच्छ्रुत्वाचगुरोर्ईः खंप्राप्तवानतमनसं
यन् ताउयामासकुरोवैजीवनेदूरतः कथं तेपितुराज्ञादेवचलिताःसर्वबालकाः प्रह्ला
दोनैवचलितो धैर्यपरममाश्रिताः गुरुश्चैवपुनः प्राहगृह्यतेनपितात्वया ताउयिष्यामस्ते
षंतेसज्यताचरुरिस्वया रत्नेवंवचनेश्रुत्वाप्रह्लादोवाक्यमब्रवीत् त्वयोक्तंचैवतत्सत्यंपि
तानोलंघ्यतेमया तावदेवपिताचार्यंयावन्नप्राप्यतेपिता जंतोर्जन्मिचसंयोगात्सर्वदुःखकरं.
पुरः दीपस्त्रीस्वयातावन्मोदतेभूविसन्नराः यावत्सूर्यंचदृश्येतपुनर्दीपः कथंपिता सुखं
करश्चलोकानांजायतेनकदाचन एवंविधंपदंपित्रापुत्रसमागमे अगस्त्यऋषिवर्यं
चसमुद्रजलशोषणं येनैवसुचरित्रेणप्राप्यतेशाश्वतंपदं तदेवचप्रकर्तव्यंनायथाकर्हि
चित्पुमान् एवंचताड्यतेविप्रताड्यतांनानिषिध्यते मत्पिताचोनवेत्तित्वंसवैरंतोकरिष्यति।

प्राणाश्च यदि मे विप्र गमिष्यति तथा पुनः ॥ गच्छतां च सुखेनैव न त्याज्यं हरिकीर्त्तनं ॥ इत्येवं वचनं ।
श्रुत्वा गुरुः पीडां तदाकरोत् ॥ रोमोपि वक्रितं नैव प्रतापाच्च हरेरिह ॥ सामान्यस्य मनुष्यस्य मान
श्चेतसि जायते ॥ किं पुनर्न हरेरेव जायते ऋषिसत्तमाः ॥ प्रयत्नं निःफलं ज्ञात्वा गृहीत्वा बालकं गु
रुः ॥ अयाजगाम तदा दैत्यगृह्यतां पुत्रकस्त्वया ॥ अस्माकं बालका ये च ते सर्वे सदृशाः कृताः प्रयो
जनं पुत्रेण यथेच्छसि तथा कुरु ॥ इत्युक्त्वा च गतः सोथ राजा दुःखमुपागतः ॥ तदनंतरं च यज्जातं
श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ॥ ॥ इति शिवपुराणे नृसिंहचरिते वाक्यनिरूपणाध्यायः ॥ ६५ ॥ सू
त उवाच ॥ ॥ समाहूय तदा सोपि मंत्रिपुत्रानथाब्रवीत् ॥ धन्यास्थः कृतकृत्यास्थस्तत्सर्वं
पितृशासनं ॥ मत्पुत्रं च तथा यूयं शिक्षयंतु मदाज्ञया ॥ तथेति वचनं गृह्य नीत्वा तं रहसि स्वयं
ऊचुस्ते श्रूयतां मित्र क्रियतां वचनं पुनः ॥ ईदृशं पितरं त्वं च दूषयित्वा कुतः सुखं ॥ तस्मात्त्वं च
मदीयं वै वचनं कुरु सर्वथा ॥ अस्माकं च मतं ह्येतद्यथेच्छसि तथा कुरु ॥ बहुधा शिक्षितः

प्राणाश्च यदि मे विप्र गमिष्यति तथा पुनः ॥ गच्छतां च सुखेनैव न त्याज्यं हरिकीर्त्तनं ॥ इत्येवं व
चनं श्रुत्वा गुरुः पीडां तदाकरोत् ॥ रोमोपि वक्रितं नैव प्रतापाच्च हरेरिह ॥ सामान्यस्य मनुष्यस्य मा
नश्चेतसि जायते ॥ किं पुनर्न हरेरेव सोपि न मेने वचनं पितुः ॥ प्रत्युवाच तदा सोपि श्रूयतां मि
त्रसत्तमाः ॥ कः पिता कश्च बंधुर्वै का माता भगिनी पुनः ॥ किं मित्रं किं कलत्रं च सर्वं स्वार्थपरं त्वि
ह ॥ यथा सायं च वृक्षेषु पक्षिणो विविधास्थिताः ॥ प्रातःकाले च ते तत्र स्वकार्यं भवति प्रभो ॥ त
त्रैव च गमिष्यंति उद्रुयंति ततस्ततः ॥ तत्तद्गृहेषु पक्षादिर्बध्यंते संगयोगतः ॥ कर्मभोगं स्वकं भु
क्त्वा गच्छंति दैवयंत्रिताः ॥ इदं सुखं च संसारे दृश्यते ग्रहसंभवं ॥ सर्वं स्वप्नसमं चेत्थं नात्र कार्या
विचारणा ॥ देवा मनोरथो यदृक् क्रियते पुरुषेण च ॥ तथा रात्रौ प्रदृश्येत तथेदं सुखमुत्तमं
एवं मत्वा तथा यूयं भजंतु वै हरिं मुदा ॥ अन्यथा च ममापाशो भविष्यति न संशयः ॥ कतिधा
च पिता पुत्रं पितृत्वे परिकल्प्यते ॥ पुत्रश्च कतिधा तं वै पुत्रत्वे परिकल्प्यते ॥ जीवाश्च कर्मब

द्या वैश्वानरे योनिसंकटे केवलंपातके चेत्स्यात्तदानिरयनाशवेत केवलेनैव पुण्येनस्व
र्गलोकंजनेत्तवै उभयोःसमतायावैमानुषत्वेजनेदिह उभयोश्चक्षयेपुण्यैर्जन्मवतीतिमुनि
श्रितं यावच्चकर्मसंबंधास्तावन्मुक्तिमुदुर्लभा तस्मान्नत्वंकर्मनाशार्थंभजनीयोहरिःसदा॥
दरेश्वजज्ञानेनैवकर्मदूरीभवत्युत नोगेनैवाथवाबंधःक्षयाश्चैवंपुनस्तथा देहिपवित्र
तांयातिचान्यथात्रमणंजवेत यावच्चमलिनंवस्त्रंतावद्रंगोनसज्जते क्षालितेचपुनर्वस्त्रे
रंगःसज्जतिवैदृढं तथेदंचशरीरंवैपापैर्मलिनतांगतं निर्मलेभजतेनैवजायतेनात्रसंशयः
यूयंचबालिनाःसर्वेतदाज्ञापालकादृढं भवंतश्चप्रकुर्वंतुतदाज्ञांसर्वथापुनः मयातूनैवक
र्तव्यंवचनंराजसंनवे यदहंराजवचनंकरोमिप्रपतेदिवं इत्युक्तास्तेतदाबालाबोधिता
स्तेनसूनुना समागतंतदातेचराजानमिदमब्रवीत राजाविधेचनंतेषांश्रुत्वातेचसमाकु
यत्नं समागतेप्रसन्नास्तंबोधयामासचासुरः शृणुपुत्रत्ववत्सामिमूढानांवत्सजाधुना॥

तदर्थेचहरिलोकान्नजंतेवैनिरंतरं तस्मर्वेचत्वयाशानंभजनीयंनहेतुना दिव्याश्च
दानवाःसर्वेगंधर्वानागसत्तमाः ऋषयश्चपरायेचवरुणाःसेंद्रमारुताः नान्यःपरोहरिः
क्वत्रनजासिलवेदाधुना इत्येवंवचनंश्रुत्वाप्रह्लादोवाक्यमब्रवीत शृणुदैत्यकथंब्रूषे
विद्मुर्मयादयाधरः सेवनीयोविशेषेणात्रकार्यविचारणा अंतरंबहुधाप्रोक्तंवेदेच
रुद्रेस्मृतौ शंखेचैवमणौचैवकोविदेमंडुकेतथा कर्दमेचंदनेनैवसात्विकेतामसेतथा॥
सूर्येचैवाथरत्नौतेयेदेवाप्रकृतेतथा नोरेचैवसुवर्णेचगजेचश्वकरेतथा
युवयोरंतरंतावन्नात्रकार्यविचारणा अहंसतपरस्तेचमत्सूत्रविदूक्तिर कामीमा
नीचदुःखनाशावाप्तिरुःखदत्वयितुहेतंनास्तितस्मिंशुहेतंपरं तस्मान्नत्वंभ
सेत्वंहिरंदेवंजनार्दनं इत्येवंनिश्चयंत्वंचज्ञानहीनंदैत्यसत्तमः गजस्मारेणंहित्वाशृणु
जंबुःसमारुहेत्तमेवसदाभूयोनितरांहरिरीश्वरः कर्तुमिच्छसियत्नंचतत्करुष्वनि

रंनरं ॥ इत्येवंनर्मितःसोवैपुनश्चैवाब्रवीदिदं यंपुत्रनजसेनित्यं सवैपुत्रवदस्वतत्त ॥ इत्ये
वंवचनेश्रुत्वाप्रह्लादोवचनंतदा ॥ आददेश्रूयतांश्रेष्ठाःश्रुत्वोपायंनवेदिद ॥ ॥ इतिश्रीव
पुराणेनरसिंहचरित्रेवचविवेकाध्यायः ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ श्रूयतांमुनयःश्रे
ष्ठास्तेनोक्तंयदृचोब्रुवे ॥ ॥ प्रह्लादोवाच ॥ ॥ यस्मृंचत्वयादैत्यश्रूयतांकथयामितं ॥
पृथिव्यांचैवयत्किंचित्स्थूलंसूक्ष्मंचवर्त्तते ॥ समुद्रेपर्वतेवापिवृक्षेदेवसरित्सुच ॥ चेतनाचे
तनेचैवग्रहेचनगरेतथा ॥ सूर्येचैवाग्नरूपेचदैत्येचपितृकानने ॥ त्वय्यस्तिचसदायोवै
मध्येवचनसंग्रहः ॥ इक्षासूर्वंचमध्येचह्यंतेचैवजविष्यति ॥ तरूपंवर्त्तितुंनैवशक्यतेदै
त्यसत्तम ॥ इत्येवंवचनेश्रुत्वादैत्यश्चैवाब्रवीदिदं ॥ श्रृणुपुत्रश्रवस्यामियदुक्तंहित्वया
पुनः ॥ तस्यंनैवविद्येतयत्रनैवहरिःस्वयं ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यउवाचदैत्यसत्तमः ॥ य
दिहरिश्चसर्वत्रस्थंजेस्तिवर्त्ततेवद ॥ इत्युक्तुवदतेचवर्त्ततेहिसुनिश्चिते ॥ तच्छ्रुत्वाव

चनंतस्यकरवालेप्रगृह्यच ॥ दंतानसेपीड्यदंतायैर्नेत्रेचारक्तेक्षणे ॥ उच्चचालसनात्
स्मातरवक्रःक्षोणतलंनयत् ॥ पर्वतानांयदापत्तेतथैवनायतेद्विजाः ॥ तस्माच्छंजास्त्यदै
वोविद्युताविरजूनदा ॥ संध्यायांरक्तमानस्त्रासयन्दैत्यसत्तमान् ॥ अट्टंचैवनारीरंचन
रस्याईहरेरपि ॥ तस्मिंश्चतदारूपंधत्वाचनिःसमारह ॥ मल्लत्वेयथामेघोगर्जतेरूक्षिसत
माः ॥ तथाहरुरुंराक्षंकरुतस्तेःपुनःपुनः ॥ केसराःशोभमानाश्चतानिर्घातंप्रयत्नता
दैनचदिशाःसर्वाःप्रतिशब्दंचचक्रिरे ॥ मुखंस्फुरंत्वालयासर्वान्त्र्यालयन्दैत्यपुंगवान् ॥ क्रो
धेनतस्यनागवानपातयन्भूएवतांपुनः ॥ मर्दयित्वनखैश्चैवकरालेनहरेर्वपुः ॥ तंदृष्ट्वालय
मापन्नाःदैत्याःसर्वेपुरःस्थिताः ॥ युद्धायचक्रतोद्योगापुरंचक्रुःसुदारुणं ॥ विद्युताचतदाते
चरुताःश्यासेनतत्क्षणं ॥ हरण्यकशिपुश्चैवयुद्धंचक्रेसुदारुणं ॥ पृथिवीसंश्रयेनाशाः
समुद्राश्चैवचालिताः ॥ द्यौश्चचालसनक्षत्राःपर्वताश्चलितंगताः ॥ एवंयुद्धंनयोरासीन्मुरू

र्त्तं ऋषिसत्तमाः ॥ पश्चात्सोपि स्वयं ज्ञात्वा लोकानां दुःखमद्भुतं ॥ सायं च कर्षयामास देहल्यां दै
त्यपुंगवं ॥ उत्संगे च तदा धृत्वा नखैश्च हृदयं स्वकं ॥ विदार्य रुधिरं तस्य पपौ च गर्जयन् तदा
अंत्राण्यपि च तस्यैव गले चैव व्यधारयत् ॥ मारितश्च तदा तेन पश्यतां च दिवौकसां ॥ जय ज
येति भाषंतो मुमुचुः पुष्पवर्षकं ॥ देवाश्च परमः प्रीताः गीतं नृत्यं च चक्रिरे ॥ कियंतो मारिता
दैत्याः कियंतश्च पलायिताः ॥ निर्दैत्याः पृथिवी जाता दूषं च दूरतो गतं ॥ लक्ष्मीश्चापि तदा तं च
दृष्ट्वा विस्मयमागता ॥ जगत्स्वास्थ्यं तदा लेभे ह्यानंदं परमं गतं ॥ अहो हि कीदृशं रूपं प्रभुणा
हि प्रदर्शितं ॥ देवदुंदुभयो नेदुः सर्वे निश्चलतां गताः ॥ कयाधुश्चापि पुत्रं शां शांतयंति विदूषि
ता ॥ प्रह्लादो विस्मयं प्राप्त अहो धन्यः स्वयं हरिः ॥ यद्यपि च हतः सोपि ज्वालानविनिवर्जिता ॥
त्वया च व्याकुलं जातं सर्वं चैव जगत्तदा ॥ देवाश्च दुःखमापन्नाः किं भविष्यंति हा पुनः ॥ इत्येवं
च वदंतस्ते भयादूरमुपस्थिताः ॥ परस्परं वदंतस्ते गंतव्यं च त्वया पुरः ॥ इंद्रं चैव वदंतस्ते गंत

व्यं हि त्वया पुरः ॥ मया चैव कथं प्राप्यं ह्यानंदं त्रिजगत्परं ॥ ब्रह्मा वदति मत्स्मश्रु न ह्यते किं क
रोम्यहं ॥ लक्ष्मीर्वदति नो रूपं दृष्टं रूपं कथं स्तुवे ॥ ऋषयश्च गता नैव देवाश्च न गतास्तदा ॥ क्रोध
शांतिः कथं तस्य जायते ऋषिसत्तमाः ॥ सर्वैर्मिलित्वा प्रह्लादः प्रार्थितो गतवान्पुरः ॥ तं दृष्ट्वा नृह
रिस्तस्य गात्रं च जिह्वया लिहन् ॥ दुःखितं दुःखितं वत्सं व्रणेषु चुंबयन् तदा ॥ उरसा लिंगयामा
स शीतलं हृदयं तदा ॥ ॥ नृसिंहोवाच ॥ ॥ दुष्टेन ज्वलितं मेद्य दैत्येन हृदयं मम ॥ जातं ते पु
त्रसंयोगात्पुत्रस्यांगं सुशीतलं ॥ पितुश्चैवाथ पुत्रस्य पुत्रपौत्रविवर्द्धनं ॥ भविष्यति च ते वं
शो ह्यवध्यो मे सदा किल ॥ इति वरं तदा त्वादेफल्कारान्मोचयन्तदा ॥ एतस्मिन्नंतरे देवा ग
णयं प्रार्थयन्पुनः ॥ त्वं च बुद्धिमतां श्रेष्ठ आखुश्च वाहनं तथा ॥ चैलंबं चैवोदरं तस्य रूपं हास्य
वरं तदा ॥ दृष्ट्वा देवास्तदा ते च वर्णयंतोति विस्मिताः ॥ वाहनोत्फालने सोपि वाहनात्पतित
स्तदा ॥ हास्यं प्रापुस्तदा देवा नृहरिश्च विशेषतः ॥ हसितं च तदा दृष्ट्वा देवाः सुखमुपागताः ॥

गतश्चैवहरेः क्रोधोऽस्तितेनतदापरं । तथापिनविवर्तेतज्वालाचहरेः पुनः ॥ दुःखंप्राप्ता
प्राप्तदादेवाः मुनीश्वरमुपायुः । गत्वाचस्तवयामासुर्लोकानां सुखहेतवे ॥ नमस्तेस्तुन
मस्तेस्तुनमस्तेस्तुसदाशिव । सर्वदुःखक्षयदात्रेतदाचरक्षितावयं ॥ समुद्रेमथितश्चैवर
त्नानांचविभागतः ॥ ततोदेवैस्तदाप्राप्तोगरहीत्वागरलंत्वया । रक्षितास्मतदानाथ नीलकंठेति
विश्रुतः । दृष्ट्वांचयदायस्यदुःखंसंजायतेमनो । तदानुस्मरचत्वाहिसर्वदुःखविलीयते
इदानींनूतनैर्ज्वालापीडितेनासदाशिव । रामचिंतसमर्थोस्मिनात्रनः संशयःप्रभो ॥ इतिस्तु
तःप्राहशंभोर्गच्छंतुदेवसत्तमाः । रामस्यांतिकमाशुवोदुःखंसर्वंयास्यितेमम ॥ मांगतः शरणार्थी
यस्मदुःखंचत्त्यंगतं । इत्युक्तास्तेतदादेवाआनंदंपरमंगताः । यथागतंतथाजग्मुश्चयतो
ऋषिसत्तमाः । शिवोपिसेविचार्यैवंरामरूपमकुर्वत ॥ धृत्वाजगामयत्रैवस्थितोसौनरहरिः
स्वयं । दूरतश्चतदायैवदृष्ट्वारूपंनयंकरं । उवाचवचनंतेद्यरक्षितादेवसत्तमाः । जयजयै

तिशंभुर्वैनमस्तत्वत्त्वयंययौ । विद्यादीनिविचित्राणिनत्यानिविविधानिच । पुष्पवर्षमनेकं
चजातंतत्रमहात्मनि । इत्युक्त्वाचतदादेवाआनंदंपरमंगताः । विष्णुशिवंचप्रशंसंतंहरे
रूपमकुर्वत । वर्णयित्वास्वमास्वंचगतास्वधामस्वंस्वकं । शिवोपिचतदादेवानआनंत्यत्व
हरिप्रतिरूपेसकलानकामानरक्षतांतरधीयत । तौदैत्यौचपुनःश्रेष्ठौजातौचरणस्तौ
नमौरावणःकुंभकर्णश्चराक्षसेश्वरौनिरूपितौपुनः । तावेवदशघोषस्यकुलेमहितौपुनः । वैकुं
ठंचपुनःप्राप्तौरामनाथरमात्मनः । इतिवश्यसमाख्यातंचरितंहरेः पुनः । शिवस्यचम
हित्वंयत्कथितंऋषिसत्तमाः । येचएतन्मरुच्चित्रंविष्णुश्चैवशिवस्यच । प्रशंसंतिमुदाऋषि
श्रेष्ठाऋषिसत्तमाः । तेनदुःखंसपापंचैवविद्यतिनसंशयः । अनेकंचफलंतेषांपुत्र
पौत्रादिसंपदः । नविद्यतिनसंदेहोतस्माद्दुःखंक्षितेमया । अतःपरंवदाम्यद्यश्रयतांकृ
षिसत्तमाः ॥ इतिशिवपुराणेरामचरित्रंसंपूर्णं ॥ ६७ ॥ नूषयऊचुः सू

तस्तूतमहाबाहो ज्ञानवानसि सुव्रत ॥ पुनरेव शिवस्यैव चरित्रं वद विस्तरात् ॥ पुरातना
श्च राजानऋषयो देवतास्तथा ॥ आराधनं च कस्यैव चक्रुस्ते परमर्षयः ॥ सूत उवाच ॥ ॥ सा
धु पृष्टं ऋषिश्रेष्ठाः श्रूयतां कथयामि वः ॥ ब्रह्मा पितामहश्चैव तत्पुत्राः परमर्षयः ॥ अन्ये च ऋ
षयो ये च कश्यपादय एव च ॥ ते सर्वे च शिवस्यैव पूजां चक्रुः पुरातनाः ॥ पार्थिवीं भौतिकां वापि
मानसीं वापि सत्तमाः ॥ कृत्वा सिद्धिं च संप्राप्ता इदानीमपि पूज्यते ॥ नारदोपि विशेषेण वसि
ष्ठो विप्रसत्तमः ॥ अरुंधती तथा साध्वी कश्यपो मुनिपुंगवः ॥ अदितिश्चापि नित्यं वै चकार पा
र्थिवीं पुरा ॥ मनवश्च सदा चक्रुः स्वायंभुवः पुरातनाः ॥ प्रियव्रतश्च तत्पुत्रश्च कारपूजनं शु
भं ॥ इक्ष्वाकुश्चैव मांधाता सगरो नद्युषस्तथा ॥ दीलीपश्चैव तत्पुत्र राजा दशरथस्तथा ॥ य
दायुः सकलं तस्य किंचिन्न्यूनं न पुत्रतः ॥ तदा दुःखं समापन्नः पुत्रार्थे पार्थिवान् तदा ॥ पुत्रेष्टिं य
च्चकारासौ तदा मध्ये स्वयं हरिः ॥ चातुर्भिश्चैव रूपैश्च संभूतश्च स्वयं तदा ॥ कौशल्या पार्थि

वान् चक्रे ऋष्यादिष्टा स्वयं सती ॥ रामश्चैव तथा नित्यं पार्थिवं समपूजयत् ॥ तद्वंशे ये समुत्प
न्नास्ते सर्वे समपूजयत् ॥ पुरूरवा च राजा वै ह्यैलः सर्वशुभंकरः ॥ पार्वतीशापसंयोगात् स्त्रीत्वं
तस्य न्यवर्त्तत ॥ मासं स्त्री मासमात्रेण पुरुषत्वं पुरा भवत् ॥ पूजने पार्थिवानां च जातं तस्य महात्मनः
भवंतश्च महापूजां शिवस्यैव तदाकरोत् ॥ अन्येपि ये महाभागा पांडवाः प्रत्यपूजयत् ॥ अर्जुन
स्य विशेषेण व्यासस्य वचनात्तथा ॥ कृष्णेन च तथा नित्यं वर्द्धके पर्वतोत्तमे ॥ पूजनं च शिवस्यै
व सप्तमासावधिकृतं ॥ प्रसन्नो भगवांस्तस्यै वरान् ददावनेकशः ॥ संप्राप्य च जगत्सर्वं वशे
चक्रे महामतिः ॥ बिलेशस्य प्रयत्नेन कृता पूजा महात्मना ॥ नलेन च कृता पूजा शंकरस्य महा
त्मनः ॥ पूर्वजन्मनि वै विप्रास्तेन राज्यं सुशोभनं ॥ प्राप्तं च रक्षितस्तेन यतिर्हरसमीपतः ॥ तस्य
पुण्यप्रभावेन राज्यं दत्तं हरेण च ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा पुनरूचुर्ऋषीश्वराः ॥ नलेन च कथं पूर्वं
पूजितः शंकरो मुदा ॥ रक्षितश्च यतिः को वै तत्त्वं ब्रूहि सुविस्तरं ॥ अन्यच्चैवार्जुनस्यैव सेवनं शं

कर स्यच ॥ ऋष्टिरुवाच ॥ विरोधेनाव्यासस्यैवोपदेशनं कथं जातेत्यत्रोच्यते ऋष्टिरुवाच
रतिरस्ययतिः कोवैतत्ते ऋष्टिमुत्तमं इतितेषांवचः श्रुत्वासूतोवचनमब्रवीत ॥ शृणुविप्रा
नवदाग्निनलस्याग्नितेजसः ॥ अर्बुदाचलसंज्ञेपर्वतेसिद्धसेवनः ॥ आऽकस्यतदा
ध्यासेवसतिस्मपुनीश्वराः तत्सलीमाऽकीनाम्नीचकारतपोवरं ॥ तिरंतरंजलेतैवतपो
ऽजोचचक्रतुः ॥ आनेदेनसमायुक्तौनुजानौजोगमुत्तमं ॥ कस्मिंश्चित्समयेस्वामी आदा
गतोयदा एकस्मिन्समयेकस्मितयतिर्नृपतिमागतः संध्यायांदर्शनेहत्वाशंकरस्यछले
छयाद्यमारात्रिसमाऽत्यात्मर्छास्यदंपुरा ॥ जोजावेचेतिसंध्यायविचार्यसमुपागतः ए
काकिनीतदादृष्ट्वाजयत्रस्तविजोचनः ॥ तथापिचपुनस्तंचतिष्ठदेवनतोनमः इतिप्रोक्तस्त
यायोगीतस्थौतदासन्नेपुरः एतस्मिन्समयेजातेस्वामुग्रामयरूधिपः ऽजनेतस्यहत्वाच
ऋष्टिकार्यंप्रजोऽइति ॥ यतिरुवाच ॥ ॥अथस्थलेचमहेवैदीयतोत्तरेवच ॥ गतिर्व्येस

र्यथाचित्रंरतिउक्तोपुवाचरतयेचैवस्तंमेद्यवर्त्ततेनात्मयाकर्यं इतुक्तस्तत
यासोपिगमनार्थेकर्यंदधेतावऽिष्टावचः प्रोक्तंकर्यंवैवनविष्यति स्यातिनेचतदाऽतयू
योऽस्थिरतोयरेऽहंबहिःस्थिताःकुर्यांह्यापुथानिदधात्यपि तद्वचस्वऽतेतेनस्यातिनाच
विचारितं स्त्रियंबहिस्थनिक्षास्यकर्यंस्तेयंमयाग्रहे यज्ञावितऽवेदेवमयास्तेयंबहिर्तिरि ह
तोयरेतदाऽत्यारेतोचमुरक्षितौ स्वयंचैवामुधात्यत्रधत्वातिष्ठऽनेचरः योगीध्यानप
रोन्नत्वास्थितःकोणांतरेतथा सोपिनिश्चंकरोतिस्मस्थितोबहिर्वनेचरः रात्रौचपरावस्तेवैपी
ऽयामासुरऽतं तेनैवचयथाशक्तिरतोयत्नश्चनिश्चलः सोपिनिश्चंकरोतिस्मस्थितोग्राह्रे
स्वनस्थितः प्रातःकालेयोगीदेहंत्यक्त्वास्थितंचनस्थितं ऽःखेप्राप्तदासाचकिमर्थंविघसे
प्रश्नोधर्म्योयंरतस्तोयंयज्ञानामीदृशंस्थितं अत्रचानुगतिंप्राप्तिस्त्रीणांधर्मसनातनः॥
एवंचसहितंमत्वातथाऽत्वात्वंयतिः विचार्यैवंस्वयंनारीसंविवेशऽतासनं एतस्मिन्नंतरे

साक्षाच्छिवः साऽरजसूसुरः ॥ धन्योधन्यासिसाधीचत्वसन्तोस्तितवानघे एतस्मिन्नवतारेच सु
खंप्राप्तेनकिंचन तस्माच्चजन्मतोयातएकवारंपुनर्नहि ॥ अथयोगीमतोबुद्धिरसरूपोभविष्य
ति ॥ अथेनमतियुवयोःसंयोगंचकरिष्यति निश्चयश्चवारसेनश्चनैगरेनैषधेवरे तस्य
त्रोचनजोनामभविष्यतिनसंशयः ॥ त्वंचैवनीतरातोवैवैदर्भेनगरेशुभे दमयंतीचवि
ख्याताभविष्यतिगुणान्विता युवांवोनौतिसिक्षाचराज्यंभोगंसुविस्तरं भुक्त्वामुक्तिंप्रयो
गेणदैर्घ्यंजीवोभविष्यति ॥ इत्युक्त्वाचस्वयंशंभुश्चचरेशोभनंवनं दमयंत्यास्तथाधर्म
दक्षत्वेनेतिसंस्तवः ॥ तउक्तंचतदाह्यासीत्तेषांचैवमहात्मनां ॥ इतिश्रीस्वसमाख्यातंश्रूयतां
चार्जुनस्यच ॥ ॥ इतिशिवपुराणेदमयंतीनलजन्मांतरप्राप्तधर्मध्यायः ॥ ६ ॥ सू०
सूयोधनजितास्तेचपांडवाःपंचएवते द्रौपद्याचतयासार्द्धमाश्रमंवनमाययुः ॥ तत्र
चसूर्यदत्तोवैस्त्रीचास्त्रित्यतेनदा कालेचवाह्यमानास्तुःखेनऋषिसत्तमाः ॥ दुर्वासा

प्रेरितस्तेनछात्यर्थंचसमागतः ॥ शत्रैश्चैवायुधैःसार्द्धंयाचयामासतान्तदा ॥ मनेक्षितं
चभोज्यैश्चयतोऽऋषिसत्तमाः ॥ प्रेषितश्चैवराज्ञातंर्यतस्तिष्ठसमन्वयेहिते ॥ ऽःखिताश्चत
दाप्राणान्तत्यक्तंतिमुपादधुः ॥ द्रौपद्याचस्मृतःहरोह्याजगामतदाणादपि ॥ मकंचनदत्वित्वा
तुतेषांतत्रिःसमादधत ॥ दुर्वासाचतदाशिष्यान्तान्नत्वात्वापलायने ॥ चकारत्वरितःहरो
माययाज्ञानमुहूर्तंयस्तैश्चनगवान्ततःहरस्यसूनंचकिंनवेत ॥ धन्याश्चैवसतांधर्म्याश्चये
षांचनगवत्पा ॥ पश्चात्तेपांडवाःहरंपप्रछुःकिंनविष्यति ॥ वत्सवान्नरुत्यन्तःकिंकरि
ष्यामनोप्रभो ॥ ऽसुरुक्तस्तुतदाऽत्मःपांडवान्विदमब्रवीत् ॥ श्रीहरोवाच ॥ मयासारा
धितःशंभुःप्रसन्नःपरमेश्वरः ॥ बर्हुकेपर्वतश्रेष्ठेसन्नासमुसेवितः ऽहानंकालान्तदादत्वा
बिल्वेश्वरस्यसंस्थितः ॥ तत्रतापःमयासर्वंसानर्थंलब्धुनं ऽदानीसेव्यतेदेवैर्मुक्तिमु
क्तिफलप्रदः ॥ यूयंचैवमुसेवध्वंमुक्तिमुक्तिफलप्रदं ऽसुरुक्तंतदधेहंमाश्वास्यपांडवा

नयधर्मोऽवाप्तिर्विहन्तेचप्रेषयामासुरोजसा॥ गुणानांचपरित्राणार्थंतस्यऽर्योधनस्यच॥ सचसर्वंचनन्नत्वंऽयोधनगुणोदये॥ समीचीनंचतेनैवज्ञात्वापुनःप्रापप्रनूस्रति॥ तऽक्रुतेनिशाम्यैवदुःखेप्राप्तुर्मुनीश्वराः॥ किंकर्त्तव्यंक्रुगंतव्यंसत्यायेनयंत्रिताः॥ एतस्मिन्समयेव्यासोजटाजूटविभूषितः॥ तेजसाचस्वयंराशिःसाक्षाद्धर्मऽवापरः॥ तंदृष्ट्वातेतदाप्रीताऽऽसनायपुरतःस्थितं॥ दत्वासनंतदातस्मैकृतांजलिनमुद्यतैः॥ तत्रोपविष्टंतंव्यासंपूजयंतिस्महर्षिताः॥ पूजांकृत्वाविधानेनस्तुतिंचक्रुर्विधानतः॥ कृत्वापुतिंचसंतोष्यधर्मास्मृतिमाब्रुवन्॥ अद्यनःसफलंजन्मअद्यनःसफलाक्रियाः॥ अद्यतेसफलादेवब्राह्मणाःसत्यवादिनः॥ जपश्चैवतपश्चैव दानंचविविधंतथा॥ एतत्सर्वंचसफलंजातंतेदर्शनान्नृणां दुःखंचदूरतोयातंदर्शनात्तेषितात्मनः॥ दृष्टेश्चैवनरदुःखंदत्तेनःकूरकर्मणः॥ श्रीमतोदर्शनेज्ञानंदुःखंसर्वंगतिष्यति॥ कदाचि
न्नगतंतत्स्यान्निश्चयंनैवचास्तिते॥ सदाश्रयेचसंप्राप्तेसमर्थःसर्वकारिणी॥ यदिदुःखंनगच्छे

ततदैवचात्रकारणं॥ निश्चयंनैवगच्छेतदृद्धिश्चात्रकारणं॥ सदोचस्यजनोयंकल्यवृक्षस
मोमतः॥ तऽगुणानैवशक्येतवर्णितुंवस्तुमात्रतः॥ आश्रयस्यवनादेवज्ञायतेबलवोगुणः॥
जघन्येचगुरुत्वंचसर्वंचाश्रयतोभवेत्॥ उत्तमानांस्वभावोयंयद्दानंप्रतिपालनं॥ रंकस्यर
क्षणंलोकेह्यतिश्रेयस्करंमतं॥ अतःपरंचजाग्रेचगुणदोषौनतावुभौ॥ एतस्मात्कारणात्स्वा
मिन्त्वयिदृष्टंशुभंसदा॥ त्वदागमनमात्रेणसंतुष्टंनःसहितः॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वाव्यासश्चै
वाब्रवीदिदं॥ इतिशिवपुराणेशिवमहात्मनिरूपणेध्यायः॥ ६६॥ व्यासोवाच॥
धन्यास्तःकृतकृत्यास्तःसत्यनैवविनेष्टितं॥ सुजनानांस्वभावोयंप्राणांतेसत्यरक्षणं॥ धर्मश्चस
त्यतेनैवसत्यंचफलजातकं॥ अस्माकमपियूयंचतेचवैतुल्यभागताः॥ तथापिपक्षपातोयं
धर्मिष्ठानांमतोबुधैः॥ प्रथमंचैवऽद्रष्टेनधर्तराष्ट्रेणचदुष्टा॥ धर्मस्यकःस्वयंजोतायु
ष्माकंरक्षमाश्रितं॥ तस्मायूयंचतेचापिपुत्रास्तुल्यानसंशयः॥ पितर्युपरिबालास्यनुकंपा

मरुत्तना॥पश्चात्सुत्रश्चतेनैव मारितोनकदाचन॥अनर्घोतैवजायेतयद्येवंनकृतंनवे
त॥अयंऽहोनवेतश्चधर्मिणःसत्यवादिनः॥तस्मादेतेसुतस्यैवसुतोसंजायतेऽरघ॥यच्चैव
वाचितंबालेनत्रारोहेनवेदिह॥यस्माऽःस्वेनकर्त्तव्येनवर्जिःसर्वथासुना॥स्मृकाःपा
ऽवस्तंचपुनरेवाब्रुवन्वचः॥सत्यमुक्तंत्वयानाथऽहैर्ऽःखनिरंतरं॥दीपतेचवनेत्रैवमुऊ
र्मुऊर्ऽरात्मजिः॥तन्नाराधयसुतंकिंचित्तमध्येदेयंत्वयात्रजो॥कृतेनकथितंपूर्वंआराध्यः
शंकरःसदा॥प्रमादश्चकृतोस्माभिरिदानीमुपदिश्यतां॥इत्येतद्वचनंश्रुत्वाव्यासोहर्षसमन्वि
तः॥उवाचश्रूयतांश्रेष्ठमयाचसेव्यतेशिवः॥नवर्जिःसेव्यतोनित्यंसुखंस्यादचलंसदा॥पांच
सुपांऽवेषेवविचार्यशंकरार्चने॥अर्जुनंयोजयामासपुरातनमुनिस्मृतिं॥॥व्यासोवाच॥
तपस्तानेविचार्यैवपुनरेवाब्रवीदिदं॥श्रूयतांपांऽवश्रेष्ठःकथयामिहितंसदा॥श्रेष्ठादीत्
एापर्यंतंयत्किंचिद्दीयतेजगत्॥तत्सर्वंशिवरूपंचद्रूपंध्येयंचतत्सुनः॥सर्वेषांचैवसेव्यो

वैशंकरःसर्वऽःखहा॥विमुश्चवर्त्ततेयोवैतस्यैवरूपमऽतं॥परंतुदीर्घकालेनप्रसन्नोज
वतीस्मरं॥शिवश्चैवचस्वल्पेनकालेनैवप्रसीदति॥मुक्तिंददातिमुक्तिंचगछतीतिसुनिश्चितं
तस्माच्छेव्यःसदाशंभुर्मुक्तिकामैर्मुनिः॥क्षत्रियस्यपरोपास्यईऽएवसदाहितः॥प्रसन्न
श्चैवदेवेशोविघ्नसंघविनाशकः॥पुनःसंसेवितंनैवप्रसन्नःस्यात्सदाशिवः॥इत्युक्त्वाऽर्जु
नमाऽयऽविद्यामुपादिशत्॥स्नात्वाचोदमुखोभूत्वाजप्यात्मुनिसत्तमः॥पार्थिवंचविधायैवं
ददौचऽषिपुंगवः॥प्रथमंचेऽमाराध्यतदाऽनःपुनःशिवं॥इत्युक्तोगछपुत्रापार्थऽईऽकैलासं
सुशोभनं॥जाऽत्वाचस्नात्वापेतुस्तिस्त्वाचैवतपःकुरु॥आयुधानिचसर्वाणिऽक्त्वामार्गत
दापयेत्॥तत्रापिचप्रवक्तव्यंनियमानांयमस्यच॥अदर्शनंचैवविघ्नंचदत्वाचहितकारिणी
व्याऽिषंचतदासोवैददौतस्मैमलमुनिः॥धर्मात्मासोचसर्वेवैतिऽतुराजसत्तमः॥सिद्धिःसा
सर्वथाश्रेऽनात्रकार्य्याविचारणं॥इतिदत्वाऽिषंतेव्यासश्चांतरधीयत॥तेसर्वेपांऽवा

स्तेवैदृष्ट्वावैनिश्चयंकृत्वाः कार्यंस्वकंवेत्तातेऽस्तितेनेनिरेषुदा इतिमत्वार्जुनेनैवविरलेसौ
म्यकानराः त्र्यनिछतोनतत्रैवप्रेषयामासरंगतः द्रौपदीदुःखसंयुक्तानेत्राभ्यांनिरुध्य
च उवाचेतिसुजेराजन्त्वयाकार्यप्रयत्नतः तेत्रातरेविसृज्यैनमर्जुनंचतुराग्रयं अत्स
तदुःखमापन्नानित्यंपंचएवच स्थितास्तत्रवदंतिस्मश्रूयतांऋषिसत्तमाः दुःखेषि
प्रियसंगोवैनदुःखायप्रकल्पते वियोगेदृश्यतेतत्रकृथंधैर्यंनवेदिह कर्वस्चैवंतदादुः
खेऋषिवर्यसमागतः तंनत्वाचैवसंपूज्यदत्वासनंचोब्रवीत श्रूयतांऋषिश्रेष्ठवदुः
खदग्धावयंप्रभो दग्धानेतेचसंप्राप्यान्देवरमंगताः कियत्कालंत्वयाचैवदुःखनाशाय
वैप्रभो इत्युक्तःसऋषिश्रेष्ठोह्यवसन्नसुखायवै कथाभिर्विविधाभिश्चतदुःखंनोदयन्न
दा वार्त्तायांक्रियमाणायांधर्मराजोब्रवीदिदं धर्मोवाच श्रूयतेऋषिश्रेष्ठो
सिदुःखंगतिर्गतानम एछानित्यंनलाभेकथनीयंत्वयाप्रभो ईदृशंचैवदुःखंहिपुरा

मानंतकैश्चन वयमेवपरंदुःखंराजनेनापिकश्चन इतिदृष्ट्वाऋषिश्रेष्ठःप्रत्युवाच
पुनस्तदा श्रूयतांधर्मराजोसितवदुःखंनकिंचन नैषधोनलोयापत्पुर्नलस्यासितेजसः
ऋतुपर्णस्यराजर्षेरासीत्सैवाप्पपांडवाः यज्ञार्तेवर्त्तितुंनैवशक्यतेसांप्रतंमया नारीरंतुं
स्वशक्तिंचमत्वात्वांप्रेत्यायुतां येनेदंचधनंतेनप्राप्तेवनसंश्रयः प्रथमंमात्रगर्भेवै
जातस्यदुःखसंभवः ततोविद्यौवनेकामान्प्रप्यतादुःखरूपिणः गतागतैर्दिनस्यैवकार्य
नारैरनेकशः मनसिहर्षयुक्तोसौजगामाचलपुत्रकं तत्रगत्वाचगंगायाः समीपसुंदरः
स्थलं त्र्यशोककाननंयत्रतिष्ठतेस्वर्गपुत्रकं तत्रतत्तोस्वयंस्नात्वात्वाचगुरुपादकौ
यथोपदिष्टंवेधादितथाचैवाकरोत्स्वयं पुनश्चपार्थिवंस्थाप्यसुंदरंसमसूत्रकं तदग्रेच
जपंकुर्वन्तेजोराशिसपुत्रकं त्रिकाल्यंचैवसंस्नातःपूजनंविविधंतदा चकारोपासनंतत्र
करेरेवमरुत्मनः तस्यैवशिरसस्तेजोनिसृतंतच्चराक्षदा दृष्ट्वानयंसमापन्नाःप्रविष्टश्च

कदाग्रहं ॥ इत्युक्त्वा ते च विचार्यैवं कथयंतो ययुर्द्विजाः ॥ ततस्ते ऽवैगतास्तत्र यत्रास्ते देवसत्त
मः ॥ ॥ देवगणा ऊचुः ॥ ॥ देवो वायस्त्विष्ट्येव सूर्यो वाथ विजावसुः ॥ तपस्तप्यति वेगेन
जानीमोयपावने ॥ तस्यैव तेजसादग्धा आगतास्तव संनिधौ ॥ इत्युक्तैस्तैः सर्वतालापुत्र
चिकार्वितं ॥ सोपयातस्तमस्तत्रैवयत्रतेश्रयतांततः ॥ प्रेषयामास देवेंद्रो ऽप्सरो रागणांगणा
न्च ॥ तैर्गत्वा चैव तत्रैव यदिधिवद्वर्तितं ॥ तत्सर्वं च कृतं तैस्तु श्रुत्वार्जुनस्त्वतितो नस्ति रास्ता
नावं चलांस्तं च त्रांगनादर्शनं तथा ॥ वचनैस्तैश्च संतोष्य च कुरुस्त्रकरादिभिः ॥ तथापि
वतितौनैवतांगस्यैवमादिह ॥ आह्लणेनरयाच्यासोनत्वा तत्रैवचत्वया ॥ जगामजटिलो
रुस्तेधत्वायष्टिंचजर्जरः ॥ गच्चतीन्द्रायंचपतस्मैनपदेपदे ॥ तमागततदादृष्ट्वापूजां
चक्रतवानस्त्वयं ॥ स्थितोग्रेचस्तुतिंकृत्वाकृगतोसिवदाधुना ॥ इत्युक्तस्तुरुरिःसोपिधैर्य
कृत्वाब्रवीद्वचः ॥ ॥ विप्रोवाच ॥ ॥ नवैवयंसिद्धोस्मोनकिंतपस्यसिसांप्रतं ॥ मुक्त्यर्थंन

जयार्थंहिसर्वथातपएवते ॥ इतिएतत्तदातेनसर्वंसंवेदितंपुनः ॥ इंद्रःश्रुत्वापुनर्वाक्यमु
वाचश्रूयतांतया युक्तेनक्रियतेयैवसुखंस्वप्नसमंमते ॥ तदर्थंनत्वोमुक्तंपुनर्यंकुरुसां
प्रतं ॥ इंद्रश्चसुखदातावैमुक्तिदातानवेतिहि ॥ तस्मात्त्वंसर्वथादेवंमेहंकर्तुंसमर्हसि ॥ इ
त्येतद्वचनंश्रुत्वाक्रोधंचक्रेर्जुनस्तदा ॥ उवाचार्थिनचमुनयोर्थीकिमर्थंजापसेधुना ॥ अ
र्जुनोवाच ॥ व्यासस्यवचनेनैवक्रियतेतपईदृशं ॥ तोऽहंकिमर्थंनापातपिल्लमिहसि ॥
इत्युक्तः सप्रसन्नोवैरूपमकृतसुंदरं ॥ सोपकरणसंयुक्तंदर्शयामासवैतदा ॥ इत्येवंचत
दादृष्ट्वाजग्मितश्चार्जुनस्तदा ॥ इंद्रस्तंचसमाभाष्यपुनरेववचोब्रवीत् ॥ धन्योसिकृतकृ
त्योसिसुस्थिरंहिमनस्तव ॥ बलिष्ठाःशस्त्रवस्तेचदुर्योधनपुरःसराः ॥ द्रोणोजीष्मश्चकर्
णश्चतेसर्वेदुर्जयामताः ॥ तमासाद्यात्वयायुद्धेसर्वथाचहितेशृणु ॥ एतद्ध्यंसमाकर्तुं
समर्थःकश्चनाधुना ॥ सर्वंकर्तुंसमर्थास्तेमुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ अतध्वेचब्रह्मचार्वि

ष्णुः सर्ववरप्रदः ॥ अन्ये च विषवो ये च ते सर्वे शिवपूजकाः ॥ अद्य प्रभृति मन्मंत्रं हित्वा चै
व शिवं भज ॥ पार्थिवेन विधानेन ध्यानेनैव शिवस्य च ॥ उपचारैरनेकैश्च सर्वभावेन भारत
सिद्धिः स्यादचलातेद्य नात्र कार्या विचारणा ॥ इत्युक्त्वा च चरान् सर्वान् समाहूयाब्रवीदिदं
सावधानतया स्थेयमेतस्य रक्षणे ध्रुवं ॥ राजन् त्वया प्रसादश्च न कर्त्तव्यः कदाचन ॥ श्रेयसां
बहवो विघ्ना भवंति राजसत्तम ॥ धैर्यं च वर्त्तते द्यैव तथैव रक्षतां त्वया ॥ शिवः सम्यक् फलं तु
भ्यं दास्यते नात्र संशयः ॥ इति दत्वा वरं तस्मै जगाम याचनं स्वकं ॥ अर्जुनोपि तपस्तेपे शिवमु
द्दिश्य वै तदा ॥ ॥ इति शिवपुराणे अर्जुनतपवर्णनो नामाध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ सूत उवाच
स्नानं च विधिवत्कृत्वा न्यासादि विधिवत्तदा ॥ ध्यानं तंत्रांतरोक्तं च व्यासोक्तं तथा करोत् ॥ एक
पादतलेनैव तिष्ठन्मुनिवरो यथा ॥ सूर्ये दृष्टिं निबोध्यैव मंत्रमावर्त्तयन् स्थितः ॥ तपस्तेजय ए
वासीत्यथा देवा विसिस्मयुः ॥ पुनश्चैव शिवा यात्तास्तदर्थे तप आहितं ॥ यदिच्छसि नरः सोयं

किं न यच्छसि वै प्रभो ॥ इत्युक्त्वा च स्तुतिं चक्रुर्विविधां देवतास्तदा ॥ तदीयं च वचः श्रुत्वा शि
वो वचनमब्रवीत् ॥ गम्यतां च करिष्यामि कार्यं वो माचिरं यतः ॥ परागत्य गतस्ते वै निश्चयं
परमं गताः ॥ एतस्मिन्नंतरे दैत्यो मुको नाम समागतः ॥ शौकरं रूपमास्थाय प्रेषितश्च दुरात्म
ना ॥ दुर्योधनेन विप्रेंद्रा रापेतुश्चार्जुनं प्रति ॥ यत्रार्जुनश्च तिष्ठेत्ततो न मार्गेण वै तदा ॥ शृंगं च
पर्वतस्यैव उत्पाद्य प्राक्षिपत्तदा ॥ शब्दं च विविधं कुर्वंशीघ्रवेगेन संयुतः ॥ अर्जुनोपि च तं
दृष्ट्वा विचारयत्यरोह्यभूत् ॥ कोयं वा कुत आयाति क्रूरकर्मा च दृश्यते ॥ ममातिष्ठं ध्रुवं कर्त्तुं
समागच्छति मे दधुः ॥ मम चित्ते समायाति शत्रुरेव न संशयः ॥ इति चेतसि चिंत्यैव विचचार
महामनाः ॥ बहवो मे हता पूर्वं दैत्याश्च दानवा ध्रुवं ॥ तदीयं कश्चिदायाति वैरं शोधयितुं पुनः ॥
अथवा च सखा कश्चित् दुर्योधनसुखावहः ॥ यस्मिन् दृष्टे प्रसीदेच मनः सहितमाचरेत्
यस्मिन् दृष्टे च कलुषं तदा शत्रुं विनिर्दिशेत् ॥ आचारः कुलमाख्याति वपुराख्याति भोजनं ॥

वचनेऽस्तमाख्यातिस्तेरुक्माख्यातिलोचनं ॥ ख्याकारेण तदाग्रस्ता चेष्टयानाक्षितैरथ म
नसश्च तथारुद्रा ज्ञायतेऽतर्गतेपुनः ॥ उज्ज्वलेसरजेचैव वक्त्रमारक्तमेव च नेत्रे चतुर्वि
धोक्तस्तनावाश्यतुर्विधाः ॥ उज्ज्वलेमित्रसंयोगे सरजेपुत्रदर्शने वक्त्रेचकाग्निनी योगे
चारक्तेग्राहुदर्शने ॥ तस्मिन्मनुसर्वाल्लिकुलुषाणीहियाणि च ॥ अयंयानुर्नवेदेवमारणी
योनसंशयः ॥ गुरुणाचोपदिष्टेनवर्त्तेऽहं स्वदक्षया कृतव्यःसर्वयाराजन्नात्रकार्याविचा
रणा ॥ एतदर्थेचायुधानिधृतानिनौसनात्रसंशयः ॥ एवंविचार्यतत्रैव बाणंचसंधय
तःस्थितःशिवोपिचगणैःसार्द्धंत्रेरूपविधायच ॥ अर्द्धेनस्यचरक्षार्थंपरिक्षार्थंसमाग
तः ॥ बद्धकक्षश्चवस्त्रेनिर्बधाकायनरस्तदा ॥ शरीरेचेतरेरक्षाश्चधनुर्बाणयुतंवदन् ॥ राम
तूणेदृष्टेपराणध्यजगामगणसंयुतः ॥ तूणमात्रेणशिक्षानोसेनापतिरमूर्छितः ॥ मूर्छाश्च १७१
विविधाकृत्वाजगामवाहिनीपतिः ॥ रुक्मरथस्यचैसेनायाःसृष्ट्यप्रदिशोदश ॥ व्याकुलेवन

मूर्छेनव्याकुलश्चार्द्धनस्तदा ॥ सर्वतस्ताश्चयेसर्वेतेसर्वेव्याकुलास्तदा ॥ अथोकिंचन
वेदेवशिवःप्रजेकरोत्तिमे ॥ मयाचैवश्रुतंसर्वंसूतेनकथितंपुनः ॥ व्यासेनकथितंचैवस्म
त्वादेवैस्तथापुनः ॥ शिवःप्रजेकरःप्रोक्तःशिवःसुखकरस्तदा ॥ मुक्तिदश्चपरःप्रोक्तोमुक्ति
दोनात्रसंशयः ॥ तन्नामस्मरतांपुंसांकल्याणंजायतेध्रुवं ॥ अथवाकर्मणोभोगेदुःखंदुःखनवे
दिरु ॥ अथवाबलवत्तोभोगंविस्तार्यशंकरः ॥ कदाचिदिछयापापेचूर्णीकुर्यात्महेश्वरः ॥ वि
घ्नंचैवामृतंकुर्यादमृतंविषमेवच ॥ यदिछतिकरोत्येवसमर्थःकिंनिषिध्यते ॥ तथाचैवश्रुतंतस्म
ात्तच्चसमाचरेत ॥ एतेनचव्रतेनैवगरुतेनकरदृढं ॥ ततश्चैवश्रुतंतस्मात्तेनकार्यविचा
रणा ॥ श्रुतस्यकारणेमानोनवतीतिसुनिश्चितं ॥ इतिविचार्यचमयात्मत्तैर्द्धैःपुरातनैः
ज्ञाविनिश्चसदानकैरुक्मणीयंमनःस्थिरं ॥ तद्भीर्जछत्रवातिष्ठत्कारणंनिकटेपुनः ॥ निदा
घायमकुर्वंतुस्तुतिंवाऽपःसंचयंजायतोयदिजायेतशंकरःसुखदःसदा ॥ कदाचित्क्षप

रीक्षार्थं दुःखं यच्छति वै शिवः ॥ अंते सौ सुखदः प्रोक्तो दयालुत्वान्न संशयः ॥ इत्येवं चान्यथा या
वद्विचारतत्परो भवेत् ॥ तावच्च शूकरः प्राप्तो बाणस्य लक्षतावधिः ॥ शिवोपि पृष्ठतो लग्नो
ह्यायाति शूकरस्य हि ॥ तयोर्मध्ये गतोयं च मरणाय न संशयः ॥ मम भक्तं च माहात्म्याच्छिवः शी
घ्रतरं गतः ॥ एतस्मिन्समये तावत्कृतं बाणस्य मोक्षणं ॥ शिवस्य बाणपुच्छे वै ह्येतस्य च मु
खे तदा ॥ शिवस्य पुच्छतो गत्वा मुखे निसृत्य शीघ्रगः ॥ भूमौ प्रवेशं शेषस्य प्राप वक्तुं प्रियं य
था ॥ मुखे लग्नः पुच्छदेशे निसृत्य पार्श्वतो स्थितः ॥ अर्जुनस्य महाबाणबाणत्रासितपन्नगः
शूकरस्तत्क्षणं श्रेष्ठो मृतो भूमौ पपात ह ॥ देवा हर्षं परं प्रापुः पुष्पवर्षं च चक्रिरे ॥ शिवस्तुष्ट
मया ह्यासीदर्जुनः सुखतां गतः ॥ दैत्यस्य च तदा रूपं क्रूरं दृष्ट्वा च तावुभौ ॥ अर्जुनस्य विशे
षेण आश्चर्यं परमं गतः ॥ ईश्वरेण ममाथैव बुद्धिदत्ता न संशयः ॥ इति विचार्य तत्रैव तदा शि
वशिवेति च ॥ ॥ इति शिवपुराणे अर्जुनदुःखशांतिनिरूपणाध्यायः ॥ ॥७१॥ ॥ सूत०

शिवोपि च स्वभृत्यं वै प्रेषयामास सांप्रतं ॥ बाणार्थे पांडवश्रेष्ठो ह्यर्जुनः स्वागतस्तदा ॥ गणः प्रो
वाच तं तत्र किमर्थं गृह्यते त्वया ॥ बाणश्चैवास्मदीयो वै दीयतां ऋषिसत्तमाः ॥ एतस्मिन्समय
ये प्राप्तौ बाणार्थे च गणार्जुनौ ॥ अर्जुनस्तं परामर्श्य बाणं चैवाग्रहीत्तदा ॥ इत्युक्तश्चार्जुनस्तं हि व
चनं चेदमब्रवीत् ॥ अज्ञात्वा वदसि त्वं च मूर्खोसि किं वने चर ॥ बाणश्च तो मेद्य त्वदीयश्च कथं
भवेत् ॥ रेखारूपं च पिष्टानि मन्नामांकस्तथैव च ॥ त्वदीयश्च कथं जातः स्वभावो दुस्त्यजस्तव ॥
इत्येवं च तदा श्रुत्वा भिक्षोर्वाक्यमुपाददे ॥ विहस्याश्रूयतां रे त्वं किं तपस्यसि वै मृषा ॥ वेषतश्च त
पस्वी त्वं न यथार्थं प्रदृश्यते ॥ तपस्वि च कथं मिथ्याभाषणं कुरुते नरः ॥ एकाकिनं न मां विद्धि
जानीहि वाहिनीपतिं ॥ एतत्पर्वतगोप्तारं तस्य बाणोयमीदृशः ॥ सर्वलोकैकशरणः स्वामिने
स्ति परात्परः ॥ सर्वमर्थः सर्वथा कर्तुं निग्रहानुग्रहं प्रति ॥ तस्य बाणस्य वर्त्तेत योनीतश्च
त्वयाधुना ॥ अयं बाणश्च ते पार्श्वे स्थास्यते न कदाचन ॥ तपश्च क्षीयते सत्यमेतदेव मया श्रु

तं तस्माच्चतपसस्तेयज्ञविघ्नंतिफलंकुतः॥तस्माच्चपुण्यतोबाणोमोचेत्कृतघ्नतान्नवेत्॥न
मेवस्वामिन्बाणस्तवार्थेमोचितोध्रुवं॥नान्यश्चमारितस्मेनपुनर्बाणश्चरक्षितः॥अत्यंतंच
कृतघ्नोसितपःक्षुन्नतरंतथा॥सत्यंचरन्तसेसम्यक्सिद्धिंतेज्ञविघ्यति॥प्रयोजनंचेद्बाणेन
स्वामिन्मेयाच्यतोत्वया॥ईदृग्गश्चतथाबाणंदद्युःसंतेसदा॥राजाचवर्तेतेपार्श्वेकिंनै
श्वर्यात्वयाच्यतोत्वया॥प्रार्थनायोविनोवेणदास्यतेविविधंफलं॥उपकारंपरित्यज्यचापकार
सम्मीरसे॥नेतयुक्तंत्वयाचात्रक्रियतेसज्जचापले॥इत्येवंवचनेश्रुत्वापार्थोवाक्यमुपा
ददे॥शृणुचित्रंत्रवक्ष्यामिह्यसत्यंतववाघणे॥यथाज्ञातितथात्वेचज्ञानासिकिंवनेचर
अहंराज्ञावातचौरःकथंनोप्रतिभाससे॥युद्धंमैत्रीसमेकार्यंनाधमेत्किंदाचन॥तस्मात्ते
चतयास्वामिन्नविघ्यतिनवादृशः॥नानारश्चवयंश्रोकाश्चोराःश्रोकावनेचराः॥कथंयाचो रात
मयात्रीराजापिचाधमोनृणं॥त्वमेवयाचतेकिंनप्राणान्तेहंददामिच॥एवंविधाश्चव १७३
र्तीःकलत्रंचततःपरं॥पृथिवीरत्नमन्येयास्तीतिमतिर्मम॥इत्युक्तस्तंतथागत्वाजु

स्वो बाणःसंतिसरत्नानःएजातेयाचतेतयत्तद्दामीरसोव्रतं॥यदिबाणोसदाचासी त्त
दागछतेनृपः॥यद्यागमिष्यतेनर्त्तांकिमर्थंनाधसेधुना॥आगत्यचमयासार्द्धंयुद्धेजित्वाच
सोपुनः॥नीत्वाबाणंसुखंयात्वविलंबःक्रियतेकथं॥इत्येतद्वचनेश्रुत्वास्त्रीवाक्यमथाब्रवीत्
अज्ञोसित्वंस्त्रिनासीमरणंतीहसेकथं॥दृष्टिबाणंसुखेतिष्ठन्यथाकेशएवते॥इत्युक्त्वा
पुनःप्राहशृणुत्वंचवनेश्वर॥आगमिष्यतियस्त्वामीदृग्विधेफलंतदा॥सिंहश्रृगालयोर्युद्ध
पलासकरंवथा॥श्रुतंचपरसैन्यंत्वंचयथेछसितथाकुरु॥इत्युक्तस्तुगतस्तत्रयत्रास्तेवाल्मी
पतिः॥सर्वंनिवेदयामासश्रुत्वार्षभुपागतः॥आजगामससैन्येनमूकोनिस्त्ररूपधृक्॥अ
र्जुनश्चतदासेनांदृष्ट्वासन्मुखमाययौ॥पुनश्चस्त्रीवचश्चेवप्रेषयामासवेतदा॥परसैन्यत
पश्चिनपुंचबाणंव्रजाधुना॥मरणंचत्वकार्यार्थेकथमिछसिसांप्रतं॥अंतरस्तवदुःखा
र्तीःकलत्रंचततःपरं॥पृथिवीरत्नमन्येयास्तीतिमतिर्मम॥इत्युक्तस्तंतथागत्वाचार्जु

नाय निवेदितं ॥ तच्छ्रुत्वा च पुनः प्राह विपरीतं भविष्यति ॥ यद्यहं चैव ते बाणं यच्छामि च मदीयकं
कुलस्य दूषणं चाहं भवतीति न संशयः ॥ भ्रातरश्चैव दुःखार्त्ता भवेयुः सपरिग्रहाः ॥ विद्या च निः
फलास्युर्मे तस्मादागच्छ वै ध्रुवं ॥ सिंहश्चैव शृगालात्तु न भीतो विश्रुतो मया ॥ इत्युक्तस्तं पुनर्गत्वा
तदुक्तं च निवेदितं ॥ सोपि हर्षसमायुक्तो युद्धं चक्रे सुदारुणं ॥ गणाश्च विविधैस्तत्र आयुधैस्तमा
पीडयन् ॥ शिवोपि स्वगणान्प्रेय युद्धं चक्रे तिदारुणं ॥ अर्जुनश्च दृढं तत्र प्रहारं कृतवान् तदा ॥ आ
युधानि शिवश्चैव चार्जुनस्याहरत्तदा ॥ कवचं च हृतं तेन शरीरं केवलं स्थितं ॥ तदार्जुनः शिवे
नैव युद्धं मल्लसमुद्भवं ॥ चकार मेदिनी दुःखं प्राप्ता सा चलसंयुता ॥ देवा दुःखसमापन्नाः किं
भविष्यति हा पुनः ॥ एतस्मिन्नंतरे देवः शिवो गणपरिव्रतः ॥ युद्धं चकार तत्रस्थं अर्जुनश्च तथा
करोत् ॥ उदीयदीयतौ युद्धं चक्रतुर्देवपार्थिवौ ॥ अर्जुनोप्यंतरं ज्ञात्वा दधौ वै पादयोः शिवं ॥ धृ
त्वा पादौ तदा सो वै भ्रामयामास शंकरं ॥ पश्यत्वदर्शनार्थाय शिवेनैव कृतं तदा पश्चाद्विहस्य

तत्रैव शंकरो रूपमद्भुतं ॥ दर्शयामास हस्ताच्च चलित्वा सुंदरः शुभः ॥ यथोक्तं वेदशास्त्रेषु पुराणं
पुरुषोत्तमं ॥ तं दृष्ट्वा च ऋषिश्रेष्ठ अर्जुनो लज्जितस्तदा ॥ अहो शिवः शिवः सोयं यो मे भक्त्या हृदि धृतः
त्रिलोकीशः स्वयं साक्षात्तदा कृतं किं मयाधुना ॥ मायावती देवी माया मायिनामपि मोहिनी किं कृ
तं रूपमाच्छाद्य प्रभुणा छलितो ह्यहं ॥ इति विचार्य क्षंतव्यं क्षंतव्यं च पुनः पुनः ॥ उवाच पादयोस्तस्य
पतित्वा शंकरस्य च ॥ शंकरोपि महादेवः मूढेनैव मया कृतं ॥ इति श्रुत्वा तदा हास्यं कृत्वा च शंकरः
पुनः अर्जुनं च समाश्वास्य भक्तोसि पुत्रसत्तम ॥ परिक्षार्थं मया तेद्य कृतमेवं शुभो भव ॥ इत्युक्त्वा
तं च हस्ताभ्यामुत्थायार्जुनमेव च ॥ विलज्जं कारयामास स्वगणैश्च सप्तोत्तमैः ॥ पुनः शिवोर्जुनं
प्राह प्रसन्नोस्मि वरं शृणु ॥ प्रहारैस्ताडनं तेद्य पूजनं मानितं मया ॥ इच्छया च कृतं मेद्य नापराध
स्तवाधुना ॥ नादेयं विद्यते तुभ्यं यदिच्छसि वृणुष्व तत् ॥ शत्रुष्वथ यशो राजन् क्षापयानाद्भुतं
कृतं ॥ दुःखं नैव प्रकर्तव्यं वक्तव्यं च त्यजाधुना ॥ इत्युक्तश्च शिवस्तत्र सावधानतया स्थितः ॥

नुवाच शंकरं सोपि प्रभुणा किं समीहतं ॥ वर्णनीयं मया देव कृपालुत्वं सदाशिव ॥ इत्युक्त्वा च स्तु
तिं तस्य चकार वेदसंमतं ॥ ॥ अर्जुनोवाच ॥ ॥ नमस्ते देवदेवेश कैलासवासिने नमः स
दाशिवाय नमस्तुभ्यं पंचवक्त्राय ते नमः ॥ कपर्दिने नमस्तुभ्यं त्रिनेत्राय नमोस्तु ते ॥ कुलिने ते न
मस्तेस्तु सद्योजाताय ते नमः ॥ वृषध्वज नमस्तेस्तु वामांगगिरिजाय च ॥ दशभुजाय ते देव
नमस्ते परमात्मने ॥ डमरुकपालहस्ताय नमस्ते रूढमालिने ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशं कर्पूर
गौरकाय च ॥ पिनाकपाणये तुभ्यं त्रिशूलवरधारिणे ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयाय गजांबरविधारि
णे ॥ नागांगाय नमस्तुभ्यं गंगाधर नमोस्तु ते ॥ सुपादाय नमस्तेस्तु ह्यारक्तवरणाय च ॥ नंदादिग
णसेव्याय सिद्धिसेव्याय ते नमः ॥ गणेशमुख्यपुत्राय कार्त्तिकानुगताय च ॥ भुक्तिदाय न
मस्तेस्तु मुक्तिदाय नमोस्तु ते ॥ अगुणाय नमस्तेस्तु सगुणाय नमोस्तु ते ॥ यत्किंचिद्दृश्यते रू
पं तत्तेजस्तावकं स्मृतं ॥ तव गुणाश्च संख्यातुं तु वेद न प्रभवंति ह ॥ किं पुनर्मंदबुद्धिश्च वर्ण

यामि सदाशिव ॥ योसि सोसि नमस्तेस्तु कृपां कर्तुमिहार्हसि ॥ इति श्रुत्वा वचः शंभुः प्रोवा
चार्जुनमेव च ॥ किं वरं न वृणोषि त्वं शीघ्रं वद ददामि ते ॥ इत्युक्तश्चार्जुनस्तत्र प्रणिपत्य स
दाशिवं ॥ उवाच व्रीयते त्वं च ह्यंतर्यामितया स्थित ॥ तथापि वर्ण्यते मेद्य श्रूयतां च त्वया प्रभो ॥ श
त्रूणां संकटं यच्च तद्गतं संकटं तव ॥ दर्शनाद्देव चात्र त्वां सर्वां सिद्धिं शुभां मतां ॥ सिद्धिं देहि महा
देव किमतः परमुत्तमं ॥ इत्युक्त्वा तं नमस्कृत्य बद्धांजलिपुरःस्थितः ॥ शिवोपि तं तदा भूतं ज्ञात्वा
स्वीयं तदा सदात् ॥ अस्त्रं पाशुपतं नाम ब्रह्मांडे दुर्जयं परैः ॥ तस्मै ददौ तदा शंभुर्दुर्जयस्तं भवि
ष्यति ॥ अनेन सर्वशत्रूणां जयं कृत्वा शुभं कुरु ॥ कृष्णं च कथयिष्यामि सहायं ते करिष्यति ॥
कृष्णो ममांशभूतश्च इत्येकार्यं करिष्यति ॥ राज्यं निःकंटकं प्राप्य धर्मान्नानाविधान्कुरु ॥ हस्तं
च शिरसि धृत्वा पूजयित्वार्जुनं तदा ॥ हृदयालिंगनं कृत्वा भक्तवत्सलतां पुनः ॥ दर्शयित्वा जयं द
त्वा पूजितोंतरधीयत ॥ देवदुंदुभयोर्नेदुः पुष्पवृष्टिपपात ह ॥ अप्सरसां तथा नृत्यं जातं तत्र रू

षीश्वराः ॥ देवाश्चैव तदा सर्वे चायुधानि ददुः स्वयं ॥ पूजितश्च वरं प्राप्य कियत्कालं दिवि
स्थितः ॥ तदादिष्टश्च पार्थो सौ भ्रातॄनेवागमत्तदा ॥ सर्वे ते भ्रातरश्चैव तन्वः प्राणमिवागतं ॥ मि
लित्वा च मुखं प्रापुर्द्रौपदी सुखमालभेत् ॥ आश्रमे पुष्पवृष्टिश्च चंदनेन समन्विता ॥ पपाता
शुभनाशार्थं तेषां चैव महात्मनां ॥ तत्रायं शुभवर्त्तांतं श्रुत्वा हर्षमुपागमन् ॥ शिवं परं च संतु
ष्टं पांडवाः सर्व एव हि ॥ धन्यश्च शंकरश्चैव नमस्कृत्य शिवं मुदा ॥ अवधित्वं गतं ज्ञात्वा जय
श्चैव भविष्यति ॥ एतस्मिन्नंतरे कृष्णः श्रुत्वार्जुनसमागतं ॥ मिलनाय समायातः श्रुत्वा सु
खमुपागतः ॥ अतश्चैव मया प्रोक्तः शंकरः सर्वदुःखहा ॥ मया च सेव्यते सोपि भवद्भिश्चापि से
व्यतां ॥ इत्युक्त्वा च गतस्तत्र कृष्णश्च द्वारकां प्रति ॥ ॥ इति शिवपुराणे अर्जुनवरप्रदाना
ध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ सूत सूत महाभाग साधूक्तं हि त्वयानघ ॥ विधानं पा
र्थिवस्यैव यथोक्तं ऋषिणा तदा अर्जुनाय सुखस्यार्थं तत्त्वं ब्रूहि विशेषतः ॥ ॥ सूत उवाच ॥

सम्यक्पृष्टं ऋषिश्रेष्ठास्तदहं कथयामि वः ॥ यदा दुःखं त्वसाध्यं च जायते ऋषिसत्तमाः ॥ दुःखस्य
नाशनायैव सुखार्थं मुक्तये यथा ॥ सद्गुरुं च प्रपद्ये च मंत्रं प्राप्य पुनस्ततः ॥ विश्वासं परमं लब्ध्वा
शिवस्याराधनं चरेत् ॥ ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय नत्वा च गुरुपादुकां ॥ शिवस्यैवाथवा नाम तीर्था
नां वा महात्मनः ॥ शुद्धिं कलेवरस्यैव कृत्वा मलविसर्जनं ॥ दंतधावनादि कृत्वा क्षाल्यं मुखं स्नानं
समाचरेत् ॥ आचमनं च ततः कृत्वा मंत्रैर्नानापदैरपि ॥ तिलकं च ततः प्रोक्तं द्वादशांगेषु शोभनं
स्वशाखोक्तं तथा नित्यं संपाद्य विधिवत्पुनः ॥ भूतशुद्धिं विधायादौ प्रतिष्ठां प्राणसंभवां ॥ कृत्वा
च सेवनं तस्य सिद्धिभाक् जायते नरः ॥ मंत्रेणानेन संपाद्य तत्सर्वं ऋषिसत्तमाः ॥ ज्योतिरूपी स
दाशंभुर्हृदये तिष्ठते मम ॥ हृदयस्तं शरीरं मे पुनातु जपसिद्धये ॥ एवं कृत्वा शिवस्यैव कृतं स
म्यक् समाचरेत् ॥ पश्चाच्च पार्थिवं कृत्यं विधानेन समाचरेत् ॥ पितृकार्यं च प्रथमं सूर्यार्घं
च ततः परं ॥ गणपस्य तथा पूजा पश्चाद्विष्णोश्च पूजनं ॥ भवानीपूजनं चैव विधिवत्कुरु

तेऽनाम्नि शुचिदेशे समुद्धृतो यत्नाद्दंसमाचरेत् अष्टमूर्त्तयेनमः मृतिमृदमादाय यत्नतः
संशोध्य मृत्तिकां तत्रस्थापयेद्विधिवत्सुधान् अथवा हस्तपद्मस्य चतुर्दशांसमाचरेत् पुन-
श्चमात्रमात्रेणाष्टादशावदेत्तावदेवतु आवाहनेचविधायैवमयोगे तदनंतरं कृत्वान्यासविधि
कुर्यादंगोपांगानां करयोस्तथा अथन्यासः शिवायॐशूलाय्यानमः जवायतर्जनी०
नूर्वायमध्यमा० पशुपतयेअना० महादेवायकनि० ईशानायकर० एवंहृ
दयादिन्यासः शिवायशिरसे० नूर्वायशिखा० पशुपतयेकव० महादेवायने०
ईशानायअस्त्रा० अथध्याने ध्यायेन्नित्यंमहेशंरजतगिरिनिभं चारुचंद्रावतं
संरत्नाकल्पोज्वलांगंपरशुमृगवरानीतिहस्तंप्रसन्नं पद्मासिनंसमंतात्स्तुतममरगणै
र्व्याघ्रकृत्तिंवसानं विश्वाद्यंविश्वरूपंनिखिलभयहरंपंचवक्त्रंत्रिनेत्रं कर्पूरगौरंकरुणा
वतारंसंसारोत्तारहेतुं सदावसेत्हृदयारविंदेभवंभवानिसहितंनमामि कैलासगौरी

शासनमध्यमस्थंत्रैश्वर्यादिगुणाढ्यं नक्षत्रादिवप्रदमप्रमेयंध्यायेदुमालिंगित
विग्रहं एवंध्यात्वाचयेत्पीठंपंचपद्मासूजनंचसमाचरेत् अथोक्तरूपिणंदेवंध्यात्वापू
जनमाचरेत् एवंध्यात्वाचयत्कार्यंतदेवश्रूयतांद्विजाः हृत्पद्मेसहस्रारेवाशुंशूलपालिंपिनाक
धृक् पशुपतिःशिवश्चैवयजमानइतिक्रमात् मृदाहरणसंघट्टप्रतिष्ठास्नानमेवच स्नप
नंपूजनंचैवतृप्तस्त्वेतिविसर्जनं हरायनमइतिमृदाहरणं महेश्वरायनमइतिसंघट्टनं।
शूलपाणयेनमइतिप्रतिष्ठास्थापनं पिनाकपाणयेनमइत्यावाहनं कैलासशिखरस्थ्या
समागत्यममपत्रौ पूजांजपेत्गृहीत्वाचयथोक्तफलदोभव एवंतूक्तेशिवमावाहयामि म
हादेवंचवृषभंगणाश्रीयतयाथा पूजयित्वाचयत्तंकुर्यात्तंशंकरस्यच पशुपतयेन
मइतिस्नानं नानानिर्विविधैःस्तोत्रैर्मृत्युंजयपुरःसरैः स्नापयेच्छिवसम्यक्कूदेहिश्रो
दकेनच शिवायनमइतिविविधद्रव्यारोपणं धूपंदीपंचनैवेद्यंआरात्रिकमतःपरं॥

राम
१७१

यजमानायनमइतितत्तत्स्थेति॥ पूर्वोक्तंचपुनर्ध्यात्वेत्वात्तुस्मरणंचरेत्॥ अस्यश्रीसदाशि
वमंत्रस्यवामदेवऋषिर्देवीपंक्तिश्छंदः॥ श्रीशिवोदेवतानमइतिउक्तिर्मुक्तिफलप्राप्तयेजपे
विनियोगः॥ यथोक्तंचगुरुणामंत्रेजपेचशिवसंनिधौ॥ अनेतत्फलसिध्यर्थंजपेचविधिवत्तु
मान्॥ अनन्यमनसातत्रध्यायेद्देवंचत्र्यंबकं॥ यथाशक्तिजपंकुर्यादाकृतीस्तद्दशांशतः॥
तोयेचतद्दशांशेनतर्पणंतद्दशांशके॥ मार्जनंतद्दशांशेनकुर्याच्छिवदीक्षिते॥ अथहोमूर्त्ति
ष्वष्टजोतसांगपूजाफलायच॥ भूम्यायनमइतिमूर्त्तयेनमः॥ जलायजलमूर्त्तयेनमः॥ पशु
पतयेयजमानमूर्त्तयेनमः॥ रुद्रायतेजोमूर्त्तयेनमः॥ उग्रायवायुमूर्त्तयेनमः॥ भीमाय
आकाशमूर्त्तयेनमः॥ महादेवायसोममूर्त्तयेनमः॥ ईशानायसूर्यमूर्त्तयेनमः॥ अन्त
तैश्चैवदत्तैर्वापिपूजांकुर्यात्सदाबुधः॥ पश्चात्तुसंचगीतंचजप्त्वानादादिकंतथा॥ पुनश्चा
र्घंतुपुष्पांजलिंगृहीत्वोजलिनातथा॥ प्रार्थयेच्छंकरंतत्रमंत्रैरेतैर्मुनीश्वरा॥ तावकस्त्वज्जत

प्राणास्त्वच्चिन्तोऽसदामृड॥ कृपानिधेवरतिमेनूतनाथप्रसीदमे॥ अज्ञानाद्यदिवाज्ञा
नाद्भक्तिपूजादिकंमया॥ कृतंतदस्तुसफलंकृपयातवशंकर॥ अंगहीनमलक्ष्यंयत्पावनश्च
नवानमलक्ष्मत्रतिविज्ञायदेवेशयदिष्टंसितथाकुरु॥ वेदैःपुराणैःसिद्धांतैर्मुनिभिर्विविधैः
रपि॥ नज्ञातोसिमहादेवकुतोहंत्वांसदाशिव॥ यथातथात्वदीयोस्मिसर्वज्ञोमेर्महेश्वर॥
इत्येवंचार्चनापुष्पंपुनरेवशिवोपरि॥ प्रार्थनांविविधांकृत्वाविसृजेच्छंकरंतदा॥ यथेदा
नींचदेवेशदृष्टपार्थंसमुपागतः॥ तथाह्यायनदेवसमागंतव्यमेवच॥ पुनर्मासदिनेग्रह
प्रयोगंचसमाप्यच॥ संसारसंभवंकार्यंकुर्याचैवविचक्षणः॥ एवंचैवविधानेनकृतापू
जाफलप्रदा॥ आलभेद्ब्राह्मणानांचमंत्रपूजांसमाचरेत्॥ स्वयंचपार्थिवंकुर्यात्पूजासां
गोफलंलभेत्॥ तदर्थंतान्निधायैवगृह्णीयाच्छंकरंज्ञया॥ नरोवाप्यथवानारीयःकश्चन
करोतिह॥ तस्यवैसफलासिद्धिनात्रकार्यविचारणा॥ तस्मान्नंनवेत्रैवयेनैवशूलिनोह

रः॥ एषमासंयोनरः पूजांकुर्याद्दैवस्यनित्यशः॥ जीवन्मुक्तोभवेद्देवप्रसादाद्धंकरस्यच॥ मृतायमुक्तिमाप्नोतिनात्रसंशयः॥ तस्यदर्शनमात्रेणशिवदर्शनंभवेत्॥ आख्यातिनात्रसंदेहो मुनीनांगणसत्तमाः॥ इदंयःशृणुयान्नित्यंसिद्धिःस्यादनपायिनी॥ इतिशिवपुराणेपार्थिवपूजानिरूपणाध्यायः॥ ७३॥ ऋषयऊचुः॥ पृष्टंत्वयाहेसूतसर्वज्ञस्त्वंयतःस्मृतः॥ शंकरेणोक्तमयानित्यंसेव्यतेशंकरःस्वयं॥ कदाचसेवितःशंभुतत्त्वंकथयसुव्रत॥ सूतः॥ शृणुतंकथयाम्यद्ययथाचसेवितःशिवः॥ जोक्तजान्मथुरांगत्वामाश्रित्यमानसेस्वयं॥ मोचयेद्वसुदेवादीन्प्राप्यदेवादिनाकृष्णदत्वाचान्यथा॥ राज्यंचैवोग्रसेनायदत्वोद्धवः स्वयंगतः॥ उपवीतंपितुः प्राप्यसंवर्तीगतवांस्तथा॥ सांदीपनंसमासाद्यततश्चशिवमंत्रकं॥ स्वंप्राप्यतत्रनावेनविद्या सर्वाःस्वयंप्रभुः॥ स्वल्पेनैवचकालेनपुत्रेदत्वाऽगरोरथ॥ मथुरांचसमायातोदैत्यैर्युद्धंचचे

शम
१७९

कारसः॥ दैत्यैश्चसर्वतोव्याप्तंनगरीप्रेक्ष्यमाधवः॥ एतस्मिन्समयेतेननगरीकारिताशु
गा॥ समुद्रेयोजनानांचसंस्थयाद्दादशावधि॥ तत्रतान्योगमायायाःप्रभावाद्दवेश्वरः॥
गृहवर्जंचतत्रस्थान्नीत्वातोयारकोहरिः॥ पुनस्तस्यासुरस्यायेपलायनुचकंदतः॥ दग्धो
तेघोरकंगलातत्रापिबलवत्तरैः॥ दैत्यैःसपीडितःकृष्णःकदाचिद्दैवतेगतः॥ उपमन्युंमु
निंपप्रच्छनत्रिसंयुतः॥ श्रीकृष्णउवाच॥ उपमन्योमहाबुद्धेकथंलोकंजयाम्य
हं॥ इतिश्रुत्वाचतस्यैववचनंगणसत्तमः॥ त्वमेवशिवरूपोसिकथंनसेव्यतेशिवः॥ सदा
सहायःसर्वत्रविद्यतेतवनिश्चितं॥ सर्वंत्वंप्राप्स्यसेतस्मात्कुरुपूजांनिरंतरं॥ इत्येवंचततः
प्राप्यमंत्रंतस्माद्धनंतत॥ सेवयामासविप्रेंद्रसन्नमासावधिस्वयं॥ कुसुमैर्विविधैस्तत्रवैसे
वयानासशंकरं॥ कमलैर्बिल्वपत्रैश्चशतपत्रैःकुशैस्तथा॥ कणवीरैश्चदूर्वाभिरर्कपुष्पैः
कुशेशयैः॥ मल्लीपुष्पैस्तथादेवंसंतोष्यपुरुषोत्तमं॥ आसनैर्विविधैर्धाम्नैःप्रसन्नःशंकर

सूत उवाच सूक्ष्मेतत्ते वदिष्यामि शृणुष्वावहितो मुने: ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सर्वं च सफलं मेद्य प्रसादात्तव
शंकर ॥ देवैश्च पीडितस्यास्य जगतो न्याद्रिमोहन ॥ पूर्वं च मे वितप्तश्चैव ब्रह्मणा मे व्यतेधुना ॥ एवं
च प्रार्थितस्तेन पुनः प्रोवाच वेधसः ॥ धनेधान्यं तथा पुत्रान्स्त्रियश्च विविधास्तथा ॥ सामर्थ्यं
यच्च मेद्य नवतं सर्वथा रेः ॥ नवा न्यविविधं तस्य फलं दत्तं मुनीश्वरः ॥ तदीयं तद्वचः श्रु
त्वात्रानंदपरमंगतः ॥ पूर्वं चैवं च वैवाहं पार्वत्यां तोदेवसत्तमः ॥ चक्रे सुदर्शनं नाम दत्तं च प्रभु
णात्वया ॥ तेनैवं सर्वदेवेशा जयामि चानिरंतरं ॥ इदानीं च त्वयादत्तं फलं चैवं ममेप्सितं ॥ इ
त्युक्त्वाशंसितस्तेन प्रसन्नः परमेश्वरः ॥ गच्छास्मत्प्रियतेद्य वर्द्धयिष्यन्निरंतरं ॥ तदाज्ञप्तः स्व
यंसद्मो जगामस्वारकांप्रति ॥ सतद्गमनसासर्वं पाञ्चजन्यासवैतदा ॥ विघ्नेश्वरस्य नाम्नावै जा
तस्तत्रशुभो जनः ॥ अद्यापिवर्त्ततेसौचल्लोकानांसुखदायकः ॥ सन्नामासावधितेन नित्यवि
घ्नंविदार्यते ॥ उत्तार्यतिरितांतत्र तिस्रोनिचह्यनेकशः ॥ ततः खंडास्त्वयंदेवसंज्ञोनुग्रहाय

च ॥ तत्प्रार्थितस्तदातत्र तस्थौलोकहिताय हः ॥ तद्विघ्नंहिसमारभ्य सृष्टेनपरमात्मना ॥ सेव्य
तेशंकरोनित्यंमुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ तस्यैवंचसमाख्यातंयत्पूर्वेमुनीश्वराः ॥ यश्रुत्वासर्वपा
पेभ्योमुच्यतेमानवः क्षणात् ॥ इतिशिवपुराणेशिवाराधनब्रह्मविद्यानुसंधानाध्या
यः ॥ ७ध ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतसर्वंविजानासिपुनः प्रछामहेवयं ॥ कथंसुदर्श
नेनाम्नेविघ्नुनाप्रभुविघ्नुना ॥ कथंदृष्टस्तदाशंभुश्चक्रंचदत्तेवान्वद ॥ एवंतेषांवचः श्रु
त्वासूतोवचनमब्रवीत् ॥ सूतउवाच ॥ श्रूयतांऋषयःश्रेष्ठाःकथयामियथाश्रुतं ॥
पुरस्मिंश्चसमयेदैत्याःसंजाताबलवत्तराः ॥ पीड्यमानासुदैत्याश्चत्रैलोक्यंसर्वंश्चसर्वशः ॥ ते
देवाःपीडितावीक्ष्यप्रार्थयामासुरच्युतं ॥ त्राहिकृष्णप्रभोत्वंचमारितोदैत्यकैर्वयं ॥ कुत्रयाम
वकिंकुर्मःशरण्योसमागताः ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वाविष्णुर्वचनमब्रवीत् ॥ करिष्यामिवचःकार्यं
आराध्यचसदाशिवं ॥ बलिष्ठाःशत्रवोह्येतेविजेतव्याःप्रयत्नतः ॥ इत्युक्त्वातेतदातेनयु

र्धामस्वकंस्वकं ॥ विष्णुरपिसुराणांचजयार्थंचाभजच्छिवं ॥ कैलाशनिकटेगत्वातपस्तेपेस्वयंह
रिः ॥ कृत्वाकुंडंचसंस्थाप्यजातवेदसमग्रतः ॥ पार्थिवेनविधानेनमंत्रैर्नानाविधैरपि ॥ स्तोत्रैश्चैवा
प्यनेकैश्चत्र्यभजच्छंकरंमुदा ॥ कमलैःसरसोजातैर्मानसाक्षान्मुनीश्वराः ॥ बध्वाचैवासनंतत्र
नचचालहरिःस्वयं ॥ प्रसन्नावधिमेवात्रमयास्थेयंचसर्वथा ॥ इत्येवंनिश्चयंकृत्वापूजयामा
सवैहरिः ॥ यदानैवहरस्तुष्टोविचारतत्परोहरिः ॥ विचार्यैवविचार्यैवसेवनंबहुशःकृतं ॥
तथापिनयदातुष्टःसहस्रैर्नामभिस्तुतः ॥ प्रत्येकंकमलंतस्मैनाममंत्रमुदीर्यच ॥ पूजयामा
सवैशंभुंतदासौशंकरेणच ॥ परिक्षार्थंचतेनैवकृतंयच्छ्रूयतामिति ॥ कमलानांसहस्रात्तु
हृतमेकंहरेणच ॥ नज्ञातंविष्णुनातत्रमायाकारणमद्भुतं ॥ न्यूनंतच्चापितत्ज्ञात्वानेत्रमे
कमुदाहरत् ॥ तंदृष्ट्वाचप्रसन्नोभूच्छंकरःसर्वदुःखहा ॥ प्रसन्नोस्मिहितादेयंविद्यतेममतेहरेः
तदाहर्षंसमापन्नोह्यब्रवीद्वचनंपुनः ॥ कथ्यतेकिंतवाग्रेचह्यंतर्यामितयास्थितः ॥ दैत्यैश्च

पीडितंविश्वंतस्मैसुखंकुरुषतत् ॥ दैत्यान्हंतुकथंदेवह्यायुधंनप्रवर्त्तते ॥ किंकरोमिक्वग
च्छामिशरणंत्वांसमागतः ॥ इत्युक्त्वाचनमस्कृत्यशिवायपरमात्मने ॥ स्थितश्चैवाग्रतोदेवस्व
यंचासुरपीडितः ॥ तदातस्मैस्वयंशंभुश्चक्रंचदत्तवान्प्रभुः ॥ येनैवपीड्यतेविष्णुंदैत्यांश्चबल
वत्तरान् ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वापुनरूचुर्मुनीश्वराः ॥ किंतन्नामसहस्रंचकथयत्वं ॥ येनतुष्टः
स्वयंदेवोहरःसाक्षान्महेश्वरः ॥ चक्रंचदत्तवान्तस्मैहरयेप्रीतमानसः ॥ इतितेषांवचःश्रु
त्वासूतोवचनमब्रवीत् ॥ ॥ इतिशिवपुराणेसुदर्शनदानाध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ सूतउ०
श्रूयतांऋषयःश्रेष्ठाःकथयामियथाश्रुतं ॥ विष्णुनाप्रार्थितोयेनसंतुष्टःपरमेश्वरः ॥ तद
हंकथयाम्यद्यपुण्यनामसहस्रकं ॥ ॥ श्रीपतिरुवाच ॥ ॥ ॐनमःशिवाय ॥ ॥ भ
वःशिवोहरोरुद्रःपुष्करःपंकलोचनः ॥ अर्थिगम्यःसदाचारःशर्वःशंभुर्महेश्वरः ॥ वंद्यापी
डश्चंद्रमौलिर्विश्वेशोविश्वभावनः ॥ वेदांतःसारसंदोहःकपालीनीललोहितः ॥ ध्यानाधारो

दृढ़ः परशुरक्षोभ्यो गोरक्षः गणरक्षकः अग्रणीर्ग्रामणीः श्रीमान् न्यायो नेता समीरणः सहस्रमूर्द्धा विश्वात्मा सहस्राक्षः सहस्रपात् आवर्तनो निवृत्तात्मा संवृतः संप्रमर्दनः अहःसंवर्तको वह्निरनिलो धरणीधरः सुप्रसादः प्रसादो हि विश्वम्भरो विभावसुः शशबिन्दुः सुरश्रेष्ठो बृहद्भानुः सुशीघ्रगः शिखण्डी कवची शूली जटिली द्वीपकस्करः अग्निज्वालो महाज्वालो अतिधूम्रो हविर्धरः वषट्कारः स्वाहाकारः स्वधाकारो गणाधिपः प्रथमः प्रमथः चिन्त्यः सुधामा कश्यपो जनः भास्करो भक्तिलो भानुः शशबिन्दुः सुरेश्वरः औषधं जगतः सेतुः सत्यधर्मपराक्रमः भूतालयो भूतपतिः पिता भूतभवद्भवः अतुलः शरभो भीमः समयज्ञो हविर्हरिः सर्वलक्षणलक्षण्यो लक्ष्मीवान् समितिञ्जयः विक्षरो रोहितो मार्गो हेतुर्दामोदरः सहः महीधरो महाभागो वेगवानमिताशनः उद्भवः क्षोभणो देवः श्रीगर्भः परमेश्वरः करणं कारणं कर्ता विकर्ता गहनो गुहः व्यवसायो व्यवस्थानः संस्थानः स्थानदो ध्रुवः परर्द्धिः परमस्पष्टः तुष्टः पुष्टः शुभेक्षणः रामो विरामो विरतो मार्गो नेयो नयोऽनयः वीरः शक्तिमतां श्रेष्ठो धर्मो धर्मविदुत्तमः वैकुण्ठः पुरुषः प्राणः प्राणदः प्रणवः पृथुः हिरण्यगर्भः शत्रुघ्नो व्याप्तो वायुरधोक्षजः ऋतुः सुदर्शनः कालः परमदः परिग्रहः उग्रः संवत्सरो दक्षो विश्रामो विश्वदक्षिणः विस्तारः स्थावरः स्थाणुः प्रमाणं बीजमव्ययं अर्थोऽनर्थो महाकोशो महाभोगो महाधनः अनिर्विण्णः स्थविष्ठो भूर्धर्मयूपो महामखः नक्षत्रनेमिर्नक्षत्री क्षमः क्षामः समीहनः यज्ञ इज्यो महेज्यश्च क्रतुः सत्रं सतां गतिः सर्वदर्शी विमुक्तात्मा सर्वज्ञो ज्ञानमुत्तमं सुव्रतः सुमुखः सूक्ष्मः सुघोषः सुखदः सुहृत् मनोहरो जितक्रोधो वीरबाहुर्विदारणः स्वापनः स्ववशो व्यापी नैकात्मा नैककर्मकृत् वत्सरो वत्सलो वत्सी रत्नगर्भो धनेश्वरः धर्मगुब्धर्मकृद्धर्मी सदसत्क्षरमक्षरं अविज्ञाता सहस्रांशुर्विधाता कृतलक्षणः गभस्तिनेमिः सत्त्वस्थः सिंहो भूतमहेश्वरः आदिदेवो महादेवो देवेशो देवभृद्गुरुः उत्तरो गोपतिर्गोप्ता ज्ञानगम्यः पुरातनः शरीरभूतभृद्भोक्ता कपीन्द्रो भूरिदक्षिणः सोमपोऽमृतपः सोमः पुरुजित्पुरुसत्तमः विनयो जयः सत्यसंधो दाशार्हः सात्वतां पतिः जीवो विनयिता साक्षी मुकुन्दोऽमितविक्रमः अम्भोनिधिरनन्तात्मा महोदधिशयोऽन्तकः अजो महार्हः स्वाभाव्यो जितामित्रः प्रमोदनः आनन्दो नन्दनो नन्दः सत्यधर्मा त्रिविक्रमः महर्षिः कपिलाचार्यः कृतज्ञो मेदिनीपतिः त्रिपदस्त्रिदशाध्यक्षो महाशृङ्गः कृतान्तकृत् महावराहो गोविन्दः सुषेणः कनकाङ्गदी गुह्यो गभीरो गहनो गुप्तश्चक्रगदाधरः वेधाः स्वाङ्गोऽजितः कृष्णो दृढः संकर्षणोऽच्युतः वरुणो वारुणो वृक्षः पुष्कराक्षो महामनाः भगवान् भगहाऽऽनन्दी वनमाली हलायुधः आदित्यो ज्योतिरादित्यः सहिष्णुर्गतिसत्तमः सुधन्वा खण्डपरशुर्दारुणो द्रविणप्रदः दिविस्पृक् सर्वदृग्व्यासो वाचस्पतिरयोनिजः त्रिसामा सामगः साम निर्वाणं भेषजं भिषक् संन्यासकृच्छमः शान्तो निष्ठा शान्तिः परायणं शुभाङ्गः शान्तिदः स्रष्टा कुमुदः कुवलेशयः गोहितो गोपतिर्गोप्ता वृषभाक्षो वृषप्रियः अनिवर्ती निवृत्तात्मा संक्षेप्ता क्षेमकृच्छिवः श्रीवत्सवक्षाः श्रीवासः श्रीपतिः श्रीमतां वरः श्रीदः श्रीशः श्रीनिवासः श्रीनिधिः श्रीविभावनः श्रीधरः श्रीकरः श्रेयः श्रीमान् लोकत्रयाश्रयः स्वक्षः स्वङ्गः शतानन्दो नन्दिर्ज्योतिर्गणेश्वरः विजितात्मा विधेयात्मा सत्कीर्तिश्छिन्नसंशयः उदीर्णः सर्वतश्चक्षुरनीशः शाश्वतस्थिरः भूशयो भूषणो भूतिर्विशोकः शोकनाशनः अर्चिष्मानर्चितः कुम्भो विशुद्धात्मा विशोधनः अनिरुद्धोऽप्रतिरथः प्रद्युम्नोऽमितविक्रमः कालनेमिनिहा वीरः शौरिः शूरजनेश्वरः त्रिलोकात्मा त्रिलोकेशः केशवः केशिहा हरिः कामदेवः कामपालः कामी कान्तः कृतागमः अनिर्देश्यवपुर्विष्णुर्वीरोऽनन्तो धनञ्जयः ब्रह्मण्यो ब्रह्मकृद्ब्रह्मा ब्रह्म ब्रह्मविवर्धनः ब्रह्मविद् ब्राह्मणो ब्रह्मी ब्रह्मज्ञो ब्राह्मणप्रियः महाक्रमो महाकर्मा महातेजा महोरगः महाक्रतुर्महायज्वा यज्ञो यज्ञपतिर्यज्वा यज्ञाङ्गो यज्ञवाहनः धर्मयूपो महामखः नक्षत्रनेमिर्नक्षत्री क्षमः क्षामः समीहनः यज्ञ इज्यो महेज्यश्च क्रतुः सत्रं सतां गतिः सर्वदर्शी विमुक्तात्मा सर्वज्ञो ज्ञानमुत्तमं सुव्रतः सुमुखः सूक्ष्मः सुघोषः सुखदः सुहृत् मनोहरो जितक्रोधो वीरबाहुर्विदारणः स्वापनः स्ववशो व्यापी नैकात्मा नैककर्मकृत् वत्सरो वत्सलो वत्सी रत्नगर्भो धनेश्वरः धर्मगुब्धर्मकृद्धर्मी सदसत्क्षरमक्षरं अविज्ञाता सहस्रांशुर्विधाता कृतलक्षणः गभस्तिनेमिः सत्त्वस्थः सिंहो भूतमहेश्वरः आदिदेवो महादेवो देवेशो देवभृद्गुरुः उत्तरो गोपतिर्गोप्ता ज्ञानगम्यः पुरातनः शरीरभूतभृद्भोक्ता कपीन्द्रो भूरिदक्षिणः सोमपोऽमृतपः सोमः पुरुजित्पुरुसत्तमः विनयो जयः सत्यसंधो दाशार्हः सात्वतां पतिः जीवो विनयिता साक्षी मुकुन्दोऽमितविक्रमः अम्भोनिधिरनन्तात्मा महोदधिशयोऽन्तकः अजो महार्हः स्वाभाव्यो जितामित्रः प्रमोदनः आनन्दो नन्दनो नन्दः सत्यधर्मा त्रिविक्रमः महर्षिः कपिलाचार्यः कृतज्ञो मेदिनीपतिः त्रिपदस्त्रिदशाध्यक्षो महाशृङ्गः कृतान्तकृत् महावराहो गोविन्दः सुषेणः कनकाङ्गदी गुह्यो गभीरो गहनो गुप्तश्चक्रगदाधरः वेधाः स्वाङ्गोऽजितः कृष्णो दृढः संकर्षणोऽच्युतः वरुणो वारुणो वृक्षः पुष्कराक्षो महामनाः भगवान् भगहाऽऽनन्दी वनमाली हलायुधः आदित्यो ज्योतिरादित्यः सहिष्णुर्गतिसत्तमः सुधन्वा खण्डपरशुर्दारुणो द्रविणप्रदः दिविस्पृक् सर्वदृग्व्यासो वाचस्पतिरयोनिजः त्रिसामा सामगः साम निर्वाणं भेषजं भिषक् संन्यासकृच्छमः शान्तो निष्ठा शान्तिः परायणं शुभाङ्गः शान्तिदः स्रष्टा कुमुदः कुवलेशयः गोहितो गोपतिर्गोप्ता वृषभाक्षो वृषप्रियः अनिवर्ती निवृत्तात्मा संक्षेप्ता क्षेमकृच्छिवः श्रीवत्सवक्षाः श्रीवासः श्रीपतिः श्रीमतां वरः श्रीदः श्रीशः श्रीनिवासः श्रीनिधिः श्रीविभावनः श्रीधरः श्रीकरः श्रेयः श्रीमान् लोकत्रयाश्रयः स्वक्षः स्वङ्गः शतानन्दो नन्दिर्ज्योतिर्गणेश्वरः विजितात्मा विधेयात्मा सत्कीर्तिश्छिन्नसंशयः उदीर्णः सर्वतश्चक्षुरनीशः शाश्वतस्थिरः भूशयो भूषणो भूतिर्विशोकः शोकनाशनः अर्चिष्मानर्चितः कुम्भो विशुद्धात्मा विशोधनः अनिरुद्धोऽप्रतिरथः प्रद्युम्नोऽमितविक्रमः कालनेमिनिहा वीरः शौरिः शूरजनेश्वरः त्रिलोकात्मा त्रिलोकेशः केशवः केशिहा हरिः कामदेवः कामपालः कामी कान्तः कृतागमः अनिर्देश्यवपुर्विष्णुर्वीरोऽनन्तो धनञ्जयः ब्रह्मण्यो ब्रह्मकृद्ब्रह्मा ब्रह्म ब्रह्मविवर्धनः ब्रह्मविद् ब्राह्मणो ब्रह्मी ब्रह्मज्ञो ब्राह्मणप्रियः महाक्रमो महाकर्मा महातेजा महोरगः महाक्रतुर्महायज्वा यज्ञो यज्ञपतिर्यज्वा यज्ञाङ्गो यज्ञवाहनः

श्वसनोऽनलोऽर्कोऽरुणधर्कः हिरण्यरेताः पौराणोरिपुजीवरोचनः महाहनुर्महागर्भः सिद्धवंदावंदितः व्याघ्रचर्मांबरोव्याली महाभूतोमहानिधिः अमृतांशूद्भवः श्रीमान्पंचजन्यः प्रजनः पंचविंशतितत्त्वस्थः पारिजातः परात्परः सुजनः सुव्रतः शूरोवाग्मीयैकनिधिर्निधिः वर्णाश्रमगुरुर्वर्णी सुपर्णोवायुवाहनः धनुर्धरोधनुर्वेदोगुणराशिर्गुणाकरः सत्यः सत्यपरोदीनोधर्मांगोधर्मशासनः अनंतदृष्टिरानंदोदंडोदमयितादमः अभिचार्योमहामायोविश्वकर्माविशारदः वीतरागोविनीतात्मातपस्वीभूतभावनः उन्मत्तवेषःप्रच्छन्नोजितकामोऽच्युतप्रियः कल्याणप्रकृतिः कल्यःसर्वलोकप्रजापतिः तरस्वीतारकोधीमान्प्रधानःप्रभुरव्ययः लोकपालोंतर्हितात्माकल्यादिःकमलेक्षणः वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञोनियमोनियमाश्रयः चंद्रसूर्यशनिःकेतुर्विरामोविद्रुमच्छविः व्यक्ताव्यक्तःपरंब्रह्ममृगबाणार्पणोऽनघः अद्रिरालयःकांतःपरमात्माजगद्गुरुः सर्वकर्मक्षयस्तुष्टोमांगल्योमंगलावृतः महातपादीर्घ

राम
१८३

तपाःस्थविष्ठःस्थावरोध्रुवः अर्कःसंवत्सरोव्यालिःप्रमाणंपरमंतपः संवत्सरःकरोमंत्रः प्रत्ययःसर्वदर्शनः अजःसर्वेश्वरःसिद्धोमहारेतामहाबलः योगोयोग्योमहातेजाःसिद्धःसर्वादिरग्रहवसुर्वसुमनःसत्यसर्वपापहरोहरः सुकीर्तिश्छिन्नसंशयोवाग्मीनैकःसगोचरः अमृतःशाश्वतःशंतोबाणरूपःप्रतापवान् कमंडलुधरोधन्वीवेदांगोवेदविन्मुनिः ब्रह्मजिद्ब्रह्मतोब्रह्मब्रह्मलोकनाथोऽरुणवरः अतींद्रियोमहामायीसर्ववासश्चतुष्पथः कालयोगीमहानादोमहोत्साहोमहाबलः महाबुद्धिर्महावीर्योनृतंचारीपुरंदरः निशाचरःप्रेतचारिमहाशक्तिर्महाद्युतिः अनिर्देश्यवपुःश्रीमान्सर्वाचार्यमनोगतिः बहुश्रुतोमहामायोनियतात्मानिजोध्रुवः तेजस्तेजोद्युतिधरोनरनारायणःसर्वज्ञःसर्वतोमुखःसुलभःसुव्रतःसिद्धःशत्रुजिच्छत्रुतापनः न्यग्रोधोदुंबरोऽश्वत्थश्चाणूरांध्रनिषूदनः सहस्रार्चिःसप्तजिह्यःसप्तैधाःसप्तवाहनः अमूर्तिरनघोऽचिंत्योभयकृद्भयनाशनः अणुर्बृहत्कृशःस्थूलोगुणभृन्निर्गुणोमहान् अधृतःस्वधृतःस्वास्यःप्राग्वंशोवंशवर्धनः भारभृत्कथितोयोगीयोगीशःसर्वकामदः आश्रमःश्रमणःक्षामःसुपर्णोवायुवाहनः धनुर्धरोधनुर्वेदोदंडोदमयितादमः अपराजितःसर्वसहोनियंताऽनियमोऽयमः सत्त्ववान्सात्त्विकःसत्यःसत्यधर्मपरायणः अभिप्रायःप्रियार्होऽर्हःप्रियकृत्प्रीतिवर्धनः विहायसगतिर्ज्योतिःसुरुचिर्हुतभुग्विभुः रविर्विरोचनःसूर्यःसविताऽऽरकमंडलः नारायणोमहाज्ञानीचिदात्मायोगविन्मुनिः इलापतिर्दुराधर्षःकृत्तिवासाःसुदामनः हिरण्यनाभःसुतपाःपद्मनाभःप्रजापतिः अमृत्युःसर्वदृक्सिंहःसंधाताऽसंधिमान्स्थिरः अजोदुर्मर्षणःशास्ताविश्रुतात्मासुरारिहा गुरुःकविर्लोकाध्यक्षःसुराध्यक्षोधर्माध्यक्षःकृताकृतः चतुरात्माचतुर्व्यूहश्चतुर्दंष्ट्रश्चतुर्भुजः भ्राजिष्णुर्भोजनंभोक्तासहिष्णुर्जगदादिजः अनघोविजयोजेतविश्वयोनिःपुनर्वसुः उपेंद्रोवामनःप्रांशुरमोघःशुचिरूर्जितः अतींद्रःसंग्रहःसर्गोधृतात्मानियमोयमः वेद्योवैद्यःसदायोगीवीरहामाधवोमधुः अतींद्रियोमहामायोमहोत्साहोमहाबलः महाबुद्धिर्महावीर्योमहाशक्तिर्महाद्युतिः अनिर्देश्यवपुःश्रीमान्सर्वोचार्यमनोगतिः बहुश्रुतोमहामायोनियतात्मानिजोध्रुवः तेजस्तेजोद्युतिधरोनरनारायणःसर्वज्ञःसर्वतोमुखः सुलभःसुव्रतःसिद्धःशत्रुजिच्छत्रुतापनः न्यग्रोधोदुंबरोऽश्वत्थश्चाणूरांध्रनिषूदनः सहस्रार्चिःसप्तजिह्यःसप्तैधाःसप्तवाहनः अमूर्तिरनघोऽचिंत्योभयकृद्भयनाशनः अणुर्बृहत्कृशःस्थूलोगुणभृन्निर्गुणोमहान् अधृतःस्वधृतःस्वास्यःप्राग्वंशोवंशवर्धनः भारभृत्कथितोयोगीयोगीशःसर्वकामदः आश्रमःश्रमणःक्षामःसुपर्णोवायुवाहनः धनुर्धरोधनुर्वेदोदंडोदमयितादमः अपराजितःसर्वसहोनियंताऽनियमोऽयमः सत्त्ववान्सात्त्विकःसत्यःसत्यधर्मपरायणः अभिप्रायःप्रियार्होऽर्हःप्रियकृत्प्रीतिवर्धनः विहायसगतिर्ज्योतिःसुरुचिर्हुतभुग्विभुः रविर्विरोचनःसूर्यःसविताऽऽरकमंडलः नारायणोमहाज्ञानीचिदात्मायोगविन्मुनिः इलापतिर्दुराधर्षःकृत्तिवासाःसुदामनः हिरण्यनाभःसुतपाःपद्मनाभःप्रजापतिः अमृत्युःसर्वदृक्सिंहःसंधाताऽसंधिमान्स्थिरः अजोदुर्मर्षणःशास्ताविश्रुतात्मासुरारिहा गुरुःकविर्लोकाध्यक्षःसुराध्यक्षोधर्माध्यक्षःकृताकृतः चतुरात्माचतुर्व्यूहश्चतुर्दंष्ट्रश्चतुर्भुजः भ्राजिष्णुर्भोजनंभोक्तासहिष्णुर्जगदादिजः अनघोविजयोजेतविश्वयोनिःपुनर्वसुः उपेंद्रोवामनःप्रांशुरमोघःशुचिरूर्जितः अतींद्रःसंग्रहःसर्गोधृतात्मानियमोयमः वेद्योवैद्यःसदायोगीवीरहाऽमाधवोमधुः

अपां निधिरधिष्ठानं विजयो जयकालवित् ॥ प्रतिष्ठितः प्रमाणज्ञो हिरण्यकवयो हरिः ॥ विमो
चनः सुरगणो विद्येशो बिंदुसंश्रयः ॥ बालरूपो बलोन्माथी कर्त्ता च गहनो गुहः ॥ कारणं कार
णः कर्त्ता सर्वबंधुर्विमोचनः ॥ व्यवसायो व्यवस्थानं स्थानदो जगदादिकृत् ॥ गुरुदो लालितो
भेदो नामात्मात्मनि संस्थितः ॥ वीरेश्वरो वीरभद्रो वीरासनविधिर्विराट् ॥ चूडामणिर्देवद
त्तो तीव्रानंदो नदीधरः ॥ आज्ञाधरस्त्रिशूली च शिपिविष्टः शिवालयः ॥ वालिखिल्यो महा
वीरस्तिग्मांशुबधिरस्वगः ॥ अभिरामः सुशरण्यः सुब्रह्मण्यः सुधाधिपः ॥ मघवा कौशिको गो
मान् विरामः सर्वसाधनः ॥ ललाटाक्षो विश्वदेहः सारः संसारचक्रभृत् ॥ अमोघदंडी मध्य
स्थो हिरण्यो ब्रह्मवर्चसः ॥ परमार्थः परमं यः संचरो व्याघ्रकोनलः ॥ रुचिर्वररुचिर्वंद्यो वा
चस्पतिरहस्पतिः ॥ रविर्विरोचनः स्कंदः शास्ता वैरोचनो यमः ॥ युक्तिरुन्नतकीर्त्तिश्च सानुरा
गः परंजयः ॥ कैलाशाधिपतिः कांतः सविता रविलोचनः ॥ विश्वोत्तमो वितभयो विश्वभर्त्ता

निवारितः ॥ नित्यो नियतकल्याणः पुण्यश्रवणकीर्त्तनः ॥ दूरश्रवा विश्वसहो ध्येयो दुःस्व
ननाशनः ॥ उत्तारणो दुःकृतिहा विज्ञेयो दुःसहो भवः ॥ अनादिर्भूर्भुवो लक्ष्मीः किरीटी त्रिद
शाधिपः ॥ विश्वगोप्ता विश्वकर्त्ता सुवीरो रुचिरांगदः ॥ जननो जनजन्मादिः प्रीतिमान्नीतिमान्
धवः ॥ वसिष्ठः कश्यपो भानुर्भीमो भीमपराक्रमः ॥ प्रणवः सत्यपाचारो महाकोशो महाध
नः ॥ जन्माधिपो महादेवो सकलागमपारगः ॥ तत्त्वं तत्त्ववदेकात्मा विभुर्विष्णुर्विभूषणं ॥ रुचि
र्ब्राह्मण ऐश्वर्यं जन्ममृत्युर्जरातिगः ॥ यज्ञो यज्ञपतिर्यज्वा यज्ञांगो मोघविक्रमः ॥ महेंद्रो दुर्ल
भः सीमी यज्ञांतो यज्ञवाहनः ॥ पंचब्रह्मसमुत्पत्तिर्विश्वेशो विमलोदयः ॥ आत्मयोनिरनाद्यं
तो वत्सलो भक्तलोकधृक् ॥ गायत्रीवल्लभः प्रांशुर्विश्वावासः प्रभाकरः ॥ शिशुर्गिरिरतः
सम्राट् सुषेणः सुरशत्रुहा ॥ अमोघो अरिनेमिश्च मुकुंदो विगतज्वरः ॥ स्वज्योतिर्ज्योतिमान्
ज्योतिरात्मज्योतिरचंचलः ॥ पिंगलः कपिलः श्मश्रुशास्त्रनेत्रत्रयीतनुः ॥ ज्ञानस्कंदो महानीति

विश्वोत्पत्तिरुपत्रवी॥ नगोविवस्वानादित्योयोगवारोदिवस्पतिः॥ कल्याणगुणनामाचपाप
रूपुण्यदर्शनः॥ उदारकीर्तिरुद्योगीसद्योगीसदसत्क्षयः॥ नक्षत्रमालीनाकेशःस्वाधिष्ठानस्व
आश्रयः॥ पवित्रपापरिपूर्णोनक्षत्रीरथोनक्षोगतिः॥ रुक्मांगदोरुकमासीनःशुक्रःशुक्लांबरोवृषाकपिः
उमाप्रियरतिःक्षमःसमर्थोनर्थोनानाः॥ अधर्मशत्रुरक्षोघ्नपुरुकृत्पुरुशवाः॥ ब्रह्मगर्भो
बृहद्गर्भोधर्मधेनुर्धनागमः॥ जगद्धितैषीसुगतःकुमारःकुशलागमः॥ हिरण्यवर्णोज्यो
तिष्मान्नानागूतोततद्भनिः॥ अरोगोनयनाध्यक्षोविश्वक्षेत्रीधनेश्वरः॥ ब्रह्मज्योतिर्बसुर्ना
मपरज्योतिरुत्तमः॥ मातामरुन्मातरिश्वाननस्वान्नागहारधृक्पुलस्त्यःपुलहोगस्त्यो
जातूकर्ण्यःपराशरः॥ वीरावरीणनिर्वाणोवैरंजोविष्टरश्रवाः॥ व्यालकल्पोमहाकल्पःक
ल्पवृक्षःकलाधरः॥ अलंकरिष्णुरचलोरुचिष्णुर्विक्रमोत्तमः॥ आप्तःशिष्टपतिर्वेजा श्रवन
श्रीर्विसारधिः॥ अमेयात्मायतिर्धिमान्नयःप्रमाथीपादपासनः॥ वसुश्रवाकक्षवारुःश्रुतश्रा

राम
१८५

विश्वजोजनःजयोजरारिश्रमनोजोजितश्चित्तनूनपात्॥ प्रपदश्चोनखोयोनिःसुव्रतो
ऽमरुत्प्रवरः॥ निदाघस्तपनोमेघःपत्तिःपरपुरंजयः॥ सुखानिलःसुनिष्पन्नःसुरानिःसु
निरात्मकः॥ बसुश्रेष्ठोमधुर्योष्णोननान्दोदीप्तवाहनः॥ अग्निराद्युरात्रेयोविभुर्विश्वतो
मुखः॥ पावनःपुरुजिच्छत्रुस्त्रैविद्योनरवारणः॥ मनोबुद्धिरहंकारःक्षेत्रज्ञःक्षेत्रपालकः
जमदग्निर्जनन्निधिर्विगतोविश्वगालवः॥ अधरोत्तरोयज्ञःश्रेष्ठोनिश्रेयसालयः॥ श्रेयो
गदन्कंदमोनदवीरारिंदमः॥ वामुंडीजनकश्चारुर्नाम्नाल्लोकःकल्पधृक्॥ चतुर्वेद
श्चतुर्भावश्चतुरश्चतुरःप्रियः॥ आत्मयोयश्चमात्मायत्तीर्थदेवःशिवालयः॥ बहुरूपोमहा
रूपःसर्वरूपश्चराचरः॥ न्यायनिर्णायकोन्यायोन्यायज्ञोनिरंजनः॥ सहस्रमूर्द्धादेवेंद्रः
सर्वशस्त्रप्रभंजनः॥ मुंडोविरूपोविकृतोदंडीदांतोगुणोत्तमः॥ पिंगलःश्मशानवासीत्रो
त्रयीवोनिरामयः॥ सहस्रबाहुसर्वेशःशरण्यःसर्वलोकधृक्॥ पद्मासनःपरंज्योतिःपरं

पारः परंफलं ॥ पद्मगर्भो महागर्भो विश्वगर्भो विचक्षणः ॥ चराचरज्ञो वरदो वरेशस्तु महा
स्वनः ॥ देवासुरगुरुर्देवो देवासुरनमस्कृतः ॥ देवासुरमहामात्रो देवासुरमहाश्रयः ॥ देवा
दिदेवो देवाग्निर्देवासुरवरप्रदः ॥ देवासुरेश्वरो दिव्यो देवासुरमहेश्वरः ॥ देवदेवमयोनि
त्यो देवतात्मात्मसंभवः ॥ सद्योनिरसुरव्याघ्रो देवसिंहो दिवाकरः ॥ विबुधाग्रचरः श्रेष्ठः स
र्वदेवोत्तमोत्तमः ॥ शिवो ज्ञानरतः श्रीमान् शिखिश्रीपर्वतप्रियः ॥ वज्रहस्तः सिद्धखड्गीन
रसिंहनिपातनः ॥ ब्रह्मचारी लोकचारी धर्मचारी धनाधिपः ॥ नंदी नंदीश्वरो नंतो नग्नव्रत
धरः शुचिः ॥ लिंगाध्यक्षः सुराध्यक्षः योगाध्यक्षो युगावहः ॥ स्वर्वासः स्वर्गतः स्वर्गः स्व
रः स्वरमयः स्वनः ॥ बीजाध्यक्षो बीजकर्ता धर्मकृद्धर्मसंभवः ॥ दंभो लोभोथ वेशंभुः
सर्वभूतमहेश्वरः ॥ श्मशाननिलयस्त्र्यक्षः सेतुरप्रतिमाकृतिः ॥ लोकोत्तरः स्फुटालोकस्त्र्यं
बको नागभूषणः ॥ अंधकारी मखद्वेषी विष्णोस्कंधयमात्मनः ॥ हीनदोषोक्षयगुणो दक्षा

रिः पूषदंतभीत् ॥ धूर्जटीः खंडपरशुः सकलो निष्कलो नलः ॥ अकालः सकलाधीरः पांडु
रोगो मृडो नगः ॥ पूर्णो पूरयिता पुण्यः सुकुमारः सुलोचनः ॥ सामगेयः प्रियो क्रूरः पुण्यकी
र्त्तिरनामयः ॥ मनोजवस्तीर्थकरो जटिलो विजितेश्वरः ॥ विजितांतकरो नित्यो वसुरेता वसुप्रदः
सद्गतिः सत्कृतिः सिद्धिः सज्जातिः कालकंटकः ॥ कलाधरो महाकालभूतः सत्यपरायणः
लोकलावर्ण्यकर्त्ता च लोकोत्तरसुखालयः ॥ चंद्रजीवनं च शास्ता लोकगूढो महाधिपः ॥
लोकबंधुर्महानाथः कृतज्ञः कृतिभूषणः ॥ अनपायोक्षरः कांतः सर्वशास्त्रभृतां वरः ॥ तेजो
मयो द्युतिधरो लोकमार्गाग्रणीरणुः ॥ शुचिः स्मृतः प्रसन्नात्मा अजेयो दुरितक्रमः ॥ ज्योतिम
यो निरोगांगो योगाधाष्टो मलेश्वरः ॥ तुंबवीणो महाकोशो विशोको शोकनाशनः ॥ त्रिलोकपात्रि
लोकेशः सर्वशुद्धिरधोक्षजः ॥ अव्यक्तलक्षणो देवो व्यक्ताव्यक्तो विशांपतिः ॥ परशिवो वसुना
मा सारो मानधनो भयः ॥ ब्रह्मा विष्णुप्रजापालो हंसो हंसगतिर्वयः ॥ वेधा विधाता धाता च सृष्टा

हर्त्ता चतुर्मुखः ॥ कैलाशशिखरासीनः सर्वावासी सदागतिः ॥ हिरण्यगर्भो ध्रुहिणो भूतालो
कोथ भूपतिः ॥ सद्योगी योगविद्योगी वरदो ब्रह्मणः प्रियः ॥ देवप्रियो देवनाथो देवको देवचिंतकः
विषमाक्षो विराटाक्षो वृषदो वृषवर्द्धनः ॥ निर्ममो निरहंकारो निर्मोहो निरुपद्रवः ॥ दर्पहा दर्प
णो दृप्तः सर्वार्थपरिवर्त्तकः ॥ सहस्रजित्सहस्रार्चिस्निग्धप्रकृतिदक्षिणः ॥ भूतभव्यभवन्नाथः
प्रभवो भूतनाशनः ॥ अर्थोनर्थो महाकोशो परकार्यैकपंडितः ॥ निःकंटककृतानंदो निर्व्याजो
व्याजमर्द्दनः ॥ सत्ववान्सात्यकिः सत्यः कीर्त्तिस्नेहकृतागमः ॥ अकंपितो गुणग्राहो नैकात्मा नै
ककर्मकृत् ॥ सुप्रीतः सुमुखः सूक्ष्मः सुकरो दक्षिणानिलः ॥ नदीस्कंदधरो धूर्यः प्रकटः प्री
तिवर्द्धनः ॥ पराजितः सर्वसत्वो गोविंदः सत्ववाहनः ॥ अधृतः स्वधृतः सिद्धः पूतमूर्त्तिर्य
शोधनः ॥ वाराहशृंगधृत्बाहुर्बलवान्एकनायकः ॥ श्रुतिः प्रकाशः श्रुतिमान्नैकबंधुर
नेककृत् ॥ श्रीवत्सलः शिवारंभः संतभद्रसमो यशः ॥ भूयशो भूषणो भूतिर्भूतकृत्भूतिभा

वनः ॥ अकंपो भक्तिकायस्तु कालकानी कलानिधीः ॥ सत्यव्रतो महात्यागी नित्यशांतिपरा
यणः ॥ परार्थवृत्तिर्वरदो विवक्षुस्तु विशारदः ॥ शुभदः शुभकर्त्ता च शुभनामा शुभः स्वयं ॥
अनर्थितो गुणग्राही ह्यकर्त्ता कनकप्रभः ॥ स्वभावभद्रो मध्यस्थो विघ्नघ्नो विघ्ननाशनः ॥ शिखं
डी कवची शूली जटी मुंडी च कुंडली ॥ अमृतः सर्वदृक्सिंहस्तेजोराशिर्महामणिः ॥ असंस्थे
यो प्रमेयात्मा वीर्यवान्वीर्यकोविदः ॥ विद्यो चैव वियोगात्मा सप्तावारमुनीश्वराः ॥ अनुत्त
मो दुराधर्षो मधुरः प्रियदर्शनः ॥ सुरेशस्तारणो सर्वशत्रुः प्रतपतां गतिः ॥ कालपक्षः काल
कारी सुकृतिः कृतवासुकिः ॥ महाश्वासो महाभर्त्ता निष्कलंको वरः खलः ॥ द्युमणिस्तरणि
र्धन्यः सिद्धिदः सिद्धिसाधनः ॥ विश्वतः संप्रवर्त्तस्तु व्युढोरस्को महाभुजः ॥ सर्वयोनिनिरातं
को नरनारायणप्रियः ॥ निर्लोपो निःप्रपंचात्मा निर्व्यंगो व्यंगनाशनः ॥ स्तवस्तवप्रियस्तोता
व्याप्तमूर्त्तिर्निरंकुशः ॥ निषपद्यपदोपाद्यो विद्याराशिरसर्त्तितः ॥ प्रशांतबुद्धिरक्षूणः संप्र

हानित्यसुंदरः ॥ धैर्याग्रधूर्योधारीशः साकल्यः शर्वरीपतिः ॥ परमार्थगुरुर्दृष्टिसुरिराश्रि
तवत्सलः ॥ सोमोरसज्ञोरसदः सर्वसत्वावलंबनः ॥ एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजं
प्रार्थयामास तं शंभुं पूजयामास पंकजैः ॥ परिक्षार्थं हरेस्त्वीशः कमलेषु हरेश्वरः ॥ गोपया
मास कमलं तदेकं भुवनेश्वरं ॥ हृदि विचारितं तेन कुतो वै कमलं गतं ॥ यातं यातु सुखेनै
व नेत्रं किं कमलं न हि ॥ ज्ञात्वा तु नेत्रमुद्धृत्य सर्वसत्वावलंबनं पूजयामास भावेन स्तवया
मास तेन च ॥ मामेति व्याहरन्नेव प्रादुरासीज्जगद्गुरुः ॥ ततस्तवमथो दृष्ट्वा तथाभूतं हरो ह
रिः ॥ तस्मादवततारा शु मंडलात्पार्थिवस्य सः ॥ यथोक्तरूपिणं शंभुं तेजोराशिं समुत्थितं ॥ नम
स्कृत्य पुरस्थित्वा स्तुतिं कृत्वा विशेषतः ॥ प्रसन्नवदनो भूत्वा शंभुश्च सन्मुखः स्थितः ॥ ॥ इ
ति शिवपुराणे अध्यायः ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्थं भूतं हरं दृष्ट्वा कोटिभास्कर
भूषितं ॥ प्रणनामेश्वरं शंभुं देवदेवं जनार्दनं ॥ तदा प्राह महादेवः प्रसन्नः शिवशंकरः ॥ संप्रे

क्ष्य प्रणयाविष्टः कृतांजलिपुटः स्थितः ॥ ॥ शंकरोवाच ॥ ॥ ज्ञातं मयेदं सकलं देव कार्यं ज
नार्दनः ॥ सुदर्शनाख्यं चक्रं च ददामि तव शोभनं ॥ यद्रूपं भवतादिष्टं सर्वलोकसुखावहं ॥ हि
ताय तव देवेश कृतं भावय सुव्रत ॥ रणाजिरेपि संस्मृत्य देवानां दुःखनाशनं ॥ इदं चक्रं इदं रूपं
इदं नामसहस्रकं ॥ ये स्मरंति सदा भक्त्या सिद्धिः स्यादनपायिनी ॥ वरमुक्त्वा ददौ चक्रं सूर्यश
तसमप्रभं ॥ विष्णुस्तत्रापि संस्नात्वा जग्राहोदङ्मुखः स्थितः ॥ नमस्कृत्य तदा देवं पुनर्वचनम
ब्रवीत् ॥ शृणु देव मया ध्येयं पठनीयं च किं प्रभो ॥ दुःखानां नाशनार्थं हि वद त्वं लोकशंकरः
इति पृष्टस्तदा तेन संतुष्टश्च शिवोब्रवीत् ॥ रूपं ध्येयं मदीयं वै सर्वानर्थविनाशनं ॥ अनेकदुः
खनाशार्थं पठ्यं नामसहस्रकं ॥ धार्यं चक्रं सदा मेघः सर्वानर्थप्रशांतये ॥ अन्ये ये च पठिष्यं
ति पाठयिष्यंति नित्यशः ॥ तस्य दुःखं न स्वप्नेति जायते नात्र संशयः ॥ राज्ञां च संकटे प्राप्ते या
तो वृत्तिं चरेत्तदा ॥ सांगं च विधियुक्तं हि कल्याणं लभते नरः ॥ रोगनाशकरं ह्येतत् विद्यादापक

मुत्तमं ॥ यमुद्दिश्यफलंश्रेष्ठंप्रतेमानवोभुवि ॥ नैवतेनस्फलेनसम्यक्कार्यविचारणा प्रात
रुत्थायय:पूजांकुर्यान्ममप्रियंचयत: ॥ पठतेमन्त्रमेतंवैनित्यंसिद्धेनरतः ॥ इष्टिकोसिद्धिमा
साद्यपरलोकंसमुज्ज्वलं ॥ प्राप्नोतिस्तावकोनित्यंमन्त्रसादात्सुरेश्वर ॥ सायुज्यमुक्तिमायाति
नात्रकार्यविचारणा ॥ एवमुक्तोतदाविष्णुर्नारद:प्रीतमानस: ॥ उपस्पृश्यकरास्यांवैइदंवाचंज
गद:पुन: ॥ वरदोस्मिसुरश्रेष्ठवरान्वरान्नोस्मिनात्र ॥ नात्रकार्यावीरुतोनूनंतवानेनचवेपुन:
स्मृतो ॥ देवदेवेनदेवदेवप्रणाम्यतं ॥ यथेदानींकृपादेवक्रियतेचान्यत:परं ॥ कार्यावैवविशे
षेणकृपाजुतात्वयाविभो ॥ त्वयिभक्तिर्मयादेवप्रसीदवरमुत्तमं ॥ नान्यदिच्छामिनाथाना
आर्त्तयोनैवमत्रेशो ॥ यच्छुत्वावचनंतस्यदयावानसुतंप्रभु: ॥ पस्पर्शयतदातस्मैप्रभुर्वी
तोमलक्लमं ॥ प्राहतेनमहादेव:परमानंदमच्युतं ॥ मयिभक्तिश्चवेद्यश्चयज्ञश्चैवसुरेश्व
विघ्नेनरत्वदीयैवनामपापहरंपरं ॥ भविष्यतिनसंदेहोमत्प्रसादात्सुरेश्वर ॥ स्मृत्वोक्तोतदा

धेरुद्भोजगवान्नीललोहित: ॥ जनार्दनोपिभगवान्वचनाच्छंकरस्यच ॥ प्राप्यचक्रंशुभे
ध्यानंस्तोत्रमेतच्चिरंतरं ॥ पपाठध्यापयामासब्रह्मेन्द्रादिसुरान्तदा ॥ तत्रस्थितिश्चसर्वेषां
तेनिर्जरनंस्तवं ससिद्धिपरमांप्राप्यजग्मुस्तेसुखमुत्तमं ॥ अन्येपियेपठिष्यंतितेचिदंस्तुतया
फलं ॥ इतिप्रोक्तंसमाख्यातेश्रएवतांपापहारकं ॥ अत:परंकिंश्रोतुमिच्छयैवपुन: ॥
इतिश्रीवराहपुराणेसप्तस्तवनामविष्णुप्रीतिप्रतिपादकोरहस्याध्याय: ७७ ॥ ऋषय ऊचु:
धन्योसिसूतसत्योसिजीवितंसफलंतव ॥ वक्तुमर्हस्यशेषंयच्चदिनोगत: संदेह
श्चनवानद्यप्रष्टव्येस्तिनोमुनि: ॥ कृपालुःशिवसत्येषुतस्मात्पृच्छामस्त्वयं ॥ केनव्रतेनस
न्तुष्ट:शिवोयच्छतिवैसुखं ॥ यदेतत्सर्वमस्मत्वंब्रूहिविस्तरतोमुने ॥ मुक्तिंमुक्तिंचलन्मेतये
नवैव्यासशिष्यक ॥ एतच्चवचनंतेषांश्रुत्वावचनमब्रवीत् ॥ सूतउवाच ॥ सम्यक्
पृष्टंकृपाविष्टैश्चि:कथयामियथाश्रुतं ॥ तथानवर्षि:पृष्टंचतयापृष्टंद्विवेधसा ॥ श्रुत्वेतेनमु

द्राय शिवाय परमात्मने ॥ कस्मिंश्चित्समये वै स्तु ब्रह्मविष्णुं हरैः शिवः ॥ पृष्टः साक्षाद्वृतं किंच
येन तुष्टोसि शंकर ॥ इति पृष्टस्तदा तैस्तु यदुक्तं तेन वै तदा ॥ तदहं कथयाम्यद्य शृण्वतां पापहा
रकं ॥ ॥ शिवोवाच ॥ ॥ शृणु विष्णोः प्रवक्ष्यामि व्रतानामुत्तमं व्रतं ॥ वेदानां ह्युपवेदानां
स्मृतीनां च तथा पुनः ॥ पुराणानां च सर्वेषां धर्माणां देवसत्तम ॥ गुह्यानां चैव सर्वेषां सारमेकं
समुद्धृतं ॥ व्रतानां चैव सर्वेषां एतदेव हितं मम ॥ ॥ शिवोवाच ॥ ॥ मुक्तेश्च प्रापकं ह्येतच्चतु
ष्टमुदाहृतं ॥ शिवार्चनं रुद्रजपं उपोष्य शिवरात्रिकं ॥ वाराणस्यां च मरणं मुक्तिरेषा चतुर्विधा
अष्टमी सोमवारश्च कृष्णपक्षे चतुर्दशी ॥ शिवतुष्टकरं ह्येतन्नात्र कार्या विचारणा ॥ चतु
र्ष्वपि बलिष्ठं हि शिवरात्रिव्रतं हरेः ॥ तस्मादेव प्रकर्त्तव्यं भुक्तिमुक्तिफलेप्सुभिः ॥ एतस्माच्च
व्रतादन्यत्तु नास्ति हिततरं हरेः ॥ इत्येवं वचनं श्रुत्वा हरिराह शिवं प्रति ॥ देवदेव महादेव क
थयत्वं मम साधुना ॥ कथं कार्यं व्रतं ह्येतत् कस्मिन्मासे थवा पुनः ॥ केनैव विधिना देव कथय

त्वं विशेषतः ॥ लोकानामुपकारार्थं पृच्छामि त्वां सदाशिव ॥ कियत्कालं तदा कार्यं कथं पूजां स
माचरेत् ॥ चतुर्दशी कथं तेद्य वल्लभा च सदाशिव ॥ एतत्सर्वं त्वया देव कथनीयं हिताय वै
एतच्च वचनं श्रुत्वा शिवो वचनमब्रवीत् ॥ ॥ शिवोवाच ॥ ॥ इदं व्रतं च सर्वेषां सर्वसाधन
मुत्तमं ॥ वर्णानामाश्रमाणां च स्त्रीणां च शिशूनां तथा ॥ दासानां दासिकानां च तद्धितं व्रतमुत्तमं ॥
देवानां दानवानां च सर्वेषां च शरीरिणां ॥ सकामानां च सर्वेषां भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥ माघस्यैवा
सिते पक्षे कृष्णा चैव चतुर्दशी ॥ निशीथव्यापिनी ग्राह्या हत्याकोटिविनाशनी ॥ तद्दिने चैव य
त्कार्यं श्रूयतां कथयामि वः ॥ प्रातश्चैव समुत्थाय ह्यानंदं परमं गतः ॥ दुर्लभं मानुषं जन्म सं
सारं चंचलं पुनः ॥ सार्थकं च करोम्यद्य व्रतेनानेन वै पुनः ॥ इति निश्चित्य मनसा अन्यान्संप्रे
रयन्नरः ॥ शिवरात्रिव्रतं त्वद्य कर्त्तव्यं हितमीप्सुभिः ॥ शुभं च दंतकाष्ठं च कृष्णकायांतरेण
च ॥ नद्यादौ स्नानमात्रेण देशकालाविरोधतः ॥ स्वीयं कर्म समाप्यैव कृत्वा कालस्य कीर्त्त

नं शिवस्याग्रेचगत्वाचएवंकुर्याद्विधीस्वरः॥ समीपेतुशिवस्यैवयत्फलंतेतदंतरं॥ तस्माच्च
संनिधिंगत्वाअनंतफलहेतवे॥ पूजोचप्रथमंकृत्वासुपचारैर्यथाक्रमं॥ नमस्कृत्यशिवंभक्त्या
श्रीतिपूर्वंनरोत्तम॥ देवदेवमहादेवनीलकंठसदाशिव॥ कर्तुमिच्छाम्यहंवेदद्युतिच
रात्रिव्रतस्यच॥ तवप्रसादादेवेशनिर्विघ्नेनभवत्विति॥ कामाद्याश्चत्रयोभावैर्यादृतुदैर्मानु
नः॥ ऽरात्रौपंचदुर्बुद्धिर्दिवासप्तविधंपुनः॥ दिवास्वापंविवर्ज्यामिरात्रौजागरणंतथा
करिष्यामिचदेवेशप्रसन्नोभवसुव्रत॥ एवंनियममास्थायपूजांदिवासमाचरेत्॥ भुक्त्वच
नेचयत्किंचित्प्रसिद्धमागमेषुयत्॥ रात्रौतत्रस्थयेगत्वासंपाद्यविधिपूर्वकं॥ शिवस्यपश्चि
मेनाशेदक्षिणेवास्वजेभुवं॥ विधायचैवयत्स्थंडिलंधायशिवंनिधौ॥ पुनःस्नानात्तत
तत्रविधिपूर्वंनरोत्तम॥ योवैव्रतीनवेस्नात्वाः॥ कृत्वास्नानादिकंपुरा॥ परिधायशुभंवस्त्रं
अतर्वासशुभंतथा॥ आचम्यचत्रिवारंहिपूर्वारंभंसमाचरेत्॥ लिंगपूजांप्रयत्नेनउपचा

रैःसमंत्रकैः॥ अमंत्रकंनकर्त्तव्यंपूजनेशंकरस्यच॥ यस्यदेवस्ययोमंत्रस्तेनपूजांस
माचरेत्॥ गीतैर्वाद्यैस्तथानृत्यैर्नीक्षिजागरसमन्वितं॥ पूजनंप्रथमेयामेकृत्वामंत्रंजपेद्बुध
पार्थिवंचतदाधेयंविधायमंत्रवान्नरः॥ दिव्यैःकुसुमतोयैस्तदाद्यावितेचरेत्॥ प्रथमं
पार्थिवेपूजांपश्चात्स्नापितेचरेत्॥ पार्थिवंचविधानेदिकर्त्तव्यंहितमिच्छता॥ स्तोत्रैर्नानावि
धैर्देवंतोषयेद्वृषभध्वजं॥ महात्म्यंव्रतसंभूतंश्रोतव्यंव्रतकारिणा॥ चतुर्थंचिंतयामेषु
मूर्त्तिनांचचतुष्टयं॥ कृत्वाचावाहनंपूर्वंविसर्जनाविधिक्रमात्॥ जागरंचतदाकृत्वामहेश्व
समन्वितं॥ प्रातःकालेपुनस्नात्वास्नापितंपूजयेच्छिवं॥ पुनःस्नात्वाशिवस्यैवनियमंमोचयेत्त
तः॥ अथनियमोक्षमयादेवकृतश्चैवत्वदाज्ञया॥ विसृज्यतेमयास्वामीन्नजानव्रतमनुत्तमं
व्रतेनतेनदेवेशप्रीयतांमेत्रिलोचनः॥ संतुष्टोभवसर्वेशकृपांकुरुममोपरि॥ पुष्पांजलिं
शिवेदत्वानियमंचविसृज्यच॥ नमस्कारंशिवायैवदत्वादानंयथाविधि॥ संकल्पंचततः

रुत्वाऽऽचम्यार्घं ततः परं पंचदशैश्चैव प्रथमं पूजनीयोऽहं स्वयं या मे या मे चया पूजा तां चैव
वक्तव्यामहं प्रथमे चैव या मे च स्थापिता न्यार्घ्यं वा मुनः पूजयेत्यर्चया नत्वा उपचारैरनेक
शः प्रयोगादिविधायैव कामानो विनियुज्य च मूर्तमष्टोत्तरं मंत्रं पठित्वा जलधारया पूज
येच्चन्द्रिवंतत्र निर्गुणगुणरूपिणं गुरुरूपेण मे त्रेण पूजयेद्घृतधारं अन्यथा नाम मा
त्रेण पूजयश्चायेत्सदाशिवः चंदनेन विचित्रेण तं इत्यैश्चाप्यखंडकैः ततश्चैवक्षितैः पूजा
कार्या तस्य मूलमनः पुष्पैश्चरुतं त्रैश्च कणवीरैस्तथा पुनः अष्टोत्तरं मंत्रं शतं पुष्पाण्य
र्पयेच्छिवे जवः सर्वस्तथा रुद्रः पुनः पशुपतिस्तथा नमश्चैवततः प्रोक्तो मूलमंत्रोऽनुस्त
तः परं नाम चैवतथेशानः ओंपदं पूर्वतः परेत चतुर्थं तपदं नैव पूजयेत्तं च वन्हिगं पश्चा
द्रूपं चंद्रीपं चनैवेद्यं चततः परं प्रथमे चैवनैवेद्यं पक्वान्नं कारयेत्तदा अर्घं चश्रीफलं
दत्वा तांबूलं विनिवेदयेत् नमस्कारं ततो ध्यानं जपः प्रोक्तस्ततः परं दत्वा तांबूलकं तच्च द

क्षिणं चसमर्पयेत् मंत्रावर्त्तिमुद्दिश्य कर्तव्या पूर्वतोदरैः ततश्च ब्राह्मणान्होमोजपं संक
ल्यमाचरेत् पूर्ववच्चनमस्कारं गीतं नृत्यं तथा पुनः कुर्यादनेन संपूजनो यावच्चद्वितीया
वधि यामे च ततीयेदेवं पूर्वलिंगं विसृज्य च शिवस्य चमूलविद्यो पुनर्मूर्त्तिं प्रकल्प्य चेत्
स्थापितेवा ततः कुर्यात्पुनः पूजाविधिं नरैः द्रव्यैः पूजां पुरा कृत्वा पश्चाद्धारां प्रदापयेत् पूर्व
तोद्दिशुणं कुर्यान्मंत्रेणविधिपूर्वकं ततश्चचंदनेनैवं संपूज्य तंडलैरपि जाघृतैः पूज
नं कुर्यात्तिवन्नीणनत्सरः पुष्पैश्चैवार्कसंभूतैः पूर्वोक्तैर्मंत्रसंख्यैः धूपैश्चविवि
धैस्तत्र दीपैर्नानाविधैरपि नैवेद्यं पूजकैस्तत्र शाकैर्नानाविधैरपि कृत्वाचैवाथकुर्यु
रेवं रात्रिकविधिं चरेत् अर्घं चदाद्दिनेनैवं दद्याच्चशंकरायच नमस्कारं ततो ध्यानं कृ
त्वामंत्रेजपेत्सरः ततोपिशुणजाप्यं कृत्वाब्राह्मणान्भोजने संकल्पंदक्षिणांदत्वागीतं
नृत्यं तथाचरेत् द्रव्यैश्चपूजनं कृत्वाजलधारांप्रदापयेत् पूर्वतोद्दिशुणेनैवमैत्रजा

प्येन वा पुनः चंदनादानसंभूतां पूजां च तंडुलैस्तथा ॥ तूर्ये यामे समायाते पुनः पूजा च पार्थिवी
प्रयोगादि पुनः कृत्वा पूजाविधिं समाचरेत् ॥ माषैश्चैवाथ मुद्गैश्च प्रियंगुभिरथापि वा ॥ अ
थवा सप्तधान्यैश्च पूजयेत्परमेश्वरं ॥ पुष्पैश्च प्रथमं पूज्य जातिकैः प्रतियामकं ॥ शंखीपुष्पैस्त
था त्रापि पूजनं परिकीर्तितं ॥ चंपकैर्वा विधानं च रुद्ररूपमनिच्छता ॥ पूर्वोक्तैर्मंत्रवर्यैश्च
नामभिर्वा विशेषतः ॥ संपूज्य शंकरं देवं धूपं दीपं क्रमेण च ॥ नैवेद्यं दापयेत्तत्र माधूर्यैर्वि
विधैरपि ॥ अथवा चैव माषान्नैस्तोषयेच्च सदाशिवं ॥ अर्घं दद्यात्कदल्याश्च पलेनैवाथ
वा हरेः ॥ विविधैश्च फलैस्तत्र दद्यादर्घं शिवाय च ॥ नमस्कारं ततो ध्यानं कृत्वा जाप्यं ततः परं
पूर्वतो द्विगुणं मंत्रं कुर्याज्जाप्यं नरोत्तमः ॥ नमस्कारं ततश्चैव संकल्पं पूर्ववत्तथा ॥ गीतं वा
द्यं पुनश्चैव यावत्स्यादरुणोदयः ॥ उदये च तदा जाते संप्रार्थ्य शंकरं पुनः ॥ स्नात्वा पूजां पुनः
कृत्वा नानापुष्पाक्षतैरपि ॥ नानाधूपार्घनैवेद्यैरभिघोषो यथा भवेत् ॥ सर्वाभावेन तं पूज्य

तोषयेच्छंकरं मुदा ॥ नानाविधानि दानानि भोज्यं च विविधं तथा ॥ ब्राह्मणानां यतीनां च क
र्तव्यं हरसंख्यया ॥ शंकराय नमस्कृत्य स्तुतिं नानाविधां तदा ॥ पुष्पांजलिं तदा तत्र मंत्रैरेतैः
सुरोत्तमः ॥ दद्यादात्महितार्थाय शिवाय परमात्मने ॥ तावकस्त्वद्गतप्राणस्त्वच्चित्तोहं सदा मृ
ड ॥ कृपानिधेरिति ज्ञात्वा भूतनाथ प्रसीद मे ॥ अनेनैवोपवासेन यज्जातं फलमेव च ॥ तेनै
व प्रीयतां देवः शंकरः सुखदायकः ॥ अनेन पुष्पांजलिना प्रसन्नो भव शंकरः ॥ न्यूनं संपूर्ण
तां यातु व्रतं चैव महेश्वरः ॥ पुष्पांजलिं समर्प्यैव तिलकाशिषमेव च ॥ प्रक्षीयाद्ब्राह्मणेभ्यश्च
नत्वा तान् शंकराय च ॥ विसृजयेच्छिवं पश्चात्पुनरागमनाय च ॥ मम कुले सदा देव सदा त्वं हृ
दये मम ॥ इत्येवं च नमस्कृत्य भजनं तेस्तु शंकरः ॥ मनसा मम देवेश दूरं नैव कदाचन ॥
अहर्निशं क्षणं वापि विना च स्मरणं तव ॥ स्वसनं न भवेद्देव सदा त्वं हृदये मम ॥ इत्येवं च न
मस्कृत्य विसृज्य शंकरं तदा ॥ जलं भोज्यं तदा कृत्वा सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ एवं व्रतं कृतं

येन तस्मादूरोहरो नहि ॥ फलं वक्तुं न शक्येत नादेयं विद्यते मम ॥ अनयासतया चेद्वै कृ
तं व्रतमनुत्तमं ॥ तस्यैव मुक्तिबीजं च जातं नात्र विचारणा ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ व्रतमे
तत्प्रतिमासं कर्त्तव्यं ऋषिसत्तमाः ॥ उद्यापनविधिं पश्चात्कृत्वा सांगफलं लभेत् ॥ व्रतस्य का
रणान्नूनं शंकरः सर्वदुःखहा ॥ भुक्तिं दत्वा च मुक्तिं हि ददते त्रैनासंशयः ॥ एवं व्रतं फलं श्रुत्वा
देवा विष्णुमुखास्तदा ॥ आनंदं परमं प्राप्य स्वं स्वं धाम ययुस्तदा ॥ ॥ इति शिवपुराणे शि
वरात्रिनिरूपणाध्यायः ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ उद्यापनविधिं ब्रूहि शिवरात्रिव्र
तस्य च ॥ यत्कृत्वा शंकरः साक्षात्प्रसन्नो भवति ध्रुवं ॥ इति तेषां वचः श्रुत्वा सूतो वचनमब्र
वीत् ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठा विधिवच्चि यथाश्रुतं ॥ शिवरात्रिदिने प्राप्ते
नित्यं संपाद्य वै तदा ॥ शिवालयं ततो गत्वा पूजां कृत्वा यथाविधि ॥ गृह्णीयान्नियमं सम्यक्
व्रतस्य विधिवन्नरः ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा पूजां यामे चतुष्टये ॥ लिंगे च पार्थिवे वापि कृत्वा च

विधिपूर्वकं ॥ प्रातःकाले समुत्थाय संकल्पं शिवसंनिधौ ॥ कुर्यात्तव प्रसादाच्च करिष्ये व्र
तमुत्तमं ॥ प्रतिमासं प्रकर्त्तव्यं मया देव त्वदाज्ञया ॥ निर्विघ्नेन व्रतं ह्येतत्तद्भूयतां कृपया तव
एवं नियममास्थाय शिवस्याग्रे तु भोजनं ॥ विप्रेभ्यो संप्रपाद्यैव नियमं च समाप्य च ॥ पश्चा
च्चतुर्दशीं प्राप्य कृष्णपक्षसमुद्भवां ॥ प्रातःकाले समुत्थाय तीर्थादौ वा ग्रहे पुनः ॥ स्नानादि
सर्वनियमं समाप्यैतत्समाचरेत् ॥ शिवस्य संनिधिं गत्वा पूजां कृत्वा यथाविधि ॥ अद्य व्रतं म
या देव कर्त्तव्यं च त्वदाज्ञया ॥ निराहारस्त्वया देव निर्मलं विधिवत्प्रभो ॥ कर्तुमिच्छामि देवेश
निर्विघ्नमस्तु शंकरः ॥ नमस्कृत्य तदा शंभुं कामक्रोधविवर्जितः ॥ दिनं नीत्वा तथा रात्रौ पूजां
यामसमुद्भवां ॥ कृत्वा जागरणं तच्च प्रातःकालविधिः स्वयं ॥ जपं मंत्रोत्तरेणैव गीतं नृत्यं त
था पुनः ॥ कृत्वा पुनस्तदा स्नात्वा पूजां चैव शिवस्य च ॥ विधाय ब्रह्मभोज्यं च भोजयेन्नासितं
तदा ॥ असक्तस्य च एकश्च तदा भोज्यं स्वयं ततः ॥ तदाशिषं तदा गृह्य नानाकार्यं समाचरेत्

एवं च प्रतिमासं वै कृत्वा कार्यमनुत्तमं ॥ यावच्च शिवरात्रिर्वै पुनरायाति सत्तमाः ॥ तस्मिन्दिने
स्वयं कार्यं उद्यापनविधिं ततः ॥ ब्राह्मणांश्च तदा स्पृष्ट्वा शास्त्रादौ परिशोध्य च ॥ कर्त्तव्यं यच्च यत्रै
व सर्वं च कारयेत्सुधीः ॥ तदहं कथयाम्यद्य विधानं विधिपूर्वकं ॥ उद्यापनदिने तेन कर्त्तव्यं श
यतां शुभाः ॥ प्रातर्नित्यं च संपाद्य मंडलं तत्र कारयेत् ॥ गौरीतिलकनाम्ना वै प्रसिद्धं भुवनत्रये
कुंभास्तत्र प्रकर्त्तव्या प्राजापत्यविरच्यया ॥ सवस्त्राः सफलास्तत्र दक्षिणाः सहिताः शुभाः ॥
मंडलस्य च पार्श्वे वै पूजनीयाः प्रयत्नतः ॥ मध्ये चैकश्च संस्थाप्य तत्रोमासहितः शिवः ॥ दीपं च द
क्षिणे भागे कृत्वा रात्रौ प्रपूजयेत् ॥ जागरं च तदा कृत्वा पूजां यामोद्भवां ततः ॥ रात्रिमाक्रमये
त्तत्र नृत्यगीतदिनं व्रति ॥ संपूज्य विधिवद्देवं संतोष्य प्रातरेव च ॥ पुनः पूजां तदा कृत्वा ब्राह्म
णान्भोजयेत्ततः ॥ दानानि च विचित्राणि कुर्यात्तत्र शिवाज्ञया ॥ यथाशक्ति विधानं हि प्राजाप
त्यविधिं चरेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वा तु शिवाय फलमर्पयेत् ॥ देवदेव महादेव शंभोः शंकर वै

हर ॥ व्रतेनानेन देवेश कृपां कुरु ममोपरि ॥ मम शक्त्यनुसारेण व्रतमेतत्कृतं शिव ॥ अज्ञा
नाद्यदि वाज्ञानाज्जपपूजादिकं कृतं ॥ तदस्तु सफलं देव कृपया तव शंकर ॥ एवं पुष्पांजलिं द
त्वा शिवाय परमात्मने ॥ नमस्कारं ततः कृत्वा प्रार्थनां पुनरेव च ॥ चरणौ च त्वदीयौ मे चि
त्ताद्दूरं न कर्हिचित् ॥ एवं व्रतं कृतं येन न न्यूनं तस्य किंचन ॥ मनः संकल्पितां सिद्धिं लभते नात्र
संशयः ॥ यथा तथा व्रतं ह्येतत्मुक्तिबीजं प्रशस्यते ॥ अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि व्रते न तुष्यते शिवः
एवं व्रते कृते लोके पूज्यतां याति मानवः ॥ न ज्ञातं शिवतत्त्वं च वेदैर्वा वेदवेदिभिः ॥ न कुमारै
र्नारदेन शुकेन परमात्मना ॥ व्यासेन तत्पूर्वैश्च न ज्ञातं नेति नेति च ॥ सत्यं ज्ञानमनंतश्च चिदा
नंद उदाहृतः ॥ निर्गुणो निरुपाधिश्च निरंजनाव्ययस्तथा ॥ न रक्तो न च पीतश्च न श्वेतो पीत ए
व च ॥ यातो वाचो निवर्त्तंते अप्राप्य मनसा सह ॥ तदेव परमं प्रोक्तं ब्रह्मैव शिवसंज्ञितं ॥ आका
शव्यापकं यच्च तथा च व्यापकं त्विदं ॥ न स्थूलं चैव सूक्ष्मं च द्वंद्वातीतं विमत्सरं ॥ विकाररहि

तंयच्चरुद्रस्तुतिपरत्वंच।तत्प्राप्तिश्चनवेदत्वंशिवस्यनजनादिह।तस्माच्छिवंजनेन्नित्यंमु
क्त्यर्थंमुनिसत्तमाः॥इतिदृष्टंनवदृष्टंकथितंचमयातव।यत्रुक्त्वासर्वपापेभ्योमुच्यते
नात्रसंशयः॥ ॥इतिशिवपुराणेमुक्तिनिरूपणाध्यायः॥ ॥७९॥ ॥ऋषयऊचुः॥
शिवःकोवाहरिःकोवारुद्रःकोवासमीरितः॥ब्रह्माकोवानवेद्योवैकर्त्ताचजगतःस्थितः॥
एतेपुनिर्गुणाःकोवासंश्रयंकेनुमर्हसि॥निर्गुणःकोगुणीचैवसर्वंचकथ्यतांपुनः॥ सू
तउवाच॥ यतोयतःसमुत्पन्नेनिर्गुणात्परमात्मनः॥तदेवशिवसंज्ञेहिवेदवेदांतिनोविदुः
तस्माद्ब्रह्मतिरुत्पन्नापुरुषेणसमंतदा॥तांस्तांतपःस्थितंतत्रशूलंस्थितंबुधाः पंचक्रो
शीतिविख्यातंतीर्थंपरमंतपः॥तत्रोपविष्टंजलेनैवहर्षाच्चप्रसृतेनच॥व्याप्तंचसकलंलोके
ततस्तत्रसमुद्भूतोहरिःस्वयं॥नारायणेतिविख्यातंवदंतिमुनयस्तथा॥नारायणेतिविख्यात रात
प्रकृतिर्यापुरोजाता॥तन्नाभिकमलेयोवैजातःसचपितामहः॥तेनैवतपसादृष्टःसदे १९६

वोविष्णुरेवच॥वैकुंठवासीयःप्रोक्तोमरुत्तलेविलीयते॥त्रयोवीरदशमनार्थंयरूपं
दर्शितंबुधाः॥मरुदेवेतिविख्यातंशिवाच्चनिर्गुणंहितत्॥तेमरुद्गणसंरुद्रेनविव्याप्तिकृतो
जनैः॥रुद्रोनामेतिविख्यातोलोकानुग्रहकारकः॥ध्यानार्थंचैवसर्वेषांअरूपोरूपवान
भूत॥सएवचशिवःसाक्षात्तन्नकामल्यकारकः॥व्यक्तेचयेसमुत्पन्नायथानुक्रमनाम
यं॥यांतिचैवेतदारुद्रेशिवेरुद्रेविलीयते॥सर्वेरुद्रंमिलित्वानुयांतिचब्रह्मताक्षणे॥रुद्र
ऽमात्रमिलित्वानुनयंतिहरितेमुखे॥सर्वेरुद्रंनजंतेचरुद्रेकिंचिद्भवेन्नहि॥अन्यंनज
तियेनित्यंतस्मिन्नूतेलिनतांगताः॥तेनैवसहतेब्रह्मन्कालेनसहतापुनः॥रुद्रत्वंब्रह्मश्चये
नित्यंतन्नूनंशिवतांगताः॥अन्यापेक्षाचतेषांवैप्रकृतिरेषासनातनी॥अज्ञानेविविधंतेषां
विज्ञानेविविधंनहि॥ब्रह्मादीनृणपर्यंतंयत्किंचिद्रूपतेत्विह॥तत्सर्वंशिवएवास्तिनात्रका
र्याविचारणा॥सृष्टेःपूर्वंशिवश्चैवसृष्टेर्मध्येशिवस्तथा॥सृष्टेरंतेशिवःप्रोक्तोतेनप्रोक्तःस

दाशिवः॥ तस्माच्च निर्गुणः प्रोक्तो शिव एव ऋषीश्वराः॥ येनैव विष्णवे दत्ता स्वासेन निर्गमास्त्र
यः॥ वाणीमंत्रा ह्यनेके च ध्यानं च पूजनं बुधाः॥ ईशानः सर्वविद्यानां श्रुतिरेषा सनातनी॥ स
एव शंकरः साक्षात्सर्वानुग्रहकारकः॥ कर्त्ता पालयता साक्षात्संहर्त्ता स उदाहृतः॥ अन्येषां
कालमात्रं च कालस्य कलना ततः॥ तस्य मानेन कालस्य कालस्य कलना न हि॥ महाकालः
स्वयं साक्षान्महाकालाय माश्रिता॥ तथा च ब्रह्मणो रुद्रस्तथा कालप्रयच्छत॥ सर्वं तस्यां
तथा व्याप्तं इच्छयोत्पत्तिलीनता॥ नोत्पादकश्च कश्चिद्वै न हर्त्ता कश्चन प्रियः॥ एको ह्यनेकतां या
तोप्यनेकोन्यकतामियात्॥ एकं बीजं बहुर्भूत्वा पुनर्बीजं च जायते॥ वस्तुत्वे च स्वयं सर्वं शि
वरूपी महेश्वरः॥ जानाति ज्ञानवानेवं चान्यः कश्चिदृषीश्वराः॥ इत्येवं वचनं श्रुत्वा पुनरूचु
र्ऋषीश्वराः॥ ज्ञानस्य लक्षणं ब्रूहि यत् ज्ञात्वा शिवतां व्रजेत्॥ कथं शिवश्च सर्वं हि सर्वं च
शिव एव च॥ एतत्सर्वं त्वया सूत कथनीयं हिताय वै॥ ॥सूत उवाच॥ ॥श्रूयतां ऋषयः

श्रेष्ठाः कथयामि यथाश्रुतं॥ ब्रह्मा नारदकुमाराणां व्यासस्य कपिलस्य च॥ एतेषां च स
माजे वै निश्चित्य समुदाहृतं॥ इत्युक्त्वा कथयामास नमस्कृत्य गुरोरथ॥ ॥सूत उवाच॥
इति ज्ञानं ततो ज्ञेयं सर्वं शिवमयं जगत्॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतं यत्किंचिद्दृश्यते जगत्॥ तत्स
र्वं शिव एवास्ति नात्र कार्या विचारणा॥ यदेच्छा तस्य जायेत तदा च क्रियते त्विदं॥ सर्वं स ए
व जानाति तं न जानाति कश्चन॥ रचित्वेदं जगत्सर्वं स्वयं दूरतरं स्थितः॥ यथा च ज्योतिषश्चै
व चंडालादौ प्रबिंबवत्॥ वस्तुतो न प्रवेशो वै तथैव च शिवस्य च॥ अज्ञानां च मते भेदो
नान्यस्त्वद्वन्यः पुनः॥ दर्शनेषु च सर्वेषु मतिभेदो न दृश्यते॥ परं वेदांतिनो नित्यमद्वैत
प्रतिपादिनः॥ स्वस्यांशो जीवत इति अविद्यामोहितो यदा॥ अहं चायं न जानाति तया मुक्तः
शिवः स्वयं॥ स्वयं प्राप्य शिवः साक्षात्व्यापकः सर्वजंतुषु॥ चेतनाचेतनो सो वै सर्वत्र शं
करः स्वयं॥ उपायं यः करोत्यस्य दर्शने लोलुपो नरः॥ तथाग्निर्व्यापकश्चैव काष्ठे काष्ठे व

सेचिरः॥ योवैमुक्तेतत्कृतंतस्यतादृक्मतिर्नवेरत्नत्यादिसाधनानीदृक्रोतिकूषि
सत्तमाः॥ सोवैपश्यत्यसंवस्पंहिनात्रकार्यविचारणा॥ शिवःशिवःशिवश्चैवनान्यदस्तीति
किंचन॥ नानाजातिस्वरूपेणतथायेनासतेशिवः॥ यथासुवर्णंचनदीनानाकार्येणनेदतः॥
उपाधौवैघरेनानावस्तुतस्त्वेकएवसः॥ कार्यकारणयोर्भेदोवस्तुतोनप्रवर्तते॥ यथा
बीजात्तरोरुत्थनानाविधःप्रजायते॥ ज्ञानबीजेस्थितंक्रियःस्यात्तत्त्वाज्ञानेप्रजायते॥ स
र्वंशिवःशिवःसर्वंनात्रभेदोस्तिकश्चन॥ यथाकिंचनसूर्यस्यज्योतिर्नानाविधंपुमान्॥ ज
लादौपश्यतितथाएकोनानादरस्तथा॥ सर्वत्रव्यापकःसोपिस्पर्शेलेनविबाध्यते॥ तथैव
व्यापकोदेवोबभ्रातिचपुनःपुनः॥ अद्वैकारेणयोमुक्तःसदाशिवउदाहृतः॥ तथासुवर्ण
रजतमिलितमूलभेदनं॥ मूल्यमूल्यंप्रजायेतलघुर्नवतिवस्तुतः॥ तंसुवर्णंचशुद्धेनय
दात्तारेणतापतः॥ दूरंमूल्यंतदायातिमलतापेमहाकृते॥ यदाचसद्गुरुंप्राप्यजक्तिभाव

समन्वितः॥ शिवंबुध्याकरोत्युच्चैःप्रजनंस्मरणंविनोः॥ ध्यानंस्तवंचतद्ध्यानंस्तुति
पाठसमन्वितं॥ पापादिदूरतोरुत्वाज्ञानंवाप्रजायतेयदा॥ तदाहंकारनिर्मुक्तोयातिशंक
रतांहिसः॥ यथादर्शेस्वरूपंचस्वीयंचैवप्रदर्शते॥ तथासर्वत्रगंशंभुंपश्यतीतिसुनिश्चि
तं॥ जीवन्मुक्तःसएवासौशरीरंदेहिवेत्त्यये॥ इतितेज्ञानिनोयेस्युर्नवंतिसर्वथाधि
पः॥ तेवैशंभुंप्रपद्यतेनात्रकार्यविचारणा॥ नत्वंतरामृतश्चैवपुनर्बीजेनसंयुतः॥ उत्प
द्यतेचनत्यावैयुक्तःशंभुंनजेत्पुनः॥ अंतेचमुक्तिमायातिनात्रकार्यविचारणा॥ अतो
धिकोनदेवोस्तियंप्राप्यनिवर्तते॥ इतिमेविविधंवाक्यंकृष्णंचसमागमे॥ निश्चितं
वंपुनश्चैवकुमारैर्नारदादिभिः॥ व्यासायेकथितंतैस्तुमत्वाव्यासेनपाठितं॥ अथमंविप्र
वेदतोशिवेनभिन्नसंज्ञवं॥ विद्धिनाब्रह्मणेदत्तेब्रह्मणासनकादिषु॥ ततस्तैर्नारदायै
वंकथितंनारदेनच॥ व्यासायचकृपाश्रेष्ठतेनमह्यंकृपालुना॥ मयाचैवनवप्र

श्चजवद्भिर्लोकहेतवे॥ख्यापनीयंप्रयत्नेनशिवशास्त्रिकरंपरं॥इतिवश्यसमाख्यातंय
त्पृष्टोहंमुनीश्वराः॥एतत्श्रुत्वाचतेसर्वेआनंदपरमंगताः॥हर्षगद्गदयावाचाप्र
णेमुस्तंपुनःपुनः॥अस्माकंचेतसोभ्रांतिर्गताचैवयथानव॥नतश्चोवाचपुनर्वीक्ष्य
मुवाचसूतिसत्तमान्॥व्यासशिष्यंतदुक्तंहिकथयामासतान्तदा॥नास्तिकायनवक्त
व्यंश्रद्दधानायवातथा॥अनक्षायनवाव्यंहिकथयामासतान्तदा॥अजक्षायनवाचैन
वाप्यूषवेदिनः॥अदंचपुराणंहिशिवभक्तिविवर्धनं॥वेदार्थैश्चाप्यनेकैश्चविचार्यच
पुनःपुनः॥सारमेतत्समुद्धृत्यव्यासेनपरिभाषितं॥चतुर्विंशतिसाहस्रंश्लोकानांसंख्यया
धाः॥एतदेवसमाख्यातंपुराणंशिवसंज्ञितं॥श्लोकानांपंचसाहस्रंषट्शतानिदशापिच
यदेतत्पुराणंशिवसंज्ञितं॥अनक्षोजन्मिमायातिजन्मस्यनास्तिवर्द्धनं॥एक
वारंतथाश्रुत्वापापाविनश्यंतिनान्यथा॥पुनश्चैवजन्मिश्वजायतेपुरुषस्यच॥पुनश्च

नैविवर्द्धतेजन्मिश्चैवनसंशयः॥पुनःश्रुतेशिवःसाक्षात्तदर्थंवक्तिवांछितं॥तस्मात्पुनःपुनः
श्रावयेन्मुक्तिफलेप्सुभिः॥पंचावर्त्तिप्रकर्त्तव्यासस्मवचनेतिदं॥यदुक्तंपरमेश्वरेण
तत्तस्मान्नोत्समंशयः॥नऊर्त्तेनंचतत्रैवयेनेदंश्रुतमुत्तमं॥ऋषयूचुः॥हेसूतेसूतिश्रेष्ठसुहृद्भूतःपरया
मुदा॥पंचरूपंचयःश्रुत्वाजन्मनेतेदृशंनरः॥पुराणंशिवज्ञानंश्रुत्वासिद्धिपरांगताः॥
हृदानोयःश्रुतोतीहसोपिसिद्धिपरंव्रजेत्॥इतितेचपुराणंहिशिवप्रीतिकरंमुदा॥तंचैवसूत्र
यामासुर्नानाहस्रैःसुशोभनैः॥वेदनेत्रैश्चविविधैश्चनानालंकरणैस्तथा॥नमस्कारैस्तवैश्चैव
स्वस्तिवाचनपूर्वकं॥आशिर्जग्रुर्विविधाजिश्चवर्द्धयामासुरंजसा॥तुष्टाश्चऋषयःसर्वेसंतु
ष्टःसूतएवच॥परस्परंचसंतुष्टाःशिवभक्तिपरायणाः॥तदेवपरमंज्ञानंतिचजंति
चएवंयःश्रुणुयान्नित्यंसर्वान्कामानवाप्नुयात्॥यंसेमुक्तिपरांप्राप्यमुक्तिचापिप्रपद्य
ते॥इतिशिवपुराणेसूतसंवर्त्तिप्रकाशनामाध्यायः॥८०॥श्रीरस्तु॥ठ॥ठ

शा
१

इदं घनश्यामस्य जडियोपहूतेः विलंबी वर्षापाठ